DR. HİKMET KIVILCIMLI

Bütün Eserleri 1

OSMANLI TARİHİNİN MADDESİ

OSMANLI TARİHİNİN MADDESİ -1

Dr. Hikmet KIVILCIMLI

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

BİRİNCİ KİTAP

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLILIĞA TARİHCİL GİRİŞ

AYRIM I

OSMANLILIĞIN BATIŞ FELSEFESİ

OSMANLILIK VE FRANSA
DİRLİK DÜZENİ - KEŞİM DÜZENİ
OSMANLI ÖRNEĞİNİN ÖNEMİ
OSMANLI GÖZÜ İLE YIKILIŞ
a) 17.ci YÜZYIL BAŞI (İngiliz İhtilali'nden önce)
b) 18.ci YÜZYIL SONU (Fransız İhtilâli üzerine)

AYRIM II

OSMANLILIK VE BİZANS

YIRTICI BİR ELEME
A- BİZANS EKONOMİ POLİTİKASI ÜZERİNE
MEMURLAR ORDUSU ve HİYERARŞİ
SÖMÜRÜ ve KÖLELEŞTİRME
BİZANS'A BARBAR AŞILARI
BİZANS DEREBEĞİLEŞMESİ
RUM - LÂTİN DÜŞMANLIĞI
FÂTİH ve OSMANLI RÖNESANSI
BEZİRGÂNLIK ve FETİH
TÜRKLER - TOPRAK – İNSAN
B- OSMANLILIK VE BİZANS ETKİLERİ ÜZERİNE
BİZANS'IN MADDECİL - ANLAMCIL HAZİNELERİ
ÜLKÜCÜ BİLGİN, DÜNYA VATANDAŞI FÂTİH
İSLÂM RÖNESANSI
PADİŞAH - SARAY – DİVAN
PAYİTAHT ORDUSU
PAŞA – VEZİR
TAŞRA İDARESİ: MEMLEKET
BİLİM ve KÜLTÜR

AYRIM III

BİR İMPARATORLUĞUN DOĞUŞU

BİRİNCİ OSMANLI DEREBEĞİLEŞMESİ

İKİNCİ OSMANLI DEREBEĞİLEŞMESİ
İLK "KANUNNÂME" YAZILIŞI
İLK HALKTAN VE İLB'LERDEN KOPUŞ
OSMANLI "KANUN" ANLAYIŞI
TÜRKİYE'NİN BÜYÜK CİHANGİR DEVLETLEŞMESİ
DEVLETİN KİŞİLEŞMESİ: KARDEŞ KANI İÇİŞ
İDEOLOJİK DEVLETLEŞME: PADİŞAH'IN TABULAŞMASI
KAFES ARDINA ÇEKİLİŞ
"ARZ" SURLARI
YANAŞMAK
OSMANLILIK VE PADİŞAHLIK: DEVLET – MEMLEKET
SOSYAL VE POLİTİK ŞEMALAR
ŞEMALARIN İKİZLİ BÖLÜMLERİ
ŞEMALARIN ÜÇÜZLÜ VE DÖRDÜZLÜ BÖLÜMLERİ
BÖLÜMLENİŞLERİN SOSYAL VE POLİTİK YORUMU

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI PADİŞAHLIĞININ SOSYAL VE POLİTİK ŞEMALARI

AYRIM IV

OSMANLILIĞIN SOSYAL ŞEMASI

A- OSMANLIDA SINIF VE NÜFUS
PADİŞAH - DEVLET – TARİH
İKİ OSMANLI DEVLETİ: YAZISIZ ve YAZILI KANUNLAR
DEVLET SÜNÛFÜ - DEVLET NÜFUSU
SOSYAL ŞEMA TASLAĞI
DEVLET ve MEMLEKET ALTÜSTLÜKLERİ
SERMAYECİLER ve ÜRETMENLER
DEVLET - MEMLEKET ÇATLAKLARI
B- DEVLET SINIFLARI
"DEVLET SINIFLARI" NE DEMEKTİR?
DÖRT "SINIF"IN TÜREMESİ
DEVLETTEN ÇIKMIŞ MEMLEKET
SOSYAL ŞEMA - İŞBÖLÜMÜ ÖZÜ
SOSYAL - "İŞBÖLÜMÜ": EKONOMİ – POLİTİKA
MÜLKİYE ŞEMASININ DOĞUŞU
KALEMİYE ŞEMASININ DOĞUŞU
C- MEMLEKET NÜFUSLARI
MEMLEKETTE MÜLKİYET SAHİPLERİ NÜFUSU
TOPRAK KİŞİ MÜLKİYETİNİN İĞRETİLİĞİ
MEMLEKETİN TASARRUF SAHİPLERİ NÜFUSU
MİRİ TOPRAKLAR
KAMUYA BIRAKILMIŞ TOPRAKLAR
BAYINDIRLIKTAN UZAK ÖLÜ TOPRAKLAR
SÖZDE "VAKIF" TOPRAKLAR
POLİTİK ŞEMAYA GEÇİŞ

AYRIM V

PADİŞAHLIĞIN POLİTİK ŞEMASI

A- PAYİTAHT ŞEMASI
PAYİTAHT MEMLEKET KUTUPLARI

PAYİTAHT - MEMLEKET ZITLIKLARI
POLİTİK DEVLET ŞEMASI
PADİŞAH - KAPUAĞASI – VEZİRİÂZAM
MODERN DEVLET BAŞKANI VE PADİŞAH
HAS ODA - ENDERUN: SİLÂHDAR – ODABAŞI
YASAMA - YÜRÜTME - YARGILAMA YETKİLERİ
DÖRT PAYİTAHT ORGANI
B. HİYERARŞİ VE ELKAAB
BEŞ BÜYÜKLER
ÜÇ KATTA İKİNCİL BEŞER BÜYÜKLER
ELKAAB
PADİŞAHGİL İÇİN
HÜKÜMDARLAR İÇİN
İLMİYE İÇİN
SEYFİYYE İÇİN
MÜLKİYYE İÇİN
KALEMİYYE İÇİN
C- MEMLEKET ŞEMASI
GENEL MEMLEKET - ÖZEL MEMLEKET
KAMU MÜLKİYETİ - ÖZEL MÜLKİYET
KAMU MÜLKİYETİ KUTSALDIR
EKONOMİ İLE POLİTİKANIN KAYNAŞMASI
SOMUT POLİTİK MEMLEKET ŞEMASI
DEVLET İÇİNDE DEVLET: MEMLÛKE TOPRAKLAR

İKİNCİ KİTAP

ÜSTYAPI

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEVLETİN DOĞUŞU

AYRIM VI

DEVLETLEŞME

A. - KAN'IN DEVLETLEŞMESİ
OĞUZ TÖRESİ
TÖREN – ŞÖLEN
TOPRAK KİMİN OLUR?
KAN, KAM, KAMU: ORTAK MÜLKİYETİ, SEÇİMLE İKTİDAR
İLKEL KOMUNAYA MEDENİYETİN ETKİSİ: FARKLILAŞTIRMA – AYIRTLANMA
"ŞAH" ve "PADİŞAH" TERMLERİ
OSMAN: "SANCAK BEYİ" : "ŞAH" KULU
HERKES SİLÂHLI: SEÇİLEN BAŞ
OSMAN'IN SEÇİLMESİ - DEVLET KURUCULUĞU
B- İLKEL HALK DEVLETİ
TÜRK KOMÜNYONU: TÖREN – ŞÖLEN
MÜSLÜMAN KOMÜNYONU: NAMAZ – ORUÇ
CÂMİ - CUMÂ – MESCİT
AT SIRTINDA: SARAY – DEVLET
AÇIK ÇADIR - "ESRARLI" SARAY DEVLETLERİ
KİŞİ SARAYI YERİNE KAMU YAPISI
KIR EVİ - KÖYLÜ DEVLETİ

AYRIM VII

ORDULAŞMA

A- HALK ORDUSU
HRİSTİYAN MEDENİYETİNİN ÇAĞRISI
MÜSLÜMAN MEDENİYETİN ÇAĞRISI
"SULTANLAR" FURYASI
KATALİZÖR "ORDU- ULUS"
TOTALİTER: SİLAHLI-GÜÇLER
KIZILIRMAK'TAN SAKARYA'YA GEÇEN SERHAD: KIRŞEHİR ÜLKÜCÜLERİ
ANADOLU'DAN RUMELİ'YE GEÇEN SERHAD: BEDRETTİN ÜLKÜCÜLERİ
İLK DÖRT TİP ASKER
AŞİRET - TARİKAT GÜÇLERİ
İLBLER – AKINCILAR
KAM'LAR – DERVİŞLER
(YAYA - MÜSELLEM), (AZEB - GARİP), (VOYNOK - CANBAZ - CEREHOR)
B- KUL ORDUSU
YILDIRIM FÜTUHAT
FÜTUHATTAN ORDU - DEVLETİN ÇIKIŞI
BÖRK
KÜLÂH DEĞİŞİKLİĞİ - TOPLUM DEĞİŞİKLİĞİ
İLK GÜNDELİKÇİ TÜRK ASKERİ: YAYA - YAMAK – ACEMİ
YAYA'LARIN "YAYA BIRAKILIŞLARI"
HÜR TÜRK YAYA'LAR YERİNE, ESİR GAYRITÜRK ÇERİ
YENİÇERİLİĞİN İLK TASLAKLARI: PENÇİK
YENİÇERİLİK: TÜRKE VERMEK - DEVŞİRMEK
YENİÇERİLİĞİN RUHU: BEKTAŞİLİK

AYRIM VIII

DEVLETLEŞMENİN GECİKİŞİ

KARDEŞİ KARDEŞE KIRDIRAN MEDENİYET – DEVLET
YILDIRIM'IN DÜŞÜŞÜ
BARBAR TATARLAR - MEDENİLEŞMİŞ TÜRKLER
BOZGUNDA "İHANET" PADİŞAHTAN MI, HALKTAN MI?
GERÇEK BİLİNÇSİZ HALK TEPKİSİ
KAN ŞEFLERİNİN "ARİSTOKRAT"LAŞMALARI VE TEMİZLENMELERİ
DEVŞİRME KULLARIN BAŞA GEÇİRİLMESİ
FÂTİH'E DEK "OTURMAMIŞ" DEVLET
FÂTİH - ÇANDARLI: KESİN DEVLETLEŞME
BARBAR SÖZÜ: PADİŞAH = ŞAH'IN AYAĞI

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEVLETİN YAPISI

AYRIM IX

PADİŞAH - SARAY - DİVÂN

A- PADİŞAH VE SARAY

SARAY: DÜNYA MEZARI
SARAY: SOSYAL SINIFLAŞMA ANITKABİRİ
İLK OSMANLI SARAYI
DEVLETLEŞME AMACI: TABU KİŞİ - TABU ORTAM
HAS ODASI
ENDERUN
KAPUCUBAŞI
DÂRÜSSEÂDE AĞASI
B- PADİŞAH VE DİVÂN
PADİŞAH - DEVLET – KANUN
ARZ
BUYURU
SEKİZ ULU DEVLET ORGANI
MÜŞÂVERE ve EVLÂT ÖLÜMÜ
MÜŞÂVERE
EVLÂT ÖLÜMÜ
"DİVÂN" ve "HÜMÂYÛN" SÖZCÜKLERİ
DİVÂN-I HÜMÂYUN'DA: 3 İŞLEM
DİVÂN-I HÜMÂYUNA GİRİŞ
SADRA OTURMAK (TASADDUR)
NEVBETİ PADİŞÂHÎ
BAYRAMDA PADİŞAHIN "KALKMASI"
BAYRAMDA EL ÖPME
CEMİYET-İ ÂLİ
SEFER
DİVÂN-I HÜMÂYÛN'DA TAÂM
BAHÇE – DENİZ

AYRIM X

DEVLET SINIFLARI

A- MÜLKİYE
BEŞE'DEN PAŞAYA
BEŞE'NİN PAŞA'DAN AYRILIŞI: ÇELEBİ - EFENDİ – SULTAN
SINIFLAŞMA – AĞALAŞMA
İLMİYE'DEN SEYFİYE'YE - VEZİRLİK'TEN VEZİRİÂZAM'LIĞA
VEZİRİÂZAM (EN ULU VEZİR)
VEZİRLER
DİVAN ve OTURUŞ
DİVÂN ve HİYERARŞİSİ
B- İLMİYYE
FETVÂ – KAZÂ
KADILIK – MÜFTÜLÜK
OSMANLI LÂİKLİĞİ
KADZASKERLİĞİN ve MÜFTİYYÜLENÂMLIĞIN DOĞUŞU
İLMİYE BAŞI: MÜFTİYÜLENÂM – ŞEYHÜLİSLÂM
KADZASKER
İLMİYE'NİN MEMLEKETE YAYILIŞI
MEDRESE (ÜNİVERSİTE) ÖRGÜTÜ
İLMİYE YOLUNUN HİYERARŞİSİ
C- KALEMİYE
NİŞANCI
DEFTERDAR

DEFTERDAR ALTLARI
KALEMİYENİN MEMLEKET KOLU
D- SEYFİYE
ÜZENGİ AĞALARI
ÜZENGİ AĞALARININ BÖLÜMLERİ
ORDU – KARARGÂH
MUHAFIZ – AHIR
AV - TÖREN – ŞÖLEN
KAPU
PAYİTAHT SİLÂHLI GÜÇLERİ
BİRİNCİ CİLDİN SONU
BİBLİYOGRAFYA

ÖNSÖZ

Asıl konumuz: *Osmanlı Tarihinin Maddesi*'dir. Osmanlı Tarihinin MADDESİ, genellikle TOPRAK ekonomisidir; özellikle MİRÎ TOPRAK ekonomi politikasıdır. Bu Temel Madde anlaşılmadıkça, ne Osmanlı Tarihi, ne onun tarih zinciri içinde tuttuğu yer kavranılamaz. Bütün Antika Medeniyetler tarihi gibi, Osmanlı Tarihinin de *en son duruşmada* BELİRLENİŞİ elbet *Ekonomi Tabanı* üzerinde olur. Ancak, hele su yüzüne çıkalı beri bir *"Kolay Marksizm"* türedi. Herhangi *Sosyal, Politik, Kültürel* bir sorun mu önümüze çıktı? Onun çözümü için *"Ekonomiktir!"* dedik mi, akan sular duruverir sananlar çoğaldıkça çoğalıyor. *"Ekonomik"* nedir? Kimse onu sormak ya da açmak zahmetine katlanmaz. Nasıl? Marksizme ve Bilimsel Sosyalizme karşı mı geliyorsun, yani? Herşey Marx'ta, bilemedin Lenin'de söylenmiştir. Bize düşen o güzelim doğru söylenmişleri az çok eksiksiz tekrarlayıp, dünyayı ışığa boğmaktır! Kim uğraşacak, hem ne haddine, Marx - Engels - Lenin metinleri dururken orada yazılmamış bir gerçeklik aramaya?

Bu gibi "düşünür" ve "davranır"larımız için *"Ekonomi"* sözcüğü, masallardaki *"Açıl kapım açıl"* sihirli sözü gibi kayaları eritip tüm kapıları şangır şungur açmaya yeterli yaman büyücü parolası, altın anahtar-slogandır. Bunu sananlar, tek başına Marx'ın, o anahtarı yerinde kullanmak için bir ömür boyu kan kusturucu araştırmalar yaptığını, araştırma yığınlarından yazı biçimine geçmiş olanlarının bile onda birini yayınlamadan göçtüğünü akıllarına uğratmazlar.

Osmanlı Tarihinin Maddesi: ne Marx'ın, ne Engels'in, ne Lenin'in ele almaya zaman bulamadıkları konulardandır. Çünkü onlar *Osmanlı "Maddesi"* ötesinde gelişmiş, bunalmış *Kapitalist* toplumun ilişki ve çelişkileri ortamında yaşamışlardır.

Biz Türkiye'nin Türkleri ise, gırtlağımıza dek Osmanlı Tarihinin*Maddesi* ve *Ruhu* içindeyiz. O Madde ile Ruhu açık seçik kavramadıkça, *"Ekonomik"*den, hele*"Politik"*ten söz etmemiz, en

azından Medrese Mollalığı olur. Mollalığın *Skolastik* biçimiyle sözde*Diyalektik* biçimi arasında pek ayırt yoktur.

Gerçek Diyalektik metodla çevremize bakınca, Ekonomik ve Sosyal alanda Osmanlı Tarihinin Maddesi en görmek istemeyen kör göze batmaktan geri kalamaz. Ne var ki, o Maddeye (Osmanlı Toprak Ekonomisine) daha dokunur dokunmaz, çoğu deneyenlerin uğradıkları gibi, cin çarpmışa döneriz. Anlaşılmazlar, benzemezler, sığmazlar içine düşeriz.

İzlenimlerimizde yanılmıyoruz. Osmanlı *"Madde"*sinin altında bir *"Ruh"* yatıyor. O *"Ruh"* bizi çarpıyor. O ruh yalnız kimesnecil olarak bizi çarpmakla kalmıyor. Bütün insanlık tarihini de 6-7 bin yıl allak bullak etmiştir. O ruhu, hiç değilse en basit ve açık duran, izleri en az yitmiş Osmanlı örneği içinde az çok yakalayabilmeliyiz.

"Ruh", sınıflı Medeniyetten önceki sosyal sınıfsız *"İlkel Komuna"* (Commusnisme Primitif) denilen toplum biçiminin insanlık gidişine vurduğu alınyazısıdır. Osmanlı- Türk atalarımız -*"Hâşâ! "- "Komünist"*miydiler?
Komünizmin ne olduğunu Türkiye'de kimse kimseye anlatamaz. Bu, kanunla yasak edilmiştir. Eğer Mahkemelerimizin sayın Hâkimleri, kendilerine ne olduğu vaktiyle okulda öğretilmediği için bilemedikleri Komünizm Davâlarıyla ikide bir karşılaşmasalardı, onu, sık sık Üniversitemizin yüksek katından en yetkili bilgin Profesörlerimizin *"Bilirkişi"*liklerine sormak zorunda kalmıyacaklardı.

Eğer yüce Üniversitemizin yetkili bilginleri, Mahkemelerin derin vicdanlarını aydınlatmak zoruyla Bilirkişi seçilmemiş olsalardı, o Tabu konuya el değdirip, nice kitaplar karıştırarak, en sonra Sosyalizm, Komünizm, Anarşizm vb. konularda zihin ve kalem yormayacaklar, ve dillerinden düşen kimi düşünceleri şu, hâlâ Medrese öğrencilerine verilen adla *"Talebe"* dedikleri "Güruh'ü lâ yuflıhûn"un ağızlarına sakız etmeyeceklerdi.

Ne var ki, bu işte suç ne yüksek Mahkeme Hâkimlerimizindir, ne de yüce Üniversite Profesörlerimizindir. Hepsi de, henüz yüksek öğretimli Hakimlerimiz ile yüce öğretici Profesörlerimizin dahi bilmedikleri o konularda, ilk öğretimini zor yapmış ve orta

öğrenimini "haspelkazâ" yarıda bırakmış ve başka hiçbir iş yapamadığı için Polis yazılmış olan kimselerin adım başında hep *"Komünizm"* suçları keşfetmelerinin kurbanıdırlar.

Ya işsizlikten ölmemek için başka kapıya baş vuramamış biçâre polisçikler kimin kurbanıdırlar. Âkif ne güzel demiş:

"Giridin derdi büyüktür, onu hiç açmayalım, "Fakat Allah için olsun bu sefer kaçmayalım!"

Atalarımız (yalnız bizim mi? Her milletin uzak yakın bütün Ataları) Medeniyete Tarihöncesinin *İlkel Komuna* kapısından girmişlerdir. Tarihöncesinde ne başka yol, ne başka kapı yoktu. Adı batası Bilim, tuttu, yüzyıldan beri bu gerçeği bulup ortaya attı. Tarihöncesi insanlığında *Toprak Mülkiyeti* yoktu. O nedenle *İşbölümü* vardı, *Sınıfbölümü* yoktu.

Tüylerimiz diken diken olmasın: Atalarımız da (herkesin Ataları gibi) Orta Asya'da Oğuz *Khan* çağını yaşarlarken yalnız *Sürü Ekonomisini* biliyorlardı. Ne *Tarım* adını alacak biçimde Toprak işlemeyi, ne Toprak üstünde Kişi Mülkiyetini bilmiyorlardı. Kadın-Erkek işbölümünü tanıyorlardı; ama, Köle-Efendi, Zengin-Züğürt ayırdını yaşamıyorlardı. Hepsi aynı *Kan*'dan gelmiş, eşit *Kankardeşi* olarak geçiniyorlardı. Bugün *Sosyal Sınıf* bölünmelerini ve Toprak gibi üretim araçları üzerinde *özel kişi Mülkiyetini*tanımayanlara ne diyorlar? Bu tanımayışı yazıda, kürsüde, meydanda yapıyorlarsa, herkes *oy* versin de öyle olsun diyenlere *Sosyalist*, zorla sözden işe geçip uygulamaya kalkışanlara *Komünist* deniyor. Kim diyor? Batılı insanlar. Biz de onlardan bu deyimleri yavaş yavaş, taklit maklit aktarıp öğreniyoruz.

Atalarımız Türkçe konuşurlar, Türkçe yaşarlardı. Öyle Grekçe'den, Latince'den Frenkçe'ye çevrilmiş alafranga lâf etmezlerdi. Sosyalist, Mosyalist, Komünist, Momünist demezlerdi. Ne kendilerine ne başkalarına. Gel, öyle idiler. Beş altı yüzyıl sonra, Batılıların ve Batılı olmaya heveslenecek biz torunlarının kendilerine: Sosyalist yahut Komünist etiketini takacaklarını hiç akıllarına getirmeden geldiler, geçtiler. Biz bugün onların kimi saklamadıkları düşüncelerine ve davranışlarına bakıp bakıp,

Sosyalist yahut Komünist olduklarını anlıyoruz. Onlar ne olduklarını hiçbir zaman kimseye de sormadılar, kendiliklerinden de anlamadılar. 141. 142'nci maddelerden korktular da sakladılar, denemez. O zaman böyle Ceza Kanunları, İtalya'dan azdırma 141,142'nci maddeleri konulmamıştı. Konulamazdı da. Atalarımız nasılsalar öyle idiler. Onlara olduklarından başka türlü görünmelerini 141 yahut 142'nci maddeler dayatamazdı. Atalarımızın kılıçları vardı. Hepsi, geceli gündüzlü silâhlıydılar. Bizim gibi tavuk kesemez, tırnak çakısı taşıyamaz duruma getirilemezlerdi. Getirmeye kalkışanı alimallah keserlerdi. Kıtır kıtır doğrarlardı, çetin adamlardı.
Ne var ki atalarımız *İlkel Sosyalist,* yahut *İlkel Komünist* idiler. Medeniyet onların alışmadıkları zengin-züğürt, köle-efendi farkları yaratmıştı. Anlamadıkları Toprakta Özel Kişi Mülkiyeti güdüyordu. Ama, Toprakta Tarım üretimi, Sürü beslemekten daha verimli oluyordu. İçine girdikleri İslâm ve Bizans ülkelerinde insanların çoğu züğürt ve köle durumundaydı. Ama kimse Atalarımıza züğürt, köle olmalarını önermiyordu. Dedik ya, Atalarımız kılıcına güvenen yiğit kişilerdi.

Kılıçları hakkına zaptettikleri yerlerde karşılarında en çok direnenler, İslâm ve Bizans'ın Zengin-Efendileri oluyordu. Fukaracıklar köleciklerinden ve canlarından bezmiş oldukları için savaşta sıvışıveriyorlardı. Nelerine gerekti, başlarına belâ kesilmiş Zengin-Efendilerini savunmak? O, bugünkü "Demokrasi"de olasıydı. Antika Bizans ve İslâm *Zengin- Efendileri:* Demirkıratlar, AP'liler gibi *"Oy"*unu alıp *"Oyun"* ile anasını ağlatmakta tilki değillerdi..

Atalarımız, karşı koyan Zengin-Efendileri tepeleyip, mallarına el koyuveriyorlardı. Hiç sesini çıkarmayan fakir fukarayı da hoş tutuyorlardı. Yalnız hoş tutmak mı? Boş ta tutmuyorlardı. Ele geçirdikleri Zengin- Efendilerin yerleri, o zamanki deyimle: *"Azrullâahi vâsıa: Tanrının Toprağı Geniş"* idi. Bu toprakta o zamana dek köle gibi çalışanları yararlı kılmayı düşündüler. Ne yapacaklardı Atalarımız, tepeledikleri Antika zenginlerin "Geniş Tanrı Toprakları"nı? Boş tutacaklarına eski çalışan Züğürt-Köleciklere dağıtıverdiler.
Hani bugün "Toprak Reformu", "Moprak Reformu" diye sürüyle

Siyasi Partiler *"Medeniyet", "Vatan", "Millet", "Adalet", "Düzen"* deyip durarak, kayıkçı dövüşü ile işleri boyuna Seçimden Seçime atlatıyorlar ya? Atalarımız böyle gevezelikleri hem sevmezlerdi hem yaptırmıyorlardı. Ne olacaktı? Ortada geniş, açılmış, tarla edilmiş, ekilir topraklar yatıyordu. Atalarımız üç koyun, beş keçi sürülerini, bomboş dağda, ormanda yayabilirlerdi. O tarlaları ekip biçmeyi de hemen öğrenememişlerdi.

Kendileri yapamıyor diye, bereketli tarlaları çöl edip, başlarına aldıkları bunca kalabalık medeniyet fukaralarını açlıktan mı öldüreceklerdi? Atalarımız Allah'tan korkarlardı, Peygamberden utanırlardı. İçlerine katılan bir namuslu okur yazarı köylere Defter elde yolladılar. "Yazu" (Tahrir) yaptırdılar. Falan köyde kaç "ehil" (işini bilir) adam var? Hepsine birer "çift" öküz buldurdular. Tepeledikleri Antika Zengin-Efendinin fazla malları ne güne duruyor? Her çift öküzle hakkından gelinebilecek en boyda toprağı, çalışana bedava verdiler. Ne Toprak Reformu?

Böylece Atalarımızın Sosyalistçe dağıttıkları her toprak parçasına, bir çift öküzden gelme *"Çift"* adını taktılar. O toprağı ekip biçecek kimseye de *"Çiftçi"* dediler. Bu toprakların *Özel Kişi Mülkiyeti* mi? Evet, Atalarımız gelmeden o topraklar üzerinde özel kişi mülkiyeti vardı: bu mülkiyet, Antika Zengin-Efendilerin mülkiyeti idi. Onlar topraklarını alırlar, satarlar, kiralarlar, bağışlarlar, ipotek ederler, miras bırakırlardı.
Atalarımız, o Özel Kişi Mülkiyetli Zengin-Efendilerden çoğunu tepelememişmiydiler? Şimdi onları yeniden diriltmek için mi Toprağın Özel Kişi Mülkiyetini yayacaklardı? Yok öyle şey. Atalarımızın gözlerine baksanıza: onlarda o göz var mı? O özel kişi mülkiyetini Toprağa yüklemek gözü?

Kendileri de Toprağın özel mülkiyetini kendi kişiliklerine mal edemezler miydi? E, biz Atalarımızın kim olduklarını bilmiyoruz öyleyse. Onlar İlkel Sosyalist, ilkel Komünist dedik ya, yahu! Onlar dünyayı, kendilerine özel kişi mülkü topraklar haline getirmek için fethetmiyorlar. Şân olsun, yiğitlik olsun diye, biraz da o çatlayacak kadar yemekten şişmanlamış Zengin-Efendilerin yiyip içtiklerinden tatmak için toprak zaptediyorlar.

Bir de: *"Diyn'i Mübiyn'i Muhammedî'yi iylâ etmek için"* diyor Arapça bilen tek tük Hocalar. İyi ediyorlar.*"Bildirici-Yapıcı Muhammed Dinini yüceltmek"* çok yerinde bir iştir. İslam dininin hangi çağı Atalarımızın kafalarına yatar? Fütuhat çağı, İslamlığın dünyanın yedi iklim, dört bucağına yayıldığı çağ. O çağın savaşçılarına ne deniyor İslamlıkta? Gaazi. Atalarımız kendilerine hangi sıfatı takmışlar? İlb.
Pekiy. Bundan böyle, Atalarımız kendilerine *Uygud Alp* yerine Osman Gaazi derler. Madem ki Hazret'i Muhammed'in Dinine girdik.Onun Arapça diline de alışacağız. Allah ta bizimle olur. Başka? İlk Ebubekir Gaazi, Ömer Gaazi, Ali Gaaziler ele geçirdikleri dünya kadar toprakları ne yapmışlardı? Hemen kendilerine Özel Kişi Mülkiyeti mi yakıştırmışlardı? Hepsi de öldükleri gün, tıpkı koca Hazret'i Muhammed gibi, bir karış toprağa bile Özel Kişi Mülkiyetiyle sahip çıkmamışlardı. Demek Müslümanlık ta, tam Atalarımız gibi düşünüyordu. Ne mutlu gerçek Müslümanım diyene!

İlk Müslüman ululları gibi Kur'anı Kerim de ne demişti bu noktada: *"Mülk Tanrınındır"*. Bu noktada Atalarımızdan daha Müslüman kimse çıkamaz. Onlar da güzel, altın harflerle levhalar yazıp yüksek yerlere astılar: *"Ya Mâlik'ül Mülk!"* (Ey Mülkün Sahibi!) Kim o asıl "Mülkün Sahibi"? Şu, atalarımızın bir kılıçta kellelerini uçurdukları eski Zengin- Efendiler mi? Hâşâ. "Ey Mülkün Maliki, Hak Tealâ: Tanrı-Allah"tır.
İlk fütuhatçı Gaazi Müslüman ulularından hangisi dünya malına, mülküne metelik verdi? Hiç birisi. Ganimet ilk Bedr Gazvesi'nde ele geçince, Allah Kur'an ayeti ile ne buyurmuştu? "Mülk Tanrınındır" demişti. Sonra ne oldu? Hazret'i Muhammed baktı; yeni Müslüman olmuş insancıklar, savaşta ele geçirdiklerini paylaşmaya alışmışlar. Hepsi Allaha bırakılırsa, taze Müslümanlar kırılır, dağıtılırlar. Kur'an 1/5'ini Allah'a ayıran ikinci bir ayetle düğümü çözdü.

O beşte bir; züğürtler, yetimler, yol oğulları gibi savaşa katılamamış, ama yaşaması gerekli muhtaç olanlara kayrıldı. Hülefa'yi Râşidiyn çağında, Acem kısralarının sarayları ele geçti. Deve katarlarıyla mallar Medine'ye, Mekke'ye akın etti. Cennetle müjdelenmiş ilk İslam halifelerinden bir teki, o zengin ganimetlerden herkese düşen paydan başka olarak bir leblebi tanesi

fazla kendi Özel Kişi Mülkü diye cebellezi eyledi mi? Yağma yok.

Atalarımızın gönül verdikleri İslâmlık bu idi. Bugün hâlâ Türkiye'nin dağdaki, çöldeki yalınayak köylüleri İslamlığa bunun için canla başla bağlıdırlar. Atalarımıza karşı duyulan sevgi ve saygı da bu kaynaktan fışkırır. Hâttâ, çok "ilerici"nin yadırgayıp anlamadığı şey: Köylü ve Halkımızın padişahları tutması. Tanzimattan sonraki en soysuzlaşmış müstebit padişah zamanında bile çıkarılan Toprak Kanununda dahi, Miri Toprak denilen Kamu Mülkü yerlerin bir türlü şu veya bu kişilere *Özel Mülk* diye verilememiş bulunmasından ileri gelir.

Bütün bu olayların gerçekliklerini kim inkar edebilir? İşte *Osmanlı Tarihinin Maddesi* ardında yatan ve dokunanı cin çarpmışça vurup yıkan *"Ruh"* budur.*Osmanlı Tarihinin Ruhu* burada gizlidir. Bu Ruh anlaşılmadıkça, Osmanlı Tarihinden hiç mi hiç bir şey anlaşılmış sayılamaz. Yalnız Osmanlı Tarihinden mi? O Tarihin öz ürünü olan bugünkü Türkiye'mizin Ekonomisi, Sosyolojisi, Politikası üzerine yapılacak her ezbere yargı, Tarihsiz, demek köksüz ve dolayısı ile de etkisiz kalmaya mahkum bulunmaz mı?

Onun için Türkiye'de Osmanlı Tarihinin gerek maddesini, gerek ruhunu inceleyen araştırmaları "susuş kumkuması" ile örtbas eden Burjuva Bilimini çok iyi anlamamak elden gelemez. Aynı *"susuş kumkuması", "Sol"* yanda da inatçı bir sis perdesi gibi gerilirse, bunun, anlamamaktan öte bir anlamı bulunmalıdır.

Hangi gerekçe ile maskelenirse maskelensin, bu anlam, Türkiye'de *"Sol"* yanı da,*"Sosyalizm"*i de bir *Burjuva* katırlığının kapladığıdır.

Düpedüz *Burjuva Sosyalizmi* görevini yerine getiriyor. "Türk Milleti"nin, anadan doğma Sosyalizm düşmanı olduğunu ispatlamak için onun başka silahı yoktur. Açık Burjuva İdeolojisinden çok, asıl maskeli haydut Burjuva Sosyalizmidir ki, Türkiye halkının gelenek-göreneklerini Sosyalizme aykırı göstermekte başarı kazanabilir.

Burjuva Sosyalizminden de daha kancık ve tehlikeli olan "susuş kumkuması", *"Küçük Burjuva Sosyalizmi"*nin keskin, çok *"Bilimsel"*, olağanüstü *"Devrimci"* kalleşlikleridir. Bu Küçük-Burjuva Sosyalizmi,

Osmanlı Tarihinin Maddesini ve Ruhunu: *"Ortaçağ Şövalye ruhuna körü körüne hayranlık"*gibi gösterme hokkabazlığı ile,'kendisine Marksı da yalancı şahit göstermek sabotajını yapıyor. Bu sabotaj için, köstebek yuvalarından kaçarak, her delikten bir kapma *"Proletarya Sosyalizmi"* bayrağı uzatmaktan da sıkılmıyor.
O zaman ne oluyor? Bir yığın genç enerjiler, Küçük-burjuva bilmişliklerini abartarak, birbirleriyle alafranga sosyalizm düellosu yaparak yırtınıyor, parçalanıyorlar. İşçinin, köylünün anlamadığı soğanlı sarmısaklı "Slogan" atmasyonlarıyla hareketi yığınlara yabancılaştırıyor. Değil Milletin Tarih derinliklerinden kalma gelenek-göreneklerinden yararlanmak, kırk yıllık en namuslu yakın hareket biçim ve parolalarımızı, Frenkçe'ye çevirip, sözde Öztürkçeyle makyajlayarak örtbas edebileceğini umuyor.

En sonunda, olanlar çalışan insanlarımızla gençlerimize oluyor. Güçler israf ediliyor. Bağlar daha kurulamadan gevşeyip kırılıyor. Ciddi ve tutkun bir sosyalist kardeşlik ortamında örgütlenmenin yerine, bitmez tükenmez padişahlaşmak özentili küçük-burjuva yalancı pehlivanlıkları alıp yürüyor.
Bu kaypaklıklar ortasında yeni kuşaklar önünde bir görev beliriyor. Burjuva ve Küçük-burjuva Sosyalizmleri varabildikleri yere dek gürültülü patırtılı şaklabanlıklarını sürdürüp gidecek. Gençlik olsun, bu toprağın konularını araştırmak istiyor. Onlara Osmanlı Tarihinin yalnız *Madde*'sini vermek şaşırtıcı olabilir. Toprak problemi işlenirken, öyle insan, kurum adları, hem de Osmanlıca terimleriyle geçecek ki, onlar üzerine çok az şey bilenler, asıl konuyu izleyemez olacak.

Osmanlı Tarihi her zaman en skolastik biçimi ile verildi. Tarihöncesinden Tarihe geçişlerin en iyi bilineni Osmanlılık olduğu halde, o dünya tarihi için ilginç aydınlatmalar getiren geçit hiç ağıza alınmıyor. Yalnız Devletin Osmanlı İmparatorluğu çağında Kesim Düzeni ile (yani Tefeci-Bezirgan Soysuzlaşmasıyla) derebeğileşmiş klasik ilişkileri uzun uzun anlatılıyor. Ve o zaman da niçin falan Batı ülkesindeki Surlu, Kuleli Feodal Şatolarının Osmanlılıkta bulunmadığı hiç yoklanmaksızın, neden Osmanlılığın klasik derebeği *model*'lerine uymadığına hayıflanılıyor.

Bu karın ağrısından beter *"beyin ağrıları"*nı önlemek için tek

çıkar yol bu oldu: Osmanlı Tarihinin Maddesinden önce, alfabetik ölçüde olsun Osmanlı Tarihinin *Ruhu*'na değinmeli idi. Bu Ruhun da bütün Padişahları, Savaşları, Olayları sıralayan katılaşmış, klişeleşmiş, Medrese biçimini değil, önemli geçit momentlerini ve *karakteristik* orijinalitesini ele almalıydı.

Osmanlı Tarihinin *Ruhu* eseri iki kitapta bu karakteristiği yapmaya çalışacaktır.

BİRİNCİ KİTAP

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLILIĞA TARİHCİL GİRİŞ

Osmanlı Tarihinin MADDESİ: Osmanlı TOPRAK ekonomisidir. Osmanlı tarihinin bir de *RUHU* vardır. O da *Toprak üretim* temeli üzerinde yükselen *Sosyal* ve *Politik* Osmanlı *Üstyapısıdır*. Konumuzun tabanı,*Osmanlı Toprak Ekonomi Düzenidir.*

Ancak Bedensiz Ruh ve Ruhsuz Beden anlaşılamayacağı gibi: Osmanlı Tarihinin de *Toprak Temelini*daha duru anlamak için, Osmanlı Tarihinin *Sosyal* ve *Politik* üstyapısına kuşbakışı ile olsun değmek gerekir.
Osmanlı Tarihi *"Müze varlığı"* için değil, şimdiki yaşantımızın en yakın gelenek-göreneği olarak önem taşır ve *aktüelleşir*. Osmanlı Tarihinin aktüelleşmesinde üç büyük *Tarihcil Devrim* altüstlüğü rol oynar:

1) *Bizansın* yıkılışı,

2) *İslamlığın* yıkılışı,

3) *Osmanlılığın* yıkılışı.

Bu üç yıkılış ta birer *"Antika İmparatorluğun"* devrilişi olur.

O karakterleri ile her üç yıkılışın birbirleriyle *ilişki-çelişkileri*, birbirlerine *etki-tepkileri* çok büyük olur. Onun için Osmanlı Tarihinin hangi *İnsancıl Ortam* içinde geliştiği şu 3 konuda yapılacak kısa açıklamalarla biraz aydınlanmak ister:

1) Osmanlılığın Batış Felsefesi;

2) Osmanlılık ve Bizans;

3) Osmanlılık ve İslamlık.

Osmanlılığa Tarihcil Giriş'in başında: *Osmanlılığın Batış* Felsefesine dokunulacaktır.

Osmanlılık ve Bizans ilişki-çelişkileri: *Osmanlı Tarihinin Ruhu*, yani *Sosyal-Politik Üstyapısı ele* alınırken özetlenecektir. Çünkü Osmanlılığa *Bizans* üstyapısından, *BİÇİM* olarak çok şey katılmıştır. Bizans anılmadıkça, Osmanlı *üstyapısı*, Osmanlı *Ruhu* kavranılamaz.

Osmanlılık ve İslâmlık ilişki-çelişkileri: *Osmanlı Tarihinin Maddesi, yani Ekonomik Tabanı* ele alınırken özetlenecektir. Çünkü, Osmanlılığa *İslâm* tabanından, *ÖZ* olarak çok şey katılmıştır. İslâmlık anlaşılmadıkça, Osmanlı *Tabanı*, Osmanlı *Maddesi* kavranılamaz.

Bu incelemenin, genel *Tarih bilimine* getirmek istediği *Teorik* ve *Metodolojik* çaba; özel Türkiye*aksiyonuna* getirmek istediği *Pratik* ve *Stratejik* çaba bu *Tarihcil Giriş*'lerle başlayacaktır.

AYRIM I

OSMANLILIĞIN BATIŞ FELSEFESİ

Bu ayrım, Osmanlılığın insanlık tarih zinciri içindeki benzerine, basamaklarına ve örnekliğine iki sözle değecektir.

Sonra:

a) *İngiliz* İhtilâli'nden önce, 17'nci yüzyıl başında;

b) *Fransız* İhtilâli'nden önce, 18'nci yüzyıl sonunda... Osmanlı gözü ile Osmanlı yıkılışının açıklanmasına dokunulacaktır.

Bir topluluğun doğuşundan önce, daha doğmadan, anlatılışına *Batışı* ile başlamak klâsik mantığa ters gelebilir. Tarih Felsefesi açısından Osmanlılık, daha *doğarken*, alnında *batış* damgasını taşıyan bir topluluktu. İslam rönesansı idi. Her İslam Rönesansını yapan topluluk, büyük İbn-i Haldun'dan beri,

her doğuşun bir batış alınyazısı ile yaşadığını bilirdi. Her toplumun ömrü 100-150 yıldı [Bkz. Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Tarih - Devrim - Sosyalizm].

Her doğan insanın, çarçabuk, bir gün öleceğini bilmesi gibidir bu. O bilgi, hiçbir insanı normalce yaşamaktan alıkoymaz. Onun gibi, Osmanlı Tarihine onun Batış felsefesi ile başlamak, o Tarihin kavranılmasını karartmaz. Tersine, canlı bir çelişkililikle aydınlatır.

Osmanlılığın batışını bilmeyen yoktur. Neden battığı üzerinde Osmanlının kendi düşüncesini öğrenmekle söze başlamak, Osmanlı yaşayışını kavramaya tuz biber katabilir.

OSMANLILIK ve FRANSA

İnsanlık tarihinde, kimsenin önceden çözemediği genel kanunlar var. Birbirinden habersiz yaşayan iki ayrı ülkede, aynı ana çizgilere uygun gelişmeler oluyor. Buna en iyi örnek Fransa ile Türkiye'dir.

Batıdaki Fransa, Doğudaki Anadolu'nun benzeridir. Fransa Avrupa'nın, Anadolu Asya'nın batı uç-ülkesidir.

Lakin coğrafya benzerlikleri, tarih benzerlikleri yanında hiç kalır. Anadolu'da kurulan ilk *Osmanlı*saltanatı ile Fransa'da kurulan *Merovenjiyen* hanedanı hemen hemen aynı sosyal ve siyasal tiptedirler. Anadolu'nun *İkinci Osmanlı* saltanatına (Timur'dan sonraki dirilişe) uyan Fransa'nın *Karolenjiyen* sülalesi, derebeği ufalanışına düştükten sonra, yerini Kapetyen'lere bıraktı ve Kapetyenler Fransa'yı *modern* rejimine doğru getirdi.

Osmanlı İmparatorluğu, gerçi sonuna kadar aynı adı taşıdı. Osmanlı tarihinde Merovenjiyen, Karolenjiyen gibi ayrı isimli olmasa bile, ayrı tip ve gidişli iki ayrı safha besbellidir. Aynı Osmanlı adı altında, iki Osmanlı saltanatı arka arkaya geldi.

Fransa'da Merovenjiyen'i yıkan barbar salgını *Norman*'lardan geldi. Birinci Osmanlı Devleti'ni yıkan göçebeler, Timur *Tatarları* oldu. Osmanlı tarihinin "*Devri fetret*: Anarşi devri" dediği devletsizlikten sonraki Osmanlı saltanatı -tıpkı Fransa'nın

Şarlmany'ine denk düşen- *"Muhteşem Süleyman"* (Kanunî) ile evrensel bir muazzam imparatorluk olmasına rağmen modernleşemedi.

Osmanlı İmparatorluğu, o zaman Fransa'dan ayrı yola girdi. Bütün kadim imparatorluklar gibi; Sümer, Asur, Keldan, Mısır, Eti, Yunan, Roma İmparatorlukları gibi, uzun bocalayışlardan sonra, yıkılmaya yüz tuttu. Gömülmeden uzun süre önce "Hasta adam" damgası ile yatalak halde süründü.

"Niçin?"ini sonraya bırakalım. Şimdilik "nasıl?" olduğu ile araştırmaya başlayalım.

DİRLİK DÜZENİ - KESİM DÜZENİ

*"Fetret devri"*nden Kanuni Süleyman'a kadar en yüksek mertebesini bulan Osmanlılık, Kanuni zamanında en büyük *deri değiştirme* altüstlüğüne uğradı. Geniş Osmanlı toprakları üzerinde o zamana kadar Şeriatın kutsal parmağı ilea çizilen *DİRLİK DÜZENİ*, ansızın ve sessizce, yukarıdan bir ihtilâl geçirdi. *KESİM DÜZENİ* denilen "MUKATAALAR" devrine atladı. Yani, imparatorluğun iktisadi temeli olan TOPRAK rejimi, *"ÜRÜN İRADI"* şeklinden çıktı, *"PARA İRADI"* kılığına girdi. Ondan sonraki Osmanlı tarihinin bütün sırrı nedense üzerinde hiç durulmayan, müthiş "laik", hâttâ tam *din düşmanı* (çünkü bütün Şeriat prensiplerini hiçe sayan), sözde kitaba uydurulmuş devrimde gizlidir. Bu devrimi anlamadan Osmanlı tarihini anlamaya kalkışmak, dünyanın döndüğünü bilmeden, geceyle gündüzü izaha çalışmaktan farksızdır.

Batı Avrupa'da PARA İRADI şekline giren toprak münasebetleri, SERMAYE sözde *"birikişi"* adı verilen gidişle, Batıyı modern düzene kadar ilerletti. Osmanlı İmparatorluğu, bu ilerlemeye ulaşamadı. Aynı PARA İRADI yüzünden battı. Kanuni Süleyman'ın açtığı yeni çağ, İbn-i Haldun'un bir devlete biçtiği yüz yıllık ömrü bile doldurmadan, soysuzlaşmaya, tekrar derebeğileşmeye, Ayan ve Mütegallibe kankıranına tutuldu... Memleketi *"Tedennî"*den (alçalıştan) kurtarıp ilerletmek için pek çok şeyler düşünüldü.

Islahat teşebbüsleri yapıldı.

Hiçbir çare, Osmanlılığı, Batı anlamında modernleşmeye, kapitalizme götüremedi. Mesela Türkiye, modern İngiltere olamadı. Vakti ile, Fransız krallarının giyeceklerini Paris'e yollayan İstanbul, bugün hâlâ içdonunun modasını bile Paris'ten getirtiyor. Bu ters gidişin derin sebepleri Osmanlı *TOPRAK DÜZENİ*'nde başlar; *UZAK DIŞ TİCARET* sözüyle ifadelenen UMMAN Denizi mâceralarında biter. O bakımdan Osmanlılık, doğuramadığı için ölen anaya benzer. Doğuramadığı şey: KAPİTALİZM'dir.

OSMANLI ÖRNEĞİNİN ÖNEMİ

Bununla beraber, insanlığın OSMANLI TARİHİ ie yaşadığı tecrübe çağı boşa gitmedi. İnsanlık tarihinin ondan önceki denemeleri de (bütün kadim imparatorluklar) boşuna geçmemiş, anlamsız kalmamıştırlar. Modern çağa kadar, tarihin, toprak altında mezbuhane sürünen bir yaratık gibi debelenmeleri, en sonunda insanlığı bugünkü aydınlığa kadar getirebilmiştir. Osmanlı Tarihi, kadim imparatorluklar tarihinin, -Rus Tarihi bir yana bırakılırsa,- en son halkasıdır. Kadim medeniyetler zincirinin modern çağa, "BATI MEDENİYETİ" denilen basamağa doğru gelen *son halkası* Osmanlılıktır.

En son, demek en yeni ve izleri en taze duran bu halka, bütün kanunları, örfleri, maddeleri ve mânâları ile yığılı bir malzeme hazinesi olarak önümüzdedir. Başka memleket tarihlerinde izleri hayli silinmiş, hâttâ kaybolmuş nice olaylar, Osmanlı Tarihinde capcanlı, hâttâ aktüel çehreleriyle yaşamaktadır.
Dolayısı ile, Osmanlı malzemesinin ışığı olmadan, *Kadim Tarihi* bütün ayrıntıları ile kavramak imkânsızdır. Tarih üzerine o kadar alelacâyip iddiaların bilimce bir türlü kesilip atılamayışı, kısmen de bu eksikliğe dayanır.

Onun için, Osmanlı Imparatorluğu'nun çöküşünde *toprak* meselelerinin oynadığı rolü, AYRINTILARI ve HER CEPHESİ ile görmek, tekmil insanlık tarihini aydınlatmak için zannedildiğinden daha faydalıdır.

OSMANLI GÖZÜ İLE YIKILIŞ

Bize mahsus "Mavi hikaye"lerden biri hatırlardadır. "Osmanlı idaresi neden yıkıldı?" sorusuna verilen kolay cevap belli: "Felaketi vaktinde ve doğru dürüst sezen dahiler Osmanlıda çıkmamış!" *"Kaht'i recâl!"*(adam kıtlığı) denir. Hakikat ise, bu yayılmış iddianın tam tersidir.

Aynı Osmanlı İmparatorluğu, ilkin o kadar çok değerli adam yetiştirdiği halde, sonra neden adam kıtlığına kıran girdi? Bu kadarcığını olsun kafamızda işlesek, tarihte şahsî kahramanların sebep değil, netice olduklarını sezmekte güçlük çekmeyiz.

Kaldı ki, Osmanlılığın dertlerini keşfeden akıllılar, tam İmparatorluğun batacağı gün zuhur etmemişlerdir. Hastalığı çok eskiden, açıkça teşhis edenler bol bol yetişmişlerdir. Ne çare ki, genel gidiş; Tarih, Ekonomi, Toplum determinizminin kahredici gerekleri, her tedaviyi imkansız bırakmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu, söz yerindeyse, öleceğini bilerek, göz göre göre, bağıra çağıra ölmüştür. Bunu, ikide bir başvurulan "ISLAHAT" (reform) lâyihalarından daha güzel anlatacak vesikalar bulunamaz.

a) 17.ci YÜZYIL BAŞI (İngiliz İhtilali'nden önce)

Kanuni'nin PARA İRADI devriminden yarım yüzyıl kadar zaman geçmişti. Ancak üç padişah eceli ile öldü. Bir çeyrek yüzyıl içinde, ardarda üç *"Hal!"* (Padişahı tahtından indirme) patlak verdi. Bir ıslahat yapmaya kalkışan Genç Osman'ın ırzına kadar el uzatılarak canı alındı.

Faciadan ders alan Murat IV'e, *"Türklerin Montezkiyösü"* denilen Göriceli dönme Koçi Bey, ünlü layihasını inanılmaz bir söz hürriyeti ve gerçekçilikle sundu. Bilginler ve görgülüler olayları açıklamak istiyorlardı:

"Çok zamandır ki dudimân'ı bülend Eyvân'ı saltanat'ı aliyye (dâmet mahfuzatün bil'inayetil-ezeliyye)*gamhâ ve hayırhahları olan ülemâ'i ahyar* (iyi hür bilginler) *ve kemenbeste'i itaat olup nazardan sâkıt olan*

emekdar kulları ile ahvâli âlemin bu gûne tegayyürpezîr ve şerr'ü şûr ve fitne ve fesadın birun haddı takrir olmasının esbâb ve illeti mülâhaze edip sem'i Hümayûn'u şehriyâriye risâle fırsatçû idik."{1}

İktidar da - o mutlak istibdat çağında- doğruya ağızları ve gözleri kapamak için direnmiyor, herkese danışıyordu:

"... Herkes metâ'ü fikr'ü endişesin ... arz'ı mübadelet kıldı... ki bâis'i ihtilâl'i âlem (evren devrimini yaratan) *ve sebebi tegayyür'ü ahval'i beni âdem* (insanoğlunun durumlarındaki değişmelerin nedeni) *ne idüğü ve biinâyetillâh ne veçhile salâhpezir* (düzeltilir) *olacağı mücmilen malûm"*{2} olsun.

Olayın (Osmanlı çöküşünün) *üstyapısı* kaçamaksızca; halkın aşırı soyulup ezilmesinden (rüşvet ve zulümden) ileri geliyordu. Bunun eskiden beri değişmez yıkılış belirtisi olduğu ortaya konuldu:

"Zulüm ve rüşvet herhangi Devlette ki peyda ve âşikâr oldu, ol Devlet harap ve yebab ve berkeşte'i ruzigâr oldu."{3}

Yıkımın temeli, toprak ekonomisi düzenindeki *bezirgân-tefeci* çapulunun getirdiği derebeğileşme biçimleri olduğu gibi ortaya konuyordu. Yüzeyde görünen şey "askeri ihtilâller"di. Aklı erenler, her askeri ihtilâlin bir iktisadi bozukluktan kök aldığını görmemezlik edemiyorlardı:

"Tashih'i asker mürad buyurulsa (askeri düzeltmek isteniyorsa) *cümleden mühim zeamet ve timar görülmektedir."* {4}

Bildiğimiz ve bu kitapta başlıca belirteceğimiz gibi: -bütün kadim imparatorluk ve medeniyetlerin tıpkısı olan- Osmanlılıkta ekonomi temeli *toprak* üretimine ve toprak düzeni de ilkin *Dirlik* düzenine dayanıyordu. Dirlik düzeninin temeli ise: önce *Timarlar* ve *Zeametler* sistemi üzerine kurulmuştu.

Demek Osmanlı düşünürü bütün siyasi, içtimai ve askeri altüstlüklerin ekonomik üretim düzensizliğinden çıkageldiğini sezmek için 300 yıl sonra gelecek "Marksizm"i beklememişti: Daha 1630 yılında, 300 yıl sonraki nice *"ülema ve vükelâ"*mızı utandıracak basitlikle *"akça ile halâs"* (para ile kurtuluş) olmaz diyerek, *insan ezip soymayı* ("zulüm ve rüşvet"i) yıkım getirici: *"mel'un*

*nesneler"*sayabiliyordu. Teşhiste eksiksizdi. Yalnız tedaviyi *ileride* göremediği için *geride* arıyordu. Beride:*Kesim (Mukataa)* düzeninden önceki ilk kuruluş çağının Dirlik (Timar - Zeamet) düzenine özeniyordu:

"Ve kurâ ve mezâri (köyler ve ekinlikler) *erbab'ı seyfe* (kılıç kişilerine:Dirlikçilerin düzenine)*verilmelidir. Ve zeâmet ve timarı erbabına tevzie mani olup, vilâyetin harabına bâis olanlar* (Dirlik düzenine engel olup ekonomin yıkımına sebep olanlar) *ad olunmak* (sayım yapılmak) *lâzım gelse ancak otuz kırk âdem olur, ziyade olmaz. Öyle olsa 30-40 âdemin hatırını riayet için böyle bir Devlet muhtel ve müşevveş olmasını hâşâ ki seâdetlû padişahımız hazretleri caiz görmez."*{5}

60 DP'liye seçim hakkı vermekle "Huzur" geleceği, demek bir antika Osmanlı kuralıydı.

Koçi Bey, Türkiye'yi yıkıma götürenleri 30-40 kişi sayıyor. Önünde sonunda, soygunun *"reâya"*yı (köylüyü ve halkı) ezdiğini rakamla gösteriyor. Yarım yüzyılda vergilerin 80-90,5 akçadan 700-800 akçaya çıktığını, demek 10 misli, hele Anadolu'da koyun başına 40-50 misli yükseldiğini gösteriyor. Devlet vergiden 1 alırken, aracıların 20-30 akça soyduklarını anlatıyor.*

**** 50 yılda 10 misli vergi olmuş. Koçi Bey, Padişahın yakasına yapışmış, kıyameti koparıyor. Türkiye'de Cumhuriyetin kurulduğu yıl "Vergi Tahsilatı" 111 milyondu. 1959 yılında 6 milyar 385 milyon, 1963'te 10 milyarı aşkın. Demek 40 yılda vatandaşlar 100 misli vergi ödüyorlar. Saltanat zamanı 5 yılda 1 misli vergi artışı "yıkım" (harabi) ve zulüm sayılmış; Cumhuriyet'in her 4 yılında 10 misli vergi arttırılıyor. (1959 Istatistik Yıllığı, s.381): Herkes övünüyor. Otokrasi (zorba padişahlık) ile paşakrasi (demokratik cumhuriyet) arasındaki fark bu olsa gerek.***

Bu gidişe kim karşı koyacak? Padişaha yükleniyor:

"Memâlik'i islâmiyeden bir memlekette zerre kadar bir ferde zulüm olsa, ruz'u cezada (ahirette)*mülûktan* (Padişahlardan) *suâl olunur, vükelâdan* (vekiller, bakanlar vs.den) *sorulmaz. Mazlumların yanık "âh"ı sarayları yıkar, dertlenenlerin gözyaşı dünyayı boğup yokeder.*

"Küfr ile dünya durur, zulm ile durmaz." Adalet uzun ömre sebeptir. Ve fakir halkın düzenliliği padişahlara Cenneti verir. Bu dediklerim kelâm benim değildir, bilginlerin ve şeyhlerin (ulların) *sözüdür. İtimad buyurulmazsa andan sual oluna. Ahvâl böyledir."*{6}

Ve her *"Telhis"* (özet) inde Padişahı kandırmaya çabalar:

"Elhamdülillaâhi teâlâ seâdetlû Padişahımız hazretlerinin ol makule mal ve menala ihtiyacı yoktur ki, mansıp (iş verme) *için kimseden akça ala. Ve mahsus tevabii yoktur ki yolsuz mansıplar verilmek lâzım gele. Cümle âlem seâdetlû Padişahımızın kulu ve muti fermanberidir. Her biri istihkakı üzere, yolu ile riayet olunur. Böyle olıcak, lâyık ve seza değildir ki memleket sahibi ve tanrı kullarının koruyucusu İslamların Halifesi* (Peygamber vekili) *zerre kadar yararı olmıya da, mansıpları pulluk pulluk satılıp bir alay hâin hazineler ve defineler tahsil edeler ve memleketi yıkıp yakalar."*{7}

"1005 tarihinden beri İslam memleketlerinden toplamı 19 eyalet yer elden gitti. Geri kalan memleketlerin dahi kendi zâlimlerimiz yakıp, reâya ve berâya (köylü ve haraç vermeyen halk) *perişan oldu. Bu musibet ne musibettir!"*

"Taraf taraf İslâm memleketleri elden gitmekte; yine tedbiri görülmez ve ilacı sorulmaz; türlü sefahet eksilmez. Bu gaflet ne gaflettir!"

"Din ve Devlet düşmanları bunca memleketleri alsın ve halk fıkarası eziliş ve horlanışla çiğnensin, katiyen reva görülmez. Bunun tedbiri ve ilacı görülmek Padişah hazretlerine farz'ı ayın ve ayn'ı farz olmuştur."{8}

"Ceza gününde cümlesi seâdetlû Padişahımdan suâl olunur. Öyle ise bunların düzeni ile ilgilenmek farz ve vacip (işlenmesi tanrıca kesin olarak emredilmiş) *mesabesinde olmuştur. Bir alay değersiz zevk ve sefâda olup ta seâdetlû Padişahımız sorumlu olmak ne revadır?"*{9}

Ve Koçi Bey'in sözü geçiyor. Murat IV yaman bir atılış yapıyor. Belki Osmanlılığın ondan sonraki 150 yılı bu sayede, 2 padişah indirme, 2'si eceli ile ölme, gene 2 indirme yollu dalgalı sallanışlara rağmen, az çok ayakta ve bağımsız kalabildi.

Ama, hastalığın bu kadar iyi teşhis edilmesine rağmen, tedavisi imkansızdı. Eski Dirlik Düzeni'nin geri gelmesi için ilk Osmanlı *İlb*'lerini (Gazi'lerini) geri getirmek lazımdı. Onların *doğru insan* ruhu, tarihöncesi insan toplumu ile birlikte sönmüştü. O *eşit* insan toplumu düzeni yerine, *bezirgân*medeniyetin eşitsizliği içlere işlemişti. Koçi bey de bütün iyimser coşkunluğuna rağmen, gerçekçi gözü ile bunu görüyordu.

Toprak düzeni Osmanlı İmparatorluğu'nun ayakları altından kaymış, bezirgan ekonomisine gitmişti:

"Lâkin timâr erbabı evelki mertebesini bulmaz" diyordu. *"Zira Defter'i Hâkâni'de isimleri satırlanmış olan reâyâ ve reâyâ çocukları kimi ulûfeli kul namında olup, nice köyler ezicilerin saldırısından yıkılıp yok olmuş ve ehalisi dağılarak kaçışmış, nâm'ü nişanları kalmamıştır. Ana binaen her ne mikdar dikkat olunsa evelki mertebesin bulamaz."*{10}

O ekonomik düzeni kurmak için o insanları bulmak gerek.

"Ve can'ü gönülden Padişah hizmetlerine bel bağlıyan ve hizmeti görülen kulları koruyup, olur olmaz günah içün zayi eylememek gerektir. Zira, eyü ve sınangılı (mücerrep) *ve Din ve Devleti kayırır âdem azala girer, yaramaz âdem kati çoktur, ve cümle yaramazlar eyülerin hasmıdır. Öyle olsa eyü âdem kızıl kibrit makulesidir, ona göre korunmak gerektir."*{11}

Murat IV sahici Din ve Devlet adamı Müslüman gibi on yıl *"kötü"* kişileri kılıçtan geçirmekle uğraştı. Ama, kötüleri kesmek, *"eyü"*leri çoğaltmadı. Kime güvenecekti Padişah? "Kul"larına. Gel:

"Bu asrın kulu bir kuldur ki ay be ay tüm gündelikleri peşin verilse ve her birinin tüm levâzım ve mühimmatı (gereçleri, araçları) *miriden görülse* (Devletçe ödense) *ve her biri türlü türlü lütuflara boğulsa, ve dünyada neçe ülema ve mesayih var hep bir yere gelüp, bunlara öğüt ve ısmarlama akıl verse, ve her biri bin nasihatle itaat semtine yedilseler ve: "İslam Padişahına muhalefet, din ve nîkâha zarardır" deseler, birisinin kulağına girmez, ve zerre kadar faidesi olmaz.'*{12}

Onun için geri dönülemedi. Ancak yüz elli yıl daha bocalanılabildi.150 yıl sonra, Avrupa Fransız "Ulu Devrimi"ne

girince, Osmanlı bir daha debelendi.

b) 18.ci YÜZYIL SONU (Fransız İhtilâli üzerine)

En son Selim III'e verilmiş *"Nizam'ı Devlet Hakkında Mütaleât"* (Tarih'i Osmanî Encümeni Mecmuası'nın 41, 42, 43.üncü nüshalarında, Ahmet Tevhit Beyin hediyesi olarak neşredilen rapor) bu bakımdan olağanüstü gerçekçidir. Raporun *"Fevâid-i Hareket ve Nehdat-ı Hümayûn"* bahsi, ilkin insana garip gelen bir tez ortaya atar. Raporcuya göre, Osmanlı devletinin bozulması, Padişahın bir yerde oturup kalması *"hareket ve nehdat* (ayaklanma)*"dan uzak düşmesidir*. Vaktiyle devleti kuran ilk Padişahlar, daima hareket halinde idiler. Seferde, sınırdan sınıra koşarlar, barış zamanı boyuna seyahat ederler, bir yerde kaldıkları vakit bile, mütemadiyen ava çıkarlardı. Başta Padişahların, arkada Osmanlı kadrosunun böyle yaman *göçebe dinamizmine* tutkun olmaları, insanları israftan ve sefahatten korurdu. (Raporcu konuşuyor):

"Hâsıl olan varidat menâfiin bir mikdarını iddihar (biriktirmekle) *ve hiyni iktızada sefere memuriyetlerinde herkesin haline göre nükuudu* (parası)*" bulunurdu. "Bir mahalde tûl* (uzun boylu)*ikamet ile, herkes haddinden ziyade ebniye* (binalar) *ve esbab'ı ziynet ve melbusat* (süs ve giyim) *ve mefruşat ve mat'umatı* (döşem ve yeyim) *müstelzimetül-isrâfat ile kesret-i mesarife düçar ve bizzarure düyunu kesireye giriftar olmamak dekayik-i hafıyyesini* (çok borca batmamanın gizli inceliklerini)*"* unutmak moda oldu.

"Elli altmış seneden mütecaviz selâtini izâm hazerâtı Dârülhilafet-ül İslâmbulda mek-ü ârâm" ederler, diye Padişahlara çatan raporcu, devam ediyor: *"Alel ittisal otuz seneden mütecaviz evkatte dahi seferler terk olunup, tene'ümet-ı hazariyyeye iştigal* (barış nimetlerinden çöplenmeye uğraşış) *ile gerek rüesâ ve gerek bilcümle tavâifı askeriye â'mâl ve eflâl'ı seferiyeyi feramuş* (şefler ve erler savaş iş gücünü unutur) *ve bahusus askerî zümresinin ekseri hiref ve sanayi ve tüccar güruhüne ilhak*(askerler zanaat, esnaf ve tüccar arasına katılma) *ile kesb-i kâr ve cem'i mâl ve iddihare me'lûf* (kâr edip mal toplayıp biriktirmeye alışık) *olmalarile, bittab-i seferden nefret ettikleri"* olayını

ortaya koyuyor. Bu gidişin sonuçlarını da şöyle sayıyor:

"Cümleye istirahat-i hazeriyet (herkesçe barışta dinlenme) *tabiat-i sâniye olmağla, ricâl ve kibâr*(devlet adamları ve büyükler) *derûn-ü İslâmbulda eflâke ser çekmiş haneler bina ve inşa ve boğaz içinde kezalik refiül-bünyan* (yüksek kurulmuş) *sâhilhaneler peyda ve mefruşat ve esaeslerinde* (ev takımlarında) *dahi tekellüfat-ı aziyme ederek ebniyeye muvafık sair levazimat ve matumat ve hadem ve haşem ve elbise ve merkûbatte* (bineceklerde) *hadd-i itidâli tecavüz etmelerile, menasıpların*(gelirli memuriyetlerin) *irad-ı tabiîsi ve mâlikâne ve mukataa ve zeametlerinin varidat-ı kadiymesi bir türlü masrafı zaruriyelerini ihate etmediği* (gelirli giderlerini kapatmadığı) *ecelden, bizzarure bulundukları menaasıp ve hidematta envâi irtikâbat* (toprak rüşvetine) *ve irtişâyâ* (para rüşvetine)*mühtaç kalırlar."*{13}

Raporcunun izahi, Kolombun yumurtası kadar "kolay" görünse bile, müşahadesi ne kadar kuvvetli! Hatta, İmparatorluktan sonraki olaylara bile aydınlık serpecek kadar gerçek değil mi? İlk zamanlar, cihangirliğe atılan Osmanlılığın, sonraları nasıl keyif ve lükse kayarak, soygun ve zulme doğru soysuzlaştığını, yukarıki çetin cümlelerden açık ne tasvir edebilir?.. Anlatılanlar, olanların tâ kendisidir. Raporcu güzel seziyor. Yalnız, meseleyi fert ve şahıs açısından koyuyor.

İlk Osmanlılar niçin *"daimi hareket"* halinde idiler? Çünkü, Oğuzhan aşiretinin *göçebe* Kayı oymağı, Babahanlığın *"Kahramanlık Devri"*ne gelmiş, *otlak* arayıp yaşayan bir topluluk idiler. Raporcunun, bu noktadaki hakkını yiyemeyiz. Tezini daha ileride şöyle açar: *"Evâil-i zuhur-u saltanatinde âsâr-ı bedâvet mülâbesesile kıllet-i mesarif ve kemâl-i kuvet hasebile irat ve mesarif hususunu tetkikten her ne kadar iğmaz olunursa dahi..."* Burada, yüzyıl evelki Osmanlı münevverinden bir bilim terbiyesi ve hakikat dersi almıya ne kadar muhtaç hallere düştüğümüzü hatırlamamak elden gelmiyor. Bazı münevver geçinenlerimiz, hâlâ ilk Osman oğullarına *"Barbar"* diyeni afarozlamaya hazırdır. Osmanlının kendisi ise, çıktığı yumurtanın kabuğunu beğenmeyen civciv kafası taşımıyor. İlk Osmanlı faziletini*"Bedâvet eseri"* sayıveriyor. *"Bedâvet* = Bedevilik", bildiğimiz gîbi, Vahşiliğin üç katından yukarıda bulunan, Batı dilindeki *"Barbar"*ın Arapça

karşılığıdır. İlk Osmanlı *"bedevî"*, daha doğrusu Orta Barbarlık konağında bulunduğu için, *"seferî"* (savaşı), avı, seyahati (gezginciliği) iş güç etmişti. Onun elbiseye, binaya, süse, yiyeceğe, israfa düşkün olmaması, bu sosyal karakterinden ileri geliyordu. Yoksa, Osmanlılar sadece sefere gittikleri için faziletli kalmış ve israftan kaçınmış değillerdi. Nitekim, sonraları Osmanlılığı yelle yuf eden amillerden biri de, o bitmez tükenmez "sefer"ler olmadı mı?

İmparatorluğu bir yığın seferler kurdu, başka bir yığın seferler yıktı. Osmanlılığın zamanla kaybettiği şey; Sefer, savaş, harb adeti değildi. Sefer, harb, Osmanlının başucundan Demoklesin kılıcı gibi hiç eksik olmadı. Ve hâlâ bugüne kadar, başımıza ne geldiyse hep o *"sefer adeti"*mizden, kendimizi ebedi bir aşiret seferinde, aşiret reisi emrinde tabiî bulmamızdan geldi... Osmanlının zamanla kaybettiği şey, göçebe barbarlığın yalan dolan bilmez, tertemiz, sapasağlam, adil ve tutumlu insan özellikleri idi.

Bunun önüne geçilemezdi. TARİH İNKİLÂPLARI (Tarihcil devrimler) çağında, yeni bir yapı, bir medeniyet kuran bütün barbarların başına gelen hep aynı şey oldu. Ne kadar yanıp yakılsak, o ilk, basit, çürümemiş barbar insan münasebetlerine artık bir daha geri dönülemezdi. Osmanlılar da, nesilden nesile, kadim medeniyetlerin bıraktıkları yerden başlayıp, medeniyeti, "Bir adım geri, iki adım ileri" yürütmeye girişmişlerdi. Öyle bir toplulukta, büyük toprak sahipleri (raporcunun *"mâlikâne, mukataa ve zeamet"* sahipleri) ister istemez *"eflâke ser çekmiş"* (asrımızın gratsiyel adlı göktırmalayanları gibi) "haneler" kuracaklar ve o yapılara uygun *("ebniyeye muvafık")* süs, hizmetçi, uşak, bekçi, polis (hadem, hasem) vb.li saltanat sahibi olacaklardı. Müslümanın *"kıyamet alameti"*saydığı "BİNA ve ZİNA" çoğalacaktı.

AYRIM II

OSMANLILIK ve BİZANS

Bu ayrımda, çökkün *Bizans* ve *İslâm* medeniyetleri önünde, daha

taze insan gücünü elinde tutan barbarın, özellikle Bizans'a karşı sembolik yırtıcılığına bir anlık örnek vermekle söze başlandı.

Ondan sonra iki büyük başlık altında, Bizansla Osmanlının karşılıklı *çelişki* ve *ilişkileri* belirtildi.

A- *Bizans Ekonomi-Politikası Üzerine:* başlığı altında, Bizans *ekonomik* ve *sosyal* yapısının çeşitli*"Barbar aşıları"*na rağmen derebeğileşme karakteristiklerine dokunuldu.

B- *Osmanlılık ve Bizans Etkileri Üzerine:* başlığı altında, Bizans *sosyal* ve *politik* yapısının, Osmanlıda en son *Göçebe* Kayı Boyundan kalmış ilişkiler üzerine geçirilmiş kılıf biçimlerinden kimilerine dokunuldu.

Barbar *"Minare"*yi *"çalmak için"* Medeniyet *"kılıfı"* hep böyle kotarılmıştır.

YIRTICI BİR ELEME

Osmanlılık, ikisi de çöken iki kadim orijinal medeniyetin, Roma ve İslam medeniyetlerinin yıkıntılarından yepyeni bir sentez olarak doğdu. İslâmdan, onun en sağlam temelini, ilk *"Hülefayi Raşidin"* (Cennetle müjdelenmiş ülkücü halifeler) çağındaki *Toprak* düzenini aldı; derebeğileşmiş Doğu soysuzluklarını attı. Bizansın ise, üstyapısından çok *biçimler* alırken, Bizans temellerini aşındıran derebeğileşmiş toprak ekonomisi *özünü* havaya uçurdu.

Osmanlının İslamlık önünde davranışı şundandı: Osmanlı yaşadığı çağdaki İslâmlığa hiç benzemiyordu. Hülefayi Raşidin çağındaki İslâm Araplığına çok benziyordu. Osmanlı Türk, 1300 yılındaki Müslümanlardan çok, 622 yılındaki Müslümanlara yakındı. Onun için, Osmanlı, çevresindeki bütün Müslüman devletçiklerini kılıçtan geçire geçire temizler, ezerken, Müslümanlığın en son ve en büyük Rönesansını yarattı.

Osmanlının Bizans önündeki davranışı şundandı: Bizans, kendisini doğuran orijinal Roma medeniyetinin ilk çağlarına hiç benzemiyordu. Ama, karşısında hasım bildiği çökkün İslâm

Medeniyetinin tıpkısı idi. Osmanlının *dışı*: başka hiçbir maddi, manevi üstünlüğü sızdırmayan *Müslümanlık zırhı* ile kaplıydı. *İçi*: yendiği Bizans Medeniyetinin muazzam *yalan* dünyasını hiçe sayan gerçekçi *göçebe özü* ile dopdoluydu.

Bizans önündeki Osmanlı davranışına, çok kanlı olduğu ölçüde çok ilginç bulunan bir küçük ve korkunç dram örnek olabilir. Fâtih İstanbul'u aldığı gün:

"Büyük Düka Luka Notara ile başka Yunan baronlarını huzuruna getirttikten sonra, İmparatoru kendisinden barış istemek için eğiltmeye veya şehri öylece teslim etmeye kandıramadıklarından dolayı azarladı. Bunun üzerine, hükümdarın gözüne girip Pera'daki Venedikli ve Cenevizlileri gözden düşürmek istiyen Chira Luca her kabahati onlara yükledi... Ayrıca Kalabassayı (Kara Basa: Vezir'i Azam Çendereli Kara Halil Paşayı) *da, Yunanlıların dostu olarak suçlandırdı. Ve sözlerinin doğruluğunu ispatlamak amacıyla beriki tarafından yazılmış mektupları gösterdi."*{14}

Çökmüş Bizans'ın sağ kalmış en büyük adamı, yenen Osmanlıya, ulu vezirinin Bizans casusu olduğunu ispatlıyordu. Osmanlının tepkisi ne oldu? Çendereliyi Edirne'ye yolladı; orada boğduracaktı: Muhbir'i saadık Luca'nın ise:

"İki oğlunu gözleri önünde öldürttü. Henüz büluğa ermemiş olanını da kendi arzularına ayırttı. Chira Luca'nın kendisine gelince, onun öteki baronlarla birlikte boynunu vurdurttu."{15}

Bizans bu duruma neden düştü? Derebeğileştiği için.

A- BİZANS EKONOMİ POLİTİKASI ÜZERİNE

Bizans bin yıl yaşadı. Ama, daha kurulurken ölümünün bütün sebeplerini toptan benimsedi. Bizans'a bin yıl dayanacak surları 4 yılda yaptırıp, kendi adını veren Konstantin, Konstantiniye'ye Roma'nın yalnız allahlarını sokmadı. Roma'nın Senatosunu, Tribünlerini, Kürilerini, hatta Kapitol'ünü, saray, su yolu, terme ve portiklerini, Roma'da oldukları gibi kurdu. Sayelerinde üstün geldiği hıristiyanlara da 10 yıldan beri tanıdığı kadim "tapınağa sığınma

hakkı" ile her türlü vergi ve angaryadan muaflık gibi imtiyazlar tanıdıktan başka, 11 kilise yaptırttı.

Hıristiyanlığı yaratan kölelere, keyif için öldürülme ve işkence yapma, çoluk çocuğundan ayırma gibi işlemleri az çok yasakladı, ve haftada bir güncük olsun dinlenme hakkı olan Pazar tatilini sundu. Ama, bütün bu yenilikleri, çökmüş Roma'yı, Bizans'ta aynen bin yıl daha yaşatmak için yaptı.

Romalı rakiplerini temizlemek için olduğu kadar, köleliği ve barbarlığı yumuşatmak için, Sümerlerden beri yaşamakta direnmiş olan *Kent* ruhunu kökünden kazımak için, hıristiyanlıktan daha elverişli silah bulamamıştı. Modern Kapitalizmin "Sosyalizm" için yaptığı gibi, Roma'nın ruhunu Bizans'ta yaşatmak için Roma'yı öldüren hıristiyanlığı Roma İmparatorluğu kılığına sokup, Bizans'ın emrine geçirdi.

MEMURLAR ORDUSU ve HİYERARŞİ

Onun için, Osmanlının yıktığı Bizans, DİNCİLLİK ve MEMURCILLIK bakımından, Birinci Konstantin zamanında ne idiyse, ana çizilerinde Sonuncu Konstantin zamanında da o oldu. Çünkü Birinci Konstantin, bugünkü surların içine sardığı İstanbul'a, çökkün Roma'nın iki büyük afetini: *"Tanrıcıl hiyerarşi"* ile *"Memurların ordusu"*nu aynen soktu. *Konstantiniye*, Ankara gibi, bir memurlar şehri olarak doğdu. Roma'nın en zengin aileleri İstanbul'a taşındı. Osmanlılıkta *"fodlacılık"* biçimine girecek olan *"halka bedava öteberi dağıtma"* usûlü taşındı. O kadar ki, İstanbul'u Roma'nın tıpkısı yapmak için,*"Yerler yedi tepe sunduğu halde, şehri Roma gibi on dört bölgeye böldü."*{16} *"Daha önce Dioclétien, haşmetpenah beyefendiyi daha saygıdeğerleştirmek üzere göze görünmez kılarak, Asyalı tumturaklılıklarla kendisini sarmalamıştı." "Uzun ve bilgiççe bir hiyerarşiye* (basamaklaşmaya) *göre yerli yerine oturtulmuş kalabalık bir idareciler personeli halkla İmparatorun arasına sokuldu."*{17}

Sonra, (Osmanlılığa *"Asâletlu", "Necabetlu", "Fehametlu", "Atufetlu", "Semahatlu", "İzzetlu", "Fütüvvetlu"* ve ilh. tekerlemeleri

biçiminde aynen aktarılacak olan) çökkün Roma *elkabı*, Roma'dakinden daha keskince oturtuldu. Prenslere: *"Nobilissimi"*; Konsül'e, Prefe'ye ve 7 Bakan'a:*"İllustre"*; Prokonsül'e, Viker'e, Kont'a, Piskopos'a: *"Spectabilis", "Egregii"* gibi lâkaplar vardı ki, çöküş devrine varan Osmanlı da onları mal bulmuş mağribi gibi çevirip çevirip kullanmayı şeref bilecekti.

Soysuzlaşan medeniyetin insanı, kelini takkeyle örter gibi, ünvan ve rütbe etiketi taşımayı bir marifet sayıyordu. Fakat bin beş yüz yıl öncesi için bile, poz lakırdıları toplumu kurtarmaya yetmedi. Bugün artık okul kitapları bile açıkça yazıyor:

"İmparatorun kutsal kişiliğini sarıp saklayan memurlar ordusu, resmi dilce denildiği gibi, o tanrıcıl hiyerarşi (ilahi kademelik) *sarayın parlaklığını artırdıysa da, hükümetin gücünü arttırmadı. Kamu iyiliğine çalışmaktan çok, beyefendisine yaranmak çın kaygı çeken bu uçsuz bucaksız personel için birtakım maaşlar gerekti. İdare masrafları arttı. Yoksulluk çoktan beridir en zengin vilâyetleri bile yıpratırken, daha çok vergi istedi. O zaman, vergi alanla vergi veren* (maliye ile mükellef) *arasında bir hile ve zorbalık savaşıdır başladı, ve ahaliyi içerlettikçe, yurtseverliği son kalıntısına dek söndürdü."*

"Eski zamanın hür müesseseleri Belediye düzeninde henüz yaşıyordu. Her şehrin kendi Senatosu, Curie'si vardı. Bu senatolarda, en az 25 arpantlık (125 dönüm kadar) *toprak sahibi olan küryaller* (Curie'liler) *toplaşarak belediye üzerine müzakerede bulunurlar, ve kendi içlerinden, kendilerini idare edecek majistralar* (belediye memurları) *seçerlerdi." "Ama, vergilerini kendileri toplamakla görevli olan küryaller, vergi karşılıklarını kendi mülkleriyle garanti ediyorlardı. Bu yüzden yaşama koşulları gittikçe yoksullaşacaktır. Bundan yakalarını sıyırmak için, klerje* (papas mesleği: Osmanlıda "İlmiye") *ve ordu gibi imtiyazlı heyetler içine canlarını atacaklardır. Fakat onlar oralardan zorla çıkarılarak, ölünce çocuklarının geçecekleri küri'deki yerlerine geri getirileceklerdir. Böylelikle, artık bütün kentlerde* (site: beldelerde) *küryallerin* (orta halli üretmenlerin) *sayıları azaldı."*{18}

SÖMÜRÜ ve KÖLELEŞTİRME

Demek, bizdeki devlet kapısına dadanma gibi, iş tam çıkmaz çembere dönüyordu: Memur arttıkça, vergi artıyor; vergi arttıkça, memur çoğalıyordu. Vergiler, bugünkilerle kıyaslanabilirler:

1 - *İndiction* (varlık vergisi): Herkesin, her 15 yılda bir yapılan *kadastro ile* (Osmanlıların *"Tahrir"* diyecekleri yazım), *"Cycle des indictions"* yoluyla belirtilmiş olan zenginliğine göre ödediği vergi.

2 - *Veraset* Vergisi: 20'de bir.

3 - *Satış* Vergisi: Mal fiyatının 5'te biri.

4 - *Capitation*: (Baş Vergisi): *Köle* başına, mülksüzlerce ödenen cizye.

5 - *Gümrük* resimleri.

6 - *Chrysargyre*: Her dört yılda bir, küçük tacir ve esnaftan alınan bir çeşit *kazanç* vergisi. (Her yıl değil!)

7 - *Aurum coronarium* (Altın Taç): İlkin büyük resmi olaylar üzerine, *Konsüllere* ve *İmparatorlara* halkın *isteğiyle* gönderilirken, zamanla *mecburi* vergi olur.

Ancak, bizim Demokrat Parti usulü, büyük varlıklılara pek dokunturtulmuyordu. Kuru kalabalıkların *oy*'larını satın almak üzere, hazırcı, tembel ayaktakımına bedava dağıtımlar yapmaya da yarayan bu vergiler, topraktaki *orta üretmenler* için yıkım oluyordu.

"Bu vergi yüklenmeleri, en zenginler için hiç ağır olmadıkları veya cüz'i, ağır oldukları ölçüde, alçak ve orta varlıklılara ağır basıyordu. Nobilissimi'ler, Patrici'ler, İllustre'ler, Spectabele'ler, Clarissimi'ler, Perfectissimi'ler, egregii'ler, bütün saray adamları, bütün divan asilleri ve klerje (papas sınıfı: ilmiye) *küryallerin sırtına yüklenen en ağır vergilerden af edilmişlerdi. 25 arpanttan* (125 dönümden) *az toprak sahipleri ile, esnafları, tacirleri içine alan üçüncü sınıf, basit hür insanlar sınıfı, daha az bahtsız değillerdi* (Bugünkü bazı sendikalar gibi). *Bilhassa Alexandre Sévére'den beri şehir zanaatkârlarının kurdukları loncalar, cezaevleri haline gelmişlerdi; hükümet esnafın loncalardan çıkmalarını yasak ediyordu. Köylerde büyüklerin zorbalıkları veya hileleri ile, yahut barbar salgınları yüzünden mülkleri*

ellerinden alınan küçük toprak sahipleri, en sonunda zenginlerin colonları (sömürge kulları) durumuna sokulmuşlardı. Bu şart, köylüleri ünvanca insan olmaktan çıkarmasa bile, insan haklarının hiç değilse çoğundan yoksul ederek toprağa bağlıyordu."{19}

BİZANS'A BARBAR AŞILARI

Bu tipte, daha doğarken ölüm soysuzlaşmasının bütün zehirlerini taşımış bir Bizans, İbn-i Haldun'un *"Tavâifülmülûk"*e biçtiği tek bir insan ömrü kadar yıl bile yaşayamazdı. Nitekim kalamamıştır da. Klasik tarih, Bizans İmparatorluğunu 1000 yıl ayakta tutar. Hıristiyanlık, *"fatidik"* bir dünya sonunu bekliyordu. Haçlı Seferi'nin baştan kara vuruşu çemberi yarmasaydı, belki 1000 yılı Bizans'a son olacaktı.
İsâ'nın ilk bin yılı, Bizans'ın değil, yüce barbarlığın yaratığıdır. Başta Bizans kentini *"Konstantinopoli"*yapan Konstantin'in kendisi barbar köktendi: bugünkü Yugoslavya'nın Niş kasabasında doğmuştu. Konstantin'den yarım yüzyıl sonra "Konstantiniye" onmaz iç yaralarının en öldürücüleri ile kıvranıyordu bile.

Hunler'den kaçıp gelen *Vizigot barbarları*'na, iç çürüklüğü yüzünden, Tuna'nın güneyinde yurt veren Imparator Vales, 395 yılı o barbarların elinde öldü. Ve imparatorluğu, barbar usulü ile iki oğlu arasında paylaşıldı. *Arcadius, Batı Roma* İmparatoru oldu. *Doğu imparatoru Honorius*'ün ilk işi: başlarında Alaric bulunan Vizigotlar'ı, kardeşi Arcadius'un üzerine saldırtmak oldu. Böylece, tarihin ünlü *"Bizantizm"*i başladı. Yarım yüzyıl geçmedi. İmparator Théodose II (408-451), satın alacağım sandığı *Hünlere* haraç vermekle kendini kurtarabildi.

Çeyrek yüzyıl geçmedi. İmparator İsaure'lu (Silifke civarlı) Zénon, *Vizigotları* bir daha karşısında görünce, Bizans'ta yetiştirilmiş olan Vizigot başkanı Teodorik'i, gene Batı Roma'nın başına belâ etti. En parlak Bizans rönesansını yaratan, Roma kanunlarının büyük derleyicisi Justinien (527- 565) kurucu Konstantin gibi bir İslâv barbarıydı.

Bütün o yüzyıllarda belki Bizans barbarlarla oynuyorum sandı.

Gerçekte, barbarlık Bizans'ı el topu yapmıştı.İlk bin yılın ardarda üç büyük akın yapan barbarlığı, Tarihöncesinde *Neandertal* insanın Avrupa'ya geçiş yolları ["Doğudan (Çin'den batıya) Avrupa'ya geçiş için tek coğrafya yolu: Kırım'ın kuzeyindeki dar bölge ile Moravya'dır" "Neandertaller, yolu ilk açanlardır" (Dr. Hikmet Kıvılcımlı, **Tarih Tezi**, s.169-172)- y.n.] üzerinde kaynaşmasaydı, sapaca düşen güney boğazında Bizans'ın tünediği hisarlık, Osmanlılıktan çok daha önce yelle yuf olurdu.

19 ncu yüzyıl ortasında yeryüzünü 13 ncü yüzyılın Haçlıları gibi görebilen Batılı tarihçiler, Roma'nın yıkılışında barbarlığın oynadığı rolü: *"Tanrının öngörüsü"* (proviolence de dieu) sayarlar. *"Tanrının öngörüsü, hıristiyanlığı düşman bir medeniyetin bütün kalıntılarından kurtaracak olan ulusları vahşi dinlerde birleştiriyordu."*{20} Yani, Roma da barbarlar da *"Pagan"* (müşrik)idiler. Roma'nın *"Medeni Paganizm"*ini, barbarlığın *"Vahşi paganizm"*i yıktı. Roma'nın siyasi kurulları medeni paganizme çok bağlı kaldığı için, Roma'nın barbarlarca yıkılışı, paganizmin de yıkılışını getirdi ve hıristiyanlığın kolayca bir saray ihtilâli ile tahta geçişini sağladı.

"Bu hal Doğu İmparatorluğu'nda aynı yaygınlıkta ve aynı kudrette etki yapamıyordu. Bizans başkentinin hemen hemen saldırılamaz durumu sayesinde, Bizans İmparatorlugu barbar akınlarında Roma'dan daha az zedelendi. Paganizm - orada siyasi kurullarla daha az samimiyetle birleşikti. Paganizmdeki yıkılışın karşı vuruşunu Bizans daha az şiddetle hissetti. Ama, gene de bir dereceye kadar ve hâttâ barbarlar İmparatorluk sınırını aşmazdan önce bunu hissetti."{21}

Demek, Bizans'ta da *"Medeni müşriklik"* ile birlikte siyasi müesseseler sarsıldı. Sarsıcı *vurucu güç*barbarlıktı. Barbarlık, sınırlara yığılır yığılmaz, Bizans'a ağır bastı.

"Siyasi müesseseleri paganizmden ayırma hedefini güden harpler sırasında ve bu harplerin yoldaş oldukları bir çok afetler etkisi altında, şehirlerle taşralar, kadim ahalilerin nüfusunu yitirdiklerinden (Not: *Prokop, "Akdeniz'i çevreleyen memleketlerde harp, veba ve kıtlıkla, Jüstinyen zamanı birçok milyonlarca insan yokoldu."* der), *onların yerine geçirmek için ancak katışık bir nüfus*

bulabiliyorlardı. Bu nüfusun boyuna içe sızması (infiltration), *ister istemez eski milli ve dini ruhu bozuyordu. İmparatorluk sinirsizdi, bitkindi. Hemen hiç asker yetiştirmiyordu. Hükümdarlar, büyük masraflarla, komşu bölgelerden asker toplamak zorunda kalıyorlardı. Her yanlarından saldırıcı barbarlara karşı, hiçbir vakit barbarlardan başkasını karşı çıkaramıyorlardı. Konstantin zamanından beri, İmpatorluk orduları yalnız Gotlardan veya Sklavonlar'dan mürekkepti. Bunlar, az çok uzun bir askerlik hizmetinden sonra, İmparatorluk teb'alığına giriyorlar, orada kesince yerleşiyorlar, kimi en yüce mevkilere yükseliyorlardı."*{22}

Demek, barbarlık Roma'yı dışından, Bizans'ı içinden fethediyordu: İkinci Bizans demek olan Persler bir yana, *Gotlar, Avarlar, Bulgarlar, Sklavonlar,* hatta Haçlı *"Latinler"*: Bizans'a çullanmış barbar akınlarıydılar. *"Bu istilâlar ortasında, herşey hemen aynı zamanda yıkılıyordu. Tanrı tapınakları yağma ediliyor, tahrip ediliyor, yahut şehir yangınlarında yok oluyordu."*{23}

Barbar akını yalnız yıkmakla kalmıyordu. Bizans'a sık sık *barbar aşısı* da yapıyordu: *"Tanrı uygun gördüğü her önemli ilerleyişte, o geniş heyetlerden birini ilerleyişi başarmak için biçimlendiriyor, sonra, tarihcil görevleri* (misyonları) *biter bitmez, onları da dağıtıyor*{24}*"* idi.

BİZANS DEREBEĞİLEŞMESİ

"Makedonya sülalesi", "Latin İmparatorluğu" gibi çeşitli adlarla Bizans, ikide bir *"Barbar aşısı"* yiyerek, boyuna yıkılıp yapıldı. Roma gibi önü sonu tutan, kesintisiz, tek köklü Bizans diye bir toplum bütünü yoktu. Hıristiyanlığın kışkırtmalarıyla sahneye çıkmış her barbar, bir yol bahtını Bizans'ta denedi. Bizans, imparatorlukçuluk oynamak isteyenlerin kumarı için sembol idi.

Ancak, barbarlık, eline geçen toprakta yerleşik değildi. O, çapul ve şan diye gününü gün ediyordu. Kendisi farkına varmaksızın, köleliğin kurtarıcısı gibi sahneye çıkıyordu. Kendisini tanrıcıl Roma yerine geçirir geçirmez, barbarlığın: Kandaş eşitliğini, hür ve silahlı toplantılarını, her görevi bilerek seçimle verişini unutuyordu. Yığınları bir Pazar tatili ile kandıran Kilise, toprakları ele

geçiriyordu.

1000 yıllık kanlı kumarı kim oynarsa oynasın, parsayı toplayan Kilise, hapishane "manacı"sı gibi, en sonunda tek kazanan oluyordu. Fransa ve İngiltere topraklarının beşte birini, Almanya topraklarının üçte birini, Bizans topraklarının hemen hemen tümünü yutmuştu. Konstantin, Kiliseye toprak ve gelir yutmak imtiyazını bağışlamıştı. Sonra gelip geçen bütün krallar ve imparatorlar bu imtiyazı azıttırmak için can vermişlerdi:

11 nci yüzyıldan beri Bizans'ta: *"Toprakların tümüyle Kilise ve Manastırlara geçmesi, hazinenin gelirlerini azaltıyordu. Rahiplerin imtiyazı orduyu güçsüz duruma sokuyordu." "İmparatorlar, ehalisinin vergisini arttırmaya başladılar. Kilise ile bazı imtiyazlı sınıflar vergiden şerbetli oldukları için, bütün yük köylü ile esnafa yükletildi." "Ahlak büyük bir soysuzlaşmaya uğradı. Rüşvetle irtikâp, Bizans bakanlarının birkaç elma ile kavuna tenezzül etmelerine dek ilerledi."*{25}

13 ncü yüzyılda, Avrupa hıristiyan gaazileri en son *"Haçlı Seferleri"* ile Bizans'a bir daha barbar aşısı yaptılar. En yavuz ağa olan Kilise zagonu altında bu aşı, Bizans toprak ekonomisindeki kaşarlanmış derebeğiliği kökten temizleyemedi. Venedik, Ceneviz gibi İtalya kentlerinin bezirganlarını Karunlaştırdı. Bizans topraklarında Bizans ticaretine en büyük rakip halinde yıldızlaştırdı. Bu rakipler, Bizans'ın yüreğine zahmetsizce işledikleri vakit Rumların düşmanlığı son kertesini buldu.

VIII nci İoannes Paleologos (1425-1448) zamanı, *"İmparatorluk Mahkemesi Hakimi"* olan Gennadios Skolarios,1439 yılı Osmanlı tehlikesine karşı iki Kiliseyi birleştiren Floransa Konsilinde:

"Ortodokslarla Katolikleri birbirine yaklaştırmak için büyük çaba gösterdi. Fakat, memleketine dönüşünde, Bizans halk ve papazlarının "Mel'un Latinler"e karşı şiddetle aleyhtarlıklarını görünce davranışını değiştirerek, Batılıların muhalifi kesildi."{26}

" Latin aleyhtarlığı onu Müslümanlara karşı hâlâ Batının yardımını uman VIII nci İoannes'in halefi XI nci Konstantin (1448-1453) den uzaklaştırdı. Ve dolayısıyla Pantokratos Manastırına (Zeyrek Camiine) ekiltti."{27} *"Orada kendisini ziyarte gelen Sizmatikleri (râfizî'leri),*

Franklarla olan dostlukları yüzünden azarladı."{28}

RUM - LÂTİN DÜŞMANLIĞI

Bu Latin düşmanlığı, son dakikada Rumların Bizans kapılarını Osmanlıya açmalarına vardı: Kaptan Zuane Zustignan, sol koltuğundan okla yaralanınca, *"Başında bulunduğu karakoldan gizlice ayrılıyor".*{29}

İmparator Onu buluyor: *"Yaran öldürücü değil, acıya dayan, erkekçe dur ve vatan için dövüş!"*{30} diyor.

Karakoldakiler, *"Ölmesin diye kaptanlarının peşine düştüler. "Kaptanımız, kapının anahtarını odacınıza veriniz" diyorlardı. Kapı açılınca, geçmeye uğraşıyorlar. Kaptan da Pera'ya kaçıyor."*{31} Kapıdaki boğuşmada yalnız *"Latin asilleri"* dövüşüyorlar.{32}

Böyle günleri, İmparatorla Bizans derebeğileri arasında yapılan uzun toprak kavgaları hazırlamıştı.*"Osmanlı İmparatorluğu kurulurken, bu mücadele son safhasına varmış, beğler lehine neticetenerek, büyük bir kısım toprakların mülkiyeti ile birlikte, devlete ait nüfuz ve selâhiyetlerin de malikâne sahiplerinin ve kilisenin eline geçmesini gerektirmişti."*{33}

Osmanlılık kurulduğu günden beri, birçok *"Tekfur"*ların (Bizans derebeğilerinin), hıristiyan imparatorlarına karşı Müslümanlarla elbirliği yapmaları, kavganın ne derece kanlı bıçaklı olduğuna belgedir.

Bu tutum, kadim toprak ekonmisi düzenini sarmış tefeci-bezirgan sermayenin ezelî (7 bin yıllık medeniyet kadar eski) ve her *Tarihcil Devrimde* "TEKERRÜR" eden durumdur. Tefeci-Bezirgan sermayenin, vatanı, dini, imanı gibi, izanı da vurgundur. Türklerin Ayasofya'ya girişini anlatan Latin yazarı şöyle bağırır:

"Dünyanın hiçbir yerinde bulunmayan miktarda eski ve yeni hazinelere el atıyorlardı. Gizlenmiş ne varsa, hep Türklerin eline geçiyordu. Sizi gidi zavallı Yunanlılar sizi! Bir de kendinizi fakir göstermek istiyordunuz, ha! İşte bütün zenginlikleriniz artık ortaya

çıkmıştır. Oysa, siz onların üstüne oturmuş, şehrin savunması uğruna vermekten kaçınmıştınız!"

"Hey tanrım! Günahkar kullarından nasıl da acımaksızın yüz çevirdin! O görülmedik gurur, imanda kusurlar, tanrıyı ve azizleri küçümsemeler, zalimce işlenen günahlar, fahiş faizle ödetilen borç para vermeler, fakirlerin kanını emmeler... İşte bunlar hep şehri böyle bir cezaya müstahak kıldı!" "Vatanlarının soyguncusu, pinti Yunan asillerinin şirretliği büyük oldu. Bu adamlardan zavallı Imparator, kaç kere gözyaşı dökerek, ücretli asker tutmak için para istedi. Ama onlar, mahvolduklarını, züğürt düştüklerini and içerek iddia ediyorlardı. Oysa, Türk hükümdarının eline düşünce, hepsinin son derece zengin oldukları meydana çıktı."{34}

FÂTİH ve OSMANLI RÖNESANSI

Osmanlı, daha ilk "dörtyüz arslan"lık bir göçebe oymakcağızken böyle bir kördüğümle yüzyüze geldi. Ne yapacaktı? Toplum yapısının temellerine toz kondurmaksızın, kiremitlikte, el çabukluğu marifet, sözde "devrimci" mart kediliğine mi çıkacaktı? Keserken acımadığı Bizans baronlarının yerlerine mi oturuverecekti?

Herşeyden önce, bu soysuzluğa, içinden çıkmakla birlikte, onu yalansız yiğit yetiştirmiş olan tarih öncesi toplum kişiliği katlanamazdı. Ondan sonra, Ahmet Yesevî'nin yola çıkardığı Horasan erlerinin Müslümanlık anlayışları buna el vermezdi. Onlar, kırıp dökücü saf çocuk barbarları birbirlerine kırdırıp döktürerek, eski dünya derebeğilerinin topraklarına oturmayı kuracak sinsi Din saltanatını rüyalarında görseler hayıra yormayacak ülkücülerdi.

Beride, her yanı yıkılan toplumun, Tefeci-Bezirgan zincirleriyle sımsıkı bukağılanmış derebeğileşme soysuzluğu, ekonominin temeli olan TOPRAK ile İNSANI çürütmüştü. Hem bu çürüyüş, yalnız hıristiyanlıkta ve Bizans'ta kalmıyordu. Müslüman Anadolu'nun *Selçuk* Hükümdarlığı ununu elemiş, eleğini asmıştı. Her yer *"Tavaifülmülûk"* derebeğiliğinin daniskasıyla çürüyüp dağılıyordu.

Hatta, Osmanlılık bile bu ufunet ortasında Yıldırım Beyazıt'la

patlak veren soysuzlaşmaya kurban gitmişti. Timur Moğollarının barbar akını, kahir yüzünden lütfetti: Osmanlıdaki derebeğileşmeyi paramparça etti. Osmanlının ilk göçebe gelenekleri, Simavnalı Şeyh Bedrettin kuşağı Akşemsettin gibi Horasan çırasını elinden düşürmeyen bilginlerin ışığı altında rönesansa uğradı.

Fâtih Mehmet, Bizans'a çuvaldızı sokmadan önce, Osmanlıya iğneyi batırdı: Dine ve Kayıhan töresine aykırı Tefeci-Bezirgan soygunlu toprak ağalığının kökünü kazıdı. Halkı yoksulken, "özel sermaye" diye tutturup, "her mahallede bir milyoner" cambazlığına çıkmadı. *"İstanbul'u fetheden Mehmed'in hemen hemen umumi denecek sistematik bir "tensikat" emretmek kuvvet ve iradesini kendisinde bulmuş olduğu..."* belliydi.{35}

Fâtih, mal mülk hırsı ile derebeğiliğe eğgin bunak kodamanları İskenderce kesti: *"Müşavir paşalarına ve komutanlara muhteşem bir şölen verdi. Şölen sırasında bol bol altınlar, inciler, altın elmalar ve başka pek çok mücevherler getirtti. Yemekten sonra, kumandanları bunca altın ve mücevheri paylaşsınlar diye getirttiğini söyledi. Çünkü, hıristiyanların hediyeler göndererek, onların zihinlerini İstanbul'u kuşatmaktan ve ele geçirmekten çelmeye çalıştıklarını işitiyordu. Kendi kanısınca, onlar, o değerli şeyleri hıristiyanlardan alacaklarına, daha dürüstçe kendisinden almalı idiler. Bu sözleriyle adamlarını öyle bir girişkinliğe kandırdı. Her biri kendisini izleyeceklerine and içtiler. İstanbul'un alınamayacağını söyleyen yaşlı müşavir paşaları uzaklaştırdı ve yerlerine dileğine uygun daha gençlerini getirdi."*{36} Yiğitlik, İskender pozu takınmakta değildi...

"Fâtih'in yapmaya muvaffak olduğu derin ve manalı islahatın şümul ve vüs'atı hakkında kati bir malumata tesadüf edilmemekle beraber, bu hareketin bir reaksiyonunu temsil eden Veli Beyazit zamanında yazılmış birkaç defter'de sahiplerine iade edilmiş mülk vakıfların kayıtları üzerindeki tahsislerden istidâl olunur."{37} *"Birçok malikâne hassalarının tenzil veya ilga edildiği, sahiplerine terk edilenlerinin de muharebe vukuunda asker göndermek mecburiyeti tahmil ve bu mecburiyetin adedinin arttırıldığı ya bizzat kendisinin "eşmek" veya "iyice bir cebelu" göndermek gibi kayıtlarla ağırlaştırıldığı görülmektedir."*{38}

BEZİRGÂNLIK ve FETİH

İşte kendi evinde dürüst idare ve yeryüzünde büyük iş yapma budur. Değil Müslüman fukarasının, hıristiyan köylülerinin de din düşmanı Osmanlıyı kurtarıcı gibi karşılaması bundandır.

Bir soru: Osmanlı Tefeci-Bezirgan düşmanı görünüyor. O zamanki ticaret *"bezirgânlık"*tı. Osmanlının cihangirliğinin tarihcil sebeb: cihan ticaret yollarını açması olunca, ortaya bir çelişki çıkmıyor mu?

Evet, çıkıyor. Fakat bu çelişki saçma değil, görüldüğü gibi *gerçek*'tir. Ve o gerçek tezatlardır ki, insan şuuru ile yürümeyen tarihe zemberek ve yay olmuştur.

Osmanlı, Tefeci-Bezirgan kördüğümlü derebeğileşmenin, toprak gibi insanı da nasıl çürüttüğünü biliyor, görüyor ve bundan öç alırca davranıyordu. Ancak, modern bilginlerden çok önce, ilkel sosyalizm içgüdüsü ile, insan çürümesini *fatal* (mukadder ve meşum) bir kaçınılmazlık saymıyordu.Rahat müslüman realizmi ile, bir insanın hıristiyan kilisesince damgalanmak istendiği gibi, doğuştan*"günahkâr"*, suçlu ya da ahlâksız bulunacağına inanmıyordu. Çürümüş insanı acı duymadan, "tavuk keserce" kılıçtan geçiriyordu. Ama, hıristiyan çocuklarını küçük yaşta Türkmen evinde yetiştirerek Müslümanlığın o zamanki en keskin kılıcı olan *"Yeniçeri"* durumuna sokabiliyordu.

Bunu, Bizans gibi, bütün hıristiyan dünyası da biliyordu:

"Yıllarca öncesi Floransa'lı Porcellana (Bu Türk bir gün, -zararını biz çekeceğiz- gelip çocuğu alacak, siz de bir türlü yerinizden kıpırdayamayacaksınız"{39} demişti. Osmanlı, "bilgiçlik" taslayan IRKÇI kılkuyrukluğa sapsaydı, ortada Osmanlı mı kalırdı?

Ticaret önünde de Osmanlının tutumu bu gerçekçiliğe uygundur. Fâtih, Venedikliler'e karşı kızıştırdığı Cenevizlilere ticaret imtiyazı verdi diye, çok bilgiç sitemi duyduk. Önce, ecnebiye avuç açıp kendini sömürgeleştirerek mi yaptı bunu? O zamanki hıristiyan Zorgo Dolfin'i dinleyelim:

"Ah şu Cenevizliler! Ters ve mutluluksuz bir kararla... Türk'e elçi ve

anahtarları gönderiyorlar. Hükümdar, kendi paşalarından birini adliye işleriyle ugraşmak görevine atıyor. Kaçanların bütün zenginliğine el koyuyor. Pera surlarının yıkılmasını buyuruyor."{40}

Bu şartla, Mehmed'in verdiği imtiyaz şudur:

"Ben yüce hakan ve deniz güçlerinin başbuğu, Sultan Murat beyin oğlu yüce Haakan ve deniz güçlerinin başbuğu Sultan Mehmet, göğe ve yere egemen olan Tanrı ile büyük peygamberimiz Muhammet adına, biz Müslümanların benimsediğimiz ve kanunlaştırdığımız yedi kuralla, Tanrımın 123 bin peygamberinin adına, dedemin, babamın ve yaşamam ile çocuklarımın yaşaması ve kuşandığım kılıç hakkı için and içiyor ve diyorum ki, mâdem beğlik katıma, benim hakanlığıma boyun eğmek üzere bütün Galata soyluları ile sayın ve necip Babilaos Palavixin'i, Marchio di Franchi'yi ve tercüman Nicolazo Pavizon'u kullarım olmayı kabul etmem için gönderdiler: kendi töre ve adetlerini memleketimin her yanında muhafaza etsinler, barındıkları Pera'nın işlerini kendileri çevirsinler. Bütün zenginlikleri, ev, mağaza, bağ ve değirmenleri, ticaret eşyaları, çoluk çocukları, uşakları kendilerinin olsun. Memleketime bağlı ulusların yaptıkları gibi onların da ticaretle serbestçe uğraşmak ellerinde olsun. Karada ve denizde gidip gelebilsinler. Memleketin öteki bölgelerinde adet üzre verilen haraç müstesna, artık bunlar da başkaca vergi vermesinler. Gelecekte benim için aziz kimseler olsunlar. Ben bunları memleketimin başka bölgelerinde oturanlar gibi savunacağım. Kiliseleri kendilerine kalsın. İlahi söylesinler. Ama, çan ve simandirio çalmasınlar. Ben onların kiliselerini cami yapmayacağım. Ama, onlar da başka kilise kurmayacaklar... Yurttaşları Cenevizli tüccarla, ticaret eşyaları ile, çoluk çocukları ile serbestçe gelip gitmek ellerinde olsun... Önceden almış olmaları gereken vergileri tahsil etsinler... Paralılar,kendi tüccarları arasında çıkacak davalara bakmakla görevli bir hakimi kendi aralarından seçmekte serbest olsunlar."{41}

TÜRKLER - TOPRAK – İNSAN

"İmtiyaz" dedikleri nedir? O vakitler hiçbir bezirgan öteki bezirgana böylesi davranmadığı için adına İmtiyaz deniyor. Memleketin her insanı gibi, kulluğu benimseyen Cenevizli de,

("Demokrasi" lafları gevelenmeksizin) eşit vergiye, eşit hakka, eşit savunmaya kavuşacak. Başka ne hali varsa kendisi görecek. Osmanlı, en son lugat kitaplarına dek "Hâşâ min huzur tüccar" diyerek, bezirgandan tiksinecek. Ama, medeniyetin zehirli ilacı *ticaret*: dozunda kullanılacak. O da aşağıdaki kılıçtan keskin şartlarla:

1 - TOPRAĞA: Cenevizli dokunmayacak. Bütün taşınır zenginlikleri, EMEK ve çabayla başarılmış ev, mağaza, bağ, değirmen gibi taşınmaz *bayındırlık* ürünleri onun olsun. *Toprak*, hiç tartışmasız, bütün Müslümanların *ortak* malıdır.

2 - İNSANA: Cenevizli dokunmayacak. *"Türkler onlarla birlikte, onların arasında oturmasınlar, ayrı kalsınlar! " "Azaplar ve köleler onların evlerinde oturmayacaklardır.*{42}*"*

3 - İNANCA: Cenevizli dokunmayacak. Gâvur şangırtısı yayılmayacak. Ayıp değil ya, Mehmet hıristiynlığa, o Bizans medeniyetini buz tutturan din derebeğiliğine güvenmiyor. *"Çan ve simandirio çalmasınlar!"*

Osmanlının insan anlayışı bugünkü ölçülerimize sığmaz, ama köklüdür. Evliya Çelebi (Göç: 1041, Doğum: 1631), Fâtih'ten yüzlerce yıl sonra, İstanbul'u taşı, ağacı için değil, İNSANI için över. Osmanlı için en değerli *"MADEN UNSURU İNSAN"*dır. *"İslambul içinde bin adem merhum olsa, yine adem deryasından omuz sökmez." Onun için insanı bol İslambol gibi, "İnsanoğlunun seçkin sevgilisi bir memleket yoktur."*{43}

Bu anlayış, Tarihöncesi toplumunun kandaş insan kavrayışıdır. Muhammet peygamberin *"Lâ ene, illâ beşerün misliküm!"* (Ben de sizin gibi, insandan başka bir şey değilim!) deyişidir. Venedik tarihçisi Zorgo Dolfini, Fâtih'e *"bu kuduz köpek"* diyecek kertede düşmandır. Fâtih'i anlatırken şöyle der:*"Fethedilen vilayetlerin hayvan ve mal ganimetlerindense, insan ganimetine büyük değer verirdi."*{44}

B- OSMANLILIK VE BİZANS ETKİLERİ ÜZERİNE

Bizans *Ekonomi-Politikası* anlaşıldıktan sonra, Osmanlının o

çürük tahtaya basması, yani Bizans*toprak derebeğileşmesini* dolaysızca benimsemesi beklenemezdi. Buna karşılık, bir İmparatorluğun mirasına konuluyor, ona *"Halef"* olunuyordu. Barbar gelenek göreneklerde *Devlet* bile yoktu. Ya *İmparatorluk* nereden çıkarılacaktı?

Mirasına konulunan Bizans İmparatorluğunun *Üstyapı* biçimlerinden.

BİZANS'IN MADDECİL - ANLAMCIL HAZİNELERİ

İstanbul'un Türkler eline geçişi, dünya tarihi için o zamanlar hiç kimsenin ummadığı ölçüde yaman sosyal dönümlere yol açtı. Batı'da derebeğiliğin temelleri sarsıldı. Doğu da Osmanlılığın *"Tavaifülmülûk"*(ömrü yüz yılı geçmez krallık) durumu ortadan kalktı. İstanbul, Osmanlılığı Bizans'ın yerine geçirdi. Bizans kördüğümü kesilip atılır atılmaz, büyük tarihcil imparatorlukları kuran zaferler çorap söküğü gibi aldı yürüdü. Küçük Osmanlı devleti, "Cihangir" oldu.

Doğan büyük İmparatorluk içine girmiş bunca Müslüman ve gayrımüslim yığınlarını güdecek karışık ulu bir devlet cihazı kurmak gerekti. Osmanlı toprağı, Osmanlı teşkilatı, hâttâ Osmanlı tarihi ondan sonra asıl *geniş anlamıyla*: "KİTAB"a girdi, yani sistemli düzene, bir tek sözle "KANUN" devrine girdi. İmparatorluk kendinden önceki imparatorlukların yatağına girdi. Geçmiş *"cihangir"* imparatorluklardan en çok hangisine benzeyebilirdi?

Osmanoğullarının kendileri, bir *yukarı barbarlık KENT*'inden çıka gelmemişlerdi. *Mekke* Kentinden doğmuş Müslüman kalıbına girmişlerdi. Ancak, İslâmlık ta, *cihangir* imparatorluk konağına adım atar atmaz, geliştirmek zorunda kaldığı devlet avadanlığı için gelmiş geçmiş imparatorlukları taklit etti. O arada, Tektanrılı din mümessili olarak kendisine en yakın bulduğu Bizans'tan çok şeyler aldı. *"Ne kumandandır o kumandan ve ne ordudur o ordu ki, Konstantiniye'yi ele geçirir"* ["Leteftehanne'l Konstantiniyye ve miğmel'emîr emirühâ ve le miğmel ceyş zâlikelceyş"* (İstanbul'u

zaptetsin, ne komutandır o komutan, ne ordudur o ordu!) (Hadis)] ata sözüyle, Bizans'ı ele geçirilecek en büyük değer saymıştı.

**** "Leteftehanne'l Konstantiniyye ve le-migmel'emîr emirühâ ve le migmel ceyş zâlikelceyş" (İstanbul'u zaptetsin, ne komutandır o komutan ve ordudur o ordu!) (Hadis)***

Osmanlı bu geleneği gerçekleştirmişti. Önünde, bin yılları özetlemiş, yüzyıllar görmüş Bizans uygarlığı, Bizans kültürü, Bizans teşkilat prensipleri yığılıydı. Osmanlı, bütün o kendinden önce sınanmış ekonomik, sosyal ve politik prensipleri ortada buldu. Gerek maddecil, gerek manevi hazineleri, hem de gizli, alttan alta işlettiği barış yollarıyla, örselemeden, aşırı sarsıp yıkmadan hazırca ele geçirmişti. Bunlardan yararlanmayacak mıydı?

ÜLKÜCÜ BİLGİN, DÜNYA VATANDAŞI FÂTİH

Fâtih tarihteki benzerlerini herkesten iyi tanıyordu:

"Her gün kendisi, arkadaşı Chiriace d'Alcona'ya ve başka bir İtalyan'a Roma tarihlerini ve daha başka tarihleri okutur. Bu adamlar ona Laert'li Diogenes, Herodotos, Livius ve Qointus Curtius ile, Papaların, İmparatorların, Fransa krallarının, Longobardların kroniklerini okurlar. Kendisi üç dil bilir: Türkçe, Yunanca ve Slavca." {45}

Dr. Aural Decli'ye göre Fâtih Mehmet: *"Kendi dilinden başka beş dili daha, yani Rumca, Latince, Arapça, Keldanca (Kürtçe veya Süryanice) ve Farsça'yı doğru biçimde konuşur."*{46}

Bu dil bilgisi, otel garsonlarının poligotluğu değildir. Osmanlıya Rum adalarını zaptettirecek kadar ileri giden Grek bilgini Kritovulos'a göre Fâtih Mehmet *Aristocu* ve *Stoisyen* felsefelerle uğraşır.*Batlamyos*'un haritasından daha mükemmel bir haritayı filozof *İyorukius*'a yaptırtır.

"Caesar ile Hanibal'ın birer vatandaş olduklarını söyler. Makedonya kralının oğlu İskender Asya'ya daha az bir kuvvete sahip olarak geçti, ama şimdi, der, zamanlar değişti. Vaktiyle Batılıların Doğu'ya geçtikleri gibi, kendisi de Doğu'dan Batı'ya geçecektir. İddiasında, dünyada bir tek

hükümdarlık olmalıdır, bir tek inanç, bir tek krallık."{47} *" Bu birliği kurmak için dünyada İstanbul'dan daha elverişli yer yoktur. Bu şehirle birlikte, Hıristiyanları da hükmü altına alabilir."*{48}

"Mehmet, büyük bir tecessüsle İtalya'nın yeri, Ankhises'in Aineias ve Antenur ile gittiği yerler hakkında, Papanın ve İmparatorların yaşadıkları merkezler hakkında bilgi edinir. Kendisinde, Avrupa'nın krallarını ve bölgelerini gösteren bir tasvir var."{49}

İSLÂM RÖNESANSI

İslamlığa öylesine inanmıştır ki, mektubunda inançsızlığa ateş püskürür:

"Puta tapanların ağaç, bakır, gümüş, altın ve boyadan ve Hıristiyanların Tanrı yaptıkları ilahları atımın tırnaklarıyla devirip eritinceye dek, gerçek Tanrının ve büyük peygamber Muhammed'in şan ve şerefi için Doğu'dan Batı'ya tüm yeryüzünde onların zulmünü ortadan kaldırıncaya dek, ne gözlerimi uyku için kapayacağım, ne dünya nimetlerinden lezzet alacağım, ne lâtif şeyler arayacağım."{50}

Öyleyken, Bizans baskısından yılgın Hıristiyanları, mıknatıs gibi çekmeyi bilir. Patrik ettiği Gennadios'u çağırıp dinler. Patrik ona:

"Daha sonra inancın başka sırlarına da değinerek onları açıkladı Hükümdar, Patriğin açıklamalarını yalnız büyük bir dikkat ve ilgi ile dinlemekle kalmadı, onu daha ziyade sevdi ve saygıdeğer buldu. Hatta Rumlara karşı beslediği kötü niyetlerini bırakıp, ondan sonra, bir çok belgelerden anlaşıldığı gibi, Rumlara karşı özel bir teveccüh gösterdi... Bundan dolayı birçok kimseler Padişahın, güya hıristiyan inancının doğruluğu üzerine kesin bir kanı edinerek, artık o gün bu gündür kendi dini üzerinde şüpheye düştüğü yolunda çeşitli dedikodular yaymışlardır."{51}

Patriğin gördüğü ilgiden ne kerte umuda kapıldığı düşünülsün ki, Fâtih'e sunduğu *"İtikatname"*ye *"KURTULUŞUN TEK YOLU"* adını vermiştir.

Osmanlı, o korkunç inanç ve suplesile Bizans hazinelerini gözden geçirdi. Oradaki değerleri önce *İslâm gözlüğü* ile ayıkladı,

sonra kendi *göçebe* geleneğinin, tarih içgüdüsünün mihenk taşına vurdu. Bizans'ı çökerten *ÖZ*'ü, çürümüş toprak münasebet muhtevasını devirdi. Medeni teşkilat *BİÇİM*'ini, devlet kurum ve kurallarını, kimi kelimesi kelimesine tercüme ve adapte ederek alıp kullanmaktan korkmadı. Çünkü, Bizans nasıl ROMA orijinal medeniyetinin barbar aşısı ile Batı'dan Doğu'ya uzanmış bir rönesansı idiyse, tıpkı öyle, Osmanlılık da İSLAM orijinal medeniyetinin, fakat Doğu'dan Batı'ya uzanmış bir dirilişi idi.

PADİŞAH - SARAY – DİVAN

Bizans hükümdarına, önceleri, Roma'da olduğu gibi, *"İmparator"* denirdi. İmparatorluk ilkin Bizans'ta dahi barbar göreneğine uygundu. IX'ncu yüzyıla gelinceye dek, irsî (babadan oğula geçer) bile değildi. Ancak sonraları, tıpkı İslamlıkta halifeliğin başına getirildiği gibi, babadan oğula kalmaya başladı. Ve artık ünvan üstüne ünvan aldı. Bizans resmi dilinin tumturaklı frazeolojisi bu ünvanları sıraya dizdi. Osmanlıdan önce Bizans'a değen Arap devleti de, aynı şartlar ve sebeplerle, aynı Bizans örneğini benimsedi. Konstantiniye, adını bile değiştirmeksizin Osmanlı eline geçince, bütün o ünvanlar, Divan edebiyatının nas perdesi altında padişahlara geçti.

Bizans İmparatoru ile Osmanlı padişahının başlıca dört sıfatı şöyle karşılaştırılabilir:

İmparatorun Sıfatı	*Sıfatın Anlamı*	*Padişahın Sıfatı*
1 - Basileus	(Savaş ve Adalet Başı)	Emirül'mü'minin
2 - Isapostolos	(Tanrının gözde vekili)	Zıllül-lahü fıl-erz
3 - Despot	(Sahip, Efendi)	Sahipkıran, Sultan
4 - Otokrat	(Yüce kralın halefi)	Halife

Bizans, Doğu ile Batı'nın buluşma noktasıdır dedik. O durumu ile Doğu'nun ve Batı'nın bütün barbarlık ve medeniyet karması şefliklerinin gelenek ve göreneklerini İmparatorluk biçiminde derlemişti. Basileus: ilk barbar şeftir; İsapostolos, Medeniyeti yenen Fâtih barbarın tanrılaşmasıdır. Bu iki sıfat tarih öncesinden, barbarlıktan yakıştırmadır. Bizans'a oradan, Batı'dan gelme sayılabilir. Despotla Otokrat, Babil'in Nemrutları ile Mısır'ın

Firavunlarından mutlak, müstebit, tanrı elçiliğine karışı keyfi idareciliktir.

Osmanlı, Bizans'ta işlenmiş olarak hazır bulduğu o mirasa kolayca kondu. Yalnız en baştakinin sıfat ve ünvanları ile kalmadı. Saray teşkilatını, Devlet teşkilatını, Din teşkilatını, Taşra teşkilatını, Ordu teşkilatını da Bizans'tan "iktibas" ediverdi. Burada uzun tafsilata girmeksizin, birkaç ilginç örnek verebiliriz.

Bizans İmparatoru, aynı zamanda Adalet şefi idi. Emrinde mansıplı hakimler, büyük devlet adamları buluşarak, bir *"Adâlet Divanı"* kurarlardı. Bu, Osmanlı Padişahının *"Divan-ı Hümayun"*udur. Bizans sarayında İmparatorun en yakın adamları hadımlar idi. Osmanlı *"Mabeyn"*inde ilkin iğdiş akağalar görülür. 1621'den sonra, yalnız zenci hadımağaları *"Mabeyn'i Hümayun birinci zabiti" olabilirler.*{52} Mabeynin belli başlı kadrosu: *Silâhdarlık, Kilârcıbaşılık,* Eski ve Yeni *Saray'ı Hümayun Ağalığı* ve *Musahiplik*'tir. Osmanlılıkta, Mabeyn'in kendisi gibi, bütün bu "Mesnet"ler de önceleri hiç yoktur. Hep Bizans mirası ve örnekleri üzerine, Fâtih devrinde belirirler.

PAYİTAHT ORDUSU

Bizans'ta İmparatorun muhafız askeri 4 alay süvari idi. Osmanlı da dahi, öyle dördüzlü merkez süvari ocakları vardır. Adlarını karşılaştıralım:

	I	II	III	IV
Bizans'ta:	Sholes	Excubiteur	Hicarnalis	Numeri
Osmanlıda:	Guraba	Silâhdar	Sipah	Ulufeciyan

Adları hemen hemen tercüme edilmişe benzeyen bu ocaklardan, Guraba ve Ulufeciyan zamanla ayrıca "Yemin" (Sağ) ve "Yesar" (Sol) diye ikişer ocağa bölünürler. Bu askerler, Bizans'ta *"Hétérie"*(yabancı = ecnebi) olurlar. Osmanlı'da *"Devşirme"*dirler. Hıristiyan çocuklarından Müslümanlığa adapte edilmiş, gene asıl unsurdan ayrı, bir çeşit yabancı askerdirler. Osmanlı, dedelerinden beri, dirlikçi olmayanlara, Müslüman vatandaş oldukları halde *"ECNEBİ"* der.

Bizans ordusunun büyük gücü süvariydi. Osmanlının da öyle. Süleyman I çağında savaşa hazır tüm Osmanlı ordusu 959.200 kişi iken, bunun içinde yalnız 40 bini Yeniçeri, bir çeşit yayan askerdir.

Ordu başkumandanı Bizans'ta önce Romalı adıyla *"Questeur"* iken, sonra *"Büyük Domestique"* (Ulu evhizmetçisi) adını almıştı. Osmanlı başkumandanı *"Serdar"* (Baş kapı, Ev Başı) dır. (Serdar'ı ekrem)

PAŞA – VEZİR

İlk Osmanlılık aşiret teşkilatı ile yayılmıştır. Padişah, *"vezir"* falan bilmez. Yalnız bir Türkmen geleneği vardır. Her Gaazinin büyük oğluna *"Beşe"* denir.Osman Gaazi'nin oğlu Alaettin Paşa, Orhan gaazi'nin oğlu Süleyman paşa'dır.Bu "PAŞA" oğullar, aynı zamanda "vezirlik" görevini görürler.

Zamanla Osmanlılık Rumelinde hayli yayıldı. Arada birçok "Beylik"ler doğdu. Bütün o beylerin başında Lala Şahin tüm beylerin başı olarak gönderildi, ve paşa adını aldı. Böylece "Paşalık" Padişahın büyük oğlundan güvenli adamlarına sıçrayıp geçti. Şehzadelere (Padişah oğullarına) da artık, ayırmak üzere:*"Çelebi Efendi", "Sultan Efendi"* denildi.

Fakat bütün o değişiklikler bile henüz aşiret çerçevelerini pek aşamamış gelişmelerdi. O vakitler, tarikat şeyhlerine de *"Padişah"* deniyordu. Onun için, Hacı Bektaş'ın, Mevlânâ'nın torunları *"Çelebi"*sıfatını takındılar.

Bu gidişle, "VEZİR" önceleri bir tekti. Sonraları iki oldu. Vezirlik, ilkin Padişahlık gibi ve Padişah sülalesile atbaşı yürüyen birer sülaleye vergi idi. Çendereli Kara Halil, tâ Fâtih çağına dek "Vezir'i Â'zam"lar sülalesine kapı açtı. Madem ki ilk Gaazilerden biri, babadan oğula "Padişah" kesilmişti; niçin bir başka Gaazi de babadan oğula "Vezir" olmasın? Göçebe oymaklının, henüz her gaaziyi eşit gören hayatında yer alan birinci icat, kafasında ikinci icadı da aykırı düşürmedi.

Ve bu bütün tarihöncesinden gelmiş, sonradan devletleşmeye

başlamış toplumlarda böyle idi. Fransa'da Merovenjiyen krallarının saray Nazırları başka türlü değildi. Saray Nazırı Papin, sonradan soysuzlaşmış kralları devirdi. Karolenjiyen hanedanını kurdu.

Fâtih Mehmet, belki de ona benzer nice örnekleri gözönüne getirip, Çendereli Halil sülalesinin büyüyen rekabet ve imtiyazlarını ilk fırsatta ansızın yok ediverdi. Onun üzerine, Bizanskâri "*Kubbenişin"* (kubbe altında oturur) vezirler türedi. Kubbe vezirleri, kubbe medeniyeti demek olan Bizans, Osmanlı tarafından ele geçirildiği vakit doğdu. Fâtih Mehmet, Ayasofya kubbesi altını benimsedikçe, Kubbe altı vezirlerini düşünemedi. Kubbe altı denilen yer, Bizans stilince kurulu:*"Yekdiğerine kapısı olan bir divan"*{53} idi.

Fâtih'ten sonra Vezir, Bizans'taki karşılığı olan *"Logothéte"*in rolünü oynadı. Bizans'ta önceleri posta bakanı olan logothéte, git gide içişleri, dışişleri bakanlığı ile başbakanlığı elinde topladı. *"Büyük Logothéte"* adını aldı. Osmanlılıkta onun karşılığı önce *"Vezir'i Âzâm"*, sonraları *"Sadrı Âzâm"* (büyük göğüs, büyük sedir) dir.

Arapça "GAAZİ", Türkçe "İLB", yahut "ALP" denilen kişi, Avrupa'nın "ŞÖVALYE"si gibi: hem Din fedaisi, hem savaş eri ve komutanıdır. Onun için, ilk Osmanlı çağında *"Ümerâ"* (Askeri komutan ve sivil mülkiye âmirleri) ile *"Ülema"* (Adliye ve Din adamları, âmirleri) aynı kişilerde toplanır. Osmanlı'da ilk *"İlmiye"* (din adamı) rütbesi; *"Kadıasker: Kazasker"*liktir.

Osmanlılar, çökmüş medeniyetlerin zulüm bölgelerini fetheden ordu halinde kaldıkça, onların "KADI" (dini hakim)leri de, "Ordu Kadısı" olur. Göçebe topluluğu içinde nasıl ordu başını tutan gaazi yavaş yavaş "Bey"likten "Padişah"lığa çıktıysa, tıpkı öyle, Kazasker (Ordu kadısı) da gittikçe öteki kadıların başı sayıldı. Sonraları o baş kadı vezirliğe yükseldi. Çendereli Kara Halil, hem ülemadan, hem ümeradan oldu. Başlangıçta görülen bu İlmiye- Mülkiye beraberliği sonradan ayrıldı.

Ama ayrılık yalnız üst katlarda kaldı. Ancak Vilayet ve Sancakların dini adalet şefinden ayrı mülki idare şefi, başlı başına beylerbeği ile Sancakbeği vardı: daha aşağı basamakta, Kazalarda ayrılma olmadı. Osmanlının sancaktan küçük memleket

bölümlerinde mülkiye başı ile adliye başı aynı kişi idi. Bu kişi*"Kazâ"*ya adını bırakan *"Kadı*: kaiziy" idi.

Osmanlılıkta gerek din, gerekse adliye işlerini, hiç değilse büyük ölçüde sistemleştirip sınıflaştırarak teşkilatlıyan Fâtih Mehmet'tir. Fâtih bu *"mesnet"*leri "İLMİYE" adı altında ayrı bir "YOL"a ("TARİK"e) çevirdi. Kazaskerliği Rumeli ve Anadolu'ya has olmak üzere ikileştirdi.

Osmanlılık artık göçebe geleneğini süreklice oturukluğa çevirdi; *"Seferi"*likten (savaşçıllıktan)*"Hazeri"*liğe (Barışçıllığa) geçirdi. Onun için, Ordu özelliğinden ayrı, İstanbul'daki Fener Patriğine karşılık bir "Şeyhülislam" ortaya çıkardı. Şeyhülislâm (İslâm başı), "İlmiye" tarikinin başı oldu.

TAŞRA İDARESİ: MEMLEKET

Taşra idaresi, Bizans'ta, önceleri tıpkı eski Roma biçiminde idi. Sivil ve Asker idareleri ayrıydı. Sonraları savaşlar kızıştıkça iç emniyet te azaldı. Memlekette bitmez tükenmez bir "seferberlik" perdeli "Sıkıyönetim" havası esti. O zaman Taşraya askeri valilikler kuruldu.

Bütün Bizans İmparatorluğu askeri teşkilata göre bölgelere bölündü. Osmanlılar, Bizans'ın yerine geçince onun memleket bölümlerini kendi yapı, anlayış ve gerekçelerine uygun buldular. Bizans idare teşkilatını hemen hemen olduğu gibi uyguladılar. Birbirlerine halef, selef olan iki imparatorluğun mülkiye bölümleri şöyledir:

Bizans'ta: *Théme Turme Topotéresie Banda*

Osmanlı'da: *Vilâyet Sancak Kazâ Nahiye*

Théme'de oturan *"Stratej"* gibi, Vilayette oturan *"Beylerbeyi"* de: hem şimdiki anlamıyla "Vali", hem ordu komutanıdırlar. Doğrudan doğruya İmparator veya Padişah tarafından atanırlar.

Bizans'ta sınır müstahkem mevkilerinin komutanlarına *"Clisure"*, Osmanlı'da *"Dizdar"* adı verilir. Jüstinyen zamanında Bizans

"Serhad" (savaşçıl sınır boyu) silahlı kuvvetlerine *"Acrités"* denildi. Bu Osmanlı'nın *"Yerli Kulu Ocakları"*na karşılık düşer.

Bizans ordusunun temeli süvari idi. Osmanlı'nın "Sipahi"... Bizans'ta toplu halde bulunan ordunun çoğu İstanbul'daki *"Muhafız kıta"*lardı. Osmanlı'da bunlara *"Kapıkulu"* denir. *"Muhafız kıta"*lar aylıklı profesyonel askerlerdi. Harpte ustaca savaşırlardı. Ama, barış zamanı âfettiler. İkide bir başlarındaki şeflere uyarak, seyirci halk önünde gürültülü *"Prononciamento"** larla ayaklanırlardı. Yaşı benzemesin, bizim Yeniçerilerin ağalarına uyarak *"Kazan kaldırma"*ları gibi...

**** pronunciaroiento: bildiri (y.n.)***

BİLİM ve KÜLTÜR

Bizansla Osmanlılık arasında benzeşmeler sonsuzdur. Teşkilatlar gibi fikriyatlar da birbirlerine yabancı değildirler. Örneğin Bizans bilimi, tek sözle, Roma mirası, "HUKUK İLMİ" idi. Osmanlıda "FIKIH" ve "KAVANİN'İ KADİME" en gözde bilimlerdendir. Bizansta halk edebiyatından ayrı bir kültür gelişir. Eserlerin çoğu Din, Tarih üzerine, dergi çeşidindendir. Osmanlının saray çevresindeki "Divan Edebiyatı" halktan tümüyle kopmuştur. Eserler yaratıcı olmaktan ziyade "Erudition: mütebahirlik" denilen kırkanbar bilinçlikleridir. Çünkü her iki İmparatorluk, kendilerine kaynak olan eski orijinal medeniyetlerin değerlerini yitirmemek görevindedirler. Bizans plastik sanatının şaheseri *"Kubbe"* idi. Osmanlı mimarlığını Selçuklulardan ayıran da, göçebeliği anıtlaştıran çadır-yapı yerine, kubbeli yapıyı geçirmesidir.

Bizans değerlerini benimsemek bir kusur mudur? Tarihcil zarurettir. Roma göçtükten sonra bile, bütün dünya Bizans'ı taklit etmiştir. Bizans yalnız Avrupa barbarlarına örnek olarak kalmamıştır. En zıt dinler dahi, gelişme çağlarında yıktıkları düzenlerin maddi ve sosyal değerleri önünde sanıldığından çok daha anlayışlı ve uysal davranmıştırlar.

İslamlık Arabistan çölünden çıkar çıkmaz Bizans teşkilatına uyar. En bükülmez Müslüman Hazret'i Ömer, 643 yılından sonra

Bizans usulü "Büro"lar açar.{54} Islam resmi kâyıtları uzun süre Rum katipler elinde Bizans diliyle tutulur.{55} Osmanlılar en geç Müslüman olanlardır. Eski İslam geleneğini yadırgayamazlardı.

AYRIM III

BİR İMPARATORLUĞUN DOĞUŞU

Osmanlılığın nasıl öldüğüne birkaç çizi ile değdik. Osmanlılığın *temelde* yıktığı *Derebeğileşmiş*Bizans'ın sosyal ve politik *Üstyapıdaki Mirasına* nasıl konduğuna da dokunduk. Şimdi sıra, Bizans Sosyal mirasının, Osmanlı *Tarihcil Ölüsünü* tezgahlayacak olan İmparatorluğun *Doğuşuna* geldi.

BİRİNCİ OSMANLI DEREBEĞİLEŞMESİ

Osmanlı toplumu bize iki türlü derebeğileşme örneği veriyor:

1) *Birinci Devlet* derebeyleşmesi;

2) *İkinci İmparatorluk* derebeyleşmesi.

Birinci Osmanlılık çağındaki derebeyleşme: *Mirî toprak*'lar üzerinde *kurulmuş Dirlik Düzeni*'nin bozulması ile başlar. Dirlikler kapanın elinde kalır; yahut Osmanlı deyimi ile "SEPETLENİR". Eski az çok ülkücü (Müslümanlığı sağlam) dirlikçiler, şeriatın, hakkın, adaletin üstüne, dışına çıkarlar. Kendilerinin din ve iman ve namuslarına emanet edilmiş olan *Kamu Toprakları*'nı, Şeriatı ve Kitabı *atlatarak*, kendi kişicil çıkarlarına sömürürler. Bu derebeğileşme, hem Müslümanlık anayasası olan ŞERİAT'e, hem Osmanlı mevzuatı olan KANUN'lara aykırıdır.

Osman Gaazi'den Yıldırım Beyazit'e dek süren *ilk* Osmanlı Devletinin, birinci yüzyıl (1300-1402) sonları, Fâtih Mehmet II'den Kanunî Süleyman I'e dek süren *ikinci* Osmanlı Devleti'nin ilk yüzyılı (1414-1520) sonları görülen Derebeğileşme, bu açıktan

açığa *Şeriât'e ve Kanun'a karşı* çıkan derebeğileşme örneğidir.

Bu olayı anlamak için, zamanımızdaki benzer veya paralellerini anmak yeter. İlk Anayasalar (eski *Şeriat*gibi) birçok insancıl ve kutsal haklar sayarlar. Çünkü herhangi bir *Devrim*'in sıcağı sıcağına kendini dayatmış prensiplerini belirtirler. Çok geçmez, sınıflı toplumun *iktidarı*, ekonomi temelini elinde tutanlara geçer. O zaman ilk Anayasanın bütün olumlu kutsal emirlerini çiğneyen binlerce kanun maddeleri toplumu boğar. Anayasa atlatılır. Kanunlar meşrûluklarını tüm yitirirler. Ama, gene de ortalıkta halâ eski Anayasanın ve meşru kanunların egemen olduğu iddia edilir.

İKİNCİ OSMANLI DEREBEĞİLEŞMESİ

Kanunî Süleyman çağından sonraki derebeğileşme: *Dirlik Düzeni*'nin, bozulması değil, *egemen düzen*olarak ortadan kaldırılması ile başlar. Mirî topraklar, resmen, ve toptan, en başta Padişah gelmek üzere, bütün *"Devlet Sınıfları"* tarafından *"Mukataa"* biçimine sokulup altüst edilir. *Kamu Toprakları*, sözde Şeriate ve Kitabına uydurularak, zaten derebeyileşmiş olan eski dirlikçileri, hemen hemen hiçbir *sosyal görev* karşılığı olmaksızın, birer *asalak* hazır yiyiciler durumuna sokar.

Bu derebeyileşme, artık ilk Müslümanların ülkücül Anayasaları olan *Şeriat*'ı ve Osmanlı mevzuatı olan*Kanunlar*'ı da kalplaştırarak derebeyilik ahkâmı durumuna sokmuştur.

İlk *Celâli* İsyanları'ndan (H:932, İ:1525) Osmanlı İmparatorluğunun sonu olan (H:1339, İ:1923) Cumhuriyet ilanına dek hemen hemen 400 yıl sürmüş İkinci Osmanlı Devleti'nin (Türkiye İmparatorluğunun) uğradığı derebeyileşme, bu *Şeriat ve kanunları da soysuzlaştıran* derebeyileşme örneğidir.

Olanı anlamak için, *birinci* tip derebeyileşmeyi Kapitalizmin *serbest rekabetçi* dönemindeki *Burjuva Demokrasisi*'nin sonuna (vurguncu Parlamento çapulu ile sermaye birikimine) benzetirsek; *ikinci* tip derebeyileşme, Kapitalizmin *Tekelci Finans-*

Kapital dönemindeki *Emperyalist Faşizm*'ine paralel düşmüş bulunur.

Antika tarihte (Modern çağın kapitalizmindeki Serbest-Tekelci aşamalarını andıran) o iki tip DEREBEĞİLEŞME göz önünde tutulmadıkça, *Feodalite* üzerinde söylenecek her söz yüzeyde ve soyut *tasvir*'lerden öteye geçemez. Antika tarih üzerine yapılan etütlerin çoğu birbirini tutmaz sonuçlar ve aykırı tezler kılığına girmeleri bundandır. Tarihin gerçek prose'si içindeki objektif ve som dinamizm izlenmedikçe, birbirinden kopuk genel olayları soyutlaştırmaya girişmek, yetmez. *"Diyalektik"* metod adına sürüyle *"Çelişki-İlişki", "Etki-Tepki"* gösterileri de öne sürülse, en azından *meta-fizik* kalınır. Kolaycı bilgin veya hazırcı tembel kafalar için o metafizik eğilim, Bilimcil Sosyalizmi dahi kötüce maymunlaştırılmış bir *skolastiğe* çevirir.

İLK "KANUNNÂME" YAZILIŞI

Birinci Osmanlı Devleti, her *"Tevâif'ül Mülûk"* devleti gibi, 100 yıl çevresinde belli başlı *kitap-yazı*'ların aydınlığına çıkamadan battı. Onun üzerine elimizde az şey var.

İkinci Osmanlı Devleti'nin kurucusu Çelebi Mehmet I'dir (1414 - 1421). İlk 50 yıl (Fetret: 1402'den, Fâtih:1451'e dek) tam bir karanlıktan kurtulamaz. Ancak İstanbul fethedilince bu karanlık ve boşluk ortaya çıktı. Ve Fâtih Mehmet II, boşluğu doldurmak bahanesi altında, Bizans'tan edindiği bütün İmparatorluk kurul ve kurallarını Osmanlı Devleti'nin ve Toplumunun içine aktardı.

Fâtih'ten önce sahiden herşey karanlık ve boş kaldığı için mi Fâtih kaleme sarıldı? Fâtih 1451 yılı Tahta geçti. Kendi söyleyip, Lis Zâde Tevkiî (Mustafa oğlu) Mehmed'e yazdırdığı *"Kanunnâmei Âl'i Osman"* (yahut: *"Kanun'u Padişahı'i Sultan Mehmed bin Murat Hân")* hangi yılda kaleme alınmıştır? *"Mehmet II saltanatının sonlarında düzenlenip yazılmıştır."*{56} Yani, asıl Kanunnâme, Fâtih'in iyice Bizans havasına boğulduğu zaman yazılmıştır. Bizans *"Ruh'u habiysi"*nin Türk sarayına ne denli işlediği, Kanunnâme aslının hemen her satınnda okunuyor.

İLK HALKTAN VE İLB'LERDEN KOPUŞ

O zamana dek, Türk Padişahı, halk içinde, oturup yargı yapar ve buyrultu çıkanrdı. Fâtih, artık kendi Vezirlerinin içine bile katılmaz. *"Perde arkasına"* çekilir. Ama *öz Türkçe* şöyle buyurur:

"Önce bir ARZ ODASI yapılsın. Cenab'ı Şerîfim, (şerefli yanım)*, pes perde* (perde ardında) *oturup, haftada 4 gün vezirlerim ve kazaskerlerim ve defterdarlarım, Rikâab'ı Hümâyûn'uma* (Humâ kuşu: Padişahın üzengisine) *ARŞA girsünler"."Divan'a her gün Vezirlerim ve Kazaskerlerim ve Defterdarlarım geldikte, Çavuşbaşı ve Kapucular Kethudası önlerine düşüp istikbâl itsünler*(karşılasınlar.) *Ve bazı mesâlih* (işler) *için benden taşra haberi Kapu Ağası, Kapucular Kethudasına söylesün ve ol dahi Vezirlerime ve Kazaskerlerime ve Defterdarlarıma söylesünler."*{57}

Bütün Barbar Şefleri gibi ilkel demokrat olan Türk Gaazileri (= Padişahları), ilk zamanlar, avenesiyle sofraya oturup yer içerdi. Bizans denemesi bu usûlü tehlikeli bulmuş olacak. Oysa bu tek başına yemek daha tehlikeliydi. Bilindiği gibi Fâtih zehirlenerek öldürüldü. Bununla birlikte, herkes gibi ve herkesle yeyip içme Gaazi geleneğini kaldırmaktan "Şeref" duydu:

"Taâmı (yemeği) *yüce şanlı Huzûr'a Kilârcıbaşı koya... Ve Cenab'ı Şerîfim ile kimesne taâm yemek kaanunum değildir. Meğer ehl'i ıyalden* (çoluk çocuğu) *ola. Ulu atalarım yerler imiş. Ben ref'etmişimdir* (kaldırmışımdır)*"*{58}

Bayramlarda el öptürmek bile, parasına göre olur:

"Bayramlarda Divan alanına Taht kurulup çıkmak emrim olmuştur." Ancak el öpenler: Vezir, Kazasker, Defterdar dışında yalnız: Çavuşlar, Hurda ehl'i Mansıptan Alay Beyi, Çaşnigîr, Ulûfeli Müteferrika,150.000 akçeli ise Zaim Müteferrikası, 60 akçadan yukarı Kadı, 20 akçadan yukarı Müderris olanlar el öpebilir. Geri kalana yasak. Zaim'ler, Tımarlû'lar, Kâtip'ler: *"Gerek katip oldukta ve gerek bayramda el öpmek, kanunum değildir"*{59}

OSMANLI "KANUN" ANLAYIŞI

Bütün bu kayıt ve şartlar bir şeyi gösteriyor. Fâtih, ömrünün son günlerinde, kanunları yazılı ve derli tutmaktan çok, Bizans biçimine sokmak amacını gütmüştür. Lis Zâde Tevki'î, Kanunnâme'nin başlangıcında şunu yazar:

"Vaktâ ki (MEHMET HAN İBN MURAD İBN MEHMET HAN) Saltanat Tahtına şeref verdikte... Bunca Fetihler.. Konstantiniye (İstanbul) *Feth müyesser oldukta eskiden ulu ataları zamanında olan Kaanunlar deftere geçirilmiş* (mazbut'u defter) *olunmayıp, eksik olan yerlerin dahi kendüleri aydınlatıcı evliyalık oyu tesirleri ile nazm ve inşa idüp* (düzenleyip yaparak) *Divan'ı Humâyûn'da ebed'ül âbâd* (dünya durdukça) *mâmûl'ün bih* (onunla iş yapılır) *olmak için bir Kaanunname yazılmak gerektiğinden bu Abd'ı hakîr* (bu alçak kul) *ferman'ı celilleri* (ulu buyrultuları) *üzere nazm ve inşa idüp ve herkes müstefid* (yararlanır) *olmak için istılah ve ibârattan* (terminoloji taslamaktan) *feragat olunup* (vazgeçip) *lisan'ı Padişah'ı gerdûn'ü Kaarûn nakille yazılup ve üç bâb üzre kılındı."*

Osmanlının Kanun anlayışı budur. Önce kanun bir hukukçular kastının tekelinde, açık görünen bir gizli faaliyet değildir. Terim ve laf kabukları içinde anlaşılmaz olmasına bakılmıyor. Sürü sürü ülemaya da başvurulmuyor. Neyin yapılması gerektiğini bilen Gaazi Fâtih oturuyor. Karşısına, ne idüğü ve kimliği hâlâ bilinmeyen *"Tevki'î Lîs Zâde Mehmet bin Mustafa"*yı oturtuyor Fâtih Mehmet söylüyor, katip Mehmet ağızdan çıktığı gibi yazıyor.

Eldeki Kanunnâme, Göç 893 (Doğum 1488) yılı (Fâtih'in ölümünden 7 yıl sonra), belki de Fâtih'in devrimci toprak reformunu kuşa çevirten Bayezit *"velî"* gevşekliği ile değiştirilerek yazılan (Türkiye'de eşi bulunmayan), Viyana Kütüphanesi'ndeki *"Kaanûn'u Padişahî'i Sultan Mehmet bin Murat Hân"* adlı nüshadır.

TÜRKİYE'NİN BÜYÜK CİHANGİR DEVLETLEŞMESİ

İlk Osmanlı Devleti, basitin basiti bir *"Askercil Demokrasi"* ile başladı. G:1168 (Doğ:1757) yılından kalmış bir elyazması: *"Hikâyet'i*

der zaman'ı Hazret'i Sultan Süleyman" (Beyazit Umumi Kütüphanesi, n.5004) için, bütün ilk "*Padişahlar*" sadece birer *"Gaazi"*dirler: Osman Gaazi, Orhan Gaazi, Murat Gaazi. Hatta Kanunî Süleyman'a bile "Gaazi" denir. Gaazi'den büyük ad, san tanınmaz.

Bu, o padişahların yalnız "*Gazâ*" (Kutsal Savaş) yapmış olmalarından değil, birlikte savaşlara girdikleri her gazi (İlb = Şövalye) gibi, onların da "*Gaazi*" sayılmaktan daha üstün sıfat tanımayışlarından ileri gelir.

Şarkkâri korkunç Mutlak Hükümdarlık, İstanbul'u ele geçiren Fâtih Mehmed'in, *son demlerinde* Bizans tarafından ele geçirilmesi ile başladı. Bunu, Fâtih'in, "*Evâhir'i Saltanatında* (sultanlığın sonlarında)*tanzim ve tahrir edilmiş" "Kanunnâme'i Âl'i Osman"*dan anlıyoruz. Fâtih Camii, G:875 (Doğ:1570) yılı sona ermiştir. Fâtih dikte ettiği *"Kanunnâme"*sinde: "*Hâlen binâ eyledüğüm Medâris'i âliyye'ye SAHN değü isim konulmuştur*" der. 1481'de öldüğüne göre, Kanunnâme, Fâtih'in hayatta belki en son vasiyeti olarak yazılmıştır.

Fâtih, orada şöyle der: "*Bu kanun ve bu Kanunnâme, Atam ve Dedem Kanunudur ve benim dahi Kanunumdur. Evlâd'ı kirâm neslen bâde nesil bununla â'mel olalar*" (Keremli çocuklar kuşaktan kuşağa bununla işlem yapsınlar).

Ne var ki, Fâtih'in "*Atası ve Dedesi Kanunları*" hangileridir? Kanunnâme'de hemen hiç gösterilmez. Yer yer, tek tük "*Kadîm*" sözü geçer. Oralar, belki Fâtih'ten öncelerden kalıyor. Ama "*Kadîm*" geleneklerin aşırıca önemsenmediği her satırda bellidir.

Öyle görünüyor ki, Fâtih, bütün ömür boyu düşünüp taşındıktan sonra, bir Antika İmparatorluk kurduğunu ve bir İmparatorluğun ancak İmparatorluk gibi işleyebileceğini anlamıştır. O zaman, "*Atam ve Dedem Kanunu*" dediği şey içinde göçebe barbar gelenek ve görenekleriyle ilgili ne varsa hepsini kökünden kazımak gerektiğini düşünerek, Kanunnâme'sini yazdırmaya girişmiştir.

Bu girişimin özeti: Padişahın *insanüstü* bir duruma girmesidir. *Devlet* nasıl *Toplumüstü* ise, tıpkı öyle*Devlet Başkanı* da insanüstü olmazsa, tutunamaz. En insancıl ve eski Devleti kaldırmak

gibi Tarihcil görev'i devlet içinde bile, bu kuralın etkisi sürüp gittiğine göre, Fâtih ve çağı için bunda şaşacak yan aranamaz. Bizans'ı fetheden Fâtih, Bizans'ca fethedilmemezlik edemezdi.

DEVLETİN KİŞİLEŞMESİ: KARDEŞ KANI İÇİŞ

Antika İmparatorluklar, hele barbar akını ve fetihleri ile kurulunca, ister istemez *KAN* gelenek ve göreneklerince yönetilir. Devlet, *Kan* bağlarından ve *Kan* prensibinden doğar. İnsanlar: İlkel Sosyalist *Kan* örgütünün yerine *Devlet*'in geçişini, bir ailenin *Kan*'ını (ama artık sosyal örgüt demek olan *Kan*'ını değil, damarlardaki kanını) "*mavi kan*" (asil kan) yaparak, örtbas edilmiş bulur. O yüzden *Devlet* demek*Kişi* demek olur. 14'üncü Louis o bakımdan boş laf etmemiş sayılabilir.

Fâtih Kanunnâmesi, Türkiye'de *göçebe* toplumdan Sosyal *Sınıflı Medeniyete* kesince geçişin belgesidir. Bu geçiş başlıca iki alanda gerçekleşir:

1- *Padişahın Tabulaştırılması* (İdeolojik Devletleşme);

2 - Devletin *Padişah çevresinde örgütlenmesi* (Organik Devletleşme)..

Birincisi *İdeolojik*, ikincisi *Örgütcül* olan bu iki olayın taçlanışı bir canavarlıkla tümlenir. Bu canavarlıkta, Devlet başkanının ilk içtiği kan *Kardeş kanı*'dır, ilk yediği baş *Kardeş başı*'dır. Yol böyle açılır. Yamyamlık, Devlet başına geçirilende aranan birinci karakter olur. Kendi öz kardeşinin başını yiyenin, kanını içenin, artık toplum içindeki *alt sınıfların* başlarını yiyip, kanlarını içmekte gözünü kırpmayacağı kendiliğinden anlaşılır.

Bu, kendinden olan insan başı yeyip, insan kanı içmek prensibi ile özetlenebilen Medeniyetin ana karakterini, Fâtih'in *"Kanunnâme"*si kadar açık, duru ve keskin bir basitlikle bir cümlecikte koyan kural belki de hiç yoktur. Fâtih Mehmet, ömrünün sonuna doğru, sırf İmparatorluğu ayakta tutmak uğruna, kendi Sarayını şu Kanun maddesi ile kendi dölünün salhanesine çevirir:

"Ve her kimesneye evlâdumdan Saltanat müyesser ola karındaşların Nizâm'ı âlem içün katletmek münasiptir. Ekser ülemâ dahi tecviz etmiştir. Anınla âmil olalar."

Herşeyin *Kan* bağlarıyla yürütüldüğü bir dünyada, Padişah baba ölür ölmez, oğullarının birbirleriyle miras kavgasına düşüp, İmparatorluğu paramparça etmeleri, başka türlü önlemezdi. O kadar ki, Fâtih oğulların birden fazlası boğazlandıktan sonra, kızlarından doğacak bir torunun tehlikeli olmaması için de tedbir düşünmek zorunda kalmıştır. Kızlarının oğullarına *Beylerbeyilik* gibi büyük bir Eyâlet kumandanlığı verdirmemiş, basit, küçük *beylik*'le yetindirmiştir.

"Kızlarım evlâdından olanlara Beylerbeyilik virilmesün, ağır Sancak virilsün."

İDEOLOJİK DEVLETLEŞME: PADİŞAH'IN TABULAŞMASI

Barbar geleneği, en yaman *Askercil Demokrasi* çağında bile, Gaazilerden en önde gelenine dahi *aşırı* ve*sürekli* ayrıcalıklar tanımaz. Fâtih'e gelinceye dek, *"Padişah"* ta en sonunda bir *"Gaazi"*dir. Yalnız sorumlu "Gaazi"dir. Her sabah Toplum içinde olan bitenleri, ileri gelen arkadaşları ile gözden geçirip çözüme bağlamak zorundadır.

Gene barbar gelenek ve göreneklerinde bir önemli olay da, Savaş'tan boş kalan günlerde, sık sık ve bol bol *"Şölen"*ler düzmektir. Orada her Gaazi, karşılıklı eşit kardeşlik duygularıyla birbirlerini doyuracak, "i'zâz ve ikram" edecek biçimde yedirir, içirir. Padişah ta ister istemez "*Sofra'sını herkese açık*" tutar.

Fâtih, *Kanunnâmesi* ile, bu iki yönde kalabilmiş her türlü İlkel Sosyalizm Kandaşlık gelenek ve göreneklerini siler. Bir yol önüne geleni yemeğine sokmaz olur. Tabii bu kendini herkesten ayırma, tersine bir karantina olur: Sürüyle düşmanlıkları çeker. Kandaşlarından kopmuş adamı, Padişah ta olsa, yok etmek isteyenler bulunur. Bunlar Padişahın yanına sokulmazlarsa, Antika

metodla zehirleme yolunu tutabilirler.

Zehirlemenin birinci yolu: Padişahın yediğine içtiğine ağı katmaktır. Burjuva Demokrasisinin incelikleri yoktur. Kennedy'leri kim vurduya getirme tekniği bilinemez. Tek yol "Müstebit"i ağılamaktır. Fâtih te onu bilir. Hatta en sonunda, bile bile ağılanarak öldürülecektir. Onu önlemek ister. *"Kanunnâme"*sine şu maddeyi yerleştirir ilkin:

"Taâmı (yiyeceği) *Huzur'u âlişân'a* (kendi "Yüce katına") *Kilârcıbaşı koya"*

Kilâra, mutfağa ve personeline bakan, şeker ve tatlıları yapan Kilarcıbaşı, *"Enderun"*un (Saray içi örgütün) 4 ağasından 3'üncüsü olacaktır. Bir ona güvenilerek yenilip içilecektir. Bu birinci savunma.

İkinci savunma, çoluk çocuktan başka hiç kimseyi Padişah sofrasına oturtmamaktır. Fâtih'in dedeleri oturturmuş, o geçmiş artık. Şöyle yazılır:

"Ve cenâb'ı şerifim (şerefli kişiliğim) *ile kimesne taâm yemek Kaanunum değildir, meğer ehl'i iyâlden ola. Ecdad'ı izâmın iyle yirler imiş, ben ref'etmişimdir."*

KAFES ARDINA ÇEKİLİŞ

Kendi Sarayının ve Devletinin adamlarından böylesine çekinen Padişah, halkın önüne nasıl çıkar? Egemen sosyal sınıflar, göçebe gelenekli Padişahı, *Bizans* mirasına oturur oturmaz halka karşı kullanmayı "Büyük adamlar herkese görünmez" prensibi ile sağlar. Bahane kolay bulunur:

"Gedik Ahmet Paşa Vezirliğinde işi düşenlerden bir ayağı çarıklı Türk: "Devletlü Hünkâr kangunuzdur? Şikayetim var!" deyü galiyz (sövme gibi kaba ve ağır kötü) *soru ile Divân'ı Hümâyûna girivermekle mûcib'i infiâl'i Pâdişâhî olduğu* (Padişahı içerlettiği) *Ahmet Paşa'nın manzûr'u* (görgüsü) *olunca: "Bundan böyle Padişahımızın verây'ı kafes'ten* (kafes arkasından) *istimâ buyurulmaları* (dinlemeleri)*daha münasip olur" mütaleası ile..."*

Koca Fâtih'i, Harem dairesinin avratları gibi, kafesin ardına tatlı tatlı şerefli ve şanlıca itiverir ve:

"Merkezi idaresi, savaş ve gazâların (kutsal savaşların) *ardarda gelişinden ötürü pek çok basit" iken, "Şark saltanatlarına takliden... Fâtih Hazretleri özel kanunlarla usulü ve furûunu* (ecdad ve ahfâdını: asıllarını ve ayrıntılarını) *tanzim ve teşkil buyurmuşlardı."*{60}

Osmanlı kapıkulu tarihçileri bu olayı "*Şan ve Şevket'in bütünlenmesi*" saydılar.100 yıl sonra, "*Divan*" oyunu, Padişaha kafes ardından bile seyrettirilmez oldu:

"Tamam Şevket'i Şân'ı Divân, Hazreti Sultan Mehmet Hân'ı Şâni'den iptida ederek,1060'tan sonra Sadrâzam konaklarında"{61} kotarıldı.

Artık, Kanuni Süleyman'ın ihtiyarlaması, her işi Kapıkullarıyla Tefeci- Bezirganların emrine geçirtmek için en iyi gerekçe yapılacaktı. Sultan Süleyman, rüşvetçi ve irtikapçı başı *"Rüstem Paşa ilkaası* (telkini)*ile Divân'â çıkmak âdetini terk"*{62} edecekti.

"ARZ" SURLARI

Padişah dünyadan nasıl haber alacaktı? *"ARZ"* (Sunu: Konuyu büyüğe açma) yolu ile. Bu yolu Fâtih Mehmet, çok senli benlice ve basitçe şöyle açmıştı:

"Evvelâ bir Arz Odası yapılsun. Cenâb'ı Şerifim (şerefli kişiliğim) *pesperde* (perde gerisinde) *oturup haftada 4 gün Vezirlerim ve Kazaskerlerim ve Defterdarlarım rikâb-ı* (üzengi) *Hümayûnuma Arz'a girsünler."*{63}

Böylece, herşey *mesâfe* ve *merâsim*'leştirilir. *Arz* iki türlüdür:

1- Doğrudan *kişi* huzura girecek;

2- Dolaylıca *yazı* ile arz edilecek.

1- *KİŞİYLE ARZ:* Fâtih der ki: *"Bizzat arz' itmek mertebesi âlidir* (çok yüksektir)." Bunu, en tepedeki üç rütbe (Vezir, Kazasker, Defterdar) ile *"İç halkı"* denilen Saray kulları yapabilir.

"Bizzat rikâb'ı Hümâyûnuma sahib'i Arz olanlar", "Kazaskerler ve

Defterdarlar" ve bir de *"İç halkından" Kapuağası "İhtiyar başıdır"*. Odabaşı *"Ekseriya Odabaşı ve Kapuağası arz itmek gerektir* (kanundur) [Parantezi, notlara dayanarak biz ekledik y.n.]."

İç halkı içine gerekince: *"Hazinedarbaşı, Kilârcıbaşı, Sarây'ı âmire'nin ağası"* da girebilir. O kadar.

Feodalleşen Devlet başkanı için, tatlı yapan Kilarcıbaşı ile Sadrâzamı eşit yetkili ve değerli olurlar.

2- *YAZIYLA ARZ:* Bir zaman her isteyen Türk, çarığı ile Padişahın *Divân*'ına girer, yakasına yapışırca dilediğini sorar, ararardı. Şimdi *"bizzat Arz"* şöyle dursun, *"Nâme ile Arz"* (Mektupla sunu) dahi üç katın tekeline girmiştir. Fâtih der ki:

"Name ile Arz götürü Beğlerbeğilik ve Ümerânın (komutanların) *ve Kudzâtin* (Kadı'ların-Mülki âmirlerin)*yoludur."*

Dilekçe vermek yolu bile, Bizanslaşmış, tıkanmıştır.

YANAŞMAK

İlk Gaazilik deminde Fâtih: başına buruşuk bir keçe külah geçirir, kafası üstünden kaşlarına inmiş sarık sarar, tepesine bir kuş tüyü dikerdi. Şimdiki "Bitnik"ler gibi değirmi genç sakallı, patlak gözlü, bodoslama burunlu, bıyıkları terlememiş... bir Türkmen delikanlısıydı. (Örnekleri İngiltere'de kalmış Sikke'lere bakıla. H. Kıvılcımlı'nın *"Fetih ve Medeniyet"*, 1953, kapak) Şimdi onlar geçmiştir. Bellini'nin tablosunda Fâtih artık olta burunludur. Değirmen taşı kadar iri, kat kat kavuğu ile kürk mantoludur. Bizans oyalı işlemeleri içinde boğulmuştur. Üst üste altı taçlı, altın taklı, gümüş çekmeceli bir Paleolog kılığındadır.

Yanına *"yanaşmak"* her kula nasip olamaz. Fâtih der ki:

"Yanaşmak Vüzerâ'mın Kazaskerlerimin ve Defterdarlarımın kanunumdur."

"Mâzul (yerinden alınmış) *Beğlerbeğiler ve Beğler dahi dâvet edersem yanaşmak kanunumdur."*

Osmanlı artığı memleketimizde, hâlâ, sağlı-sollu "Büyük Adam" taslaklarının, içyüzlerini bir matah gibi "*Pes perde*" saklayıp, "*yanına yanaşılmaz*", ancak çağrılırsa *"ayağına yüz sürülür"* olmak çalımları, hep o Halk düşmanı Bizans soysuzlaşmasının "*Hacıağa asâleti*" kılığında keramet taslamalarından kalmadır. Ve Türkiye'de hiçbir konunun, hiç kimsece, hiç kimseyle insancıl biçimde konulup tartışılmaz oluşu, o Bizans-Osmanlı derebeği iğrençliğinin miyasma gibi ruhlara sinmiş, vicdanlarda kaşar bağlamış olmasından ileri gelir.

Bir şey sanırlar kendilerini. Daha doğrusu (insan kendini bilmez mi?), bir şey sandırmak isterler. Kendilerini Bizans değil, Etiler çağında yaşatılan *"halk"* adlı yığını, *"Sürü Çobanı"* metodundan başka türlü *"Gütme"*nin olamayacağına inanırlar. Hepsi, hepsi ve hepsi: o insanı aşağılaştırarak paramparça yem eden pis kuruntunun *"Esrar"*keşliği ile "Hu!" çeke çeke, en maskara *"Tarikat Ulusu"* kesilmenin iğrenç bayıltısı içine manda gibi gömülürler.

Fâtih o çığırı açmıştır. Bugün o çığırın ne kerte sökeceği söylenemezse de, zamanı için gerek KİŞİNİN, gerekse DÜZENİN boşluğu ve kokmuşluğu başka türlü gizlenemezdi.

OSMANLILIK ve PADİŞAHLIK: DEVLET – MEMLEKET

Osmanlı Devletinin en tipik yanı, *Politikası* ile *Ekonomisi*'nin, etle tırnaktan beter, birbirinden ayrılamaz oluşudur. Nedeni ortadadır.Bu Devlet, herşeyden önce, *Doğrudan Doğruya* TOPRAK ekonomisi üzerinde gelişmiştir. Toplumun temel ÜRETİM tabanı *TARIM*'dır. Tarımın temel üretim şartı ve aracı *TOPRAK*'tır. Toprağın temel MÜLKİYET ilişkisi *KAMU*'dur. Kamu'nun en yüce düzencisi ve denetçisi *DEVLET*'tir.

Bu durum şöyle bir denklem yaratır:

Toprak ekonomisi = Toprak (Üretimi + Mülkiyeti) = Kamucıl Devlet

Onun için, genel olarak *Osmanlı Devleti*'nin, özel olarak Osmanlı *İmparatorluğu*'nun şeması yapıldı mı, ister

istemez, *Memleket*'ten ayrı bir *Devlet* ne konulabilir, ne düşünülebilir. *Soyut - Toplum* açısından şemada Osmanlılığın bir kanadı *Devlet* ise, öbür kanadı *Memleket*'tir. *Somut - Politika* açısından şemada Osmanlılığı bir *Padişahlık* saydık mı, Padişahlığın sağ kanadı *Pâyitaht* ise, sol kanadı gene*Memleket* olur.

Bununla ne denilmek istendiği, yani hangi olaylara değinildiği zaman, Osmanlılığı başlı başına bir organizma olarak ele almak ve genel ve özel şemalarında ayrıntıları ile özetlemek gerekir.

SOSYAL ve POLİTİK ŞEMALAR

İslamcıl bilime saygı göstermek için Devlet sınıflarının en üstün çıkarılıp *birincil* sayılan *İlmiyye* sınıfı ile, Devlet sınıflarının altında yatan asıl *Sosyal* sınıflaşmaya aday tüm *Memleket* için aynı öz çelişmeli gelişme kendiliğinden izlenebilir. Yeri gelince bunları daha ayrıntılı olarak belirtmek olağandır. Gaazinin, zamanla çiftçileşmesi de, çifçinin gaazileşmesi gibi, aynı prosenin gelişiminde *öz* ve *biçim*ilişkilerini yaratır.

Burada maksadımız, *Osmanlı Devleti* içinde neden iki tip şema izlemek gerektiğini Tarihcil ve Sosyal prosesi yönünden göze çarptırmaktır.

1. - *SOYUT-SOSYAL ŞEMA:* Devletle Memleket içinde *SOSYAL* gelişimin örgütcül momentlerini ve karakterlerini verir. Dört Devlet sınıfı ile, geniş memleket kümeleri önce bu *ÖZ* açısından hem genelleştirilerek, hem basitleştirilerek sentezlendirilmelidir.

Üstte: İlmiyye, Seyfiyye, Mülkiyye, Kalemiyye adlı Devlet Sınıfları gibi;

Altta: Mülkçü insan kümeleri, *Tasarrufçu* insan kümeleri olarak tabakalaşmış *SOSYAL "SINIFLAR"*, önce kavranılması gereken *Soyut - Genel - Öz - Sosyal* şema olur.

2. - *SOMUT-POLİTİK Şema:* Devletle Memleket içinde *POLİTİK* gelişimin mutlak Devletleşme momentlerini ve karakterlerini verir. Dört Devlet Sınıfı içinde, en

tepedeki *Vezir* veya *Paşa* sentezine varıncaya dek *BİÇİM* açısından görülen basamaklaşmalar sonsuz dal budaklar salar.

Üstte: Vezir, Kazasker, Nişancı, Defterdar gibi;

Altta: Hâs, Zeâmet, Timar gibi tabakalaşmış *POLİTİK BASAMAKLAR*, sonra kavranılması gereken *Somut - Özet - Biçimcil - Politik* şemayı canlandırır.

ŞEMALARIN İKİZLİ BÖLÜMLERİ

Soyut Sosyal Şemada *Osmanlılık* deyince iki bölüm var:

1 - Devlet,

2 - Memleket.

Somut *Politik* Şemada *Padişahlık* deyince gene iki bölüm var:

1 - Pâyitaht,

2. Memleket.

Demek, Şemaların soyutunda da, somutunda da *üstyapı* ister *Devlet* olsun, ister *Payitaht* olsun, geniş, büyük, ulu *Taban* hep o *MEMLEKET*'tir.

Gerek Sosyal, gerek Politik şemaların *Devlet-Payitaht* tepeleri gibi, Sosyal şemanın *Memleket* gerçekliğinin bölümlenişi de önce İKİŞERLİ oldu.

Örnek:

Osmanlılıkta:

1 - Devlet; 2 - Memleket.

Padişahlıkta:

1 - Payitaht; 2 - Memleket.

Devlette:

l - Göçebe İşbölümü; 2 - Medeniyet İşbölümü.

Memlekette:

1 - Üretmenler; 2 - Sermayeciler.

Göçebe İşbölümünde:

1 - İlmiye; 2 - Seyfiye.

Medeniyet İşbölümünde:

1 - Mülkiye; 2 - Kalemiye.

Üretmenlerde:

1 - Tasarruf sahipleri; 2 - Mülkiyet sahipleri.

Sermayecilerde:

1 - Bezirganlar; 2 - Tefeciler.

Payitahtta:

1 - Saray; 2 - Divânlar.

Sarayda:

1 - Has Oda; 2 - Enderun.

Divânlarda:

1 - Divân'ı Hümayûn; 2 - Cemiyet'i Âli

Bu birbiriyle karşılıklı iki kutup, *Tez-Antitez* gibi hem zıt, hem bağlı durum bizim *Mantık* yapımız mı? Öyle de olsa, bu Mantığın bir *Sosyal* yapı eğilimi bulunacaktır. Bu Sosyal eğilim *tesadüf* müdür? Hayır.

Birçok ilkel uluslar gibi, Türk ulusunun da ilk sosyal örgütlenmesi *Kan* bölünme ve *Kol* bağlılığına uygun düşer. Oğuz Han'ın 2 *Kolu* vardı:

1 - Üç Oklar,

2 - Boz Oklar.

Bu ilk Kan örgütlenmesi, göçebe Türkün yapısında ve kafasında, besbelli, sınıflı Topluma girdikten sonra da her örgütlendikçe etkili, hâttâ egemen olmuştur. [Bkz. Dr. Hikmet Kıvılcımlı, "Dinin Türk Toplumuna Etkileri", Aydınlık, sayı 17.- y.n.]

ŞEMALARIN ÜÇÜZLÜ VE DÖRDÜZLÜ BÖLÜMLERİ

Osmanlı Toplumunun Sosyal ve Politik ana örgüt bölümlenişinden sonraki İKİNCİL örgüt ayrıntılarına gelinince, *geçit* yahut *ara* diyebileceğimiz örgütlenmelerde ÜÇERLİ bölünümler başlar:

Osmanlılıkta:

1 - Padişah, 2 - Devlet, 3 - Memleket.

Padişahlıkta:

1 - Saray, 2 - Divânlar, 3 - Memleket.

Bu üçerli örgütlenmeyi, Oğuzların Sağ ve Sol kollarındaki üçüzlü bölümlemede *aynen* buluruz:*OYMAK*'lar!

Üç Oklarda:

1 - Deniz Han, 2 - Dağ Han, 3 - Gök Han

Boz Oklarda:

1 - Yıldız Han, 2 - Ay Han, 3 - Gün Han.

Osmanlı Toplumunun SONUNCU örgüt ayrıntıları DÖRDERLİ olur.

Sosyal Devlet Sınıfları:

1 - İlmiye, 2 - Seyfiye, 3 - Mülkiye, 4 - Kalemiye.

Sosyal Memleket Nüfusları:

1 - Çifçiler, 2 - Esnaflar, 3 - Bezirgânlar, 4 - Tefeciler.

Has Oda:

1 - Silâhdar, 2 - Rikâbdar, 3 - Çohadar, 4 - Dülbend Oğlanı.

Enderun:

1 - Odabaşı, 2 - Haznedarbaşı, 3 - Kilârcıbaşı, 4 - Şurâyiâmire Ağası.

Divân-ı Hümayûn'da oturur üye:

1 - Vezirler, 2 - Kazaskerler, 3 - Defterdarlar, 4 - Nişancı.

Cemiyetiâlî'de (Divanı hümayun dışındakiler):

1 - Yeniçeri ağası, 2 - Mîrialem, 3 - Kapucubaşı, 4 - Mîriâhur.

Bu DÖRDÜZLÜ örgütlenmeyi her Oğuz Hanının (Kan Şefi sembolünün) *Oymak* kanadı altında tuttuğu *BOY*'lardaki *Dördüzlü* bölümlenmede aynen buluruz:

Deniz Han:

1 - Kınık, 2 - Yıva, 3 - Bükdüz, 4 - Iğdır.

Dağ Han:

1 - Üregir, 2 - Eymük, 3 - Alayuntlu, 4 - Salur.

Gök Han:

1 - Peçenek, 2 - Çepni, 3 - Çavuldur, 4 - Bayındır.

Yıldız Han:

1 - Çaruhlug, 2 - Karkın, 3 - Beydili, 4 - Avşar.

Ay Han:

1 - Yıparlı, 2 - Döğer, 3 - Dodurga, 4 - Yazgır.

Gök Han:

1 - Kara evli, 2 - Alka Evli, 3 - Bayat, 4 - Kayı.

BÖLÜMLENİŞLERİN SOSYAL ve POLİTİK YORUMU

Bu sayıca uygun düşerlik tesadüf değildir. Osmanlılığın hangi Sosyal ortamdan, nasıl ilkel *Kan* örgütlü *Göçebelik* konağındaki toplumdan geldiğini açıklar. O kadarla da kalmaz. Osmanlılığın nasıl ve niçin Memleket'te babaevine otururca yerleşebildiğini ve Anadolu toprağının neden Osmanlılık ve Türkiye için, *"Ana-Toli"*den çok Türkçe *"Ana-Dolu"* anlamına gelen bir *ana toprak* halinde kalabildiğini de ortaya çıkarmaya yeter.

Bunu anlamak için Oğuz kollarındaki o yer-gök

senbollü *Han* (Khan- Kan) oymakları içindeki dörderli*Boy*'ların adlarını birer birer gözönünden geçirmek yeter. Biz Anadolu haritasının dört bucağına sanki gelişigüzel serpiştirilmiş bulunan, tanıyabildiğimiz kimi yer adlarını ardarda sıralıyalım:

Kınık, Iğdır, Bükdüz, Eymür, Alayunt, Karkın, Avşar, Yazgır, Dodurgu, Bayat.. ve ilh, ve ilh. Bugün Türkiye'nin her köşesine yaygın bulunan bu adlar: Oralara, büyük Tarihcil Devrim kasırgası yıllarında akın edip yerleşmiş Oğuz boylarından başka birşey değildirler.

Demek, mitolojik Oğuz Han'ın hemen her kolundaki Oymakların 24 Boy'undan hemen hepsi Anadolu'ya göçüp yerleşmişlerdir. Osmanlılık, bu Oğuz Oymak ve Boylarının *"Rum"* ülkesine getirdiği İlkel Sosyalizm kalıntılı İnsancıl düzenin zengin fonu üzerinde Tarihcil determinizmin ürünüdür.

Kayı Boyu, Bizans Serhad'dindeki kılıcını çekip seslendiği gün, arkasında bütün Anadolu topraklarına yayılıp yerleşmiş bütün Oğuz boylarının *Kankardeşliğine* güveniyor ve dayanıyordu. Bütün öteki Oğuz oymaklarının *İlkel Komuna* gelenek ve görenekli yıpranmamış (Sosyal Sınıflar *kör* döğüşü ile Korkuya, Yalana boğulmamış) boyları da içlerinden birinin, Kayı boyunun başa geçişini hiç kınamamışlardır.

Sonradan, içine düşecekleri, çökkün ve yıkkın İslâm ve Bizans medeniyetlerinin kendilerini de bir gün*ayırtlaştırarak*, Toplumcul Sınıflara bölerek birbirlerine ve dünyaya *yadlaştıracağını* nereden bilsinlerdi? Onlar *"Horâsân Erleri"* idiler. Bir Tarihcil misyonun sırrı çözülmemiş çağrısına katılmışlardı. Medeniyetlerin sınıflara bölüp kul köle ettiği, *"Yalancı Dünya"*nın hödükleşmiş tabansız sürülerine, o çağ için yeni bir çığır açan çığ idiler.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI PADİŞAHLIĞININ SOSYAL VE POLİTİK ŞEMALARI

Osmanlı topluluğunun Üstyapısı, hem olağanüstü *basit*, hem olağanüstü *karmaşık* bir düzendir.

Her canlı ve cansız olay gibi, Osmanlılık da boyuna *değişerek geliştiği* için, olağanüstü *karmaşık*, hatta anlaşılmaz bir kargaşalık gibi görünür. Çünkü, Osmanlı Padişahlığı, bütün benzerleri gibi*"Hüdayinabit"*tir. Dünkü, bugünkü, hatta yarınki Sosyal ve Politik biçimler, çoğu içiçe, yan yana, birbirlerini hem tutarak hem tekmeleyerek var olurlar.

Ancak, bu Osmanlı Padişahlığı, koskoca *Antika Tarih* içinde, batıp çıkmış bütün benzerleri gibi, başlı başına bir *"Zât"*tır, bir *"Entite"*, bir *"Tümlük"*, bir *"Kişilik"*tir. Bağımlılığında bağımsız bir *Organizma*'dır. Doğduğu günden batıncaya dek, bütün başdöndürücü değişiklikleri, altüstlükleri içinde, ayrı tip bir tür hayvan gibi nasıl idiyse öyle kalmıştır. Onun için, *Osmanlı Padişahlığı* denilen *Tarihcil yaratık, Çokluğu* içinde *Birliği* ile, *Karmaşıklığı* içinde*Basitliği* ile yakalanabilir. Bu *"yakalayışı"* bize Osmanlı Padişahlığının *Sosyal* ve *Politik* ŞEMALARI sağlıyabilir. Her *"Şema"* gibi, Osmanlı Padişahlığının şemaları da, *kısa* ve *kestirme* olmak için, canlı *ayrıntılarından* hayli kopuk olur.

O yüzden şemalar *çorak*, hâttâ *kısır* düşebilirler. Gene de onlarsız olunamaz. Pek öldürücü tecride kaymamak şartıyla, gerçekliğe hiçbir şey katmamak, gerçeklikten her ana karakteri atmamak şartıyla, varlığın *kalın çizilerini* Şemalar verirler.

Osmanlı Tarihinin üstyapı RUHU önyargı ile Şemalaştırılamaz. O *zorlama* olur ve gerçekliğin şemasını değil, LunaPark

aynalarındaki sapıttırmalarını verir. Olduğu gibi izlenen Osmanlı Tarihinin *Ruhunda*, birbirini tümlendiren iki çelişik-ilişik şema bulunur:

1. *OSMANLILIK:* Soyut *Sosyal* Şemadır.

2. *PADİŞAHLIK:* Somut *Politik* Şemadır.

Bu iki gerçeklik şemasını iki başka *Ayrım* olarak ele alabiliriz.

Osmanlılık denince, o daha çok *soyut* bir *kavram*'dır. *Genel* ilişki ve çelişkileri sezindirir. Sanki ortada elle tutulur, *pratik* bir *kişi* ve *kişilik* yoktur. *Tarihin* tümü içinde *teorik* bir *Sosyal* soyutluk vardır.

Padişahlık denince, o daha çok *somut* bir *nesne*'dir. *Özel* ilişki ve çelişkileri sezindirir. Ortada düpedüz elle tutulur, *Pratik* bir *Kişi* ve *Kişilik* vardır. *Osmanlılığın* tümü içinde pratik bir *Politik* somutluk yürütür.

Ne demek istediğimizi, daha doğrusu neden öyle dediğimizi iki Şema Ayrımında özetlemeye çalışalım.

AYRIM IV

OSMANLILIĞIN SOSYAL ŞEMASI

Osmanlılığın S*oyut* SOSYAL şeması çizilirken ve doğru çizebilmek için, kuru bir *harita* veya *plân*yapmak yetmez. Alışılmadık alandayız. Kimi *formüller*, ya da harita ve plân *işaretleri, termleri*şaşırtıcı, gelişigüzelmişce yanıltıcı olabilir.

Şaşırma ve yanılmaları bir kerteye dek önleyebilmek için, kimi kısa açıklamalar yapılmak ister. Onun için, bir tek ayrım olan *Osmanlılığın Sosyal Şeması* çevresinde üç büyük başlıkla kaplanmış karakteristikler yapılabilir:

A) *Osmanlılığın SINIF'ları ve NÜFUS'ları;*

B) *Devlet Sınıfları;*

C) *Memleket Nüfusları*..

A- OSMANLIDA SINIF VE NÜFUS

Osmanlı Topluluğunun insanları, Osmanlıların kendilerince, Kapitalizmdekilere yampiri kaçan bir bölümlenmeye uğratılır.

Kapitalizm, Devleti zemzemle yıkanmış bir *Tabu*, bir efsaneler gücü yapmak için, insanları Devlet*dışında* SINIF'landırmıştır. Devleti de katına erişilmez, sanki *insansız* ve *herkesin* Zümrüt Anka Kuşuna çevirmiştir. İyi kurnazlık!

Bütün Antika İmparatorluklarda olduğu gibi, Osmanlılık da, *doğuş* halinde öyle bir maskeleme tecridine girişmez. SINIF'lar Devletin *içinde* yer alır. Devlet, bayağı *insanlı*'dır, ve herkesin değil, kendi insanlarının (kendi *Padişahı* ile kendi *Sınıf*'larının) apaçık ve kaçamaksız, maskesiz devletidir.

Osmanlı için Devlet, tâ İbn-i Haldûn'dan, daha doğrusu Hazret'i Muhammed'den beri: *Toplum* demektir. Devlet-Osmanlılığı: bir *Payitaht*, bir de *Memleket* biçiminde iki ayrı dünya'dır. Bu ayırımı yapmakta Osmanlu'nın suçu yoktur. Antika Tarihte, Büyük Devletler ve İmparatorluklar kurabilmiş olan yıldız KENT'ler onu icat etmişlerdir. Kent dünyayı fethedince: Kendisini *Başkent-Payitaht* yapmış fethedilen yerleri de *Kuyrukkent - Memleket* saymıştır.

Bâbil, Niniv, Memfis, Teb, Truva, Atina, Sart, Biblos, Kartaca, Roma, Mekke... öyle *Başkentler*'diler. Çevrelerine bağladıkları bütün ülkeler ve insanlar, toptan: *Memleket* olmuştu. Memlekette herkes Payitahta bakacaktı. Devlet o idi. *"Sınıf"*lar orada varlıklarını tartışabilirlerdi. Memleketin ne*Sınıflaşmak*, ne *Sınıflar Savaşı* gütmek haddi değildi.

O hak *Devletlû*'larındı. Bu böyle gelmişti, böyle gidecekti. Osmanlı o *çığırı* açmamış, o çığıra girmişti...

Nasıl olur? Sosyal Sınıflar dışında Devlet olur mu? Olmaz. Ama, ya Osmanlıda görüldüğü gibi, Sosyal Sınıflar kurulup keskin sınırlar edinmeden önce *Devlet* kuruldu ise? Ve *Memleket* bu Devleti

Devletleşme kemikleşmesi sırasındaki Fütuhatla biçimlenmişse?

Devlet: Memleketin *sınıflaşma*'sına göz yumamazdı. Memleket yalınkat, hep bir boy yenik insanların alayı idi. Orada, tam *"Dâbbedtül Arz"* çıktığı zamanki dünyada olduğu gibi: *"Kurtla kuzu yanyana"*, kardeş kardeş *geçineceklerdi*...

Hiç değilse Osmanlının kafasında ve uzun yüzyıllar gücünün yettiği yerde bu böyle oldu. Yalnız Osmanlıda mı? Osmanlı battı, Türkiye çıktı. Türkiye Cumhuriyetinde *Sosyal Sınıf*'ların *çekişmeleri* şöyle dursun, *var oluşları* bile ne zaman *"kabul"* edildi?

Emperyalizmin Birinci Evren Savaşı'nda yenenler önce Sovyetler'de sonra Türkiye'de yenildiği zaman:*"Padişahlarımız"* gitti. Onların *"Büyük Oğulları", Paşalarımız: "Devlet nüfuzu"* dışında, *"Memleket nüfusu"* içinde bir *Sosyal Sınıf* olabileceğini söyleyenleri yerin dibine batırmaktan üstün Sosyal düşünce ve davranış bilmediler.

Kökler o denli derinlerde.

PADİŞAH - DEVLET – TARİH

Osmanlı *İmparatorluğunun* Devlet yapısına tepeden bakınca, herşeyin üstünde bir *Padişah* görünür. Bu padişah, *"Kadir'i Mutlak"* gibidir. Ne zaman? Hareket, yani Fütuhat *Dinamizmini* koruduğu sürece. Fütuhat durduğu gün, Padişah ta bir Haşmetlû oyuncağa döner.

Aşağı yukarı her Devlet Başkanının başına gelen budur. *Devlet* demek, altında onu belirlendiren *Sosyal Sınıflar* demek olduğunu göre, Devlet Başkanının gücü, Sosyal Sınıfların *statükosunu* koruyabildiği ölçüde vardır; özellikle: egemen üst sınıfları doyurup, *gemlenen* alt sınıfları ayaklanmaya götürecek duruma getirmediği ölçüde vardır, yahut yok olur.

Padişahın gücü: dolaysızca temsil ettiği *Devlet Örgütü*'ne, Devlet örgütü de, içinden çıktığı *Sosyal Sınıf* ilişki ve çelişkilerine bağlıdır. Sanıldığı gibi *"gökten inmiş"* bir güç değildir.

Nereden geldiği ortadadır: Oğuzhan aşiretinin, birkaç yüz ailelik *Kayı* boyundan çıkmıştır. Bu Boy, Orta Asya'daki varlığından güç alsaydı: Moğolların önünde *"kaça kaça kuskunları kopmuş"* duruma düşmezdi. İmparatorluğu, gelip İstanbul'da kuracağına, Altay dağlarında kurardı.

Osmanlı İmparatorluğu'nu bir *Tarihcil Devrim* kurmuştur. Göçebe Osman oğulları, Bizans'a (Derebeğiliğin çil yavrusuna çevirdiği ortama) bir yeni düzen: *DİRLİK DÜZENİ* getirdikleri için, Bizans`ı yıkabilmişlerdi. Onun yıkıntılarından bir yeni Devlet: OSMANLI İMPARATORLUĞU kurmuşlardır. Yâni, ilkin hepsi birer Gaazi (İlb = Şövalye) olan ve sonradan *Padişah* kılığına sokulan kişilerin kişi olarak dinamizmleri ne olursa olsun, Padişah otoritesini yaratmaya yetemezdi. Sırf *kişi* otoritesi yetseydi, son Bizans İmparatoru Konstantin'den daha *otorite* taslayan kimse bulunamazdı.

Öyleyse Padişah'ın *kişiliği* değil, onu tepede tutan *Devlet örgütünün* karakteri daha önemlidir. Devlet örgütünün karakteri ise, elbet, Padişah buyrultuları ile belirlenmez. Tersine, o buyrultuları da içine alan *Devlet* örgütünü belirlendiren şey: Tarih ve Toplum gelişimi olur.

Bu Tarih ve Toplum gelişiminin determinizmi nasıl bir Osmanlı Devlet örgütü yaratmıştır? Soru budur. Karşılığı o açıdan aranırsa aydınlatıcı olur.

İKİ OSMANLI DEVLETİ: YAZISIZ ve YAZILI KANUNLAR

Osmanlı *Devleti*, tekrardan yılmayalım, bir değil ikidir:

1- *Birincisi: Timurlenk* Tarihcil Devrimine dek uzanan ilk *"Tavaifülmülûk"* (feodal) karakterli Osmanlı devletidir. Onun devlet örgütü üzerine çok az belge biliyoruz.Çünkü o ilk devlet *"yazılı"* olmaktan hayli uzaktır. Lîs'gilden Tevkıy'î Mustafa oğlu Mehmed'in dediği gibi, Fâtih'ten önce *"Kavaniyn'i mazbûta Defter olunmayıp"*{64} ağızdan kulağa geçer, gelişigüzel uygulanırdı.

Burada o Birinci *Osmanlı Devleti*'nin yapısına ancak bir sızıntı

oldukça değmeye çalışacağız.

2- *İkinci* Osmanlı Devleti, Fâtih'in *"Defter oldurduğu"*, yazılı kanun çıkardığı *İmparatorluk* devletidir. Burada her *Devlet* sözü geçtikçe, o Osmanlı İmparatorluğu, yâni Osmanlı Devleti'nin, kurulduktan en az 150 yıl sonraki, çok değişik durumu göz önüne gelmelidir. Bir avuç *Göçebe*'nin muazzam Bizans yığınlarına yaptığı *aşı* ve getirdiği *Dirlik Düzeni* de 150 yaşına varmıştır; İbn-i Haldun'un kuralınca çoktan bir *ölüm* geçirmiştir; sonra Fâtih'le yeni bir çığıra girmiştir. Devlet sınıfları ve Memleket nüfusları orada durulup ayrılır.

DEVLET SÜNÛFÜ - DEVLET NÜFUSU

Osmanlı İmparatorluğunun *Padişah* tepesinden bakınca, her şey iki *büyük* ve epey *SOYUT* altlı üstlü bölünüm biçiminde yaygınlaşmış görünür:

1- SÜNUF'Ü DEVLET (Devlet Sınıfları): *Üstte egemen*'dirler.

2- NÜFUS'Ü DEVLET (Devlet Nüfusu): altta *gemlenmiş*'tirler.

Bu görünüş bizim yakıştırmamız değildir. "Osmanlû"nun *Dünya Kavrayışı*'dır. O herşeyi *DEVLETLEŞTİRMİŞ*'tir. Daha doğrusu, DEVLET: Osmanlıya göre, toplum içinden çıkıp insanların üstüne yükselmiş, *sosyal sınıf çelişkilerini* egemen sınıflar yararına dengeleştirerek, gemlenmiş-alt sınıfları kendi statükosu altında tutan bir ayrıcalı *avadanlık* (cihaz) değilmiş gibi gelir. Osmanlı'ca: yalnız egemen-üst sınıflar değil, gemlenmiş-alt sınıflar da DEVLET'in bir bölümüdürler.

Bu görüşün Tarihcil, Ekonomik ve Sosyal nedenleri, hep gelir: *Tarihcil Devrimler* çağındaki *Üretim* ilişkilerine, Osmanlılıkta *Dirlik Düzeni* adlı *Mirî Toprak* düzenine dayanır. O düzende Devlet, sınıflar arası *ULU HAKEM* durumunu uzun süre saklamayı başarır. Üst sınıflar *Mülkiyet Sahibi*'dirler. Ama, Nitelik ve Nicelikçe "devede kulak kabilinden"dirler. Alt sınıflar *Mülkiyetsiz*'dirler. Ama, *Tasarruf* haklarıyla, Toplumun en yaygın toprak ekonomisine el koymuş, Nicelikçe muazzam bir

yığındırlar. Nitelikler ne denli küçümsenirse küçümsensin, sayı büyüklüklerinin ağır basışı, Devleti her an onlarsız olunamayacağına inandırır.

1630 yılı Koçi Bey için, Devlet başı, Padişah: *"Memleket sahibi ve ibâdullah hâfızı"* (Toprakların sakınıcısı ve Tanrı kullarının koruyucusu) olan *Halife*'dir. *Memleket*: bütün Topraklar ve özellikle Miri Topraklar'dır. *Tanrı Kulları*: hiç ayırt edilmeksizin bütün çalışan Memleket nüfusudur. Reformcu Koçi Bey o Padişaha o gün şöyle haykırabilir:

"Tümü mutluluklu Padişahımdan sorulur... Bir alay nâmüstahak (haksız liyakatsız) zevk ve safâda olup ta Seadetlü Pâdişahımız mes'ûl (sorumlu) olmak ne revâdır?"{65}

1649 yılı Ayn Ali, *"Reâyâ"* (güdülenler) dediği üretmen çiftçileri *"Mîdeye"* benzetir. Midesiz vücût olamayacağı gibi, çiftçileri korumayan bir Devletin de yaşayamayacağı, en su götürmez gerçeklik olarak açıkça savunulur.

"Reâya'yı Zaleme'den (sömürerek soyup ezenlerden) *himâye* (koruma) *ve Adl* (adâlet gösterme) *ve tatyipte* (gönülden iyileştirmede) *ihtimam" (Düstûrül amel el Islâh'ül Halef"*: Düzen bozukluklarını düzeltmede işlem prensibi, Netice) gösterilmesi hep *Devlet Başkanı* Padişaha yüklenir.

Bu duruma ve tutuma göre, *Devleti* tanımak, *Memleketi* tanımanın ilk koşulu olur:

SOSYAL ŞEMA TASLAĞI

Osmanlılığın en genel ve en soyut öz SOSYAL şeması şöyle çizilebilir:

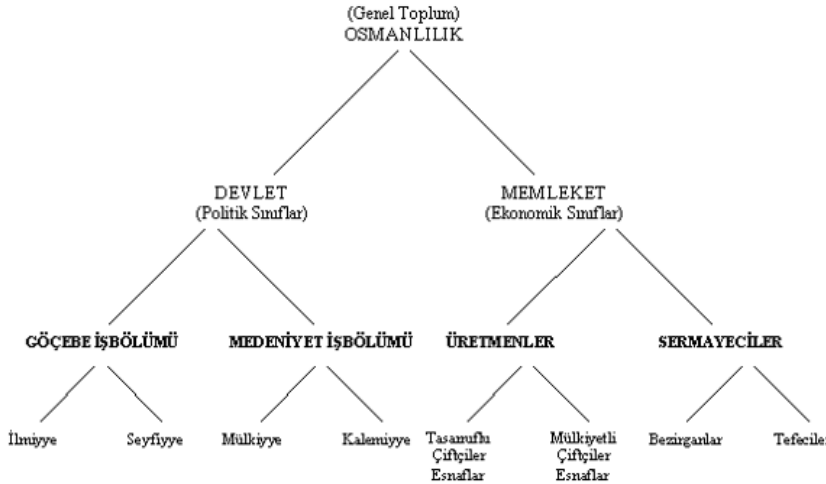

Osmanlı Toplumunun genel sosyal şeması budur. Ancak, her "ŞEMA" gibi bu şema da "Şema"dan başka bir şey değildir. Bize genel bir *kaneva* verir. O kaneva bile çok *eksik* ve hayli *ölü*'dür. İşlendikçe canlanacaktır. Canlandıkça, şemanın eksikliği ve güdüklüğü göze daha çok batacaktır.

Her canlı *organizma* gibi Osmanlılık ta *skolastik* anlayışın değil, *metâfizik* anlayışın dahi can düşmanıdır. Yâni, ne sonradan *soysuzlaşmış Medrese* otoritesi ile, ne modern burjuvaması *kesitçi* ve bir yol nasıldıysa hep öyle kalmış sanılacak *mutlak*, bir tek değişmez yapı kavrayışı ile anlaşılamaz.

Tam tersine *Devlet* te, *Memleket* te zamanla boyuna değişmiştir. Hâttâ *Devrim* denecek ölçüde altı üstüne gelmecesine değişmiştir.

DEVLET ve MEMLEKET ALTÜSTLÜKLERİ

O yüzden yukarıki şema, ne denli soyutlaşsa, bütün o değişiklikleri, işaret etmekte güçlük çekmekten kurtulamaz olmuştur. O kadar ki, Toplum Tarihine yeni bir açı getirmek zoru olmasa, pratik devrimcilerin o kargaşalı gelişime teorik bir çekidüzen verme çabaları daha kolay, daha çıkarlı yönlere harcanmak gerekebilirdi.

Elbet *Osmanlı Devleti* de zamanla tanınmaz duruma girmiştir.

Bir *Cihangir* (Evreni tutmuş) Devlet olmaktan, bir pis insanların yeryüzünü boşuna kirlettikleri *Sömürge* Devleti olmaya düşmüştür. Ama bu yüzeyde görünüştür. Devletin başına gelenler, o hiç ağıza alınmayan, alçakgönüllü *Memleketin*uğradıklarına ayna olmakla kalmıştır.

İki Osmanlı *Devleti* olduğu gibi, iki Osmanlı *Memleketi de olmuştur*. Birincisi *temiz Dirlik Düzeni*, ikincisi onu inkâr eden *Kesim Düzeni*'dir. Bu iki zıt ve birbirine düşman Sosyal düzen sırasında,*Ekonomik Sınıflar* adı verilen *Üretmenler* ile *Sermayeciler* sınıfları *içinde* ve *aralarında* olağanüstü çelişik ilişkiler ve değişiklikler başgöstermiştir.

SERMAYECİLER ve ÜRETMENLER

Osmanlı Sosyal *Memleket* değişiklikleri, gerektirdikleri ve belirlendirdikleri *Devlet* değişikliklerine taş çıkartmışlardır. Örneğin, ilk *Dirlik Düzeni* çağında: *Üretmenler* (çiftçiler ve esnaflar) *HEP*'tirler; *Sermayeciler* (Bezirgânlar ve Tefeciler) *HİÇ* gibi dururlar. *Kesim Düzeninde*: Sosyal terazinin kefeleri tersine işler: Sermayeciler *HEP*, üretmenler *HİÇ* durumuna girerler. Üretmenlerle Sermayeciler*arasındaki* ilişki ve çelişkiler böylesine yaman devrimler geçirir.

Üretmenlerin ve Sermayecilerin kendi içlerindeki ilişkiler daha az devrimcil çelişkilere kökten değişikliklere uğramamışlardır. *Dirlik* çağında *Bezirgânlar* hep, *Tefeciler* hiç gibi idiler.

Kesim çağında*Tefeciler* hep oldular, *Bezirgânlar*, koyu Müslüman da olsalar, dinin elverdiği olumlu ve dürüst alışverişin yerine, Allah'ın yasak ettiği, Kur'an'ın ateş püskürdüğü Tefeciliği herşeye üstün getirdiler.

Üretmenler daha acı altüstlüklerle kırılıp geçirildiler. Gerek *Tasarruflu*, gerek *Mülklü* üretmenler, ilkin bir çeşit *"Doğal Ekonomi"* tipinde, az çok *"Kapalı Ekonomi"* üretmeniydiler. Yâni, aynı *üretim birimi*içinde hem *Tarım* hem *Küçük sanat* işleri, Kadın-Erkek ilkel işbölümüne göre yürütülüyordu.

DEVLET - MEMLEKET ÇATLAKLARI

Üretim ve Toplum geliştikçe, Memleket üretiminde *işbölümü*, üretmenler arasında *Ayırtlanma, Farklılaşma* [Dr. Hikmet Kıvılcımlı, 27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi, s.54. -y.n.] büyüdü. *Çiftçilik* ve *Esnaflık* birbirinden uzaklaştı. Bu ayrılık üzerine *aracı* Sermayecilere gün doğdu. Tefeci-Bezirgânlık, *üretmenler arasındaki çatlakları* arttırmakla kalmadılar, *Dirlikçiler*'le *Çiftçi*'ler, *Devlet* ile *Memleket* arasındaki çatlakları da uçurumlaştırdılar.

Bu sosyal prose: yelle yağmurun yalçın kayalara yaptığını, dağ gibi Osmanlı Toplumuna yaptı. *Hava* ile *Su*ne yumuşak şeydir? Kayalar, üzerlerine düşen yağmurla ve esen yelle alay edebilirler. Zamanla yeryüzünün en ulu dağları aşınır, denizin dibine gider: *Tefeci-Bezirgân* sermaye, Antika Osmanlı toplumunu o göze görünmez, elle tutulmaz hava ve su gibi sarıp aşındırarak eritti.

Çatlakları saymakla tüketemeyiz. İlkin Toprağa *Tasarruf* eden çiftçi ile *Mülkiyet* sahibi çiftçi arasında ayırt vardı. Ayrıca, Mülkiyet sahibi çiftçiler arasında, *Müslüman olanlarla - Müslüman olmayanlar* farkı vardı. Bu çatlakların genişleyip yapılması hep Tefeci-Bezirgan sermayecilerin yararına ve üretmenlerin zararına gelişti. En sonunda *Köylü* olsun, *Esnaf* olsun bütün üretmenler *Derebeğileşmiş* Politika ve Parababalarının köleleri durumuna dek sömürülüp düşürüldüler.

Osmanlı *Sosyal* yapısının bu karmaşık çelişkilerini burada daha fazla açamayız. Yalnız kaba taslak şemaya uygun: *Devlet-Memleket* alanlarındaki insanları kısaca belirtelim. Bu insanlar altlı üstlü iki kalıba dökülebilirler:

1 - *Devlet Sınıfları* (Üstte-Güdenler)

2 - *Memleket Nüfusları* (Altta- Güdülenler)

B- DEVLET SINIFLARI

Osmanlı Filozof değildi, Pratik savaşçıydı. Kendisine kalsa,

ne *Devlet* olur, ne o Devlette *Sınıflar* tanırdı. *"Ya Devlet başa, ya kuzgun leşe"* deyip saldırmıştı. Bir de bakmıştı ki Birinci Osmanlı Devleti, Osman Gazi'nin başına konmuştu.

Bir yüzyıl geçmeden *Devlet* Osmanlının bu yol da başını yedi. Türklerden baskın, taze göçebe gücü olan Aksak Timur'un Tatarları Yıldırım Beyazıd'ın başına yıldırımdan beter indiler. Bereket sel-Tatar gitti. Kum-Türk kaldı. Murat II'nin oğlu Mehmet, Fâtih olunca, *Cihangir* İmparatorluk açıldı. O İmparatorluğun*"YOL"*ları ortaya çıktı.

O "YOL=TARİK"ler, Sınıfların ve Sınıflaşmanın yolunu açacak mıydı? *Yolları* en büyük titizlikle *KANUN*'laştıran Fâtih te bilemezdi. Toplum, Hindistan Tarihi kadar yerinde sayan, batak durgunluğunda dona kalırsa, *"Devlet Sınıfları"*nın yaşantı damarları kireçlenip taşlaşırdı. *"KASTLAR"* biçimine girip kendi içine ebediyen kapanabilirdi.

Toplum Tarihi dört yanından didiklenerek allak bullak edilirse ne olurdu? Kapitalizmle karşılaşan Türkiye'ye dönerdi. Kapitalizmle karşılaşan *Kastlar* bir memleketi açık *SÖMÜRGE* yapardı: Hindistan gibi. Henüz Kastlaşmaya vakit bulamamış olan *Devlet Sınıfları*, Kapitalizme çatınca, ülkeyi üstü kapalı*YARI-SÖMÜRGE*'ye çevirdi.

Devlet Sınıfları, Toplum Tarihinde bu denli yaman sonuçlara gebe idi. Onların Osmanlılıkta görülen en klâsik Şema-Tipi üzerinde biraz durulmaya değer.

"DEVLET SINIFLARI" NE DEMEKTİR?

Toprak toptan *Kamu*'nun adına, bugünkü deyimi ile *"Devletleştirilmiş"* bulununca, bu *Toprak temeli*üzerinde kurulu *Politika* üstyapısı kendiliğinden *"Devletlû"* (Devletcil, yahut alafranga deyimiyle: Devletsel) olur.

Bütün *Antika* Toplumların üretim temelleri gibi, Osmanlılığın üretim temeli de *Toprak Ekonomisi*'ne dayanır. Toprak -sözde- *Devletin* olunca, Toprak *EKONOMİSİ*'nde yaşıyan insanlara *"Devlet Nüfusu"*denir; Toprak *POLİTİKASI*'nda yaşıyanlara da *"Devlet*

Sünufü" (Devlet Sınıfları) adı verilir.

Daha doğrusu bunu bize sormadan "Osmanlû" demiş ve yapmıştır. *Devlet Sınıfları* kimlerdir? Buna verilecek karşılık iki türlü olur:

1 - Osmanlı devletinin tepeden tırnağa dökümünü yaparak onlara hep birden Devlet Sınıfları adını vermek, *Ayrıntılı* ve *SOMUT* karşılık olur.

2 - Osmanlı Devletinin, hangi*Avadanlığı* (Cihazı), hangi *Aygıdı* (âleti), hangi *Organı* içinde bulunursa bulunsun, bütün ayrıntılı alanlarında genel *görev* ve *yetişme* kaynağına göre adlanan tipleri vardır.

Bu *Genel* ve *SOYUT* bir karşılık vermek olur. İkinci karşılıkta beliren *Standart* tipler, Devlet Sınıfları denilen *Genel* ve *Soyut* insan karakterlerini yaratır. Devletin hangi bölümünde görevlenirlerse görevlensinler, bu standart tipler, en tepe organa çıkmadıkça, ilk formasyonlarını muhafaza ederler. Ve bir çeşit *kast* ortamı yaratırlar. Osmanlının *YOL* (Tarik) dediği şey, halkın *"Ocak"* yahut *"Gedik"* gibi gördüğü bu ortam ve insanlar toptan*"Devlet Sınıfları"* adını alırlar.

DÖRT "SINIF"IN TÜREMESİ

Osmanlı *"Devlet Sınıfları"* dört bölümde toplanırlar:

1 - *İlmiye* (Bilimciller): *Din* (Şeriat-Fıkıh) ve *Hukuk* adamları.

2 - *Seyfiye (Kılıççıllar): Savaş* adamları.

3 - *Mülkiye* (Mülkçiller): *Siyasi düzen* adamlar.

4 - *Kalemiye* (Kalemciller): *Ekonomik düzen* adamları.

İlk Osmanlılıkta böyle sınıflar yok gibiydi. Bir yol herkes *Savaşçı*'dır. Ama, gelişigüzel savaşçı değil, İslâm ülküsünün *fedâi Gaazî'si*, Türkler'in *İlb* yahut *Alp* dedikleri ülkücü *Şövalye*'dir. *İlb*, hem din, hem dünya savaşçısıdır.

Horasan erleri Anadolu'ya geldikleri zaman, ilkel

sosyalist *Kan* örgütünün *Sivil* ve *Asker* şeflerine karşılık düşen: İslâm *Gaazi*'leri arasındaki *Din* ülkücülüğü ile *Dünya* savaşçılığı görevlerinin işbölümüne uygun düzendedirler. Bu düzenin en tipik örneği, iki kardeş olan *Bektaş* ile *Menteş*'tir. Din ülkücülüğü ağır basanlar *ERENLER* sayılıyorlar; Savaş görevi ağır basanlar doğrudan *GAAZİ* olarak kalıyorlar.

Sonradan, Medeniyet çarkları içine girilince, görevler son kerteye dek kompleksleşiyor. Eski *Erenler: "İlmiye"* oluyorlar, *Gaaziler* de *"Seyfiye"* kalabalığı içine karışıyorlar.

Fütuhat başarılı olunca, ele geçen *MEMLEKET* toprakları genişliyor. Bu toprakların Tarım ekonomisi, eski *göçebe* geçimini kaldırıyor. İnsanların *Üretim* ilişkileri: *Sürü* ve *Av* biçimlerinden çıkıp, *Toprak üretimi biçimi*'ne temel yapıyor. İster istemez *Sosyal Sınıflaşmalar* ve o sosyal üstyapı üzerinde *Politik Örgütlenmeler* baş gösteriyor. Politik örgütlenme *Devlet* adını ve biçimini alıyor.

Eski *Erenlere* ve *Gaazilere* iki yeni iş daha çıkıyor: Fethedilen toprakların *Ekonomik* ve *Politik* düzene konulması kendini dayatıyor. *Din-Bilimi* ve *Savaş-Davranışı* insanları içinden, bir bölüğü sırf *Toprağın Ekonomik* Düzeni ile, başka bir bölüğü de gene sırf "Memleket"in *Siyasi Düzeni* ile uğraşa uğraşa*uzmanlaşmak* zorunda kalıyor.

Uzmanlaşanların *Toprak Ekonomisi* düzencilerine *Kalemiye* deniyor. *Memleket Politikası* düzencileri *Mülkiye* adını alıyorlar. Ama, bu adlanış, en sonra gelen durumdur. Önce olaylar, yüzyıllar boyu Osmanlı*Devletleşme* prosesini geliştiriyor. Bu gelişimin bilince çıkması, *Devlette* güdücü olanları *"Devlet Sınıfları"* durumunda tanımlıyor.

"Devlet sınıfları" oldu-bittisinin ne denli geç geldiği ortadadır. Birinci Osmanlı Devleti kuruluyor, büyüyor, batıyor. İkinci Osmanlı Devleti yeniden doğuyor. İstanbul fethediliyor. Devlet, Bizanskâri İmparatorlaşıyor. Neden sonra, Tarihcil görevinin sonuna geldiğini anlıyan Fâtih, oturup,*"Kanunnâme"*sini yazdırıyor. *Seyfiye*'nin yanında, sözde üstünde, bir *İlmiye* sınıfı adlandırıyor. Ve ünlü 4 *Devlet Sınıfı* sahnede genel bir *personel yolu* oluyor.

DEVLETTEN ÇIKMIŞ MEMLEKET

Osmanlı toplumunda MEMLEKET ile DEVLET öylesine iç içe kaynaşıktır ki, birini anlamak için, mutlak ötekini iyi bilmek ister. Çünkü, Devlet "Memleketten çıkmamış, memleket devletten çıkmıştır" demek, konuyu göze çarptırmaya, abartmaya yarar. Bu, hâlâ Türkiye'nin bütün olaylarında ağır basan*Devletçilik* eğiliminin Tarihcil ve Toplumcul köklerinden ileri gelir:

Kentten çıkan Medeniyetlerde, *"Memleket"*: Kentin kendisidir. Devlet o "memleketin" kendisinden uzun bir gelişim prosesiyle çıkar. Tek başına bir Kent Devleti *"Memleketten çıkmış"* sayılabilir.

Osmanlılık, daha göçebe iken, yâni *Tarım* ekonomisine bağlı bir *Toprağı* yok iken, demek ortada:*Memleketi* yok iken, kendisi vardır. Fütuhat yaptıkça, *Toprak* ele geçirir, *Memleket* kurar. Bu kurulan "Memleket", bir ân için, eski Medeniyet içinde iler tutar yeri kalmamış *Devlet'in* kuruluşu ile atbaşı birlik gider. Göçebenin gözünde ve işinde *Memleket Devletten çıkmış* gibi olur.

Bu, *klâsik* metafizik mantığa uymasa bile, *gerçeğe* demek *Diyalektik* mantığa uygundur. Bu mantıkla, Osmanlı *Devletini* ele almak, Osmanlı *Memleketini* ele almak olur. Osmanlı Devleti'ni anlamak, aşırıca önem kazanır. Hem yalnız *Tarih bilimi* için değil, *bugünün bilimi* için de çok *teorik* ve *pratik* önem kazanır.

SOSYAL ŞEMA - İŞBÖLÜMÜ ÖZÜ

Osmanlı Devleti'ni anlamak için, doğru ayrıntılarına girersek, Lâbirente düşmüş masal yiğiti Theze'ye döneriz. İçinden çıkabilmemiz için bir Arian ipliği elimize tutuşturulmalıdır. Bu ipucu, Osmanlı Devleti'nin alabildiğine basite indirgenmiş ŞEMA'larıyla kavranabilirdi. Tâ ki, kafamız, alıştığı kör mantıkla ikide bir beygirleri arabanın önü dururken ardına bağlamasın.

Daha önce değdik. Osmanlı Devleti'nin *Şeması* dedik mi, o da - bizim yakıştırmamızla değil, kendi oluşu ile bir değil, iki şema

önümüze çıktı: 1 - *Soyut Şema* 2 - *Somut Şema.*

Soyut Şema: Devlet ve memleket insanlarının Padişah, Vezir, yahut Dirlikçi, çiftçi ve ilh. diye adlandırılıp kılıklandırılan *biçimleri* dışında, sırf sosyal *özleri* ile konulup sınıflandırılmalıydılar.

Bu *ÖZ:* Osmanlı *Devleti* ve *Memleketi* içinde rol alan her kişinin, o role başladığı gün, en *genel* anlamdaki *işbölümü* dallarından hangisine girdiğine göre *iç* kazanır.

Sosyal için, özün görevi işledikçe insanı nerelere götüreceği ayrı, somut bir gelişimle belirir. Buna, Osmanlıya sonradan katılan iki "YOL"u örnek alalım.

SOSYAL - "İŞBÖLÜMÜ": EKONOMİ – POLİTİKA

Bir daha analım. *Tarih* (yâni *Sınıflı Toplum*, yâni *Medeniyet*) alanına ilk çıkan göçebe Kayı Boyu'nun Süleyman komutasındaki *"Dörtyüz arslan"*lı bölüğü içinde insanların tuttukları işbölümü bakımından*Sosyal Öz*'leri nedir: Hemen hepsinin birer *Aile Şefi* olarak Türkçe *İLB*, Arapça *GAAZİ* , Frenkçe *ŞÖVALYE* oluşlarıdır. Orada her İLB, hem *din* hem *dünya* ülküsü uğruna herşeyden önce *savaşan* kişidir.

Ancak, bu durumda: *Tarih (Medeniyet: Sınıflı Toplum)* henüz başlamamıştır. Boy, bir göçebe *KAN*topluluğudur. Kişiler arasında *Sosyal Sınıf* bölümü yoktur. Olsa olsa eski (Kadın-Erkek görev ayrılıkları gibi) *büyük Sosyal İşbölümleri* üzerine gelip yerleşmiş *Askercil Demokrasi*'nin işbölümleri göze çarpar.*İlb*'lerden kimi daha çok *savaşçıl*, kimi daha çok *ülkücül* yönde uzmanlaşmaktadırlar. Kimileri*Hacıbektaş*'ın kardeşi *Menteş* gibi, sırf *Kılıçeri* (Seyfiye taslağı) olarak *Komutanlaşmaktadır; Askercil Şef* olmaktadır. Kimi de Gaazi *Menteş*'in kardeşi Hacı *Bektaş* gibi, sırf *ülkücül* (İlmiye: Bilimcil) olarak, deli deryalı *"Abdal"* Derviş kılığında *Ermiş, Ulu* (Evliya)dır.

Ama, bu hiç durmayıp gelişen işbölümlü Orta Barbarlık toplumculuğu, ansızın, Medeniyet (Sosyal Sınıflı Toplum) adlı

soysuzlaşmış, insanları *sürüleşmiş* yeni ortama girer girmez, değişiklik *yıldırım* çabukluğu kazanır. Önce, eski ikili işbölümüne iki işbölümü daha gelir katılır: Medeniyet sürülerini *Ekonomik* ve *Politik* alanda düzenleme işleri...

MÜLKİYE ŞEMASININ DOĞUŞU

Politik düzenleme *bölünmüş-işi*, ilkin *Askercil Şef*'in büyük oğlu olan *"BEŞE"*ye düşer. *Ekonomik* düzenleme, İlbler arasından bir başka ilbe düşer. Göçebe Toplum, siyasete kardıkça, bilinen *"Beşe"* her hecesi "dört elif mikdarı" yukarıya çekilerek daha heybetli *"BÂŞÂ"* (sonraki meşhur *Paşa*) kılığına sokulur. Siyasi işler arttıkça, *Askercil Şef*'in büyük oğlu her işe yetişemez. Başka sayılı İlblerden (sonra Askercil Şef'in seçtiği kullarından) başkalarına da *Paşa* görevi verilir.

Paşalar çoğalınca, *Memleket*'te genişlemiştir. Ve Paşa vardır, *"Paşacık"* vardır. Geçmiş, yıkılmış İslâm Medeniyetlerinde Paşaların Paşasına *Vezir* denmiştir. Osmanlı içinde en büyük Paşaya da Vezir adı verilir...

Ne var ki, Paşa da, Vezir de, görevin özünü: *Politik* oluşunu değiştirmeyen yeni ve sonraki biçimler'dir. Osmanlılık da, Sınıflı Topluma tam kardıkça: Paşalara, Vezirlere toptan *Sosyal İşbölümü*'ndeki öz görevlerini sistemleştiren *soyut* ve *genel* bir bölüm ayrılır. Bizans etkisiyle Devlet oturup kastlaşınca, Vezirlere, Paşalar gibi *Politik* özde görev yapanların topuna birden *"Mülkiye"* adı verilir. Ve Mülkiye bir*Devlet Sınıfı* olur.

KALEMİYE ŞEMASININ DOĞUŞU

Medeniyet sürüleri içine *Ekonomik* düzenleme işbölümü, daha alt iş sayılır. Bu iş, daha ikincil kerteye itilmiş (yâni Savaşçıllıkları ağır basmayan) kişilere düşer. Bunlar fethedilen *Toprakları* ve *İnsanları* ünlü *"Defter"*e geçirdikleri, yani Göçebece bilinmeyen *Yazılı* işaretlerle damgaladıkları için, kendilerine önce*Nişancı* denir.

Sonra, Fütuhat tavsadıkça, Toprakları ve İnsanları yeni düzene göre *"Nişanlamak"* görevi tükenir. Bizim anlayacağımız, Nişancıya pek iş kalmaz. Bununla birlikte *Defter* ortadadır ve görevlidir. Nişancılık ta o ilk kutsal *Toprak-İnsan* nişanlayıp düzenleme görevinin anısı ile atılıp satılamaz. Görevi biten her Antika araç gibi (*yay*'ın *lir* veya *keman* oluşu gibi) *"Nişancı"* da bir Devlet süsü olarak, kalır. Nereye oturtulacağı ikide bir mesele olur. Sırf deftere bakanlara *Defterdar* denir.

Zamanla Defterler gibi, Defterdarlar da çoğalır. Ketebe *Hoca*'lar artar. *Kalem*'ler (Bürolar) birbirini kovalar... Ne var ki Nişancı da, Defterdar da, Küttâb (Katipler) de, Hocegân (Hocalar) da, görevin özünü: *Ekonomik* oluşunu değiştirmeyen, yeni ve sonraki *biçimler*'dir.

Osmanlılık, Sınıflı Topluma tam kardıkça, Nişancılar, Defterdarlar, Kalemler, Katipleri, Hocalar: toptan Sosyal *İşbölümleri*'ndeki *öz* görevlerine göre *soyut* ve *genel* bir bölük olurlar. Bizans etkisiyle Devlet kaskatı bir heyülâ kesilince, Nişancılar, Defterdarlar gibi *Ekonomik* özde görev yapanların topuna birden *Kalemiye* adı takılır. Ve Kalemiye bir *Devlet Sınıfı* olur.

C- MEMLEKET NÜFUSLARI

Osmanlılığın Soyut Sosyal Şemasındaki *Memleket* sözcüğü çimçiğ *Toprak Ekonomi Politikası*'ndan kaynak alır. Osmanlı *Devleti* de, Toprak Devletidir. Ama Devlet, Toprakla karşılıklı iki kutup, Tezle-Antitez gibi, hem ilişkili hem çelişkilidir. Osmanlı Devleti *dolaylıca* Toprağın *ürünüdür*. Osmanlı *Memleketi* hiç dolaysız olarak, *doğrudan doğruya* toprağın, -ürünü değil-, tâ kendisidir.

Burada *Toprak* sözcüğü hiçbir zaman yeryüzünün gelişigüzel bir parçası anlamına gelmez. *Memleket* sözcüğü içinde hem YER, hem İNSAN, hem yerle insanın karşılıklı *Üretim İlişkisi*, yâni MÜLKİYET birlikte ve kaynaşmış olarak bulunur. *Memleket*: insanın toprakla mülkiyet ilişkilerinin toplamıdır.

Osmanlı Memleketinin nüfusu denildi mi: Toprak üretmenlerinin topu birden gözününe gelir. Bu insanların hepsine yuvarlak adıyla Türkçe *Çiftçi*, Arapça *Reâyâ* (güdülenler) adı verilir. Marks'ın Polonya'daki Yahudiler için söylediği gibi: Osmanlılığın *"Mesameleri içinde yaşıyan kir"* durumunda kalmış Tefeci-Bezirgan sermayecilerini, ilk *Dirlik Düzeni*'nin Osmanlısı, "Neuzubillâh!" (Tanrıya sığınırım) demeden ağzına bile almaktan tiksinir.

Onun için *Kesim Düzeni*'nde korkunç bir önem ve güç kazanacak olan Tefeci-Bezirgan sermayecilere burada işaret etmekle yetineceğiz. Onların ayrıntılı yeri, *Kesim Düzeni* bölümünde uzun uzun aydınlatılacaktır. Buradaki Memleket: *Çiftçiler* ile onların işledikleri *Topraklar* olarak kalacaktır.

Problem böyle konulunca, *Memleket Nüfusu*'nun niceliği ve niteliği, *"Çiftlik"* denilen Toprak Üretim birliklerinin niceliğine ve niteliğine bağlanmış olur. Daha doğrusu, Çiftçilerin Toprağı benimseyiş biçimleri, Memleket Nüfusunun ana karakterlerini belirlendirir. Toprak bütününü, köyü kaplamış, kendi kendine yeterli kapalı ekonomide ESNAFLAR da Çiftçilerle karışırlar.

Öyleyse *Memleket Nüfusu*'nu ana çizgilerinde taslaklaştırmak için, iki nokta üzerinde durulmalıdır:

1- Çiftçilerin Toprağı benimseyiş biçimlerine göre türleri;

2- Toprakların, Devlet kurum ve kuralları (Fıkıh ve Kanunlar) açısından karakterlerine göre türleri.

Çiftçilerin Toprakları *benimseyiş* biçimleri iki türlüdür:

1- Toprağın *Mülkiyetine* sahip olan üretmenler;

2- Toprağın *Tasarrufuna* sahip olan üretmenler.

MEMLEKETTE MÜLKİYET SAHİPLERİ NÜFUSU

Osmanlının *Sulhen* (Barışla) ele geçirdiği topraklarda *Mülkiyet* sahipliği, hiç değilse bir süre, bırakılır. Kişi mülkiyetinde kalmış Topraklar, söz yerinde ise, *"Kanun*

dışı" yerlerdir. Onlara *Kanun* karışmaz. Mülkiyet ilişkilerini Şeriatın *Fıkıh* adlı hukuk kolu düzenler.

Fıkıh'ta Mülk Topraklar da, üretmenlerin DİN'lerine göre ikiye ayrılır:

1- *Müslümanlar*'ın Mülk Topraklarına *"Arazî'i Öşriye"* denir. Çünkü bunlar Devlete yalnız *ÖŞÜR* öderler

2- Müslüman olmayanlar'ın Mülk Topraklarına *"Arazî'i Haraciyye"* adı verilir. Çünkü bunlar başlıca 3 türlü *Haraç* öderler.

Haraç ve *Öşür* topraklarına toptan *ARAZÎ'İ MEMLÛKE* (Mülk edilmiş topraklar) denir. Ebedi mülk sahipleri bu *memlûke* topraklarda yaşayanlar olmalıdır. Ancak, İslâm toplumunun Tarihcil kökleri gereği, bu alanda bile *Kişi Mülkiyeti* hiçbir zaman Batı Kapitalizminin Mülkiyete vermek istediği *mutlak* anlamı taşımamıştır.

TOPRAK KİŞİ MÜLKİYETİNİN İĞRETİLİĞİ

İslamlıkta da, Osmanlılıkta da, *"Mülkiyetin esası şahsın harp kaabiliyetine"*{66} bağlıdır. Toprağın *"Müstehakkına"* verilmesi kuralı bu demektir. *"Savaş yeteneği"* ise, bildiğimiz gibi, insanın ne ömrünü, ne de dölünü arttırıcı olamaz. Mülkiyet sahibi savaş yeteneğini yitirdi mi, Toprağı da işkilli duruma düşer.

Öşür toprakları, Gaaziler kadar *azlık* ve *ömürsüz* bir *mülkiyet* sahibi insan kümesi yaratır. Bu küme insanların toprak ekonomileri, ister istemez *Mirî Topraklar* denizi ortasında birer *Mülk* adacığı gibi kalır. Tip ve tohum olarak vardırlar. Ama, Devlet üzerine etkileri, *Toprak* mülkiyetlerinden çok *Gaazilik* sıfatlarından gelebilir.

Haraç Toprakları büsbütün *iğreti* bir kişi mülkiyetidir. Ölenin mülkü: *"Mirî arazî olur. Bir daha kimseye temlik olunmaz."*{67} Haraç toprağın mülkiyet sahibi bir olanaksızlıkla *"yeri tâtil etse"* (işletmese), *"mürazaa* (ekincilleştirme) *yolu ile başkasına verilir"*{68}

"Memlûke" (Kişi mülkü) topraklar üzerinde bir *"ARAZÎ'İ AKARİYYE"* bölümü vardır. Bunlar, Bağdat bölgesindeki: *"Nâdiren* (pek seyrek olarak) *sahipleri elinde kalmış olan Arazî'i Haraciyye"*{69}.. Bağdat neresidir? Yüzlerce yıl en büyük İslâm Medeniyetini yaşatmış *Abbasî*'ler'in Payitaht ülkesi. Bağdat'ta *"gayrimüslim"* kaç kişi bulunabilir? Oranın toprakları bile *"AKARİYYE"* adıyla *Haraç Toprağı* durumuna sokulmuştur. Dolayısı ile de, *"pek seyrek sahibi elinde kalmış"* bulunur.

Osmanlının *Kişi Mülkiyeti* üzerindeki tutumu ve çapı budur. Bütün istatistikler, Osmanlılıkta *"Mirî"* denilen *Kamu* mülkiyetli topraklar yanında, *"Memlûke"* adlı *Kişi* mülkiyetli toprakların çok az "yer" tuttuğunu gösterir.

MEMLEKETİN TASARRUF SAHİPLERİ NÜFUSU

Bildiğimiz gibi, Osmanlılığın Sulhen aldığı topraklar yok denecek kertede azdır. Arada bir evlenme yolu ile ele geçen yerler bile, çok geçmez, kanlı bıçaklı çözümlere bağlanır. Yani *ANVETEN* (Zorla, Savaş yolu ile) alınmış yere döner.

"Anveten" (Zorla, Savaş yolu ile) elde edilen topraklardaki nüfus yalnız *Tasarruf* (toprağı işleyip yararlanma) hakkına sahiptirler. Bu insanların toprakları "ARAZÎ'İ MİRÎYYE", "ARAZÎ'İ MEMLEKET", "ARAZÎ'İ HÛZ" adlarını taşır. *Zorla* alınmış topraklara Şeriatça *"GANİMET"* denir. Müslümanlıkta "ganimet"in 5'te biri *"Beytülmâl"*e (Kamuya) alınır. Geri kalanı *"Gaaziler"* arasında üleştirilip *mülk* edilir. Topraksa *Öşür* adlı vergiye bağlanır.

Ama, *"Gaaziler"*in sayıca azlığı, sık sık ve kolayca öldükleri göz önüne getirilirse, zorla alınmış topraklardan en çoğunun *"Beytülmâl"*e geçeceği kendiliğinden anlaşılır. Olaylar da bunu gösterir. Osmanlı topraklarının büyük çoğunluğu *Mirî Arâzi* olur.

Mirî topraklar üzerinde bütün genişliği ile *Reâyâ* (güdülenler) Çiftçi gibi çalışırlar. Bu *Çiftçi* adlı insanlar, gerçekten de bir çeşit *"Devlet Nüfusu"* sayılabilirler. Çünkü geçimleri, Devletin sıkı kontrolu altında bulunan ve *"Rakabesi"* (Mülkiyeti) *"Beytülmâl"*e

(Müslümanların ortak mal evine) giren topraklar üzerinde sağlanır.

Çiftçi yığınlarının büyük çoğunluğu, Mirî Toprak yığınlarının alınyazısı ile damgalanır. 4 türlü *KAMU TOPRAĞI* vardır:

MİRİ TOPRAKLAR

1. - *BİLHASSA-ARAZÎ'İ MÎRİYYE* (Komutanlık Toprakları): *"Tarımla yararlanılmak üzere"* verilir. Bunun insanına *"Mâlik"* (mülkiyet sahibi) değil, *"Mütesarrıf"* (işletici: yararlanıcı) denir. *"Mutasarrıfa bâlâsı* (üstü) *Tuğralı Tapu senedi verilir."*

Tarla, çayır, yaylak, kışlak, baltalık ve benzeri topraklar buraya girer. Bu yerler, hiç değilse ilk temiz Dirlik Düzeni çağında, *doğrudan doğruya üretmen ÇİFTÇİ'lere* işletilmek üzere bırakılmış topraklardır. Modern çağdaki tıpkı benzeri: *Sovyet* topraklarındaki köylü işletmeleridir.

KAMUYA BIRAKILMIŞ TOPRAKLAR

2. - *ARAZÎ'İ METRÛKE* (Bırakılmış Topraklar): *Kişi* tasarrufu dışında, doğrudan doğruya *Kamu* işletmesine bırakılmış yerlerdir.

Genel olarak *"Umum nâs"* (herkes) için *ortak* olan: Yollar, Pazarlar, Panayırlar, İskeleler, Namazgâhlar, *"Mesire"* (Eğlence yerleri), Meydanlar... gibi topraklardır.

Belirli köy ve kasaba halkı için, gene *ortakça* kullanılacak "Mer'âlar", (Otlaklar), Yaylaklar, Kışlaklar, Baltalıklar gibi topraklardır.

BAYINDIRLIKTAN UZAK ÖLÜ TOPRAKLAR

3. - *ARAZÎ'İ MEVAT* (Ölü Topraklar): Ne *kişi*'lerin, ne *topluluk*'ların kullanmadığı yerlerdir. *Şeriat* yolunun çeşitli *"İçtihad"*ları, bu yerleri türlü türlü tanımlarlar.

Osmanlı *Kanun*'larında, *Fetva*'larında, uygulamalarında da *"Mevat"* toprakların çeşitleri çoktur. En son tanım şöyledir:

"Kimsenin tasarrufunda olmadığı ve ehaliye terk ve tahsis kılınmadığı halde cehr-i-saut (gür sesli) *olan kimsenin sayhası* (çığlığı) *istimâ' olunmıyacak* (işitilmeyecek) *derecelerde köy ve kasabalardan uzak bulunan, yani aksây'i ümran'a* (bayındırlık bölgelerine) *tahminen bir buçuk mil yâni yarım saat mikdarı mesafe bûdiyeti* (uzaklığı) *olan hâlî mahaller* (boş yerlerdir) *dir."*{70}

Demek "Mevat" toprakta başlıca iki karakter var:

a) *Yararlanılmıyor* olmak (ne kişi işler, ne kamu kullanır);

b) *Uzak* bulunmak (köy, kasaba gibi bayındır yerlerden gür ses çığlığı duyulmaz; veya iki buçuk kilometre).

SÖZDE "VAKIF" TOPRAKLAR

4. - *ARAZÎ'İ MEVKUFE* (Tutuk topraklar): Genellikle, *Tahsis* biçiminde, Kamu mülkiyetinden kişilere doğru aşırılmak için, *"Din"* ve *"Şeriat"*la alay ederce kitabına uydurularak çalınan Mirî Topraklardır.

Şeriatça Vakıf, aslında, *Kişi mülkü* olan toprağın, *Kamu* yararına kişi mülkiyetinden çıkarılması prensibidir. *Kişi* tekelini kaldırmaktır. Uygulamada iş, herşey gibi, tersine çevrilip işletilmiştir: *Kamu*mülkiyetinde bulunan Mirî Topraklar, üstü kapalıca kişi sömürüsüne doğru utanmazca kaydırılmıştır.

Böylece, İslâm dininin *Şeriat* (Anayasa) ve *Fıkıh* (Hukuk) emirleri hiçe sayılıp çiğnenmiştir. Ama bu Anayasa dışı mızrağı, Din giysili sahtekarlıklar çuvala soktukları için, ucu sırıtsa bile, Vakıf hırsızlığı sözde *"Kutsal"* bir maske ile dokunulmazlaştırılmıştır.

Bir yol da çalındı mı, artık yalanın sınırı olmadığı gibi, Vakıfların da çeşitleri ve sınırları uçsuz bucaksızlaşır.

POLİTİK ŞEMAYA GEÇİŞ

Mirî toprakların her 4 biçimi de, hangi adla anılırsa anılsın, *Kamu Mülkiyeti*'nin özel karakterini taşır.*Memlûke* denilen topraklar bile, bu genel *Kamucu* eğilimin ağır basışı altında kalır.

Bu bakımdan, bir avuç iğreti kişi mülkiyetlerine sahip görünenler de *"Malik'ül Mülk"* (Mülklerin Sahibi) Allahtır diyen büyük İslâm prensibine inanmış bulundukları ölçüde, kendilerini *Kamu* varlığı içinde duyarlar. *Mirî* topraklarda yaşayanlar ise, hiç işkilsiz, açıktan açığa *Kamu* mülkiyetine sığınmış *"Devlet Nüfusü"* olurlar.

Görüyoruz. Ne *Devlet*, ne *Memleket* ilişkileri, soyut ve genel bir *Sosyal Şema*'da göründükleri gibi kalmazlar. Rakı nasıl "Şişede durduğu gibi" insan vücuduna girince kalmıyorsa, tıpkı öyle, olaylar da toplum yapısı içinde *"Şema şişesinde"* durdukları gibi durmazlar.

Osmanlı Tarihinin *Maddesi*, kuşku yok, *Memleket*'tir. Ancak, Memleketi söz yerinde ise *kuran*, sonra da hemen bütün ülke *toprakları* üzerine oturan *Devlet* anlaşılmadıkça, Memleket'te olanlar kavranılamaz. Onun için, asıl *Memleket* içine ve ayrıntılarına girmeden önce, Osmanlı *Devleti*'nin POLİTİK şemasını çizmeli, sonra kısaca ayrıntıları üzerinde biraz durmalıdır.

AYRIM V

PADİŞAHLIĞIN POLİTİK ŞEMASI

Somut Politika Sistemi olarak *Padişahlık* ta, tıpkı Soyut Osmanlılık gibi, iki büyük bölümde*şemalaştırılabilir:*

1- *Payitaht,*

2- *Memleket.*

Biz konunun kimi karakteristiklerini anmak için üç ayrımda özetlenmesine çalıştık:

1- Payitahtın Genel Şeması,

2- Payitahtın Hiyerarşisi ve Elkaabı,

3- Memleketin Genel Şeması.

A- PAYİTAHT ŞEMASI

PAYİTAHT MEMLEKET KUTUPLARI

Osmanlı Devlet örgütü, bugünkü Devlet'le kıyaslanamayacak kertede *basit* ve *ucuz* devlet tipidir. Ayrıca, gene modern Devletle kıyaslanamayacak kertede, söz yerinde ise, *Demokratik Santralizm*prensibine göre işlemektedir.

Bir bakıma Santralizm, bir *tek kişinin*, Padişahın *mutlak* buyurusu altındadır.Öte yanda, o tek kişi çevresinde kümelenen Devlet bölümleri, inanılmaz ölçüde *Desantralize* (adem'i merkeziyetçi), ve*Otonom* (Muhtar) biçimlerde işlerler.

Bütünlüğü ve merkeziyeti *Padişah* adlı tek kişi temsil eder. Ama, Padişah'ın, sanki bir değil iki devleti vardır:1 - Merkez Devleti (Payitaht); 2 - Taşra Devleti (Memleket).

1 - *Merkez Devleti:* Antika *Kent*'ten kalma gelenek ve göreneklere göre, herşeyin üstünde bir *BAŞKENT*vardır. Ona *PAYİTAHT* denir. O ayrı bir dünya, ayrı bir *Devlet*'tir. Payitaht'ın iç örgütlenişi de, silahlı kuvvetleri de, gelir ve yaşayış yordamı da apayrı, bambaşkadır. *Geliri*: Taşradan gelir. *Yaşantısı: Saray*hayatı adını alabilir.

2 - *Taşra Devleti:* Payitahtın sıkı kontrolu altında olmakla birlikte, herbiri zincirleme ötekisine bağlı, ve kendi içlerinde bağımsız denecek kertede otonom ve otomatik işleyen sayısız birimlerden derleşik bir başka dünyadır. Ona, kabataslak *MEMLEKET* adı verilebilir. *Geliri*: doğrudan doğruya *Toprak*ekonomisinden toplanır. *Yaşantısı*: ayrı ayrı *Dirlikler* biçiminde olur.

PAYİTAHT - MEMLEKET ZITLIKLARI

Payitaht ile *Memleket* birbirinden zeytinyağı ile su gibi *ayrı* tutulur. Hiç karıştırılmamaya özel bir önem verilir. Bunu, İmparatorluğun bütün örgütlerinde, bütün kurallarında, her gelenek göreneğinde okumamak elden gelemez.

Merkez Devletinin kişileri *Payitaht*'ta otururlar. Taşra Devletinin kişileri, Beylerbeyiler, Beyler, Tımarlılar bulundukları *Memleket*'te otururlar.

Ve bu oturuş ayrılığı her işte ve işlemde uygulanır. Padişaha doğrudan doğruya *Arz* yetkisi tanınan *Taşra* sorumluları; en yukarıdaki *Beylerbeyi* de, ortadaki *Sancak Beyi* de, en alttaki *Kadı* da, bu arzını, çağırılmadıkça gelip, merkezde Padişahın yüzüne karşı, ağızla yapamaz. *"Nâme"* ile (yazılı olarak) yapabilirler.

İmparatorlukta çok önem verilen el-öpme işi de böyledir. Bayramlarda Padişahın elini öpmek yalnız Payitaht kodamanlarına has bir imtiyaztır. Tımarlı ve Zeametli Sipahi ve Beyler için Fâtih kesin el-öpme yasağı koymuştur.

POLİTİK DEVLET ŞEMASI

Somut Politika örgütünün yapısı bakımından Osmanlılığın Şeması: Fâtih *"Kanunnâmesi"*nde anlatılanlara göre şöyle olabilir:

(ÖZEL POLİTİKA)

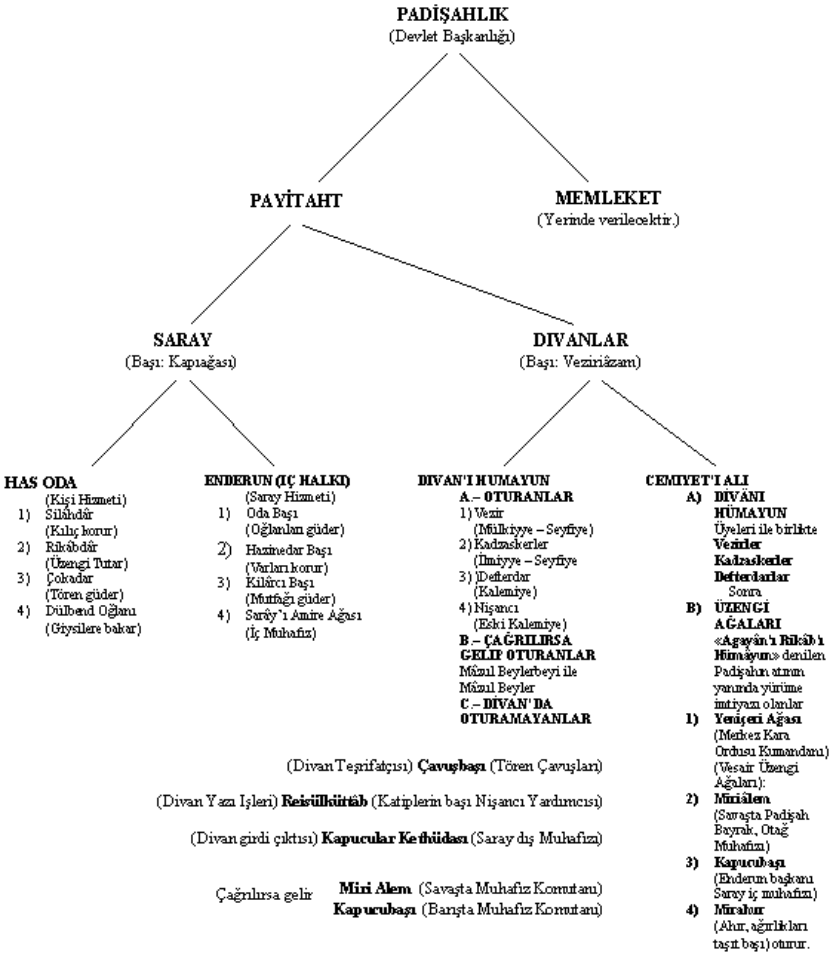

PADİŞAH - KAPUAĞASI – VEZİRİÂZAM

Padişahın *KİŞİ* biçimiyle temsil ettiği *Devlet* içinde *üst kat*: PAYİTAHT, *alt kat*: MEMLEKET'tir. Her iki kattaki Devlet örgütleri Padişahın emrinde işler. *Payitaht*, doğrudan doğruya, *dolaysızca*, hiç aracısız Padişahın gözü önünde işler. Padişahın kendisi Sarayda ve Divanlarda olan biten herşeye kişi olarak katılır. *Memleket*, Dirlikler ve Beyler aracılığı ile, *dolaylıca* Padişahın gözü dışında işler. Padişah o işleyişe *genel* olarak Saray ve Divanlar kanalından karışır.

Pek seyrek olarak (Barışta av, Savaşta sefer, arasıra tebdil gezme) yolları ile bu işleyişleri yerinde de kontrol edebilir.

Padişah en dolaysız katıldığı Payitahtın Saray ve Divan işlerine de birer *aracı* koymuştur. Divanların başında şartsız kayıtsız *baş* olan kişi, Padişahın mühürünü taşıyan *Veziriâzam*'dır. Sarayın içinde, Padişahın kendisinden büyük kimse bulunamayacağı için, Divandaki Veziriazam kertesinde sivri bir yetkili olmamak gerekir. Ama o da vardır: *Kapuağası* (Babüssüâde Ağası, Babüssüadet'ül aliyye Ağası) adını alır. (Sonraları Ak Kapuağası'nın yerini zenci *"Evağası"* denilebilecek olan, *Darüsseâdetüşşerife Ağası* alacaktır).

Demek PAYİTAHT Devletinde, sanıldığı gibi tek başına Padişah değil, onu *belirlendirip yeden* iki *örgüt*rol oynar:

1 - Saray,

2 - Divan.

Bu örgütler Devletin en yüksek hem *yasama*, hem *yargılama*, hem *yürütme* görevlerini yerine getirirler. Sarayda "Veziriâzam": *Kapucubaşı* (daha şatafatlı olsun istenirse: *Dâ'russeâde Ağası*) dır; Divânda "Kapucubaşı" *Veziriâzam* (Sonra *Sadrâzam*) dır.

MODERN DEVLET BAŞKANI VE PADİŞAH

Modern devletle kıyaslanırsa: *Padişah*, Türkiye Cumhuriyetinde *geçici* olarak, Amerika Birleşik Devletleri Cumhuriyetinde *sürekli* olarak *Cumhurbaşkanı*, yahut *Başkan*'dan başka rol oynamaz. Bu rolün kişi için *ömür boyu* (Atatürk'te olduğu gibi), yahut *gelgeç* (Amerikan Başkanı gibi) veya *irsî* (İngiliz kralında olduğu gibi) olması, olaylarda hiçbir şey değiştirmez.

Veziriâzam Kapuağası bir yana bırakılırsa, Sarayın bir de Kapucubaşıları vardır. Kapucubaşı'nın rollerini bize en açık kurumu ile Amerika Birleşik Devletleri verir. Amerika'da *Sadrâzam* da *Padişah* ta aynı adamda: *Başkan*'da birleşir. Yalnız *Kapucubaşı* görevi açıkça işler: Başkanın, ikide bir yakınlarından birini *"Aksaray"*ından dış memleketlere

kişicil *"sözcü"* ve *"temsilci"* diye gönderir. *Kapucubaşı*, Amerikan Sarayındaki *"Akıl Tröstü"* kişilerinin, arada dünyaca bir işe atanmış olmaları gibi görevler yapar. Eflâk-Buğdan (şimdiki Romanya) Beyleri değiştikçe, Kapucubaşılardan biri, yeni Bey yanında Siyasi Komiser gibi bulunur. Padişah adına gider gelirdi.

HAS ODA - ENDERUN: SİLÂHDAR – ODABAŞI

Payitaht içinde *Saray* denildi mi, onun da iki bölümü ayrılır: l) *Has Oda*: Padişahın *kişi* işlerine bakanlardır; 2) *Enderun*: Padişahın *Saray* işlerine bakanlardır. Has Oda'nın başında *Silâhdar*, Enderun'un başında *Odabaşı* görünür. *Has Oda*'dan *Silahdar, Enderun*'dan *Odabaşı* ile eşit iki özel (Padişah-Saray) görevlisi gibidirler.

Uygulamada, *Silâhdar*, Padişahın yalnız *kılıç*'ının değil *beyin*'in de koruyucusudur. Kapuağasından çok daha fazla ve her an Padişahla içli dışlı olur. Kapuağası Sarayda Harem, Dairei Hümâyun, Enderun, Hadımağası işlerinde daha çok *teknik* elemandır. *Silâhdar*, doğru Padişahı etkileyen *moral* elemandır.

O nedenle, *Odabaşı* hizmetkârlıktan pek kurtulamaz. *Silâhdar* Mısır Valiliği, Derya Kaptanlığı, Kubbe Vezirliği, hâttâ Sadrâzamlık payesine dek yükselebilir. Bütün bu sivrilmeler, hep Padişahın güvenini yakından kazanmakla olur.

Padişahın bir yakını da, onu her gün giydirip soyduran *Odabaşı*'dır. *"Has Oda oğlanları"* onun emrindedir. Fâtih der ki: *"Oda Oğlanının zaptı Odabaşı'na mufavvazdır. Silâhdar dahi acemilere sille çalmıya memurdur"*{71}

YASAMA - YÜRÜTME - YARGILAMA YETKİLERİ

Saray, her modern Devlette de *"Saray"* adını alan örgüt-kurumdur. *Divan*: Modern Devletin *"Bakanlar Kurulu"* ile *"Millet Meclisi"* görevlerini bir araya toplamıştır. Devlet demek olan

Padişah, gerek *Yasama*, gerekse *Yürütme* yetkilerini *düzenli* olarak Divânlarla kullanır. Tersi daha doğrudur: Divânlar, yasama ve yürütme yetkileri için en yüksek gerçekleştirmede düzenlice Padişahı kullanırlar.

"Divânlar" deyince, sonraları, soysuzlaşma çağında, Sadrâzam Konağına: *"Bâb'ı Âli"* yahut *"Bâb'ı Âsafî"*yahut *"Paşakapısı"* adı verilerek yapılan toplantıları göz önüne getirmiyoruz. Bunlar, *"Divân"* adını almadıkları halde, *"Divân"* yerine geçeklerdir. Bir de, *"Divân"* adını almaksızın *"Divân"*dan daha üstün toplantılar vardır: Onlar *"Müşavere"* adını alırlar. *"Müşavere"*yi de bir "Divân" saymalıdır. Onun Divândan farkı: her gün değil, gereğinde yapılmasından ileri gelir. O zaman, iki düzenli Divân arasına, hatta üstüne bir üçüncü Divân girer.

DÖRT PAYİTAHT ORGANI

1 - *Müşavere* (Danışma): *Vezirler* ve *Defterdarlar*'dan başka kimsenin giremediği en gizli, olağanüstü toplantılardır.

2 - *Divân-ı Hümâyun: Vezirler, Kazaskerler, Nişancılar, Defterdarlar* gereğinde mâzûl *Beylerbeyiler* ve *Beyler*'in OTURMA hakkıyla katıldıkları her günlük toplantıdır.

Çavuşbaşı (Divan teşrifatçısı), *Reisülküttab* (Divan yazıişleri başı), *Kapucular Kethûdası* (Divana girip çıkanları kollama işi): her zaman Divân-ı Hümâyun'a katılırlar. Ama orada OTURAMAZ'lar.

Mîrialem (Savaşta Padişahın çadırını, bayrağını, kendisini koruyan "Mehter"lerin başı), *Kapucubaşı* (Barışta Saray komutanı) ancak *çağrılırlarsa* ve gerekirse, Divân-ı Hümâyun'a gelirler, orada OTURAMAZ'lar.

3 - *Divân-ı Hümâyun'da Taâm*: Bir çeşit *Divân* sayılabilir. Divân toplantıları *"SOFA"*da, Divân *"Taâm"* (Yemek toplantısı) *"SOFRA"*da yapılır. Barbar geleneğidir.

Ama, Divân-ı Hümâyun Sofrasını Fâtih tam Bizans veya Firavun-Nemrut törenlerine çevirmiştir. *"Taâm"*da: *Vezir'iâzam, Baş Defterdar, Vezirler, Defterdarlar, Nişancı, Kadzaskerler* İLK ELDEN

yemek hakkına sahiptirler.

İKİNCİ EL *"Taâm"* sırası *Çavuşbaşı*'ya, *Reisülküttab*'a, *Kapucular Kethudası*'na düşer. Bu yiyecekler, *ilk elden* yiyenlerin önlerinden *arta kalmış* bulunurlar.

4 - *Cemiyet'i Âli* (Yüce Toplum) yahut *"Mecma'i Ehâlî"* (Yetkililer toplantısı)na, *Divân-ı Hümâyun* üyelerinden başka, *Silahlı Kuvvetler* komutanları da katılırlar. Burada *Vezirler, Kadzaskerler, Defterdarlar, Yeniçeri Ağası* ve öteki "Üzengi Ağaları": *Mirî Alem, Kapucubaşı, Mirahur*, anı sırası ile hep *OTURURLAR*.

B. HİYERARŞİ VE ELKAAB

BEŞ BÜYÜKLER

Bütün adı geçen *Payitaht* Organlarında çalışan kişiler, bir toplantıda OTURUP, oturmadıklarına göre ve otururlarsa OTURMA SIRASI'na göre, önde gelir, üst basamak yetkili sayılırlar. Bu basamaklaşmanın yarattığı keskin *Hiyerarşi* (Silsile: Meratip: Rütbeler Zinciri)yerine ve zamanına göre az çok değişir.

Padişah'tan sonra, Saray bir yana bırakılırsa, hiç değişmeksizin, *siyasal* hiyerarşinin en başta gelenleri:

Veziri Âzam ile

Vezirler ... dir.

Yalnız *İlmiyye*'nin başları, yerinde *Veziyr'i Âzam*'ın da üstüne oturabilirler, daha doğrusu oturtulabilirler. Bunlar, *Padişahın öğretmeni* ile *Şeyhül'islâmlar*'dır. Padişah Kanunu *Şeyhül'islâm*'ı "Ülemânın Reisi: *Bilginlerin Başı*" sayar. *"Muallimi'i Sultan, Serdâr'ı ülemâ'dır"* (Sultanın öğretmeni Bilginlerin Başkomutanıdır).

Bu hesapça, bir araya geldikleri vakit görünür politika Devletlû'ları şöyle sıralanırlar:

1. *Padişah*: Devlet Başkanı,

2. *Şeyhül'islâm*: Bilginlerin Başkanı.

3. *Muallim'i Sultan*: Bilginlerin Başbuğu.

4. *Veziyr'i Âzam*: Divanların Fiilî Başkanı (Başbakan).

5. *Vezirler*: Veziyr'i Âzam Yardımcıları.

Vezirlerden sonra gelenlerin hiyerarşideki sıraları, besbelli, her çağda aynı kalmamıştır. Fâtih'in kafasında, Vezirlerden sonra, gelenlerin yerleri, *kat*'ları pek açık ve kesin görünmüyor. Payitaht başlarının hiyerarşilerinde yetki ve üstünlük iki görev organından kaynak alır:

1- *"Divân"*lara girmek işi;

2- *"Arz"* (bir konuyu Padişaha sunmak) işi.

Vezirlerden sonra gelenlerin yetki ve etkileri bu iki işe göre belirlenir. *Divân*'a giren: Padişahla başbaşa verip *topluca* problemleri çözer: *Arz*'da bulunan gene Padişahla başbaşa verir, ama sunduğu problemin çözümünde toplu bir düşünce ve davranış yoktur. Meseleyi Padişahla *teketek* konuşur. Hangisi daha etken olur? Padişahla *topluca* konuşmak mı, *teketek* konuşmak mı?

Yerine ve zamanına göre *Hakem* hep kişi olarak *Padişah* olduğundan, *Divân Topluluğu*, mantıkça,*teketek Arz* edenden daha etkili olmalıdır. Ancak somut *olaylar* bakımından, Padişahın kendi *"İç"*i gibi olan bir kişinin, (bir Kapıağasının, bir Silahdarın), ona daha özel yollarla baskın etkiler yaptığı da unutulur gerçekliklerden değildir. Biz objektif olarak Divân etkisini üstün sayarak bir hiyerarşi yaratılabilmesini normal sayalım.

ÜÇ KATTA İKİNCİL BEŞER BÜYÜKLER

O zaman, Vezirlerden sonra gelenler için 3 basamak ortaya çıkar:

a) Hem *Divân*, hem *Arz* yetkisi olanlar.

b) Yalnız *Divân* yetkisi bulunanlar.

c) Yalnız *Arz* yetkisi bulunanlar.

Bu sıraya göre, hiyerarşi numaralarına, Vezirleri 5'inci sayarak

devam edersek, 3 grubu şöyle alt alta dizebiliriz:

a) *Hem Divan hem Arz Yetkilileri:*

6. *Kadzaskerler* (O hesapça Beylerbeyinden sonraya kalmalı)

7. *Darüssaltanat Kadzısı*

8. *Nişancılar*'dan (*Vezir* ve *Beylerbeyi* rütbeliler): *"Nişancı mertebesi eğer Vezaret ve Beylerbeğilik ise Defterdarlara tasaddur eder"*{72}

9. *Defterdarlar*

10. *Nişancılar*'dan *"Sancak ile nişancı ise Defterdarlardan aşağı oturur."*{73}

Burada karışan noktalar var:

Nişancı Vezir ve Beylerbeyi rütbeli ise, Defterdarın üstünde oturur. Ama nerde? Kazaskerin altında mı, üstünde mi? Çünkü Vezir: Kazaskerin üstüdür. Arz yetkisinde Nişancı ve Dârüssaltanat kadzısı geçmiyor:

Fâtih: *"Beylerbeğiler Vüzerâ altına oturur"* diyor. Vezirin altı, Kazaskerdir. Beylerbeyi, bu Kazaskerlerin yanıbaşında mı, üstünde mi, altında mı sayılır? Anlaşılmıyor.

Bir ihtimal var: Fâtih, Divan ve Arz yetkileri dışında, hiyerarşiyi, bir de kişinin *geliri*, yani aldığı para ile ölçtürür. *"Her kangı beyin hakkı ziyade ise, ol bey mâdûnuna takaddüm ve tesaddur eder."*{74} Ayrıca, Vezir: *"Bir yanına Kadzaskeri, öbür yanına Nişancıyı alır"*, diyen Kanunnâme'ye göre, aynı sıra numaralıların şu veya bu *yanda* oturuşları, aralarında hiyerarşi ayırdı yapılmasına yarayabilir. Bu da pratikle belli olur, kurala sığmaz.

b. *Yalnız Divan Yetkisi olanlar* (SİLAHLI KUVVETLER: ÜZENGİ AĞALARI)

11. *"Beylerbeyiler:* Vüzera altına otura."{75}

12. *Yeniçeri Ağası*

13. *Miyrî Alem*

14. *Kapucu Başı*

15. *Miyrâhur*

c. *Yalnız Arz Yetkisi olanlar* (ENDERUN: *İÇ* AĞALARI)

16. *Kapu Ağası*

17. *Odabaşı*

18. *Hazinedar Başı*

19. *Kilârcı Başı*

20. *Sarây'ı Âmire Ağası*

ELKAAB

Antika Devlet, ikiyüzlü değildir. Açık *itçil*, (sinik) bir kesinlikle kendisinin Toplumüstü ve *İnsanüstü*karakterini herkesin gözüne batırmaktan çekinmez. Onun için, kurduğu hiyerarşiyi, daha ağıza alırken, karşısındakine yazılı bir formülle kabul ettirir. Bu formül, her basamak kişisine verilen *"LÂKAB"* adını alır. Her basamağın lâkablarını bilip yazmak, Antika Devletin bir çeşit *Parola*'sıdır. Onu bilmeyen kendiliğinden dışarıda kalır.

Lâkabların topuna birden *"ELKAAB"* denir. Bunlar *"Kanunnâme"*lerde önemle belirtilen ayrı bir "bilim" sayılır. Bir kişinin ne olduğu, hangi *"Yol"* (TARIYK) de olduğu, hangi *"Rütbe"*yi taşıdığı; daha ona yazılı kâğıdın başlangıcında açıkça okunur. Bunların en gözdelerini kısaca anmak, hiyerarşiyi canlandırmak olur.

PADİŞAHGİL İÇİN

PADİŞAH YAKINLARI iki gruptur: a. *Kadınlar*, b. *Oğullar*.

a.Kadınlar: *"Hatun"* (kadın'ın aslı) yahut *"Sultan"* adını alır. Onlardan birine şöyle *"Deyyü yazıla": "İffetpenah'ı sütret ve gayret câh'ı Devlet"* (Görünüşü İffet-haram işlemezlik- sığınağı ve Devletin Çaba yeri).

"Derc'üs Selatiyn izze Bürc'üs Seyyidül Havatiyn'el âzam" (Üstün Sultanların dergisi, en ulu Kadınlar efendisinin Kalesi).

"Benât'üsselâtiyn oğlum Sultan Mahmut Kızı Âyişe" (Sultanların kızlarından...).

"Dâmet İsmetuha..." (İsmet'i -lekesiz aklığı- süregitsin).

b. OĞULLAR: Padişah dölünden elme *"Gulâm"* (Oğlan)lara ya da *"Şahzade"*lere, mutlaka (sonra birbirlerini boğacakları unutturulmak ya da hatırlatılmak istenircesine):

"Edömellahu Ömrühû" (Tanrı ömrünü sürdürsün) diye bir *"Hüküm yazılmak"* sayılır. Öteki yazılar da şöyle olabilir:

"Füruzend'i Ercümend Es'ad..." (En mutluların saygıdeğer parlak ışığı).

"Ve Emced'i vâris'i Mülk'i Süleymanî" (Ve Süleyman ülkesi mirascısının en yücesi).

"Nur ü Hadeka'i Sultâni" (Sultanın gözbebeğinin ışığı).

"Rüus'üs Selâtiyn'i sâhib'ül izz'ü vet temkin" (Oturaklılık ve üstünlük sahibi sultanların başı).

"Mahz'ı lütfül kirâm oğlum Sultan Cem Edâm" (Tanrı bağısının tâ kendisi...)

"Ellahu bekaahü" (Tanrı varlığının kalışını sürdürsün).

Bunca şatafatlı uzun ömürler dilenen oğul *"Cem"*in başına gelenler pişmiş tavuğun başına gelmemiştir.

HÜKÜMDARLAR İÇİN

HÜKÜMDAR DURUMUNDAKİLERİN ELKAABI: Bunları Kanunnâme, *"Sahib'i Saltanat olup İTAAT eden CELİYL'ÜL KADR Hâkimler"* diye anar. İki tiptirler ve elkaabları aşırıca kısadır:

1. *"MEMLEKETTE SAHİB'İ SİKKE ve HUTBE İSE"*, bu bir çeşit *bağımsız* Hükümdarlık sayılabilir. Ona*"Kardeşlik"* yakıştırılır:

"Uhuvvet me'âb" (Kardeşlik sığınağı).

2. *"VİLATETİN EBEN AN CEDDİN HAKİMİ,"* ama, ne *"Sikke"* (para) basıp, ne *"Hutbe"* (adını tapınakta ünlendirme) yetkisi yoksa, ona sadece az çok *"Muhtar"* bir çeşit *"Beylik"* tanınır:

"Emâret me'âb" (Beylik sığınağı).

"Muhtar'ül Fuzalaa'il Mudekkikıyn" (İnceleyici Erdemlilerin bağımsızı).

"Yenbû'ül Fazl vel Yakıyn" (Erdemliğin ve Doğruya varmanın öz kaynağı).

"Vâris'ül ulûm'ül Enbiyâ vel Mürseliyn" (Yalvaçlar ve Tanrı Elçileri Bilimlerinin mirasçısı).

"El muhtass bimezi'i inayet'il Milk'el Maiyn" [Türkçe karşılıkları konmamış. y.n.]

3.*150 AKÇA KADILAR ELKAABI:*

*"Kudret'ül Kadzâ'el İslâm" (*Müslüman Hükümlerinin Uyulanı).

"Umdet'ü Velât'ül Enâm" (Kamu Yakınlarının- Kadılarının - düğümü - prensibi).

"Mümeyyiz'ül Helâl an'il Harâm" (Helâli Haram'dan ayırdeden).

4. *DAHA AŞAĞI İLMİYE* için Kanunnâme'de şöyle kestirme bir öneri vardır:

"Anlardan (150 Akça Kadılardan) aşağı bir fıkra eksik yazıla."

İLMİYE İÇİN

İLMİYE ELKAABI: Aldıkları gündeliklere ve tuttukları bilim ve politika basamaklarına göre değişir. Başlıca 4 basamağa ayrılırlar:

1. *500 AKÇA TAHT KADILARI:* için *"böyle yazıla":*

"Akdzâ Kudzât'ül Müslimiyn" (Müslümanların Hükmedicilerinin en Hükmedicisi).

"Evvlâ Vülât`ül Müvahhidiyn" (Tanrı birdir diyen Yakınların Yakını).

"Mâden'ül fadzl vel yakıyn" (Erdemlilik ve iyi bilirliğin mâdeni).

"Vâris'ül Ülûm'ül Enbiyâ vel Mürselin" (Yalvaçlar ve Tanrı Elçileri Bilimlerinin mirasçısı).

"Hüccet'ül Hak aleL Halk ecmaiyn" (Tümü ile Halk üzerine Hakkın Belgesi).

"El muhtass bimeziydü inayet'ül Milk el Maiyn" (Yardımcı Memlekete dayanaklığı arttırıcılıkta uzman).

2. *SAHN MOLLALARI:*

"İftihar'ül Ülemâ'il Muhakkıkiyn" (Doğruyu izliyen Bilginlerin öğüncü).

SEYFİYYE İÇİN

SEYFİYYE ELKAABI: Kılıçlılar için, kısa emir prensibine uyan iki üç sözcük yeterli bulunur. Yazılar, başta *Yeniçeri Ağası* ile öteki *Üzengi Ağaları*'na olur. Şöyledir:

"İftihar'ül Emâcid ve Ekârim" (Yenici ve Kerem edicilerin öğüncü).

"Çami'ül Mehâmid vel Mekârim" (Hamdedilen ve Kerem edilenlerin toplayıcısı).

"El muhtass bimezid'ü inayet'i Milk'ed dâyim" [Türkçe karşılıkları konmamış. y.n.]

MÜLKİYYE İÇİN

MÜLKİYYE ELKAABI: 3 basamaktır.

1. BEYLERBEYİLERE:

"Emiyr'ül Ümerâ'il Kirâm" (Büyük Komutanların Komutanı).

"Kebiyr'ül Kuberâ'il Fehâm" (Yüksek katlı Büyüklerin Büyüğü).

"Zülkadr' vel Ahrâm" (Güçlü zenginlik ve liyakatlar sahibi).

"Sahib'ül izz vel ihtişâm" (Yücelik ve Haşmetlilik sahibi).

"El muhtass bimezid inâyet'i Milk'ül ilâm". [Türkçe karşılıkları konmamış. y.n.]

"Karaman Beylerbeyisi Dâme ikbâlühû (...Mevkii sürekli olsun.).

2. SANCAK BEYLERİNE:

"Kudret'ül Ümerâ'il Kirâm" (Keremli Komutanların uyduğu).

"Umdet'ül Kuberâ'il fehâm" (Yüksek katlı büyüklerin düğümü).

"Zülkadr' vel ihtirâm" (Güçlü zenginlik ve saygı sahibi).

"Sahib'ül izz vel ihtişâm" (Yücelik ve Haşmetlilik sahibi)

"El muhtass bimezid inâyet'ül Milk'el ilâm"

3. ÇAVUŞLARA:

"Çavuş" sözcüğü Osmanlıca'da *"Törenci"* anlamına gelir. *Timar Müteferrikası*'ndan sonra gelir. Vezirlerin, Defterdarların tayin ettikleri *"İç Gedikli"*lerdendirler. Onlara kısaca şöyle yazılır:*"Kudret'ül Emâsil vel Akrân"* (Benzerlerinin ve Eşitdaşlarının uyduğu).

KALEMİYYE İÇİN

KALEMİYE ELKAABI: 3 basamaktır.

1. DEFTERDAR: Divân'da şu titri alır:

"İftihar'ül Ümerâ vel Ekâbir" (Komutanların ve Ulların öğüncü)

"Muhtarül küberâ vel Efâhir" (Ulu ve öğünçlülerin bağımsızı).

"Mustecma'ül Meâlî vel Mefâhir" (İnce anlamların ve öğünçlerin derleyicisi).

"Zülkadr'el İssm vel Sadr'ül Ekrem" [Türkçe karşılıkları konmamış. y.n.]

"El muhtass inâyet'ül Milk'el Bârî" [Türkçe karşılıkları konmamış. y.n.]

Hazine'i Âmire Defterdarı "Dâmet meâliye'hû" (yücelikleri sürekli

olsun) için elkaab:

"Kudvet'ül Erbab'ül İzz' vel İkbâl" [Türkçe karşılıkları konmamış. y.n.]

"Ümdet'ü Eshâb'el Kadr vel İclâl" [Türkçe karşılıkları konmamış. y.n.]

"Câmi'i vücûh'ül Emvâl" (Malların yönelişlerini derleyici).

"Amir'ül Hazin bi ahsen'ül âmal" (En iyi işlemle Hazine Komutanı).

"El muhtass bimez'dü inâyet ül Milk'el âlâ" [Türkçe karşılıkları konmamış. y.n.]

"Hazine'i Amiren Defterdar'ı dâmet meâliyehû" [Türkçe karşılıkları konmamış. y.n.]

2. ŞEHREMİNİ-REİSÜLKÜTTÂB:

"İftihâr'ül Eâlî vel Eâzim" (Yükseklerin ve Uluların öğüncü)

"Muhtâr'ül Ehâlî vel Ekârim" (Ehalinin ve Kerimlerin bağımsızı)

"El muhtass bimezîd inâyet'el Milk'üd dâyim" [Türkçe karşılıkları konmamış. y.n.]

3. KÂTİPLERE:

"Kudret'ü Erbâb'üt Tahrir" (Yazıyı becerenlerin uyduğu).

C- MEMLEKET ŞEMASI

GENEL MEMLEKET - ÖZEL MEMLEKET

Osmanlılığın Soyut Sosyal MEMLEKET Şemasını gördük. Somut *Padişahlığın* Politik MEMLEKET Şemasına da kısaca değelim. Padişahlık için *Payitaht* (yahut Saray ve Divânlar) dışında kalan herşey *Memleket*'tir: Ancak, bu *genel* anlamda *"Memleket"*tir. Yani Payitaht dışında kalan *Memleket*'in içine iki şey bütünüyle girer:

1- Bütün *Taşra Devleti* (POLİTİK Örgüt)

2- Bütün *Taşra Toprağı* (EKONOMİK Örgüt).

Taşra Devleti'nin politik yapısı, doğrudan doğruya Taşra *Toprağı*'nın üretim ilişkilerine göre ikiye ayrılır. Taşra Memleket Toprağında *üretim ilişkileri* iki büyük bölüğe ayrılır:

1- *"Arazîi MEMLÛKE"* denilen *Kişi Mülkü* topraklar. Bunlara Kanun değil, *FIKIH* karışır. Fıkıh'ın politik görevlisi bir tek ad alır: *KADI*'dır.

2- *"Arazîi MÎRİYE"* denilen *Kamu mülkü* topraklar. Bunlara fıkıh değil, *KANUN* karışır. Kanun'un politik görevlisi, toptan *DİRLİKÇİ* adını alır.

Osmanlı ekonomisinde ve politikasında *"Mirî Topraklar"*ın birer adı da: *"Arazîi Hâz"*, yahut *"Arazî'i Memleket"*tir. Özel anlamıyla asıl *Memleket* bu ikinci bölüm *Kamu* topraklarıdır.

KAMU MÜLKİYETİ - ÖZEL MÜLKİYET

Burada, bizim bugünkü (yani Kapitalist toplumunun yarattığı) burjuva kafamız için bir *"karışıklık"*çıkıyor. Herkesin bildiği, belirli bir Devlet sınırları içinde, bütün insanları ve bütün toprakları ile tümleştirilmiş bir *Memleket* var. Bir de o *genel* Memleket'in içinde, ayrıca yalnız *Kamu* toprakları ve yalnız o topraklar üzerinde *güdülen* ve *güden* insanları kaplayan başka, *özel* bir Memleket var.

Bütün "karışıklıklar" buradan çıkıyor. Kapitalizmin yarattığı üretim ilişkileri içinde, bir tek *Mülkiyet biçimi* önce *"meşru"* sayılır. Onun dışındaki her Mülkiyet biçimi önce *"gayrımeşru"* sayılır. O meşru biçim, *KİŞİ MÜLKİYETİ* olur. Bütün kurumlar ve kurallar, bütün Anayasalar ve Kanunlar gibi, bütün İdeolojik mekanizmalar da *Kişi mülkiyeti* dışında, her üretim ilişkisini gayrımeşru *ilân* etmekle kalmaz, onu *yasak* ta eder.

O zaman toplum için bir tek *Mülkiyet* biçimi ve ister istemez bir tek *Toprak* düzeni, bir tek *Memleket*ve bir tek *Kanun* kabul edilir. Bir memleketin içinde ikinci bir memleket bulunması, modern mantığa*saçma* gibi görünür.

Osmanlı için ne öyle bir *Kapitalist üretim ilişkisi*, ne de onun tekelleştirip kutsallaştırdığı *Özel kişi mülkiyeti* yoktur. Bir yanda *"Memlûke" (kişi mülkü* edilmiş) saydığı bir Toprak ilişkisi vardır, onun yanıbaşında bir de *"Mirî" (Kamu mülkü* olarak kalmış) bir Toprak ilişkisi vardır. Her iki *Mülkiyet Biçimi*de Osmanlı için olağandır.

KAMU MÜLKİYETİ KUTSALDIR

Daha yakından bakacak olursak, ilk Osmanlı için asıl *Kamu mülkü* toprak daha olağandır. Ona verdiği ad:*"Mirî"* sözcüğü başlı başına bir güçtür. *"Mîr"* Arapça *"Komutan"* demektir. "Mirî toprak: *Komutancıl Yer"*demektir. *"Memlûke"* ise, tam tercümesile *"Mülkleştirilmiş"* anlamını taşır. Yani, Komutan lütfetmiş, birisine bir toprağı *"mülk etmiş"*. Sonradan çıkma, zıpçıktı bir kurumdur *"Memlûke"*. Ama Mirî Toprak,*"Beytülmâl'i Müslimin"*in yerleridir. Müslümanların kılıçları hakkına *ortak* çabaları ile alınmış, ortak mallarıdır.

Bu açıdan Osmanlı için asıl *Kutsal* olan mülkiyet, hiçbir kişinin özel alınteri veya kanı ile değil, tüm yiğitlerin ortak alınterleri ve kanları pahasına alınmış olan Mirî Topraklardır. Bütün bir memleket çocukları gidip dövüşerek ölsünler, ele geçen yerlerin çoğu, belki hiç zahmet etmemiş kimi kişilerin*Kutsal-Özel mülkü* olsun: Bu modern burjuva ipotezini Osmanlının kafası hemen hemen hiçbir zaman almadı.

Bu *"kafa"* Osmanlıya nereden geldi? İlk bakışta elbet *Şeriat*'ten, yâni *İslâmlıktan* geldi. *"Beytülmâl'i Müslimin"* adlı *Kamu* mülkiyeti kurumu Tanrıcıl Kurân'ı Kerim emridir. Ancak Osmanlının sosyal kaynağı, o derin temelli İslâm prensibini, yüzlerce yıllık Saltanat soysuzlaştırma toz ve molozları içinden silkip çıkarmasına elvermiştir. İlk İslâm *Arap* yığınları gibi, son İslam *Türk* yığınları da, Tarihöncesinin *İLKEL KOMÜNA* düzeninden Tarihe gelip girmişti.

O sosyal ve Tarihcil yapı gereği, Osmanlı toplumunda *Kamu Mülkiyeti* herşeyden üstün bir kutsallık taşıdı. Osmanlı Türk-Müslüman, *Tefeci-Bezirgân* sermaye sızmasıyla bozulmadığı

sürece, *"Memlûke"* topraklara hep dudak büken bir kuşku ile baktı. Kişilere mülk toprak verirken hep, *Uhut* Gazvesinde Hazreti Muhammed'in ganimet dağıtma zorunda kaldığı gibi, ağzından diş çekilirce o işe katlandı. Ve ilk fırsatta o kişi mülklerinin *"İcâbına bakmakta* kusur etmedi."

Bir gün gelecek "Hürriyet" sloganlı Burjuva düzeninin kendisine nasıl bakacağını hiç düşünmedi. Osmanlılık ve İslâmlık mı *haklı*, yoksa Kapitalizm mi? Konu o değil. Tarihin *olayca gerçekliği* meselesidir.

EKONOMİ İLE POLİTİKANIN KAYNAŞMASI

Osmanlının hangi Sosyal ve Tarihcil eğilimle davranıp düşündüğü göz önünde tutulursa, Osmanlı Padişahlığı denilen Toplumun *Somut-Politik* yapısında anlaşılmayacak ve karıştırılacak bir şey kalmaz.

Osmanlı toplumu alabildiğine *İdealist-Materyalist* bir yapı taşır. Bütün ideolojisi: *DİN* çerçevesi içinde geçer. İslâm dini ise iliklerine dek *DÜNYA* problemini ele alır. Dünyanın *MADDE* gerçekliği üzerinde hiç hayale kapılmaz. Hiç değilse ilk *Tarihcil Devrimci* çağlarında: *Toplum maddesinin* Toprak ekonomisi üzerine dayandığını bir an unutmaz.

Onun için, Osmanlılığın en *Somut Politikası:* doğrudan doğruya modern bilimde *EKONOMİ POLİTİKASI*denilen biçimi alır. Orada, Kapitalist düzende yapıldığı gibi: ekonomi temeli ile üstyapı arasına aşılmaz barajlar koyup, Devlet, üretim ilişkilerinden kopuk, mistifiye edilmiş bir ilişkiler kargaşalığı değildir. Memlekette Devlet Toprağın üzerine dolaysızca oturmuştur. Genel kural olarak Toprak mülkiyeti herkesindir. *Politika* yüzde yüz *Toprak üretimi* ile belirlenir.

Osmanlı Padişahlığında *Ekonomi* bir yana gizlenmiş, *Politika* öteyanda Alicengiz oyunu oynar, değildir. Toplumun *bütün Topraklar* ve *bütün insanları* gibi, bütün *Politikası* ve bütün *Kanunları* da doğruca hem ekonomik, hem politik ilişkilerin ortasındadır. Kapitalizmdeki gibi mücerret,

ekonomiden *"izole"*edilmiş bir Devlet örgütü ve bir Politika oyunu yoktur.

Toprak ta, İnsanlar da, "Oyun" da *ortadadır*. Devlet Toprağa bağlıdır. Toprak Devlete bağlıdır. Politika Toprak ekonomisine uyar. Toprak ekonomisi Politikaya uyar. Toprak Ekonomisi ile Devlet politikası birbirlerine karşı maskeli balo yapmazlar.

Bu nedenle Osmanlı Padişahlığının Somut-Politik Şeması çizilirken, gerçek yol gösterici pusula Toprak Ekonomisindeki Üretim İlişkileri olur.

SOMUT POLİTİK MEMLEKET ŞEMASI

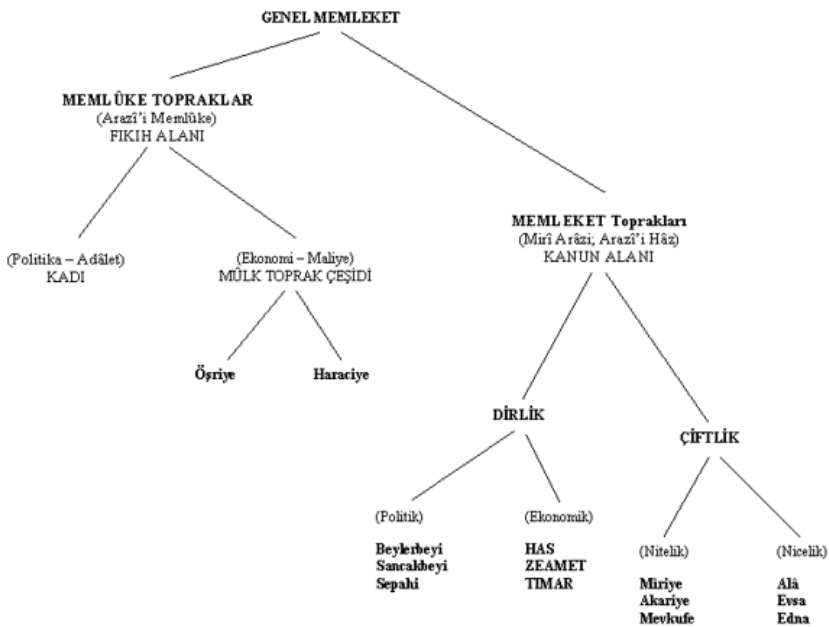

DEVLET İÇİNDE DEVLET: MEMLÛKE TOPRAKLAR

Padişahlığın Somut Politika Şemasından bir yol daha anlaşılacağı gibi, Osmanlı için *Memleket* demek, kendi koyduğu

kanunlarla işleyen *KAMU TOPRAKLARI* demektir. Devlet sınırları içinde bir de *"Memlûke"*(Kişi mülkü) Topraklar vardır. Ama Osmanlu onları neredeyse *"Memleket"*ten saymamaktadır bile.

Saymaktadır: *"Memlûke"* topraklar da, üretim alanı olarak *Öşriye* ise: *Öşür* getirir; *Harâciye* ise, üç türlü (Rüus-Mukaaseme-Muvazzafa) *Haraç* getirir. Ama o kadar. Memlûke toprakların alınyazısı ile uğraşmaz. Onları Devletin belkemiği saymaz. Onların kuralları ve kurumları ayrıdır.

Memlûke topraklar: yalnız *Müslüman* ise, Öşür veren, *Gayrımüslim* ise Haraçlar veren, ayrı, muhtar, bağımsız bir *Devlet içinde Devlet* gibidir. Memlûke topraklarda Osmanlının kanunları sökmez. Haddine mi düşmüş Padişahın, Memlûke topraklarına yan bakmak? Sanki, böyle bir statü vardır.

Memlûke topraklar, *Gazaa*'ların (Kutsal savaşların) bir *ikincil* ürünü, bir safrası, bir başağrısı durumuna girer. Onlara *Şeriat* ve *Fıkıh* hükmeder. Şeriat te, Fıkıh ta, geçmiş çağların yargı ve hüküm gelenekleri - görenekleridir. Vaktiyle *"İçtihat"* varmış. İslâm Saltanatları soysuzlaşıp Derebeğileştikçe, o *"İçtihat Kapıları"*nı da *"kapamış"*. Memlûke toprak ilişkileri donmuş, değişmezleşip kalmış, dokunulmazlaşmış. Ne zaman, ne Padişah onlara diş geçiremiyor.

Öyleyse ne yapılacak? Memlûke yerlere yukarıdan bir *Kadı* gönderilecek, aşağıdan *Öşür ve Haraçlar*toplanacak. Başka ne halleri varsa, kendileri görsün. Tüm Memleket içinde Memlûke Topraklarla Devlet'in ilişkileri burada kalır, gider.

Bu durum tesadüf değildir. İlkel *Sosyalist* Kamu mülkiyeti ile Prekapitalist *Bezirgân* Özel Kişi Mülkiyeti arasındaki *çelişkinin* determinizmidir. Bu çelişki, uzun yüzyıllar boyu, *Kamu* Mülkiyeti (Mirî Arazi) ile*Kişi Mülkiyeti* (Memlûke yerler) kesimleri arasında hem sinsi, hem danışıklı bitmez tükenmez bir savaş, bir iç-savaş yaratacaktır.

İKİNCİ KİTAP

ÜSTYAPI

Hammer, ilk Osman Gilin adsız ve ünsüz kalışına şaşarak şöyle der:

"Dikkate değer ki, yarım yüzyıl yani, Birinci Alâeddin'in saltanatından, Üçüncü Alâeddin'in saltanatına dek sürmüş zaman içinde, elbet Ertuğrul'un tehlikeler arıyan ve savaşlarla dolu yaşantısına ün vermiş olan olayları Tarih sususla örtülü bırakarak, yalnız Moğol ve Tatarlar üzerine iki zaferini, Büyük Alâeddin zamanında Karacahisar'ın elegeçişini, Sultanönü Sancağında yerleşmesini, Osman'ın doğuşunu ve evlenmesini, oğlu Orhan'ın doğumunu kaydediyor."

Bunda yadırganacak hiçbir şey var mı? Tarihöncesi toplum için *"Yazı"* yoktur: Yazılmak ve *"Kayıt"* ta olamaz. Medeniyet Tarihi ise, üst sınıfların başı olan *Sultan*'lar dışında hiç kimse ile ilgilenmez. Bir *"Uç Beği"*nin yaptıklarına ve yaşantısına kim bakar?

Bu "Tarih" yokluğu, daha doğrusu Tarih'te yok oluş: tam sosyal *Sınıflı* bir toplumun, dolayısı ile bir sınıf*iktidarının* ve *Devletin* ilk Kayı Boyunda yok olduğundan ileri gelir. Osmanlı toplumu, Osmanlı Devleti bu *"yokluk"* mahşeri içinden nasıl var olup çıkacaktı?

Hammer'in şaşarak belirttiği *Tarihsizlik* yalnız Osman Gaazî'den önceki 50 yıl için oluyor. Oysa, Osman Gaazî'den sonraki 100 yıl için de yazılı yerli bir Osmanlı Tarihi hemen hemen yok gibidir.

Olayları kendiliğinden yazıya alan ilk Osmanlı bilgini, Murat I (761-791 : 1360-1391) ile ilgili ve Beyazit II (886-918 : 1481-1512) çağında yaşamış *"Âşık Paşa zâde"* denilen Derviş Ahmet'tir. Bu tertemiz Türkçe dilli insan *"Âşık Beşe"* torununun oğlu Süleyman torunu Yahya'nın oğludur. Bu hesapça, özel Tarih yazımı, 15.ci yüzyıl sonu ile 16.cı yüzyıl başlarında başlıyor. Derviş Ahmet

kendisine daha eski bir kaynak buluyor: Orhan Gaazî'nin imamı İlyas'ın oğlu Şeyh Yahşi'nin kitabı... Nedir? Ortada yok.

Resmî Tarih yazarlığı ise Acem göçmeni Fethullah ile başlıyor. Fethullah: *"En evvel zapt'ı vekaayie memur"*{76} ediliyor. G. 960 (D. 1552)de ölüyor. Acemce Türkçe dille Kanunî Süleyman gazâlarına*"Şehnâme Hân"*lık ediyor. Demek 16.cı yüzyıl ortaları Padişah övgüleri başlıyor.

Bu *"Tarihsizlik"* bir *"Tahihsizlik"* tesadüfü değildir. Göçebe İlb'lerin yazı ile *"başları hoş değildir"*. Bu*kişicil* gerekçedir. *Sosyal* gerekçe daha etkendir: Fâtih Mehmed'in imparatorluğu kuruluncaya değin, "Osmanlû" adını almış *Kayı Boyu*'nun Tarihöncesi *sınıfsız* sosyal toplum biçimi, kolay kolay sosyal sınıflı Antika Medeniyet çöküntüleri ortasında eriyememiştir.

Osmanlı Türk'ünün sınıfsız Tarihöncesi *Komunası*'ndan sıyrılıp, sınıflı ve yazılı Medeniyet içine boylu boyunca girişi, Fâtih'e dek 150, ondan önceki 50 yıllık Selçuk emrindeki Ertuğrul dönemi de katılırsa: 200 yıllık bir gelişim sürecini kaplamıştır. O süreç üzerine en çok bilinen olaylardan klasik örnekler verip yorumlamadıkça Osmanlı Tarihi'nin ruhu loş kalır.

Onun için, Osmanlı Tarihi'nin şemalarında özetlenen Birinci Kitap'taki kimi elemanları bu İkinci Kitap'ta biraz açıklamadan geçmek eksiklik olacaktı. Aşağıda gelen İkinci Kitap, Osmanlılığın *Üstyapı* taslağına değecektir. Bu taslak iki bölüme ayrılacaktır:

1- *Üçüncü Bölüm:* DEVLETİN DOĞUŞU üzerine kimi ayrıntıları verecektir:

2- *Dördüncü Bölüm:* en sonra, İmparatorlukla birlikte doğmuş ve oturmuş bulunan DEVLETİN YAPISI üzerine, daha çok PAYİTAHT ölçüsündeki örgütlenmeye dokunacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEVLETİN DOĞUŞU

İnsanlık tarihinde genel teorice: *Devletin doğuşu* demek, bir Toplum'un *Barbarlıktan Medeniyete geçişi* demektir. Bu geçiş Tarih boyunca iki ayrı sosyal gelişim konağına uygun olarak iki ayrı tipte görüldü:

1. - *KENT'ten Geçiş:* Tarihöncesindeki Barbar toplumun *Yukarı* konağında, *Tarım* ekonomisine içten gelme bir gelişimle varınca, kurduğu KENT düzeni vardır. Bu düzen içinde *Sosyal İşbölümü* giderek*Sosyal Sınıfbölümü*'ne kendiliğinden varır. O bölünüş, *Kent*'in iç gelişim kanunlarıyla *Parayı, Yazıyı*yarattığı gibi, *Devleti* de kendi yapısı içinde yaratır. En ilk Sümerlerin, en son İslâmlığın *Kent*'lerinden*Orijinal* Antika Medeniyetler böyle doğdu.

2. - *ÇADIR'dan Geçiş:* Tarihöncesindeki Barbar toplum *Orta* Konağında, *Çobanlık* ekonomisini yaşarken, Tarihcil itilişle *dıştan* etkili bir çökkün Medeniyetin içine dalar. Onu fethederken, kendisi de fethedilir: Sosyal sınıfsız *Göçebe* toplum, çökmüş Medeniyette bir ölümden sonra *diriliş (Baas)*, bir *Rönesans*yaratırken, Sosyal *Sınıf*'ların, *Yazı*'nın, *Para*'nın içe işleyen ortamına kayarak kendi Komünist *Kant*eşkilatının gitgide *Devlet* teşkilatı biçimine girişini benimser. Bunun en iyi bilinen, en yakın ve en klasik örneği, Roma İmparatorluğu'na *"Coup de grace"*ını indiren Hün ve Cermen Barbarlığıdır.

Osmanlı Devleti'nin doğuşu Çadırdan Saraya geçiş tipinde oldu. Kayı Boyu'ndaki ilkel Komünist *KAN*örgütü, Kentlerde tarımla birlikte beliren Sınıf ayırtlanmasına uğramaksızın, doğrudan doğruya *Devlet*örgütü biçimine atladı. Bütün bir sosyal gelişim konağını (KENT kurmuş *Yukarı Barbarlık* basamağını) atlayıvermek, kendiliğinden anlaşılacağı gibi, hayli güç bir *"Tehlikeli perende*

*atmak"*tır.

Osmanlı Türkleri bu perendeyi attılar. Bir Toplum *"aşamasını yakarak"* devletleştiler. Ama KAN örgütünden dolaysızca DEVLET örgütüne geçiş, ister istemez, iki tarafın (hem Kan'ın, hem Devlet'in) sonsuz karşılıklı etki-tepkileri altında yapıldı. *Kan* örgütü *Devlet* örgütü üzerine epey damgalar vurdu. Kan eriyip Devletleşirken, Devletin karakterinde türlü *Kan* bağları kalıntıları bıraktı.

Bu ilginç proseyi Osmanlı Devleti'nin doğuş prosesi kadar taze anılarla gösterecek az örnek bulunur. Üçüncü Bölüm o prosenin (sürecin) kimsece çürütülemeyecek belgelerle, tipik momentlerini belirtecektir. Devletin doğuş süreci deyince, onda başlıca 3 karakteristik göze çarpar:

1- *DEVLETLEŞME,*

2- *ORDULAŞMA,*

3- Sonuç: *GEÇ DEVLETLEŞME.*

Klasik sınıflı toplumda, Ordu, en sonunda Devletin bir parçasıdır. *Devletleşme*'den ayrı bir *Ordulaşma*ayrımı gerekir mi? Osmanlı realitesinde gerekiyor. Bugün bile Türkiye'de Ordu, Devlet içinde Devlet gibi, sanki Devletten bağımsız bir varlık değil midir? Bu bizim Osmanlı geleneğimizdir.

Belki Osmanlılığın bugüne dek süren en orijinal yanlarından biri de budur. İlkel Komuna'nın *"Askercil Demokrasisi"*, aynı zamanda hem *Ordu*'nun, hem *Devlet*'in temeldireğini verir. Askercil Demokrasi, herşeyden önce bir *Savaş Düzeni*'dir. *"Savaş"* olarak *"Ordu"; "Düzen"* olarak *"Devlet"*, o terimin içinde tohumlanır. Kayı Boyu bütünü ile bir *Savaş Ordusu*'dur. Aynı zamanda Savaşlar hiç durmaksızın birbirini kovaladıkça, varılan sonuç bir *Devlet Düzeni*'ne doğru yol alır.

O bakımdan, gerek *Devlet* karakteristiği, gerekse *Ordu* karakteristiği, kendi süreçleri içinde tez ve antitez kertesinde çelişkili ikişer momente ayrılabilirler. *Devlet*'in iki Momenti şöyle oluşur:

a) *Tez:* Kan'ın Devletleşme prosesi,

b) *Antitez:* Devlet'in Kan gelenekleri.

Ordunun iki Momenti de şöyle oluşur:

a) Tez: *HALK* Ordusu,

b) Antitez: *KUL* Ordusu.

Her iki Tez-Antitez momentlerinin Sentezi GEÇ DEVLETLEŞME sonucuna varır.

O zaman Üçüncü Bölümde, *Devlet* ayrımı iki başlık altında ve *Ordu* ayrımı iki başlık altında derlenir. Devletin Geç Doğuşu, 5 başlık altında toplanır:

1- *Kan*'ın Devletleşmesi,

2- *Devlet*'in Kan gelenekleri,

3- *Halk* Ordusu,

4- *Kul* Ordusu,

5- *Geç* Devletleşme.

Osmanlılık, Devletleşmeden önce Ordulaştı. Çünkü "önce Savaş" vardı. Savaş için Devlet'ten önce Ordu geldi. Ordunun gölgesinde Devlet doğdu. Onun için, Osmanlılıkta: Devletleşme sürecinden önce Ordulaşma sürecinden söze başlanabilirdi. Ne var ki, zihin alışıklığımız Ordudan başlamayı yadırgayacaktır. Onun için söze ilkin Devletleşme sürecinden söze gireceğiz.

AYRIM VI

DEVLETLEŞME

Çok daha kolay anlaşılan bir olaydır. Medeniyet *"Sürü"*sünün içine "Kurt gibi" dalan, ve dalar dalmaz*"çoban"* oluveren Kayı

Boyu'nun Osmanlı kolu göz önüne getirilsin. Olay, kendiliğinden, hiçbir plân güdülmeksizin hemen *Devletleşme* görüntüsünü almıştır.

Devlet nedir? Toplum yığınlarından ayrı bir *Silâhlı güç* ve *Cezaevi* sistemidir. Osmanlı, Uç Beyliğine varan birkaç Gazâ'da başarı sağlar sağlamaz: Kayı *Kan* örgütü, fethedilen yerlerin yığınlarından apayrı bir silâhlı güç olmuştur. Yenik düşen yığınlar kendiliğinden silahsızlandırılmışlardır. Silâh imtiyazı Osmanlının elindedir. *Silâhı* elinde tutan, ister istemez *Ceza* yetkisini de elinde tutar. Ceza verilen yerde, ölüm cezasından başka türlüsü de olasılaşınca *Cezaevi* kendiliğinden taslaklaşır.

Gerek İslâm, gerekse Osmanlı geleneğinde belli başlı *Ceza* biçimi *"kelle uçurmak"*, daha doğrusu*"iydam"*dır. Buna zamanla çalanın *"elini kesmek"* gibi ceza çeşitleri de katılır. Bu ne demektir? Herşeyden önce *Cezaevi yok* demektir. Ceza, bir yerde çektirilmeyince, suçlunun vücudunda uygulanır. Bu Barbar geleneği, *"yırtıcılık"* eğiliminden çok, henüz Devletleşmemiş bir toplumun tepkisidir. İşkencelerin türlüsünü insanların burunlarından fitil fitil getiren *Cezaevi* henüz icat edilmemiş, ya da olağanlaşmamıştır.

Osmanlılığın *Devletleşme* prosesinde öyle "dört başı mâmûr" bir oluş pek aranamaz. Nedenine Ayrım VIII'de değeceğiz. Altıncı Devletleşme ayrımını iki başlık altında özetleyeceğiz:

A. - *KAN*'ın *Devletleşmesi* başlığında: Oğuz Töreli ilkel sosyalist toplumda, Kamu toprağına dokunmadan önce, silahlı Demokrasiden, nasıl zorla seçime gidildiği görülecektir.

B. - *İlkel HALK* Devleti başlığında: İlkel sosyalist Kan geleneklerinin, nasıl her sosyal ve politik kuruma damgasını vurduğu görülecektir.

A. - KAN'IN DEVLETLEŞMESİ

İlkel sosyalist *KAN* örgütünün, ansızın içine girdiği Medeniyetin etkisiyle nasıl Devletleştiği: Oğuz Töresi, Toprak benimsenişi, Sosyal Ayırtlanma, Herkesin Silâhlı Oluşu ve Seçimle Şeflik gibi konularda

izlenecektir.

OĞUZ TÖRESİ

"Saray" deyince, insanların gözleri önüne hemen *Başkent*'lerde kat kat surlu, şatolaşmış dev yapılar gelir. İnsanoğlunun önce *Orman*'dan, sonra *Mağara*'dan çıktığı unutulur. Daha sonraları *Çadır*'la on binlerce yıl yeryüzünde sürttüğü anılmaz. Kitapların yazdıkları gibi, Devletlerin, Sarayların gökten iniverdiğine inanılır.

Osmanlı Türkünde hangi *"Saray"*? Türk, bir *Ordu-Ulus* olarak, sellerin karaları sardığı gibi memleketlere yayılmıştır. Ordu-Ulus, *Korku-Yalan* bilmeyen, *eşit* ve *hür* Kankardeşleri örgütü örneğidir. Onun *"Saray"*ı değil *çadırı* bile içindeki *"Oğuz gelenek göreneğidir"*. Yalnız Türkler mi böyle? İngilizler de, Fransızlar da, Almanlar da öyledir. Kısacası, Tarihcil Devrimle tarihe girmiş bütün Orta Barbarlar böyledir. Konumuz, Türkiye'nin Türkleridir.

Oğuz gelenek-görenekleri, *Çobanlık* ekonomisinden hız almış bir *Savaş* örgütünün dinamizmini taşıyordu. Orada ne Saray, ne Şah vardı. Seçkin İlb (Gaazi-Şövaye) lerin *Komunası* herşeye üstündü. Bunu, en basit elkitaplarının satırları arasında bile bulmamak için insanın Medeniyet yutturmacası Padişah-Saray masallarıyla beyin yıkamasından beter durumda bulunması gerekir.

Her okur yazarın göz atabileceği *Osmanlı Tarihi* sayfalarından, kimsenin tersine gidemeyeceği olayları seçelim: Orada *"Oğuz Töresi"*nin başlıca şu üç prensibini bulmamazlık edemeyiz:

1 - Toplu Tören-Şölen,

2 - Ortak Toprak,

3 - Seçimle İktidar.

TÖREN – ŞÖLEN

Bütün ilkel komuna insanları için *çalışmak, savaşmaktı*. Ortak

çalışılır-savaşılırdı. *Ürün:* ortak savaşın hem *Ortamalı*, hem *Zaferi* idi. Toplum hep birden *Çalışıp - Savaşarak: Ürün - Zafer*'e kavuştu mu; bunun ortakça *kutlanıp kotarılması* gerekirdi.

Zafer-Ürünü ortakça *Kutlamıya: TÖREN* denirdi; ortakça *Kotarmıya* (yani zafer ürününden herkesin yararlanmasına)*: ŞÖLEN* denirdi. Onun için Oğuz Töresi'nin birinci prensibi: *Savaş-İş*, ikinci prensibi:*Tören-Şölen* idi.

Bu olayı, sınıflı toplumun pısırık ve kalleş Tarih bilimi şu yavan sözle ağzından kaçırmamazlık edemezdi:*"Bu zamanlara* (İlk Osmanlı İlbleri çağına) *ait bütün âdet ve merasim Oğuz Töresince icra edilirdi."*{77}

TOPRAK KİMİN OLUR?

Göçebe (Çoban ekonomili) toplum için toprak, Marx'ın (Formen'de) pek güzel belirttiği gibi, üzerinde*sür*ü'lerle yayılıp geçilecek bir *otlak*'tı. Ancak, *Oğuz* oymakları ve boyları Horasân'dan geçip *"Rum"* dedikleri Bizans memleketine gelince, *Tarım* ekonomisi içine ansızın gömülürce girdiklerini gördüler.

Tarım ekonomisinin başlıca üretim aracı *Toprak*'tı. Oğuz Türkü için bu Toprak, elde kılıç zaptedilmişti. Ne yapılacaktı? Toprakta yapılan *Tarım* üretimi, Otlakta güdülen *Çobanlık* üretiminden çok üstün verimli idi. Bu nimet tepilemezdi. Ele geçen topraklar çöken medeniyetlerde Derebeğilerin *Kişi* Mülkü idi. Oğuz Türkü için benimseme kuralı yalnız *Ortak Aile Mülkiyeti* biçiminde vardı.

O zaman kendiliğinden ele geçmiş Medeniyet toprakları *Memleket* sayılarak, fetheden İlb-Gaazi'lerin*Ortak Mülkleri* olacaktı. Klâsik Tarih bu olayı şöyle formüller:

"Oğuz an'anesine göre Memleket Hükümdar ailesinin MÜŞTEREK MALI idi."{78}

Dikkat edelim. Burada metafizik Tarihçi, sinsi bir *kelime oyuncağızı* ile sonradan gelişecek proseyi, döndürüp mutlaklaştırıyor. Toprağın *"HÜKÜMDAR AİLESİNİN"* olduğunu söyleyiveriyor. Hangi*"Hükümdar"*? Oğuz oymaklarından *Gün*

Han içindeki 4 boydan biri KAYI Boyu idi. Bu göçebe eşit- hür "400 arslan" İlb içinde, çöken Bizans veya Selçuk *"Hükümdarı"* mı aranıyor?

Klâsik Tarih, böyle gülünç deyimlere düşer. Sanki küçücük *Kayı Komunası* Orta Asya'dan bir Çin Fağfuru kılığında *"Hükümdar"*lar mı Anadolu'ya ılgar etmişti? Oysa, aynı Klâsik Tarih, şu veya bu sayfalarında, dağınık ve ölü söz kalabalığı arasında boğulmuş olaylardan kimisine dokundukça, ilk Osmanoğullarında ne *"Hükümdar"*ın, ne taslağının bulunmadığını ağzından kaçırıverir.

KAN, KAM, KAMU: ORTAK MÜLKİYETİ, SEÇİMLE İKTİDAR

Her *Tarihöncesi* ilkel *sosyalist* Komuna gibi, *Kayı* adlı *Oğuz Boyu*'nun da, barışta *Kam* (yahut Şaman) adlı bir kutsal lideri, savaşta da *Han* adlı (*Kan* örgütü sözcüğünden gelme) bir savaşçıl şefi vardı.

Kam da, *Han* da iliklerine dek *eşit-yiğit*'lerin seçtikleri DEMOKRATİK BAŞ'lardan başka bir şey değillerdi. Onları *"Hükümdar"* yerine koymak, *Cumhurbaşkanı*'nı *Padişah* saymaktan bin kez daha sersemce bir yalan uydurmaktır. İlk KAYI Boyu'nda henüz *"Hükümdar"* yoktur ki, onun Ailesinin *"Ortak Malı"*bulunsun. Ortada, en tutarlı Medeniyet *ailesi*'nden bin kez daha kaynaşık bir tek parça, yekvücut aile demek olan *KAN* örgütü vardır. Toprak ta, ister istemez, fethedilince Kam ve Kan Ailesinin, yâni "Kam"dan gelen Kamunun "Müşterek Mülkiyeti" olur.

Her *"Askercil Demokrasi"*de olduğu gibi, Oğuz Töreli Kayı Boyunda da, gerek sivil gerek askercil şefler, analarının karnında iken *"Şef"* değillerdi. Doğar, büyür, çalışır, savaşırlardı. Gösterdikleri kavrayış, beceri, yiğitlik, başarı ölçüsünde güven kazanırlardı. Kazanılan güvene göre Başa geçirilir, yâni seçimle seçilirlerdi.

Bunu, pek anlamadan, Klâsik Tarih te olayları saklayamamak zoru ile ağzından kaçırır durur. İlk Oğuz Töresi'nce *İktidar*'ın, anadan doğma *"Hükümdar"* kuklalarına değil, kılıcı hakkına iktidarı *Hak eden*'lere verildiğini, kendi deyimi ile *"EN LAYIK*

OLANA"{79} bağışlandığını itiraf zorunda kalır.

İLKEL KOMUNAYA MEDENİYETİN ETKİSİ: FARKLILAŞTIRMA – AYIRTLANMA

Bu *sonucu* hangi olaylar haykırır? Üzerinde azıcık durmaya değer.

Bir yol Osmanlılığın kurucusu olan *Osman Gaazi* kimdi? Tarihte (Sosyal Sınıflı Medeniyetçe *Yazılı*Tarihte) ilk boy gösterdiği gün Osman Gaazi bir *"Hükümdar"* olmaktan çok uzaktı. Birçokları arasında, kısmetine *"UÇ"* (yâni *Serhad*, Antika Devlet sınırlarının oynak savaş çizileri üstünde Uç) düşmüş bir*İlb*'di. Klâsik Tarih te, Osman Gaazi için *"İlhanlı UÇ Beyi idi"*{80} der.

Burada da gene *"Bey"* deyimi ile, sanki sülâleden iktidar yetkisini miras almış bir döl imtiyazlısı ortaya çıkarılmak istenir. İlk Osman Gaazi için böyle bir şey yoktur. *Osman* Gaazi, *Ertuğrul* Gaazi'nin oğlu idi. Sonradan uydurma Medeniyet "şecere"lerine inanılırsa, Ertuğrul Gaazi'nin de atadan bir Boy *askercil şefi* olduğu söylenebilir.

Bu olay aynen öyle ise, şu anlama gelir: Orta Asya'nın *Kam*'lı toplumu, çöken İslâm Medeniyetinin sınıflı sosyal ve kültürel ilişkileri içine dalalı, hayli değişip gelişmiştir. İlk zamanlar, mutlak demokratik seçimle başa geçirilen Askercil Şefler, yavaş yavaş, biti kanlandıkça, kendi dölüne kimi ayrıcalıklar sağlamıştır. Medeniyetin bu *AYIRTLAYICI* (farklılaştırıcı) ve *YADLAŞTIRICI* (insanı insana karşı koyucu) etkileri, Kayı Boyu'nun da içine işlemeye başlamıştır. [Bkz. Dr. Hikmet Kıvılcımlı, 27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi, Ant Yay. s. 55-57 vd. - y.n.]

Yani, ilk temiz eşit *Kandaş* Oğuz Töreli Türkler içinde bozulma başlamıştır. Nedeni: bütün *"fazilet ve rezilet"*leriyle bir bataklık gibi Barbarları yavaş yavaş yutan sosyal sınıflı Medeniyet etkileri ve tepkilerinde toplanır.

O kaçınılmaz Medeniyet-Barbarlık etki-tepkileri ortamında bile,

ilk Osmanlılığın ne denli *İlkel Sosyalist Oğuz Töresi* damgalarını taşıdığı, en kaba Tarih kitaplarında iyice örtbas edilebilmekten uzak kalmıştır. Bunu, önyargı dışında, Klâsik Tarih metinlerinde kısaca izleyelim.

"ŞAH" ve "PADİŞAH" TERMLERİ

Osmanlılığın kurucusu *Osman Gaazi:* Türkiye'nin birinci *"Hükümdarı"* (Padişahı) sayılır. Bu *"Padişah"*hangi iktidara, nasıl geldi?

"Padişah" sözcüğü bile anlamca ilginçtir. Ne demeye geldiği bütün Osmanlı Tarihleri ve Lûgatları tarafından bir türlü aydınlatılamamış bırakılır.

"Şah" bugün de bilindiği gibi, Pers hükümdarlarına verilen sıfattır. Oğuz Türkleri ilk medeniyetle olan*"ateş vaftizini"* Horâsan'da yediler. Horâsan, İslâm Medeniyeti'nin iyice işleyip en keskin çelişkiler yarattığı *Acem* Medeniyeti'ne *Uç*'tur. Kayı Boyu da *Horâsan* ve *Acemistan*'dan geçerek *Rum*'a geldi. Neden öteki *Acem*, hatta *Selçuk* Türk hükümdarları gibi düpedüz *"ŞAH"* sıfatını almadılar? Neden*"Padişah"* oldular?

Bu düşündürücü bir olayın *term*'i değil midir?

Kayı Boyu, bildiğimiz gibi, Anadolu`ya *Selçuk* saltanatının son günlerinde geldi. Selçuk Hükümdarları, Acem kültür ve medeniyetinin etkisi altında kendilerini *"ŞAH"* saymışlardı. Onların üzerlerine gelen*İlhanlılar* da, içlerinden Hükümdarlık düzeyine çıkanlara *"Şah"* dediler. Demek *Türk* Selçuklular da,*Tatar* İlhanlılar da Hükümdarlaştıkça *"Şah"* gibi tutunmuş bir saltanat sıfatını benimsemekten geri kalmadılar.

Bir Türk boyu olan Kayı'lı Osmangiller, Toplum içinde Hükümdar durumuna girdikleri zaman, niçin kendilerine *"Şah"* demediler de *"Padişah"* dediler? Ve bu *"Padişah"* sözcüğü neden Osmanlı kültürü ve Türkçe dili için sonuna dek anlamı (tam Freud komplekslerindeki *"püskürtüm"* -refoulment- olayı ile) *"sansür"* edilmişçe açıklığa kavuşturulmadı?

Burada dil bilginliği konu değildir. Tarihcil ve Sosyal bir gelişim ilginçtir: Osmanoğulları, yalnız ilk günlerde değil, hatta *Birinci Osmanlı Devleti* sayılması gereken ilk 100-150 yıllık Osmanlılığı sırasında, kendilerini *Selçuk Şahlığının* emprisesinden, hegemonyasından *ruhça* olsun kurtaramadılar.

"Bir İlhanlı Uç Beyi" idiler. Şah Alâeddin'lerin gönderdikleri *Davul* ile *Sancak* altında derlenip savaştılar. En başarılı günlerinde bile, Selçuk *Şahlığının* geniş kültür erleri (Bilginleri, Örgütleri: Bektaşilik, Ahilik tarikatları) gücüne dayanarak *derleyici*, söz yerinde ise *Devletleştirici* oldular. Alçakgönüllü Göçebe Kayı Türkü; kendisine Uç Beyliği veren *"Şah"*ların *"Şah"*lıklarını ellerinden almayı akıllarından geçirmediler.

"Şahlık" bir iktidar ve Devlet olarak yıkıldıktan sonra bile, Osmanlı Türkü, eski *"Şah"*larının ruhları önünde onlara bağlılığını ve saygısını unutmadı. Onun için *"Şah"* sıfatını takınmak, Osmanlı Türküne her zaman ağır geldi. Bunu olayların gidişi açıklıyor.

OSMAN: "SANCAK BEYİ" : "ŞAH" KULU

Sonraki Osmanlı Tarihçileri, Osmanlı Padişahları için *"Secere"* gibi *"Cülûs"*lar da (Tahta çıkışlarda) kotarmaya çalıştılar. Olaylar ise epey başka tür ve tarihler belirtir. Osman'ın babası Ertuğrul Gaazi G. 610 (D. 1233) yılı *"Karaca dağ"*ı Selçuk Şahlarının ataması ile *"Yurd"* aldı. *"50 yıldan beri Mülûk'ü Şelâçeke*(Selçuk Şahları) *nâmına Rum'larla muharebe eder idi."*{81}

Ertuğrul, Osmanlı Tarihçilerine göre 680 (D. 1281) yılı, Hammer'e göre 687 (D. 1288) yılı öldü. Yani doğumu değil, ölümü bile bilinmiyor. Tarih dışı.

Osman Gaazi, Osmanlı Tarihçilerine göre Ertuğrul öldükten sonra, Kulece kalesini ele geçirir, İnegöl ve Karahisar Tekfurlarını Dumaniç'te bozar Karahisarı alır.{82} Hammer'e göre Ertuğrul'un ölümünden birkaç gün önce Rum'dan Karacahisar'ı alır. Bu oynak tarihler, Göçebe *Kan* (Han) örgütünün yazılı medeniyet Devleti olmadan Fütuhat yaptığını göstermek için anıldı.

Ortada *"Hükümdar"* olmak şöyle dursun, Osman Gaazi henüz babadan oğula mirasla *"Bey"* bile değildir. Ancak Karacahisar alınınca, *"Şah"* kendisine: *"Tuğ"* (külahına takacak bir tüy), *"Alem"* (Sancak) ve *"Tabel"* (Davul) gönderdi. Sonraki Osmanlı Devletinin durumunu gözönünde tutarsak, Osman Gaazi,1289 (G. 688) yılları basit bir *"Sancak Beyi"*nden öte değildir. Sancak Beyleri, sonraki Padişahların nasıl *"kulu"* sayılıyorlardı ise, tıpkı öyle Osman Gaazi de *"Şah"*ın (asıl hükümdarın) *"Kulu"* (Vasali) idi.

HERKES SİLÂHLI: SEÇİLEN BAŞ

Osman Gaazi nasıl *başa geçti*? Ertuğrul'un oğlu olduğu için değil, kendi *"Boy"* halkınca *seçildiği* için Baş oldu.

Neden?

Çünkü, Göçebe *Kan* yasası (Oğuz geleneği) başlıca iki karakter taşıyordu:

1- *HERKES SİLÂHLIYDI*. İlk Osmangil'de henüz, birkaç kişinin gizli, açık tekeline geçmiş *silâhlar* ve *cezaevleri* ile Toplum yapısından ayrı ve üstün duran *"Devlet"* doğmamıştı. *"Herkes silâhlıydı"* sözünün anlamı budur. Bu gerçekliği Klâsik Tarih şu sözüyle belirtir:

"Beyliğe dahil aşiretlerin bütün eli silâh tutanları esasen askerdir."{83}

Böyle bir toplum içinde kim kime, kişi olarak kendi imtiyazlı otoritesini *zorla* kabul ettirebilir? Hiç kimse. Çünkü herkesin, ötekiler kadar eşit *kandaşlık* hakkı gibi, bu hakkı savunacak keskin *silâhı* da elinde idi.

Böyle bir toplumun başına nasıl geçilebilirdi? Ancak eşit Kandaşların hür oyuna dayanan seçimle...

2- *SEÇİMLE BAŞA GEÇİLİRDİ*. Herkesin eşit haklı ve silâhlı bulunduğu bir toplumda, "sivrilmek" yalnız, o işi herkesten iyi yapabileceğini ispatlamakla olurdu. Klâsik Tarih, o ne dediğini bilmez uykuda-gezer görüşü ile, bu gerçekliği de Oğuz Töresi adına

ağzından şöyle kaçırır:

"Devletin başına, daima bu işe en layık olan getirilirdi."{84}

Bu *"ağız"*, sanki gökten inmiş mutlak ve Tanrı gibi *en ilk* bir *"Devlet"* varmış gibi konuşuyor. Tekrara hacet var mı? *Herkes silâhlı* demek, *herkesi silâhsızlaştırmış* ve bütün *silâh* ve *ceza* gücünü tekelinde tutan örgüt olarak *"Devlet"* ortada yok demektir. Olsa, kimseye sormaz: silâh ve ceza gücü ile istediğini kendi başına geçirir, *"Devlet Başı"* yapabilirdi. Ağzını açanı silâhıyla cezalandırırdı.

Bunu yapmadığına ve *yapamadığına* göre, demek ilk Türk *Kayı* Boyu'nda onu yapabilecek bir örgüt, yâni*Devlet* henüz yoktu. Sonra kurulmayacak mıydı? Kurulacaktı. Hatta ilk defa amcası Dündar'ı bir okla yere seren Osman Gaazi, *"bu işe en layık"* görülecekti. Başa geçtikten sonra bir daha aşağı inmemenin yolunu bulacaktı. O yüzden *Osmanlı Devleti*'nin *kurucusu* olacaktı.

OSMAN'IN SEÇİLMESİ - DEVLET KURUCULUĞU

Ne var ki, *Tuğ-Alem-Tabel* aldığı gün Osman Gaazi, kendi Kayı Boyu içinde ne bir *Devlet* kurmuştur, ne de *Hükümdar* olmuştur. Ve *eşit Kandaş* yiğitleri olan Kayı Türkleri, hiçbir zaman, içlerinden birinin *ayrıcalı* Devlet kurup başında irsle Hükümdar kesilmesine kolay kolay katlanamamışlardır.

Ortalıkta *"Rum"* kalelerini *Feth*'etmek bu Türk İlblerinin gücü ile olur. Fethe girişecek *Savaş düzeni* ve *Komuta birliği* de ancak o eşit Gaazilerin oyları ile kurulabilirdi. İçlerinde *"bu işe en lâyık"* olanı seçmek onların bileceği iştir. Nitekim Osman İlb'in Kayı *Boyu*'na *Baş* edilmesi, öteki eşit yiğitlerin oyları ve seçimleriyle gerçekleşti.

Bu olayı Klâsik Tarih, Ertuğrul'un *"ölümü"* denilen olay dolayısı ile şöyle anlatır: *"Ona* (Ertuğrul'a) *tâbi aşiretin bâzısı oğlu Osman Beyi, bâzısı da kardeşi Dündar Beyi başa geçirmek istediler. Nihayet kendi aşiretinin ısrarı ile Osman Bey Reis seçildi."*{85}

Buna, modern Toplumda *"seçim"* denir. Klâsik Tarihçiler, Sosyal

Tarih disiplini ve Sosyoloji bilgisi ile başlarını hoş etmedikleri için, olayları yampırılaştırdıklarını fark etmeksizin, ağızlarına geleni söylerler, ve hep Medeniyet sözcüklerini ve termlerini kullanarak Tarih öncesi üzerine yargı yürütürler. Yukarıki sözde *"Bey"* gibi *"Aşiret"* sözcüğü de gelişi güzeldir. İlk Osmanlılar *"Aşiret"* değil, onun üçüncül bölümü sayılan *"Boy"* (Kayı Boy'u) idiler. Aşiret, ancak bütün *Boy*'ları ve *Oymak*'ları içine alan *Oğuz*'ların topu birdendi.

Klâsik Tarihin ("Patavatsızlık" denilip geçilecek o gibi "Bilgisiz yiğitlik" -cür'et'i câhilane- davranışları bir yana bırakılırsa), dedikleri apaçıktır. Kayı Boyu'luların, Medeniyet sürüleri içine girer girmez, önce *"Şah"* emrinde *"Kul-Bey"*lik, sonra Şahları taklit ederek *"Devlet"* kurmaktan kurtulamadıkları besbellidir.

B- İLKEL HALK DEVLETİ

İlkel Sosyalist Kan örgütünün Türk ve İslâm toplumlarındaki bütün kurumlar üzerine yaptığı etkiler: Tören, Şölen, Cuma, Cami, At Sırtında, Açık Çadırda, Kır Evinde, Köylü Devleti ve Kamu Yapıları gibi konularda izlenecektir.

TÜRK KOMÜNYONU: TÖREN – ŞÖLEN

Sarayın sosyal anlamı ve görevi bilinince, Osmanlı *Toplumu*'nda sarayın ne zaman, nasıl doğacağı ve büyüyeceği de kolay anlaşılır. Saray: *"Sınıflar Savaşının Anıtkabiri"* olunca, Osmanlılıkta Saray: *Halktan kopma* kertesine bağlı kalır. Osmanoğulları *Halk* için, *Halkla* birlikte yaşadıkları sürece ne *Saray* ihtiyacı duymuşlar, ne Padişah *korkuluğu* olmaya aşırı önem vermişlerdir.

İlk Osmanlılar, *"Askercil Demokrasi"*nin elverdiği ölçüde, her zaman Halkla birlikte ve Halk için*"Fiysebiylillah"* (Tanrı uğruna) savaşan ilkel Komuna yiğitleri idiler. Bu kutsal bildikleri görevlerini yerine getirdikleri, her tutumlarında göze çarpıyordu. Halktan bir korkuları yoktu ki, Saray adlı süslü Dünya Mezarına sığınıp

saklansınlar. Halkla senli benli, "hâl hamur" idiler.

Bunu başlıca iki *sosyal* davranışlarında açıklıyorlardı: 1- *Tören-Şölen*'lerinde, 2- *Müslümanlık*'larında.

TÖREN-ŞÖLEN. - Kayı Boy'lu Osmanoğulları için her *Kişi* olayı bir *Toplum* hadisesiyle değerlendirilirdi. Medeniyette hep bir KİŞİ olayı sayılan *Evlenme, Doğum, Sünnet* gibi işlemler, hemen TOPLUM'ca bir*Tören-Şölen* vesiylesi olurdu. Her zaman, hâlâ böyle değil mi? Evet. Ama, oradan kalma. Ve:

"Bu devirlerde, eski Türk ananelerine daha uygun bir şekilde icra olunur, ekseriya bütün Beylerin iştirâki ile günlerce süren ziyafetlerle sona ererdi. Bu ziyafetlerde Asker ve Halk için ayrı sofralar kurularak onlar da ağırlanırdı."{86}

Yâni, biri Hilton Oteli'nde "kem gözden ırak", "Hür Basın" reklâmlı "Büyük Adamlar"ın gizli Tarikatı; ötekisi, mahalle izbesinde, Sulukule yaygarası değil. Yalnız *"ilgililerin bilgisi"* içinde değil; Beyi, Kulu, Askeri, Sivili herkese açık. Ortak sofrada ortak Şölen.

MÜSLÜMAN KOMÜNYONU: NAMAZ – ORUÇ

MÜSLÜMANLIK. - Aslında, *Hülefây'i Râşidîyn*'in sonuna dek olduğu gibi, Toplumcul, Kutsal Tören ve Şölenlerle bütün Müslümanların *kardeşleşmesi* idi: "İnne m'el müslimûne Ihve" (Hiç kuşku yok ki müslümanlar kardeştirler). Bu kardeşleşme, her günün beş vaktinde, madde ve ruh kirlerinden arınılarak uygulanan NAMAZ biçiminde en somut karakterini kazanıyordu.

Namaz nedir? Osmanlı deyimi ile *"Şah"*ın (Devlet Başkanının) da, *"Kedâ"*nın (Dilencinin) de, *"Efendi"*nin de, *"Köle"*nin de, en ön safta, yan yana, eşitçe yer alıp kutsal törende bir hizaya gelmesidir. Halkın niçin bugün de, hâlâ Namaza o denli önem verdiği bir bulmaca-bilmece değildir. Halk namazda, *İlkel Komuna* Kankardeşliğinin, biçimce olsun insanlar arasında yürürlükte kalmasını ister.

Namaz, Arap Tarihöncesi Toplumunun *Töreni*'dir. *Şölen*'i yok

mu? O da *Oruç* biçiminde diyalektikleşir. Oruç: bir açıdan *aç* kalmaksa, öbür açıdan İFTAR ve SAHUR yemekleriyle bir özenli karın doyurmaktır. Oruçta *Şölen*: iki zıt yönlüdür. Prensip, *yemek* çevresinde *bütün* Müslümanların bir *Askercil Demokrasi*demir disiplinine uyarak hep birden (Şah-Gedâ, Efendi-Köle) gündüz aç ve susuz kalıp, gece İftar-Sahur şölenine katılmasıdır.

Arap'la Türk'ün ilk Toplum yapısı, Namaz-Oruç Tören-Şöleninde de tıpatıp uygun düşmüştür. Ve Osmanlı toplumu, o İlkel Komünizm gelenek - göreneğinin kılına dokundurmamaya sonuna dek önem vermiştir. Padişahlar da o disiplini kolay kolay bükememişlerdir. *"Oruç"* belki Sarayın duvarları içinde saklanabilirdi. *Namaz:* herkesin önünde, herkesle, *"Cemaatla"* kılınan bir Törendi. Namaza yan çizen kolayca göze batardı.

Onun için Osmanlılıkta *Namaz*, hiç değilse Birinci Osmanlı Devleti boyunca Padişahların bir çeşit *Demokratik Kontrolu*'nu sağladı. Susan halkın düşünen beyni ve konuşan dili olan Bilginler, Padişahın her alandaki davranışları gibi, Namaz'ına da ağır eleştirilerle karıştılar. Bunu Klâsik Tarih şöyle anlatır:

"Fâtih devrine kadar Osmanlı Hükümdarları tam mânâsile birer diktatör değillerdi."{87}

CÂMİ - CUMÂ – MESCİT

Diktatör'ün karşıtı *Demokrat* değil midir? İlkel Sosyalizm armağanı olan ilk Osmanlı demokrasisi *Namaz*biçiminde organize edilmişti. Ve bu Namaz, sonradan soysuzlaştırıldığı gibi, bir ezbere yatıp kalkma değildi. Herkesin, bu arada Devlet Başkanı ile Halkın birbirlerini karşılıklı olarak yoklaması idi. Namazın asıl kutsal anlamı bu idi.

Halk *"Câmi"* ("Toplayıcı") içinde toplanırdı. Günün *"Beş Vakit"*i dışında, ayrıca haftanın bir günü de bütün Müslümanların özellikle *"Toplantıya gelme"* günü olan *"Cum'â"* (Türkçesi "TOPLANIM" günü) vardı. Ona herkes gibi Padişah ta katılmak zorunda idi. Çünkü, o haftalık Tatil günü her Müslüman Toplantıya

(Cumâ Namazına) katılma olanağını bulabilirdi ve bulmalıydı.

Cuma namazının özellikle "CEMAAT = KOMMÜNİTE" halinde kılınması: Devlet Başkanının bizzat Müslümanlara o hafta içinde geçenler üzerinde *hesap vermesi* yüzündendi. Okunan *"HUTBE"*, sonradan çevrildiği biçimde Arapça bir tekerleme övgü değildi. Devlet Başkanının, halk eleştirisi önünde hesap vermesi idi.

"Cumâ Namazında Bey de bulunur ve o gün de Tebâsı ile temas edip dertlerini dinlerdi."{88}

Hele bir padişah bu görevini savsaklasın, göreceği vardı:

"Fâtih devrine kadar Padişahlar Halkla birlikte beş vakit namaz kılarlardı. Beyazit bu usulü terkettiğinden, Emîr Buhârî'nin tenkidine uğramış, bunun üzerine Bursa'da Saray'ın civarında bir Mescit yaparak buraya muntazaman devama başlamıştı."{89}

Böylece, *"Câmi"* toplayıcı demekken, ve en geniş toplantı için büyük Câmiler dururken, şuraya buraya küçücük Mescitler yaptırmanın, "Hayır" perdesi altında, Kodamanların Halktan kaçamakları olduğu seziliyor.

AT SIRTINDA: SARAY – DEVLET

Günde *"beş övün" (Sabah - Öğle - İkindi - Akşam - Yatsı)* saatlerinde, bütün Müslümanlarla, sınıf, zenginlik, rütbe ayırdı bilmeksizin bir hizada boy göstermek; haftada en az bir gün, kutsal tatil yapılarak Cumâ Namazında dertleşip hesaplaşmak... ve bunları hiç şakası yok, doğrudan doğruya *Allah önünde* yapmak... hangi Sosyal Sınıflı Toplum vurguncusunun göze alabileceği bir *Demokrasi*'dir?

İlkel komüna Tanrısı, bu kerte işleri sağlama bağlamıştı. Böyle bir: *Kontrol* (denet), *Kritik* (eleştiri), *Otokritik* (özeleştiri) altında, Osmanoğulları ne yapabilirlerdi? Herhalde, ilk işleri *Saray* kurmak olamazdı, ve olamadı.

Ne var ki, *Çoban İlb* Osman'ın ve ilk Osmanoğullarının da öyle bir kaygıları hiç yoktu. Gaaziler, *at*üstünde *Din* uğruna *Dünyaya*

dirlik getirme ülküsünden başka inanç tanımıyorlardı. Ya *Devlet* mi? Devlet: sosyal sınıflara parçalanmış bir Toplumun *Dirliği* idi. İlk Osmanoğlu'nun kendi *"Toplumu"*: Kayı Boy'u içinde henüz Sosyal Sınıf yoktu ki, içten bir Devlet fırlasın.

Osmanlının ele geçirip kotardığı yerler elbet, en azgın Derebeği (Tekfur soysuzlaşmasıyla Medeniyet sınıflarına) bölünüktü. Devlet: onlar için gerekti. Onların güdümü için ise, Attan inip Saraya çıkmaya Gaaziler gerek görmezlerdi.

Zâten, Göçebe İlb'in ömrü nerede geçiyordu? Seferden sefere (Savaştan Savaşa) koştuğu AT üstünde. Mâdem ki ömür at üstünde geçiyordu; Devletinde işi ne idi? *Devlet* te AT üstünde olurdu. Ve bu gerçekliği Klasik Tarih te biliyordu:

"Maamâfih, ekseriyyâ (bununla birlikte çoğu zaman) Seferde veya Hareket halinde bulunan Beyler, eski Türk âdetince at sırtında toplantılar yaparlar ve sadece şifahî (ağızdan, sözle) kararlar verirlerdi."{90}

Onun için ilk Osmanlı topluluğunda, Medeniyet sürülerini gütmek gereğinden kaynak almış, *"Devlet"* adı verilecek bir Devlet veya *"Saray"* adı verilecek bir Saray var idiyse, AT-SIRTINDA DEVLET ve AT-SIRTINDA SARAY idi. Göçebe İlb'in Devleti de, Sarayı da ATI idi. Ve bu nedenle AT, Türklerde (onlardan önce bütün Tarihöncesi Barbarlarda ve Araplar'da) Devletten ve Saraydan çok saygı ve sevgi görürdü.

AÇIK ÇADIR - "ESRARLI" SARAY DEVLETLERİ

Gaaziler attan hiç inmezler miydi? Eh, ölmezlerse, ara sıra inerlerdi. O zaman Devletleri de, Sarayları da ne olurdu? ÇADIR!.. Şimdi "Esmer Vatandaşlar" bile, şehire bulaştıkça, o güzelim havadar, esenli çadırlarını bırakıp *"Gecekondu"* izbelerinin miyasmalı verem batağına gömülüyorlar. Osmanlı Padişahları, uzun süre Çadır'a ihanet etmeye katlanmadılar.

"Osmanoğulları, Söğüt bölgesine yerleşmeden evelki Göçebe devirlerinde, Beyle birlikte Aşiretin ileri gelenleri, açık havada Bey

çadırının önünde toplanıp bütün işleri kararlaştırırlardı."{91}

Başka Saray, Sarayda Devlet aramaya niçin kalkışılsındı? *"Müslüman Dini Aşikâre"* idi. Kim kimden neyi saklayacaktı? Kayı Boy'u içinde haklar ve görevler *Kankardeşliği* temeline dayanıyordu. Hiçbir İlb'in çıkarı, ötekisininkinden ne aşırı, ne eksikti. *"Beğ"* ise, o Türkçe "BEĞENMEK"ten geliyordu: Kandaşlar kendisini *beğendikleri* için, içlerinde en beceriklisi *Beğ* oluyordu.

Alt yanı her İlb kendince Beğ idi. Beylik bir imtiyaz, ayrıcalık değil: *verilen* yetki, yüklenilen sorumluluktu. Her İlb, nasıl kendisi ve kendi *ocağı*, ailesi kadar, kendi Boy'unu da düşünüyorsa, Bey de öyle kendi ailesi kadar, belki de nâmus belâsı, kendi ocağından çok tüm Boy'u düşünmek zorunda idi. Bu da, adı üstünde kolaylık, havyarkesicilik, kaltabanlık değil: zorluk, fedakarlık, yiğitlik işiydi.

Geri kalan her iş orta malı idi. Ortada çözülecek düğüm açık konulurdu. *"Devlet esrarı"* denilen şey, ancak Tefeci-Bezirgan vurgunculuğunun, Derebeği soygunu ve baskısı ile Toplumu işkenceli bir mahşer yerine çevirdiği gün, alınıp satılan bir matah haline gelirdi. O zaman, bir takım "Medeni" haydutlar, Kırkarâmilere yataklık eden Mağara - Mezar - Saray kumkuması içine çekilip, halkı kazıklayacaklardı.

KİŞİ SARAYI YERİNE KAMU YAPISI

Göçebe Osmanlı, yerleşince Saray kurmadı mı? Saray, toplum içinde bir tek kişi için: başka herkesinkinden muazzam yapı kurmaksa, ilk Osmanlı Türkü için böyle bir ayrıcalık yoktur. Klâsik Tarih, sanki Padişahın Sarayda oturmaması namusa dokunurmuş gibi, o gerçekliği kuşkulu deyimlerle sezdirir. O da ancak İkinci "Padişah" için.

"*Orhan Beyin, Bursa'nın iç kalesinde bir Sarayı olduğu mâlûmdur. Lâkin, bunun Türklerden mi kaldığı, yoksa Rumlar tarafından mı yapıldığı belli değildir."*{92}

Evliya Çelebi çağına dek Bursa'da başka bir Osmanlı *"Saray"*ı

görülmez. Besbelli, Kale içindeki Saray, eski Bizans Tekfurundan kalmadır. Anlaşılan Orhan Gaazi, boş duracağına, ele geçen Kale Sarayına ilk adımını atan Osmanlı İlb'idir. Medeniyet, eline esir düştüğü Tarihöncesi Toplumu böyle etkilemeye başlar yahut zehirler.

Osmanlı niçin "saraysız" kalmıştır? Bir yol alıştığı çadırdan kolay ayrılamadığı ortadadır. Ama asıl neden: eşit Gaaziler arasında kişi olarak sivrilmenin pek güç olduğudur. Medeniyette egemen sınıf eğilimi ve eğitimi bir insanın *kişi* olarak sivrilmemesini ayıp saydırabilmiştir. İlkel sosyalist ahlâk için, *kişi* olarak sivrilmekten büyük, ayıp, hatta günah olamaz.

Osmanoğulları ilk yüzyıllar boyu Saray kurmayı hem kullara, hem Allaha karşı işlenmiş ayıp-günah saymıştır. Osmanlı, yapı düşmanı değildir. Yeter ki yapılacaklar, *kişi* sivriltmeye değil, *kamu* yararına olsun. Bunu, Bursa'nın, ve ondan sonra ele geçecek bütün toprakların her yerinde sayısız örnekleriyle buluruz.

Bursa'da Osmanoğlu 3 hamam ile 600 dükkân yaptırmıştır. Ancak bu dükkânlar bile *"Dar yerde yapıldığından bahçesi"* bulunmayan yapılardır.

Kamu yararlığının en seçkin tipleri *İnanç* ve *Ülkü* alanlarında bulunur. Orhan Bey'in içinden gelerek ilk yaptırdığı *"Ev"*, Tanrı evi: İğri Hoca'nın Mescididir. Osmanlıda ilk kurulan *"Zaviye"* (Köşe: Tarikat yapısı) Şeyh Üdebâli'nin kardeşi Ahî Şemsettin'in oğlu *Ahi* (Kardeş) Hasan'ın *"Köşesi"*dir. *Ahi* Hasan, Osman Gaazî'nin Üdebâlice cihangirliğe yorulmuş ünlü Rüya'sına karışmış bulunan Mal Hatun'un yeğenidir.

Ne var ki, Hasan, Padişah karısının yeğeni olduğu için değil, AHİ (KARDEŞ) örgütten geldiği için, kendisine, Padişahların henüz hakedemedikleri bir özel yapı kurulmuştur. Bu Zaviye de gene Allahın gölgesinde, *"Mescide bitişik"* olarak yapılmıştır.

Kişi evi (Saray) yerine *Kamu* yapıları (Câmiler, Medreseler, Yollar, Köprüler, Kervansaraylar, Kaleler, Hamamlar ve ilh.) yaptırılması, Osmanlılığın Derebeğileşme çağına dek sürecektir. Bu eğilimin en canlı örnekleri, *"Külliye"*lerdir. Külliye'nin:

ortasında *Câmi* (İNANÇ EVİ), onun çevresinde *Medrese* (BİLİM EVİ) onun çevresinde *Çarşı* (İŞ EVİ) kurulmuştur. Böylece bütün insancıl ihtiyaçlar: (Ekonomi + Üstyapı) tümlüğü içinde maddeleşip sentezleşmiş bulunur.

KIR EVİ - KÖYLÜ DEVLETİ

Saraysız devlet nasıl yürütülmüştür? Herkes gibi Padişahın da oturduğu kendi "yükselmemiş" evinden...
"1324 yılında Bursa'nın fethine ve Osmanlı Beğliğinin merkezi ittihaz edilmesine kadar, Osmanoğullarının Sarayları mevcut değildi. Bey, diğer Ümerâ gibi, kendi ailesi halkı ile birlikte bir evde otorur... Alelekser (çoğu) bir Kâtip, birkaç Çavuş ve Haberci ve bir kısım Muhafızdan ibaret yerdi. Yazın ise, ekseriya Bey evinin karşısındaki ulu çınarların serin gölgelikleri toplantı yeri olurdu."{93}

Burada bir *"Devlet"* var mı? Var. Kime karşı? Açıkça: *Dışarıya - Yabancılara* karşı. Medeniyetin köleliğe yatkın sürüleri güdülecek. Dört yan Bizans keferesi dolu. O gibilere karşı birkaç muhafız Toplumun bütün ocaklarına gerekli olayları duyuracak birkaç haberci. Ve Gaaziler, "yazı" bilinmeyen bir Toplumdan geldikleri için, bir tek te Kâtip...

Cihangirliği, gökleri tutmuş ulu çınar gibi gönlünde yaşatan Osmanlılığın, bütün Devlet'i bu oldu. Ve bu gidiş, Bizans'ın ele geçtiği güne dek ana çizgilerinde değişmedi. Saray yok, *Kır evi* vardı. Devlet, her şeysiyle *Köylü Devleti* kaldı.

AYRIM VII

ORDULAŞMA

Osmanlı Ordusunun, Osmanlı Toplumu içinde, ayrı bir örgüt biçiminde gelişmesi başlıca iki konaktan geçer. Birinci konakta

Ordu, doğrudan doğruya Türk [***Ordulaşma ayrımında giriş paragrafı yukarıdaki şekliyle yarıda kalmış, tamamlanmamıştır. (y.n.)***]

A- HALK ORDUSU

Taze (sosyal sınıflar savaşı ile yıpranmamış) Türk insan güçleri, yalnız *Ordu* oluşları ile yenmediler. Önlerinde, öteden beri yenik ve yıpranmış bir Antika Medeniyetler gövdesi yatıyordu. Hristiyan olsun, Müslüman olsun, Anadolu'daki bütün Medeniyet gövdeleri, sanki kendilerini temizleyecek olan Göçebeleri her davranışları ile çağırıyorlardı.

HRİSTİYAN MEDENİYETİNİN ÇAĞRISI

Hristiyan Bizans: "gel beni ye" diyordu. O zamana dek sınır boyu hisarlarını aylıklı asker besleyen Bizans komutanları bekliyordu. Bunlar ele geçirecekleri *Ganiymet*'ler kendilerinin olmak şartiyle, ayrıca birçok*Toprak* ve *Para* alarak Bizans'ı korumaya alışmışlardı. Pahimaros'un anlattığına göre:

"Gün olup ta Mişel Paleolog Konstantiniyyeyi (İstanbulu) Frenklerden aldıktan sonra Hadenos'un hâince ihtarları üzerine Kumandanlara ödenek olan akçayı kestikten başka, onları had aşırı vergilere uydurmak istedi. Bu garip ücretli askerler, muhafazalarına tevdi olunan hisarları korumaktan vaz geçtiler."{94}

Toplum politikasının bu çöküntüsünü, sanki *"Doğa"* (Tabiat) ta temizlemeye koştu. Bütün feodal Şatoları gibi, Bizans Hisarlarını da Sakarya suları çevreleyip koruyordu. O sıra, İslâmların belki de Tanrı çağrısı gibi karşıladıkları bir ırmak oyunu oldu:

"Hisarların haylisine tabii bir hendek olarak hizmet etmekte olan Sakarya, birdenbire akıntısını değiştirdiğinden, istihkâmın şöylece emniyette bulunmasından yoksun kalan muhafızlar onları terkettiler. Irmak doğal yatağına döndü, ama, o bölgeyi bir ay su altında bıraktıktan sonra, öylesine de salsal (lahk) *getirdi ki, suyun derinligi pek az kalarak artık geçit yerinde geçmeye hiçbir engel bulunmuyordu."*{95}

Bu durum, Osmanlı fütuhatına Bizans kapılarını kendiliğinden açıyordu.

MÜSLÜMAN MEDENİYETİN ÇAĞRISI

Müslüman Anadolu: "Gel beni kurtar" diyordu. Tam Osmanoğulları Bizans sınır boyuna yerleştikleri günlerdi. Gaazân Mahmut (G. 694 D. 1294) öldüğü zaman: *"Anadolu'da Selçuk memleketleri ehalisinin Moğollardan gördükleri zulüm ve teaddî* (saldırı)*"* son kerteye gelmişti.

Sultan Gıyaseddin Selçûkî: *"Haps olunduktan sonra memleketi dörde bölünerek, İlhanlı Hazinesine kesin birer bedel ödemek şartiyle Selçuk Komutanlarına ihâle ve ilzam olundu."*{96}

Bu metod, bütün bir ülkeyi, tam Antika Tefeci - Bezirgân kanunları ile arttıranın üstünde bırakan*müteahhitlik* sistemi idi. *"İhaleyi"* üzerine alan müteahhit, İlhanlıya verdiğinden kat kat aşırısını halktan soyacaktı. Nitekim iki yıl sonra (G. 696 D. 1296) soygun dayanılmaz oldu:

"Evelki sene Selçuk ülkeleri Hükümdarlığını kesim bedel ile iltizam eden dört Zâtın ve Moğol Komutanlarının fakîr ehaliye ettikleri zulüm ve teaddî öncekinden aşırı ve acınacak bir hâl aldı."{97}

Bereket, o zaman *"Modern Demokrasi"* yoktu. Özel *Sermaye*'nin kutlu ve mutlu sömürü *hürriyeti*şimdiki denli tartışılmaz ve dokunulmaz sayılmıyordu. Koca bir ülke topluluğunu üç beş müteahhidin*"ihâle"* adlı soygununa bırakmak *"Gayretullaha"* dokundu. Çünkü halk henüz Ahilik ve Bektaşilik gibi*kendi* girişiminden çıkmış örgütlerle donatıktı.

Ayaklanmayı önlemek için ne yapılmalıydı? O zaman modern sosyalizm yolu keşfedilmemişti. Yalnız*"İltizâm"* usulü kaldırıldı. Haydi, gene Selçuklu Alâeddin Keykubâd bin Feramurzî daha insaflı olur diye, bir tür tahsildar yerine geçirildi. Ne çare ki, tepedeki bir adam "ağzıyla kuş tutsa", bir yol çürümüş olan ve üretimi geliştiremeyen ekonomik ve sosyal Antika düzeni fermanla kurtaramazdı. Klâsik Tarih bu gerçekliği şöyle deyimlendiriyor:

(Alâeddin) *"Tarafından bir Mütesellim* (şimdiki Devlet İhâlelerinin kimilerinde sınanan: "Yeddi Emin" benzeri) *gibi gönderilen"*ler aynı oyunu sürdürdüler. *"Merkum, rüşvetle Mansıp satmaya ve türlü vesilelerle cerîme* (ceza parası) *almaya alışmış bulunan Moğal Komutanlarının fukarâya ettiği zulüm ve teaddîye artık takat getiremeyip biraz şiddet göstermesi üzerine azlolundu ve yerine selefi*(kendisinden önceki) *Gıyasüddin gönderildi ise de hiç itibar verilmedi."*{98}

Bu neye benziyor? Halk soygundan şikayetçi. Vâli gönderiliyor. Soygunculara dokununca azlediliyor. Eskisinin yerine yeni Vâli iletiliyor. Ona artık metelik veren olmuyor... Tıpkı bugünkü Ezelî Anadolu'nun hâli... Antika düzen kördüğümüne bir antika kördüğüm daha atmak, halkı biraz daha boğmaktan başka sonuç vermiyordu.

O zamanlar, tekrar edelim, *Modern Sosyalizm* bilinmediğinden, Antika *Tefeci - Bezirgân* derebeğileşme kördüğümü, *İlkel Sosyalizm* Toplumundan yeni çıkmış *Barbar kılıcı*'ndan başka hiçbir şey kesemiyordu. O *Mültezim*'den *Mütesellim*'e ve gene *Mütesellim*'den iktidar müteahhidine el değiştirmelerden dört yıl sonra: G. 699, D. 1300 yılı, Osman Gaazi bağımsızlığını ilan ediyordu.

Osmanlının kılıcı Tarih sahnesine böyle çıktı. Bu noktadan Osmanlı Ordusuna, Seyfiyesine (Kılıçgiline) varıldı.

"SULTANLAR" FURYASI

Selçuk Sultanı Alâeddin III, Moğol Gaazân Han tarafından oğlu ile birlikte (G.707, D.1307) yılı öldürüldü.

"Bizans İmparatorları ol vakit Asya'da yalnız Konstantiniyye ufkunda duran topraklara, yâni Keşiş Dağında (Uludağ) *sona eren yerlere sahipti. Bu dağın ötesinde, deniz kıyısınca, aşağıdaki tertiple 10 küçük Türkmen hükümeti bulunuyordu."*{99}

Eski *Grek*, yeni *Türk* adları ile bu yerler şöyle sıralanır:

1- *Karasi*: Mizi (Ortaçağ Bizans alaylarının adı).

2- *Saruhan* ve *Aydın*: Lidya yahut Meonya.

3- *Menteşe*: Karya.

4- *Teke*: Lisya, Pamfilya.

5- *Hamid*: Pizidya, İzuri (Teke'nin kuzey içleri).

6- *Karaman*: Hamid'in kuzeyinde Likaonya, Lârende sözcüğü oradan gelmiş olabilir. Merkezi Konya.

7- *Germiyan*: Karaman'ın kuzey-doğusu. Kuzey Frijya. Oradaki Kotyum kenti *Kütahya* adını alır.

8- *Osmanlı*: Keşiş (Uludağ) eteklerine dek Galatya, Bitini.

9- *Kastamonu*: Paflagonya. (Selçuklu Sultan Mesud'un oğlu Gaazi Çelebi, Selçuklu bittikten sonra 50 yıl*Kastamonu* ve *Sinop* yörelerinde Bizans ve Cenevizlilerle savaşır).

10- *Kızıl Ahmetli: Umurbey* ve *İsfendiyar* (Henet, Kokon ve Maryandini ülkelerini, Gaazi zamanında, eski uluslarından ele geçirir.)

Bunlardan başka iki Anadolu Devletçiği daha vardır:

11- *Zülkadriyye*: G.870, D.1387 yılları *Adana* ve *Maraş*'ta kurulacaktır.

12- *Burhanettin Oğulları*: Kızılırmak ötesinde, Kapadokya'da kurulmuştur.

Ve bunların hepsi, Osmanlı'dan baskın birer *"Sultan"*, hatta *"Ulu Sultan"* kesilmişlerdir. Bunu bastıkları paralardan okuyoruz. Alâeddin-i Karamanyan'ın parasında: *"Essultan'ül Azam Kâraman"*; İsfendiyar parasında: *"Essultan'ül Azam El Melik'il Alâ Muhammed Ertena", "Emir Muhsin"*; Germiyan parasında: *"Han"* yazılıdır.{100}

Kim bakardı Osman'gile? Ama, Tarih Osmanlıyı öne sürdü. Neden?

KATALİZÖR "ORDU- ULUS"

Osmanlılık, merkezde bir çelik çekirdek askercil örgütün

yaratığı gibi görünür. Herşeyin kılıçla çözüldüğü bir çağda, Toplumun ekonomik ve sosyal yapısı ile kılıcın ilişkileri hiç göze çarpmaz. Kılıçlı insan, ilkin İlb iken, önce adını *"Gaazi"*ye çevirmiş, sonra bütünü birden ayrıcalaşıp *"Seyfiye Tarıyk"*(Kılıççıl Yolu) diye seçilmiştir.

Osmanlı Toplumu mu *Seyfiye*'den çıktı, Seyfiye mi Osmanlı diye anılan Toplumdan çıktı? Böyle metafizik sorular: "Tavuk mu yumurtadan çıktı, yumurta mı tavuktan?" skolastiğinin tâ kendisidir. Elbet Osmanlı topluluğu Kılıçlıgil'den çıktığı gibi, Kılıçlıgil de Osmanlı Toplumu denilen ortamdan çıktı. Bu iki varlığın etki-tepkisi olmadıkça, Osmanlılığın Tarihcil doğuşu kavranamaz.

Herşey, tepeden tırnağa silahlı bir Göçebe billûrcuğun (Kayı Boyu'ndan Ertuğrul Kolunun): çöken *İslâm-Bizans Serhaddi* denilen kaynar kazan içinde haşır-neşir Medeniyet çözeltisi ortamına düşmesi ile başlar. Ve o tek billûr, bütün Medeniyet ortamının doygunluk (işbâ) haline gelmiş dağınık zerrelerini çevresinde kristalize eden organik *Maya*, şimik *Katalizör* rolünü oynar.

Katalizör Kayı Boy'u içinde herkes *Kılıçlı*'dır. Hiç kimse ötekinden ayrıcalı bir *"Seyfiye"*lik taslamaya kalkışamaz, Çevre Medeniyet yığınları için ne olursa olsun, Kayı Boy'u kendi Göçebe yapısı ile tepeden tırnağa bütünü silâhlı ve aksiyoncu bir tümlüktür. Onun için, Osmanoğulları bir *Ordu-Ulus*'tur.

TOTALİTER: SİLAHLI-GÜÇLER

Ordu-Ulus durumu, yarım yüzyıldan aşırı, hatta yüzyıla yakın sürdü. Ertuğrul zamanında olduğu gibi, Osman Gaazi zamanında, ve bir süre Orhan Gaazi zamanında aynı durum yürürlükte kaldı. *"Eli silah tutan"* her Kayı Türkü toptan *Ulus-Ordu'sunun* bölünmez eri, Gaazisi, İlb'i idi.

Klâsik Tarihe göre, Osman Bey zamanında: *"Beğliğe dahil aşiretlerin bütün eli silâh tutanları esasen asker"*{101} idi. Boyun gelenekcil *Kan* örgütü dışında ne ayrı bir savaş örgütü, ne savaşanların birbirlerinden ayırtlı kılık kıyafetleri yoktu.

Sefer: *Gazâ* (Kutsal Savaş) idi. Gazâ'nın gerektirdiği *"İhtiyaç zamanlarında bir araya gelerek muhtelif kumandanların emrine verilen Suvari"*{102} güçleri, er meydanına atılırdı.

Bu, modern deyimi ile *TOTALİTER* savaşta, sonra "Osmanlı" adını alacak olanlarla, öteki Oğuz Oymak ve Boy'larından Rum ülkesine (Anadolu'ya) akın etmiş olanlar arasında en küçük sosyal ve askercil ayrılık yoktu. Osmanoğlu da, *Kermiyan* (Kütahya), *Karasi* (Balıkesir), *Saruhan* (Manisa), *Aydın, Menteşe*(Muğla), *Hamid, İsfendiyar, Ramazan, Zulkadriye, Edene, Murgan* ve ilh. oğulları da aynı Orta Asya göçebe Oymak ya da Boy'larının kolları idiler.

Yalnız Osmanoğulları o günkü dünyanın en alıngan neyrengi noktasına, en kritik Momenti üzerine düşmüşlerdi. *Karacahisar, Bilecik, Yarhisar, İnegöl* kalelerini kolayca ellerine geçirdiler. *Yenişehir*'i*"Yüksek binalarla Darülmülk edinince" (Netâyic'ül Vukuât)*, Selçuk Şahı Alâeddin, Osmangil'e *Eskişehir*'le birlikte *Sancak Beyliği* verdi. Nasıl silâhlanıp nasıl savaşacağı, Osmanoğullarının kendi bilecekleri işti.

Osmangil'in gerisinde kim vardı? *Tebriz*'i tutmuş Cengiz oğulları *İlhanlı* Devleti idi. Cengizgil İlhanlı'lardan *Ertena* Bey, Selçuk Devletinde Bakan olarak tutunamadı. *Karaman* oğulları Konya'ya egemen olunca, Ertena Bey *Kayseri* ile yetindi. Bu Tebriz Tatarlarının dağılıp çökmeleri demekti.

KIZILIRMAK'TAN SAKARYA'YA GEÇEN SERHAD: KIRŞEHİR ÜLKÜCÜLERİ

Osman'ın *"Bey"* oluşundan 12 yıl sonra *Selçuk* ta göçünce, tüm Anadolu Oğuz Türk Boy'larının ellerinde bağımsızlaştı. Artık silâhlı güç olarak, vur vuranın, tut tutanın demekti. *"Askercil Demokrasi"* örgütlü, savaşı zenaat edinmiş Türk Boyları için, geride bağlanacak kimse (hiçbir İslâm ve Tatar Saltanatı) kalmamıştı. Saldıracak tek çökkün Medeniyet, *önlerinde* kalıyordu.

Bir numaralı hedef, "KIZIL ELMA": bol altınlı kefere *Bizans*'tı.

Bütün Anadolu *"Beyleri"* için her türlü*Altına Hücum* stratejisi ve taktiği, kendiliğinden Bizans topraklarında gerçekleşebilirdi. Bizans'la burun buruna gelen tek Beğlik ise Osmangil'deydi. Totaliter *Silâhlı Kan* örgütü ancak orada *Devletleşen*ayrıcalı *Silâhlı-Güçlere* doğru gelişebilirdi.

O zaman, Anadolu'yu tutmuş bütün *"Rum"* ülkücüleri, inanılmaz bir sağlam içgüdü ile Osmanoğullarının çevresine yöneldiler. Bizans'a karşı birinci Selçuk Türklerinin *Serhad*'di *Kızılırmak* Boyları idi. Osmanoğulları daha Söğüt bucağına yerleşir yerleşmez, Göçebeler Serhaddini *Sakarya* boylarına getirmiş oldular. Geri kalan bütün Türk *Kan*'larından *Gazâ*'ya susamış olanlar oraya yönelecekler, Askercil beceri ve davranışları oraya dökeceklerdi.

Roma'nın çöküşünden sonra Cermen barbarları yanında *Kilise* ve *Manastır*'lar ne yaptılarsa, İslâm çöküşüden sonra, Bizans çöküşünü hazırlamakta *Câmi* ve *Tekke*'ler onu yaptılar. Osmanoğullarının kaçınılmaz başarıları daha başlamadan, bütün kutsallıklar Osmanlılığın *Politik* ve *Askercil* örgütlenişi uğruna ılgar ettiler. Bu ılgar edişin en büyük ve köklü iki sembolü *Şeyh Üdebâli* ile *Hacı Bektaş* oldu.

Bu iki adamın Osmanlı politika ve askerlik hayatında oynadıkları yaman rol önemsiz birer tesadüfmüş gibi konulur. Her insancıl olayda olduğu gibi, burada da *Tarihcil Determinizm* yüzde yüz etkendir. Şeyh Üdebâli de, Hacı Bektaş ta *Kırşehir*'lidirler. Nitekim, *Türk dilini* ilk güçle savunan bilgin *Ahmet Kırşehrî*de, Anadolu'da *Türk Birlik* ülküsünü şiirleştiren (sonra torunu ile ilk gerçekçi Osmanlı Tarihi'ni veren)*Âşık Beşe* de, bütün şehir üretmenlerinin kansız Osmanlı fütuhatına kucak açmalarını sağlayan *Ahi Evran* da hep *Kırşehir*'lidirler.

Kırşehir, gelişi güzel bir kasaba değildir. Anadolu'da Bizans'a karşı ilk Serhad boyu olan *Kızılırmak*'ın koçbaşı gibi Batıya çıkıntılı yerinde, *"Kızılelma"* ülküsüne en önde yaklaşan bir Kenttir. İlhanlı ve Selçuklu çöküşünden sonraki Türk dağınıklığına karşı ilk Türk'ün *Birlik* çığlığını yükselten, birleştirici köy ve şehir örgütlenmelerini geliştiren ocak Kırşehir'dir.

O Tarihcil Devrimler çağında, sık sık buluşan *ermiş* üçler

Kırşehir'de toplaşırlardı. *Şehir Üretmenleri Örgütünün* başı Ahi Evren ile Türk *İlb*'lerinin "Ozan"ı Âşık Beşe, o zaman debbak Ahilerin çalıştıkları Kırşehir ırmağı boyunda buluşurlar, *Köy üretmenleri Örgütünün* başı Hacı Bektaş'ı beklerler, orada *"yârenlik"* ederlerdi.

Kırşehirli Şeyh Üdebâli'nin Osman'a kızını verişi gibi, o kızın karnından çıkacak çınar ağacının bütün dünyayı kaplaması rüyası da, yorumu da Kızılırmak Serhaddinden Sakarya Serhaddine gelişin mitolojisidir. Bugün gerçek mitolojiler gibi, o Osmanlı *"Rüyası"* da, yalnız Tarih sezilerinden kaynak almıştır. Yoksa, o anacık babacık günlerinde kimin aklından eserdi, Bursa'dan kalkıp tâ Kırşehir'in en ücra Suluca Karacahöyük'ü önündeki Hacı Bektaş'in soluğundan, Yeniçerilik Ruhunu çıkartmak?

Bütün Osmanlı Orduları bu mitolojik gerçekliklerin hamuru ile yoğrulacaktır.

ANADOLU'DAN RUMELİ'YE GEÇEN SERHAD: BEDRETTİN ÜLKÜCÜLERİ

Osmanlı Silahlı Güçleri deyince, yalnız Selçukluyu yıkan güçler akla gelmez. Yıkılan Selçuktan da Osmanlıya katılan güçler, sanıldığından çok büyük ve etken olmuşturlar. Bunun en açık örneğini Simavnalı Şeyh Bedrettin dölünde buluyoruz.

Şeyh Bedrettin *"Camiül Fusûleyn"*{103} eserinde kendi adını şöyle yazar: *"Mahmut ibni İsrâil ünlü İbn'il Kadî-i Simavne"*. O Simavna Kadısı İsrâil'in kim olduğunu *"Hâzâ Menâkıb'ı Şeyh Bedrettin bin Kadı İsrâil"*adlı kaynakta okuyoruz.

Menâkıb, büyük bir gerçekçilik anıtıdır. *"Beylerin gece gündüz akın edip kaleleri ve şehirleri fethettikleri çağ"*dır. Gaazilerden Abdülaziz *"Gazâ evi her kaçan açılsa"*, Tanrı uğruna öne düşerdi. *"Ne derse olurdu. Savaşta zafer yolunu açtığı sınanmıştı." "Şah oğulları onsuz eşmezlerdi."* O yürüdü mü,*"Ovalar, yazılar Gaazilerle dolardı."*{104}

Bu pîr *Abdülaziz* Konya'da doğdu. Şah Alâeddin dölünden Selçuklu'nun (Abbasîlerde Bermekî gibi) veziri idi. Mevlâna ve

Hüssameddin Çelebi okulunda yetişti. Osmanlıya katıldığı zaman 100 yaşını geçmişti. Belki Osmanlıya ilk Beylik belgelerini getirenlerdendi. Yanında iki kardeşi *Abdülmümin* ile *Fâzıl Biğ*, kızkardeşinin oğlu *Dülbentli İlyas* ile oğulları *Hacı İlbeği* ve *Gaazi Ece*, en sonra Şeyh Bedrettin'in babası olacak bilgin oğul *İsrail* vardı.

Menâkıb bu yedi Selçuk Hükümdarlığı Gaazisine Arapça *"Seb'a Seyyâre"*, Acemce *"Heft Encüm"*, Türkçesi *"Yedi Yıldız"* diyor. Yerindedir. Çünkü Osmanlı'nın Rumeli'ye geçişi de, Haçlılar önünde ilk muhakkak ölümden kurtuluşu da bu yedi yıldız savaşçı İlb'lerin emeğine dayanır. Rumeli'ye geçişi, Tarih "Susuş Kumkuması" bir türlü açıklayamaz. *Menâkıb* açıklar:

"Şeh Süleyman ile bu yedi acar

Cem'olup tedbire yuğurdu hamur."

Osmanlı ordusu *"Derya katına"* gelince, Süleyman rüyasını gördü:

"Diktiler önüne bir kâfur mum

Şûlesinden görünür aksây'ı Rum."

Bu rüyayı yorumlayan da, gerçekleştiren de Abdülaziz ve 6 yoldaşı oldu.

Rumeli'ye geçen Osmanlıyı Hristiyan dünyası 35 bin kişi ile yoketmeye gelir. Ne Lala Şahin'ler, ne Evrenos Beyler, ne Murad I Hüdâvendigâr ortalıkta yoktur. Bir bozgun, belki Osmanlıların sonu olacaktır. O kritik ânda, Abdülaziz'in kızkardeşinin torunu Hacı İlbeği, Haçlıların beşte birine yakın (8-10 bin) kişi ile ünlü baskınını yapar. "Tarih", artık bunu saklayamaz: *"Sırp Sındığı"* diye anar.

Ve ondan sonra Osmanlı, Rumeli'de göçebe kapkaç olmaktan çıkar. Yerleşir. Bursa yerine Edirne*"Darülmülk"* (Ülke evi) olur (1359).

İLK DÖRT TİP ASKER

Osmanlılığın Tarihcil ve Sosyal doğuş ortamı, Tabiat'te güneş

sistemlerini doğuran Saman Yollarındaki "Sehâb'ı Muzıy" (Işıklı Bulut)lara benzer. Bin bir ışık, elektron, atom gücü karşılıklı etki-tepki, ilişki-çelişki içinde, gittikçe maddeleşmeye, billûrlaşmaya varır.

Ertuğrul ve Osman Gaazi çağları için ayrı bir ordu gücü yoktur. Bütünüyle düşünüp davranan bir Ordu-Boy vardır. Böyle bir toplumda askeri sivilden ayırmak kimsenin ne aklına gelir, ne elinden gelir. Herşey ateşli bir Kaos (Mahşer) dir.

Orhan Gaazi, daha doğrusu *Bursa*'nın fethi ile birlikte, amorf Kaos'un içinde güçlerin biçimlenmesi, atomlaşması başlar. En son billûrlaşmalarına dek uzayıp gidecek olan güçlerin *ayırtlanışı* (farklılaşması) kendini gösterir. O ayırtlanış içinde başlıca dört tip *silâhlı güç* belirir:

1 - Aşiret Güçleri: *İlbler*,

2 - Tarikat Güçleri: *Dervişler*,

3 - Başkent Güçleri: *Yaya'lar*,

4 - Taşra Güçleri: *Azeb'ler*

Bu güçlerden ilk ikisi: *Aşiret* (Oymak) ve *Tarikat* (Yol) güçleri, İlkel Sosyalist Toplumun *KAN* örgütünden gelmedirler. Son ikisi, *Başkent* (yahut düpedüz: Kent) ve *Taşra* (yahut düpedüz: Köy) güçleri, daha adları söylenirken belirdiği gibi: *TOPRAK* üretiminin yarattığı örgütlenmeden gelmedirler.

Aşiret-Tarikat güçleri: Tarihöncesi'nin; *Başkent-Taşra* güçleri: *Tarih*'in aramağanılardır. Orhan Gaazi çağında bu iki tür güçler henüz kesince ayrılmamışlardır. Daha doğrusu henüz birbirlerini yok edememişlerdir. *Çobanlık* ile *Tarım* üretimi nasıl birbirlerini yokedecek iki Ekonomi yordamı iken bir arada kalabiliyorlarsa, tıpkı öyle, Tarihöncesinin sosyal sınıfsız *Kan* güçleri de, Tarihin sosyal sınıflı *Kent*ve dolayısı ile *Medeniyet* güçleri ile *Karma*'dırlar.

Zamanla sınıflı *Medeniyet* nasıl sosyalist *Tarihöncesini* yokediyorsa, Osmanlı savaş güçleri içinde de tıpkı öyle, *Başkent-Taşra* güçleri, gitgide *Aşiret-Tarikat* güçlerini yok

etmeye doğru aşındıracaktır. Ancak *Gaaziler* çağında birbirinin can düşmanı güçler, sanki kardeşmişler gibi, kurtla kuzu bir arada bulunurca yanyana çalışırlar.

Bunlara yalnız ana çizileri bakımından kısaca bir iki sözle değmelidir.

AŞİRET - TARİKAT GÜÇLERİ

Oğuz Türkleri'nde her OYMAK bir *Ana-KAN*'dır; her BOY bir *Çocuk-KAN*'dır. Gırtlak çatlatan *"KHAN"*sözcüğü o KAN'dan, yahut KAN sözcüğü HAN'dan gelmedir.

KAN örgütünde iki tip *Baş* vardır:

1- *KAM: "Sivil"* kutsal *Kan* başıdır;

2- *İLB:* Yalnız savaş için seçilen*askercil* Kan başıdır.

Her Oğuz Türk boyu gibi, *Kayı* Boyu da o iki tip başlarla İslâm Medeniyetine*Horasan*'da girdi. Müslümanlığa girilir girilmez: *Kam* tipi *Evliya* (Türkçesi: *Ermiş*) oldu. Ermişlerin türüne*Derviş* denildi. *İlb* tipi de kendiliğinden Arapça *Gaazi* adını aldı. Gaazi'lerin türüne *Seyfiye* denilecektir.

Toplumun *üst* güdücü katlarında beliren bu *ayırtlaşma*, Toplum *bütünü* içinde de kendini gösterdi.

Aşiret (Oymak) güçleri: için seçkin örnek, İlkel Sosyalist Savaşçı *İlb* (Batı'daki Şövalye) idi.

İlkin Oymak ve Boy üyelerinin hepsi *Ülkücül SavaşÇı* ("Fiy Sebilillah Cihad": Tanrı uğruna kutsal savaş) erleri, *İlb*'ler, *Gaazi*'ler idiler. Orta Barbarlığın *Sürü* ekonomisine dayanan *Göçebelik*'i yerine, ansızın, Medeniyete ulaşmış *Toprak* ekonomisi ve dolayısiyle de *Oturganlık*, öztürkçe deyimi ile *YERLEŞME* gerekince, İlkel Komuna *İlb*'leri arasında da bir *işbölümü* belirdi.

İLBLER – AKINCILAR

Toprağa YER'leşenler: *YÖRÜK TOPLULUKLARI* (cemâatleri) idiler. Bunlar fethedilen yerlere, en çok Anadolu'dan Rumeli'ne *"yürüdüler". Sefer*'de geri hizmetlerini başardılar. Barışta toprağa *"yerleştiler". Batı Roma* yıkılışında, Roma topraklarına yerleşen *Cermenler* ve öteki hür barbar *"Kolonlar"* gibiydiler.

Yörük toplulukları, tâze insan gücü olarak, çöken Bizans (Doğu Roma) topraklarını *Kolonize* eden Türklerdi. Ofçabolu, Vize, Selânik, Naldöğen, Tanrıdağı, Kocacık köyleri Türk göçebelerin yerleşerek kolonize ettikleri yerlerden örneklerdir. Yörük toplulukları, giderek, Osmanlı *Çiftçi yahut Reâyâ* yığınları içinde eriyecekler, kaynaşacaklardır.

Bir bölük *İlb*'lerin sonucu köylüleşmektir.

Aynı Türk erleri içinde, sırf toprak işiyle geçime katlanacağına, *"Permanan Devrim"* gibi *"Permanan Savaş"* içinde kalanlar da oldu. Bunlar İlkel Komuna *Askercil Demokrasisi* gelenek-göreneğini sürdürdüler. Onlara *AKINCILAR* denildi.

Akıncılar, Osmanlı Ordusunun barış bilmez *Gerilla* güçleri idiler. Onlar için dünyada Devlet birdi: Kendi Devletleri. Sınır da, çizgisi ve biçimi bulunmayan *"Serhad Boyu":* Savaş doğrultusu idi. *"Hatt-ı müdafaa yok, sath'ı müdafaa vardır"* sözü, asıl Osmanlı Akıncılarının parolası idi. Onlar için *"Sath-ı taarruz"* vardı.

Akıncılar, sınır ve çevrelerinde *"at oynatan"* şimdiki deyimi ile *"Hafif Süvari"* güçleriydiler. *"Yaz kış düşman topraklarına akınlar yaparak mal ve esir alırlar"*{105} idi. Onların Barışı bu idi. *"Sefer"* dedikleri, Payitahtın katıldığı Merkezcil Savaşlarda ise, düşman topraklarını *"keşf"* ederler pusuyu önlerler, Ordudan 4-5 gün ileride, inanılmaz çabuklukla *"harekât"* ve *kuşatım'lar* yaparlardı. Göçebelerin,*"KIZILELMA"*ya gönül vermiş ATLI savaş İlbleri idiler. Ama öyle kalmayacaklardı. Toplum yapısı ile birlikte deri değiştireceklerdi.

Akıncılık, çoğu *Türk* babadan oğula geçen *"OCAK"* (bir çeşit gedikli zanaat) sayılırdı. Ne *Maaş* alırlardı, ne *Vergi* verirlerdi. Kimilerine Tımar sunulurdu. *"Tviça"* denilen "*Çeribaşı"*larından çoğu *"Timarlû"* idiler.

Görüyoruz. Bu son biçimlenişleri ile Akıncılar, Medenî Devlet'in *Profesyonel Askeri* durumuna gelmişlerdi. 10'lu örgütleri, *Onbaşı*'ları, *Yüzbaşı*'ları, *Binbaşı*'ları yetişecekti. Hepsi birden *Akıncı Komutan*'lara bağlanacaklardı. O zaman artık akıncıları Osmanlılığın *Taşra Silâhlı Güçleri* sırasına girmiş buluruz.

KAM'LAR – DERVİŞLER

Tarikat Güçleri: Her Boy Kan'ının, *Kam* adlı kutsal başlarından İslâm dinine aktarılmış kişilerden kurulmuştur. Kam'lar *Şamanizm*'in göçebe atılganlığından, çökkün İslâm toplumuna Savaş ülkücülüğünü getirmişlerdi. Aşınan, Derebeğileşen İslâmlığa *İlb*'ler taze KILIÇ gücünü, çeşitli *Tarikat* (dişi YOL) erleri olan *Derviş*'ler de tâze İNANÇ gücünü aşılamışlardır.

Osmanlı Toprak Düzeni Derebeğileştikçe beliren, o bir karanlık köşeye pusmuş, zenginlere yardakçılık eden asalak, dilenci Derviş tipi, sonraki soysuzlaşmalardan fırlamıştır. Oğuz Oymağında ve Boy'unda*Kam* ne ise, ilk Osmanlı fütuhatında *Derviş* odur. İlk Derviş, yürekleri inançla dolduran, ruh koruyucu, moral düzeltici, gereğince kılıca da sarılıp önde dövüşücüdür.

Onun için, ilk Osmanlılıkta *Derviş* te, tıpkı *İlb* gibi, yerine göre *Kolonizatör*, yurda *Bayındırlık* getirici Toprak üretmeni, örnek işletmeler kuran Tarım geliştiricidir. Yerine göre, yalın kılınç akıncıdır. Orta Barbar *Askercil Komunası*'nın bütün dinamizmini taşır.

Osmanlılık, *"Tarikat"* adı ile çöken Medeniyet yapısına Barbar aşısı yapmış hem *Ekonomik*, hem *Politik*örgütler kurdu. İlk Osmanlı fütuhatındaki Silâhlı Güçler de, Tarikat erleri Dervişlerle ruh ve beden birliği yaparak gelişti. O nedenle, ilk Osmanlı silahlı güçlerinde *İlb*'i (*Gaazi*'yi) *Derviş*'ten ayırdetmek güçtür.

Bunu bize en iyi belgeleyen şey, Osmanlı ileri atılışında Ordu-Ulus gücünü en *örgütlüce* ve en *bilinçlice*temsil eden Tarikatların aldıkları adlardır. Birkaçını analım:

1- *"Gaazîyan'ı Rûm":* Açıkça, Bizansı temizlemeye gelmiş

kılıçeri *"İlb"*lerin (Gaazi'lerin) *Dişiyolu* (Tarikatı)dır.

2- *"Abdâlaan'ı Rûm":* bunlar da Gaaziyan'dan kıl kadar aşağı kalmayan kutsal savaşçı yürüklerin Savaş-Politika örgütüdür.

3- *"Ahiyyan'ı Rûm": Şehir üretmenleri*'nin hür ve Kamucu sosyalist loncalarıdırlar. Zaman zaman ordulaşarak Devlet yıkan ve Devlet yapan tarikattendirler.

4- *"Bağcıyan'ı Rûm":* adı üstünde, tıpkı Anadolu'da Derebeği zulmüne ve saltanatına karşı savaşmış, Yeniçeriliğin ruhuna işlemiş *Bektaşilik* gibi, *Tarım Üretmenliği*'ni sınır savaşçılığı ile bağdaştırmış bir dervişliktir.

Hepsi *Batınî ("İçerûdan içerû")*dirler. Çökkün medeniyet derebeyliklerine karşı içlerine kapanmış gizli savunma örgütleridirler. İçine girdikleri daha ileri üretim yordamında *"Ahî"* (Kardeşçil), yahut *"Kalenderî"* (Hoşgörücil: Stoisyen) olarak Sosyalistçe çalışıp yaşarlar. *"İş Başa düştü"* mü, çekice, bıçağa sarıldıkları gibi, kılıca, tebere de sarılıp *"Pir aşkına"* ölesiye dövüşmeyi de bilirler.

Osmanlı ordusunda, *Dişiyol* (Tarikat) larından hız alırlar. Teker teker, yahut topluca savaşın *"Eryolu"*na *(Sefere)* çıkarlar.

(YAYA - MÜSELLEM), (AZEB - GARİP), (VOYNOK - CANBAZ - CEREHOR)

İlk Osmanlıda *"Payitaht"* yoktur ki, *"Taşra"* ayırdı bulunsun. Onun için, *Gaaziler* çağında Silâhlı Güçlerin *Başkent* güçleri, *Taşra* güçleri diye ayırdını yapmak uydurma olur. Onlar sonraları, *ayırtlaşan* toplumun Ordu içinde yarattığı ayırtlaşma ürünleri olacaklardır.

Bununla birlikte, bağımsız Beylik gelişmeye başlar başlamaz, *Medeniyetin:* Kayı Boyu toplumu gibi, Osmanlı silâhlı güçleri üzerine de etkisi aldı yürüdü. O zaman ilk defa tümü silâhlı, toplumdan ayrı ve gittikçe silâhlanma imtiyazını tekelleştirecek yeni yeni güçler icadedildi.

Bunların doğuş biçimlerini bundan sonraki Ayrım'da özetleyeceğiz. Burada iki sözcükle yetinelim.Yeni*Silâhlı* güçler, yeni *Üretim* yordamının: *Toprak Ekonomisi*'nin dolaysızca ürünü oldular.

Bütün klâsik silâhlı güçler: Piyade - Süvari - Topçu diye ayrılırlar. İlk Osmanlıda henüz top yoktur. Onun için daha çok Merkez sayılabilecek Padişahın çevresinde *Yaya*'lar: Piyade olurlar. Daha doğrusu, ilkin herşey gibi temiz Türkçe *"Yaya"* adını alan ilk gündelikçi askerler, sonra gene herşey gibi (bugünkü Alafrangalaşma gibi) Acemceleştirilerek *"Piyade"* etiketini daha "medenî" sayarlar.

Yaya'lar ak *keçe külâh*, renkli bolca *çakşır*, kalçayı geçen ak *gömlek, kaftan* giyerler. Biner kişilik örgütlerle düzenlenir, ordulaşırlar. *Kılıç-Kalkan*, yahut *Mızrak-Topuz* kullanırlar. Hazarda (barış zamanı): *"Çiftlik"*lerine çekilip tarımla uğraşırlar, *"her çeşit vergiden muaf"* olurlar. Seferde (savaş zamanı), 2 akça gündelikle can alıp can verirler. [Bkz. Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi, s.31-33. -y.n.]

Çok sürmez. Baştakilerin işine gelmezler. Yerlerine Türk asıllı olmayan *Yeniçeriler* getirilir. Kendileri, ilkin taşraya doğru itilen ilk daimî Suvari sayılan *Müsellem* biçimine aktarılırlar.

1389 Kosova Savaşı'nda Murat I'in topçuları onlardan gelmiş olacaktır. Fâtih, *Yaya* Kapıkulu'ndan *Cebeci Ocağı*'nı kuracaktır.

İlk *Toprağa* ve dolayısı ile *Padişaha* bağlı ve daha çok Taşra silahlı gücü gibi sayılabilecek olan Osmanlı askerleri *AZEB*'lerdir. Bunlar, Orhan Gaazi çağında, Ordu önüne çıkıp dövüşen *Hafif Süvari*'lerdir. Sefere *gönüllü* katılan ulûfeli (gündelikçi) atlılara da *GARİB* adı verilir.

At hizmetinde *"Vazifeli"*, toprağa bağlı, bağdaşıklı askerler Hristiyan iseler *VOYNUK*, Müslüman iseler*CANBAZ* adını alırlar. Ağır geri hizmetlerinde *"mükellef" (görevli)* askerlere *CEREHOR* denir.

Azeb'lerle Garib'ler *ileri* hizmette, Voynuk'larla Canbaz'lar ve Cerehorlar *geri* hizmette ilk "eyalet askerleri" sayılabilirler.

B- KUL ORDUSU

YILDIRIM FÜTUHAT

Bursa fethedilince, *Ordu-Boy* birden bire *Ordu-Devlet* durumuna girdi. Bursa kenti, Bizans'ın en güvendiği ileri karakolu idi. Bursa Tekfuru'nun kalesi, hazinesi, sarayı içine girilir girilmez, DEVLET'in de içine girilmiş bulunuluyordu. Yalnız bu Devlet, Selçuk saltanatı gibi dost değil, düşmandı.

Ortadaki Devlet, Bizans Devleti idi ve yenikti. Bütün sömürüşü, ezişi ile yıkılmıştı. Orhan Gaazi, Bursa Tekfuru'nun hazineleri önünde şaşıp kaldığını saklamıyordu: Bu ne zenginlik gücü idi, bu ne askerlik güçsüzlüğü idi? Osmanlı'da bir Tanrıcıl üstünlük mü vardı? Âşık'ların, Ahî'lerin, Şeyh'lerin, Abdal'ların hakları olmalıydı. Tanrı Osmanlı'ya *"Yürü yâ kulum!"* demişti.

Osmanoğlu yürüdü. Bursa'nın fethinden iki yıl sonra *İzmit, Hereke, "iyi bir sarılma"* (Netâyic'ül Vukuat) dan sonra *İznik* kaleleri kefereden temizlendi. *Kocaeli* Türklerin olmuştu. Oradan doğru Bizans'ın ana yuvasına gidilemezdi. Onu arkadan, karadan çevirmeli idi. Greklerden, Perslerden ve Makedonyalılardan beri Bizans'ın yolu Çanakkale'den geçiyordu.

Aksi gibi Çanakkale yolu üstünde Müslüman Türk Beyliği vardı: *Karasi.* Karasi'ye egemen olan Aclân Bey, oğlunu Bizans Serhaddinde çarpışan Orhan Gaazi'nin yanına göndermişti. Aclân Bey ölünce, onun*"Dergâh'ı Orhanî'deki oğlundan bil'istifade"*{106}, Karasi, Şehzâde Murat elile Osmanlı ülkesine katıldı. Ve bir ay kuşatıldıktan sonra *Gemlik* kalesi de ele geçti.

Bu göz kamaştırıcı ve göz karartıcı yıldırım zaferleri hangi güçten geliyordu? Osman'gilin, Derebeği kafalı, Toprak budalası ve Sömürü bunağı olmayan eşitçil Göçebe ruhlarından. Bu ruhu en iyi temsil eden ve uygulayan kişi, Şeyh Bedreddin Simâvî dedeleriyle, baba ve amcalarının Rumeliye geçirdikleri Orhan Gaazi'nin büyük

oğlu (Beşe'si) *"Şehzade Süleyman Paşa"* idi. Süleyman *"Paşa"*, Şeyh Bedreddin dedesi Abdülâziz'in yoldaşı idi.

FÜTUHATTAN ORDU - DEVLETİN ÇIKIŞI

Tarih onun sosyal adâletçiliğini şöyle belirtir.

"Şehzade Süleyman Paşa, Rumlar elinde bulunan Taraklı Yenicesi teshiri (büyücül ele geçirilişi)*niyetiyle hareket idüp, âvaze'i adl'ü dâd'ı* (gösterdiği adaletli davranışının haykırılışı) *müştehir'i âfaak*(ufuklara ün salmış) *olduğundan ehâlisi arz'ı inkıyâd ettikleri* (teslim oldukları) *gibi Mudurnu ve Göynük hâkimleri* (egemen Beyleri) *dahi itâate mecbur olmalarıyle, halkı ilzam'ı cizye* (baş vergisi ödeme) *ile yerlerinde takrir"*{107} etti.

Osman Gaazi'nin bağımsızlık ilan ettiğinden 33 yıl sonra, (1333), bütün (Bolu-Bursa-İzmit) Hristiyan ülkeleri, halklarının gönülüyle Osmanlı olmuş, sınır İstanbul'un *Kartal* semtine dayanmıştı. Bu geniş toprakları, Kayı Boyu'nun Osman kolu sırf ve sâdece Oğuz Töreli *Kan* örgütü ile güdemezdi.

Fetih gibi, güdümün de tek şartı *Silâhlı Güç Örgütü*'ne dayanacaktı. Bu örgüt, Bursa fethedilir edilmez ele geçmiş *hazinelerden* ve *Kan* gelenek-göreneklerinden yararlanılarak kuruldu. Ve bir anda Osmanlı *Ordusu* ile birlikte Osmanlı *Devleti* de bütün orijinal elemanlarıyla biçimlenmeye başladı.

Osmanlı için amaç *Devlet* değil *Ordu* idi. Orhan Gaazi'nin bu işte üç akıl hocası ve güvenilir adamı: *Vezir Alâeddin, Çandarlı Halil Hayreddin, Konyalı Molla Rüstem* gösterilir. Bu üç adam, yıldırım çabukluğu ile gelişen olayları karşılamak için yalnız gerekli *Ordu* gücünü biçimlendirdiler. Ama, Ordu daha doğarken, Toplumun ve Toprak ekonomisinin gelişimi de *Devletleşiveriyordu*.

BÖRK

Osmanlı Tarihçilerinin en uyanıklarından Kâtip Çelebi, kısa not alır gibi verdiği olaylarda, Orhan Gaazi'nin *Koyunhisar,*

Ezengemid (İzmit) ve *İznik* şehirlerini ele geçirdikten sonra, bir Ordu Düzeni düşünüldüğünü belirtir. Bizansla içiçe girme, artık Osmanlı topluluğu içinde farklılaşmayı gerektirmiştir. Bu ayırtlanma: Silâhlıları Silâhsızlardan, Askeri Sivilden ayırmak biçimine girmiştir. Biçim ayrılığının sembolü, o zaman için: *Börk* denilen bir *külâh*'tan öteye geçmez gibiydi. Ancak, *Börk*, büyük önem taşıdı. Toplumun öz yapısında olan değişiklikleri, elle tutulur biçim ve renklerle göze batırdı. Börk'te en ufak değişiklik, Toplumun en derin altüstlüklerine belge oldu.

Bu gelenek günümüze dek sürdü: Yeniçeriliğin kalkması, yâni Osmanlılığın Batı savaş tekniğini benimsemesi, baştaki Börk yerine *Fes*'in geçmesi ile oldu. Saltanatın Cumhuriyete dönmesi, yani Türkiye'de yüzde yüz Batı Kapitalizminin *Sosyal* içyapı haline sokulması, Feslerin atılıp *Şapka*'nın giyilmesi biçiminde denendi.

Anlaşılan Börk Orta Asya'dan beri gelmişti. Çünkü Osman Gaazi'nin külâhına *"Börk'ü Horasanî"* deniyor. Bu Börk, sonra *"Kızılbaş"* diye kötülenmeye kalkışılacak bir Türk başlığı idi. Osman Gaazi'ninki: *"Fes büyüklüğünde, kırmızı kadife veya çuhudandır. Üzerine Tatar usulünde destar sarılır."*{108}

KÜLÂH DEĞİŞİKLİĞİ - TOPLUM DEĞİŞİKLİĞİ

Orhan Gaazi çağında Osmanlı Ordusu, yahut *Ordu-Devleti* kurulurken, gene başta Börk gelmek üzere, sosyal ayırtlanmayı hep kılık kıyafet biçimleri yüzeye çıkardı. *"Külâhları değişme"* sözcüğü, Osmanlılık ve Türkiye için, zaman zaman Politik ve Sosyal, ileri-geri İhtilâl anlamına geldi. Bunu, hiç iddiasız, Kâtip Çelebi şöyle özetler:

"Alâeddin Paşa (Orhan'ın alçakgönüllü kardeşi) *tâlimi* (öğretisi) *ile Kanunlarla ilgili şeyler, sikke* (basılı para) *ve libâs* (giysi) *cend* (ordu) *ve vezayif* (görev ücreti) *ve mertebeleri* (rütbeleri) *tertip eyledi. Ondan önce olan Selçuk sikkelerini değiştirdi ve kendü ismiyle darbeyledi* (bastı). *Ve dahi Cend'i* (Orduyu) *Reâyâ'dan* (güdülen çiftçilerden) *temyiz* (ayırt) *ettirilmek emreyledi ki Kırmızı, Sarı ve Siyah Börkler giymiye ve ondan sonra*

Siyahı Beyaza tebdil ve böyle kaldı, çak Yıldırım Bayezit'e gelinceye dek.

"Velhâsıl, Beyaz Börkleri Has Kullarına tayin eyledi ve Âyan (gözbebeği: hatırlılar) *ve etbâ* (uydu, kul)*larına Kırmızı Börk tâyin eyledi. Bu dahi Han Ebûl Fetih* (Fethin babası Mehmet) *zamanına gelince*(olduğu gibi) *kaldı. Ebul Fetih Sultan Mehmet Leşker'e* (askere) *beyaz sarık giymiye ve Yaya'ya Beyaz Börk giymiye emretti, ve anı altun ile süsleyip, hâlâ ana Üsküf derler, ve Kırmızı Börk Tevâbi'e mahsus kaldı."*{109}

Demek, ilk kez Fâtih orduyu beyaz sarığa ve börke bürümekle, kendi *"Has kulları"* durumuna indirebilecekti.

İLK GÜNDELİKÇİ TÜRK ASKERİ: YAYA - YAMAK – ACEMİ

M. Belin çevirisine göre (G.728, D.1328) yılı, onu çevirene göre (G.726, D.1326) yılı Orhan kardeşi Alâeddin'e Devlet işlerini havâle etti.{110} *Cihannüma* yılı 731'lere getirir. Bir bilginler topluluğunun yazdığı söylenen *"Mufassal Osmanlı Tarihi"* ise, Osmanlı Ordu-Devlet'inin kuruluşunda *Yeniçerilik* Murat I zamanına çıkarılır, yâni geciktirilir.

Yılın ve tepedeki kişinin o denli önemi yok. Önemli olan, *Yaya Müsellem* örgütünden *Yeniçeri* örgütlenmesine geçişin kendisidir. Bu iki basamak, Osmanlı Toplumunun Osmanlı Ordusu üzerine damgasını vuruşundan ileri gelir.

İlk Osmanlı, henüz Göçebe geleneklerini bütünü ile yaşarken, Ordusu da *TÜRK KANI*'ndan gelme ordudur. *Yayalar* da, *Müsellemler* de hep *Müslüman-Türk* insanlardır. Bu olay herkesçe *Orhan* Gaazi çağında bulunur. Orhan Gaazi, kardeşi Alâeddin'e, o da Kadı Hayreddin Paşa'ya *"Askeri ziyade etmek"* gereğini belirtir. Hayreddin, Osman Gaazi zamanında *Bilecik Kadısı* iken, Orhan Gaazi zamanında *Bursa Kadısı* olmuştur.

Bursa'nın ele geçmesi, Osmanlı'ya Bizans'ı kuzeyden - güneyden kuşatma ufuklarını açmıştır. Bu ufuklar Ordu ile Askerle genişletilecektir. Asker ise, besbelli, Hristiyan dünyasına karşı

savaşmayı kutsal bir ülkü sayacak Müslüman-Türk'lerden toplanır. Onun için, artık hem Kadı, hem Paşa olan Hayreddin, kendisine Alâeddin kanalıyla belirtilen gereğe, hemen önerisini yapmış ve böylece ilk Müslüman-Türk*Yaya* askeri gerçekleşmiştir.

"(Kadı Hayreddin) *"Sultanın ilimden Yaya yazup çıkarasız", demekle Reâyâ* (güdülen çiftçiler) *bu haberi işidüp "Padişah hizmetinde olalım" deyü rağbet gösterdiler. Çok adam yazıldı. Ak Börk giyip yürürlerdi. Yaya tamam olduktan sonra gelenler dahi "Bâri bizi Yamak yazın, Sefere bile* (birlikte)*varup hizmet edelim" dediler. Kara Halil ve Alâeddin tedbiri ile kimi Acemi ve kimi Bahçelere tâyin olunup tahrir olundular ve ol yazılanların her birisine bir Akça, ki dörtte bir Dirhem gelir, Sefer vaaki' oldukta alalar. Seferden rücu ettikleri* (geri döndükleri) *zaman yine ziraatla meşgul olalar ve anlardan asla Rüsûm'u Divânî* (vergi) *alınmaya ve her 10 adama 1 baş, 100 adama 1 baş, ve 1000 adama 1 baş tâyin olundu. Ve nâmları Piyade (YAYA) adıyla meşhur oldu."*{111}

YAYA'LARIN "YAYA BIRAKILIŞLARI"

Görüyoruz. Osmanlı Toplumu içinde *Asker* ayrımı ile birlikte, Savaş zamanı *gündelik* Akça alan, Barış zamanı *Vergiden* bağdaşık olan bir küme türemiştir. Ancak bu insanlar, gerek *"Piyade: Yaya"*, gerek*"Acemi: Yamak"* olsunlar, hepsi de Türk-Müslüman olmanın eşit haklılığını ve güçlülüğünü kendilerinde bulmaktadırlar. Hele, örgütlenmiş *silâhlı* duruma girer girmez, ülke idarecilerinin her kaprisine ve çıkarına *"körü körüne itaat"* etmeyebilirler.

Osmanlı Toplumunun o yaman *Ayırtlaşma* (farklılaşma) günlerinde ise, politikaca sivrilenlerin her zaman arslan payını kendi gövdelerine indirmemeleri için, Kayı Boyu'nun ülkücü Gaazileri olarak kalmaları gerekirdi. Kalamadıklarına göre, Sosyal Adâlette kusur edeceklerdir. Bu kusurlarını görecek olan Türk-Müslümanlar içinde ise, eli silahlı olan Yaya'lar ve Acemi'ler armut toplamayacaklardır.

Yaya'lar gidip ölsünler, baştaki kodamanlar zenginleşsinler.. Eşit haklı Müslüman-Türk buna hemen açıkça başkaldırmaktan geri

kalmayacaktır. Baştakiler ise, bu başkaldırmayı hiçbir zaman haklı bulmayacaklar, o zamanın deyimiyle *"FESAT"* sayacaklardır. Nitekim öyle oldu.

Klâsik Tarih, somut gerekçeler vermiyor. *"Dinleyen anlatandan ârif gerek"* deyip, iki üç satırla, ilk *Türk Kan* çocuklarının tepkisini sezdirmekle kalıyor. Savaşta 1/4 *"dirhem'i serî"* tartısıyla 1 *"Akça'i Osmanî "*gümüşü *"Vaziyfe"* (Gündelik) uğruna ölmek; Barışta yalnız *"Tekâliyf'i Divâniyye ve Örfiyye"*den *"muaf"* olarak gene Topraktan emeğiyle ekmeğini çıkarmak... *"Yaya"*lara düşen görev buydu.

Ya başka insanlık, yaşama, yurttaşlık hakları? Baştakiler ne isterse olacaktı? Baştakiler eşitlikten yan çizerlerse ne olacak? Yaya'lara gene meşhur *"körü körüne itaat"* kalacaktı. Modern demokrasilerdeki askerlere kolayca kabul ettiriliveren bu otomatlığı, ilk Türk kandaşlıklarına yutturmak kolay olmadı. Ve bu Türk silahlı gücünün köle edilmeye içten içe kafa tutması gelenekleşecekti.

Bugüne dek Türkçe'de söz pelesengi olmuş *"Yaya kalmak"*, besbelli ilk Osmanlı Türk askeri *"Yaya"*ların başına gelenden aktarma bir anlamdır. *"Yaya"*lar, anlaşılıyor ki, ilkin *"Yaya kalmak"* istememişlerdir. O zaman Klâsik Tarihin şu satırlarıyla *"yeni"* bir duruma geçilmiştir:

"Teşekkülleri artık maksadın ruhuna uymayan ve haşarılıkları sâbit olan bu askerlerin yerine, 730 (D.1330) tarihinde dışarıdan, sonra da içeriden alınan Hristiyan çocuklarından teşekkül etmiş yeni bir milis."{112}

"Maksadın ruhu": Tefeci-Bezirgân sömürü ve güdümü önünde, meşhur *"Askerin siyasetle meşgul olmaması"* idi. Öyle bir asker 1300 yıllarının Türk toplumunda bulunamazdı. *"Yaya"*ları *"yaya bırakmak"*yoluna gidilmeliydi.

HÜR TÜRK YAYA'LAR YERİNE, ESİR GAYRITÜRK ÇERİ

Bunun yolu ne idi? Gündeliğini ömür boyu Padişahtan aldığı

için *boynu eğri* kalacak *daimî ordu* (aylıklı asker) birinci şarttı. *Müslüman*, kıyasıya *"materyalist"*ti. Maaş oltasını yutan asker kolay başkaldıramazdı. Sonra yeni milis *Hristiyan* kökten koparıldığı için *yalımı alçak* kalacaktı.

Klâsik Osmanlı Tarihi, ilk Müslüman-Türk hür köylülerinden kurulu *Yaya* askerin yerleşip kökleşmeden kaldırılışını şöyle özetler:

"Ondan sonra bunlar (Yayalar)*, Sefer'de Hazar'da* (Barışta) *giderek fesad itmiye başladılar. Ondan sonra Padişah, küffâr evlâdını* (Müslüman olmıyanların çocuklarını) *devşirip getürtmek ihtiyâr eyledi*(diledi)*, ve askere munzam* (katışık) *oldular, ki İslâmlık şerefine kavuşalar ve hem din düşmanlarına Cihat* (kutsal savaş) *ideler.*

"Vaktâ ki 1000 oğlan getürdiler, her birisine 1 Dirhem ziyade idüp, herkesin istidadine göre isimlerini YENİÇERİ diye adlandırdılar. Ondan sonra Piyade'ye mezrealar (ekilecek yerler) *tâyin ve bunu Vaziyfeleri* (maaşları) *yerine tâyin etmişlerdir. Amma, Seferde atlar ile gelüp, asker ile birlikte tenbih olunup bunlar Müsellem adıyla anılmışlardır."* [{113}]

Kâtip Çelebi Osmanlıyı, Cumhuriyet Türkiye'sinin Tarih bilginlerinden daha iyi tanısa gerektir. Ona göre *"Müsellem"* denilen atlı köylü askerler, Yaya'ların "bozulmasından" sonra ortaya çıkmıştır. Yeniçeri Ocağı kurulunca, Yaya ve Müsellemler: Yol, Köprü, Kale onarımı gibi geri hizmetlerde harcandılar. Çorum ilinin: Kızılca, Çirmen, Çingâne sancaklarına yerleştiler. Çiftliklerde vergisiz tarımla uğraştılar.

YENİÇERİLİĞİN İLK TASLAKLARI: PENÇİK

Yeniçeri adı gibi kendisi de bir *Türk* icadıdır. Türkler, *"Rum"* dedikleri Anadolu'ya gelir gelmez, biraz genişlemek ve Devletleşmek isteyince, azınlıkta kaldıklarını, sonra bu azınlığın da Devlet disiplinine, eski Bizans yığınları kadar yatkın olmadıklarını gördüler. O zaman ele geçmiş yerlerin eski *Medeniyet*usulleri ile *Köleleşmiş* insanlarından yararlanmak zorunda kaldılar.

Oğuz Türkmenleri'nden çok daha önce Selçuk Sultanları bu *"zor"*u duydular. Devlet *Başkanına bağlı* ve yalnız askerliği *zanaat* edinmiş, gönüllü yahut milis birlikleri aylıklı olarak kullandılar. Bu ilk *Daimi Ordu*oldu. Yeniçeri'nin Padişaha bağlı ilk gündelikçi merkezcil silahlı güç karakteri orada başladı.

Yeniçerinin ikinci karakteri: *"Devşirme"* oluşudur. Müslüman-Türk olmayanlardan asker yazmak ta, Osmanlıdan önce başka Oğuz Boy'larında denendi. Yeniçerilik:

"Aydın Oğullarının yaptığı gibi Harpte alınan erkek esirlerden beşte birini Şeriat Kanununa göre, Devlet Hazinesine almıya ve bunları ileride askerlik hizmetinde kullanmak üzere yetiştirmeye teşvik"{114} yolunu tutmaktı.

Osmanlıda buna *PENÇİK Kanunu* denir. *"Penç:* Beş" ve *"Yek:* bir" sözcüklerinin Türkçeleştirilmişinden gelir. Askerliğe yaramaz erkek ve kadın esirlerden *"Nakden vergi"* alınırdı. Askerliğe alınanlara *Acemi Oğlan*, yahut *Pencik Oğlanı* denirdi.

Bunları ilkin Süleyman Paşa (Orhan Gaazi'nin oğlu: ölümü 1359) denedi. Kısa bir eğitimden geçirdikten sonra 2 Akça gündelikli Yeniçeri olarak kullandı. Acemi Oğlanlar, ilkin *"Lâpseki, Gelibolu, Çardak arasında işleyen at gemilerinde"* (Suvari taşımakta) çalıştırıldılar. 1 Akça gündelik alırlardı. Beş on yıl sonra 2 Akça *"Yevmiye"* ile *Yeniçeri* olurlardı.

Ne var ki, vücudu kafası Hristiyanlıkla *biçimlenmiş* kimseleri, sırf esir düştükleri için katlandıkları hizmetlerinde tam başarılı bulmak olağan olamazdı. Nitekim:

"Gelibolu Acemi Oğlanı kuruluşu üzerine pek çok mahzuru görülmüş olan bu usul de terk olundu."{115}

YENİÇERİLİK: TÜRKE VERMEK - DEVŞİRMEK

İlk denemeler, yetişkin esirleri sağlam Osmanlı askeri yapamamıştı. Böyleleri ne askerlikçe, ne kültürce, ne ülküce Osmanlıya yarayamazdı. O zaman yüzde yüz Osmanlı icadı olan köklü bir adam yetiştirme yolu ortaya çıktı: *"TÜRKE VERMEK"* ya

da *"TÜRKÜN ÜZERİNE VİRMEK"!* Yeniçeri, "RUH"unu *Türkten* alacak, "BEDEN"ini *Padişaha* satacaktı.

10 ile 25 yaş arasındaki esirler, ufak bir bedel ödenerek, Türk köylüsünün yanına verildi.Orada dil, din, gelenek görenek benimsetildi. Sonra *"Acemi Ocağı"*nda askerlik zanaati öğretildi. Bu eğitim ve öğretim başarıyla sonuçlanınca, *"Bedergâh"* dedikleri, Türkçesi "KAPIYA ÇIKMA" işlemi ile *Yeniçeri* yapıldı.

Bütün Orta Asya Göçebelerinin uyguladıkları bu sistem, Osmanlı Türkün gerçekçiliği kadar kendine, ülküsüne, prensibine güvenli insancıllığını da gösterir. Bütün o *"Batınî"* denilen İlkel Komünizm kalıntısı*"İçerudan içeru yol"*un buyrultusu ile, esir alınmış *düşman, dost* ediliyordu. Birinci Osmanlı Devleti boyunca bu metod değişmedi.

Birinci Osmanlılık yıkılınca, *Fetret* (anarşi) çağında, Beyler arasındaki dövüşler dış savaşların yerini tutunca esirler kıtlaştı. O zaman Osmanlılar, *"Kendilerinden önce denenmemiş"*{116} olan "DEVŞİRME" Kanununu çıkardılar. Eski *Pençik kanunu "bir vergi usulü olarak kullanıldı."*{117}

3-5 yıl veya uzun aralıklarla, Hristiyan uyrukların 8 ile 15 veya 18 ve en çok 20 yaşındaki erkek çocuklarından en sağlıklı ve güçlü olanları gereken sayıda *"Devşirildi"*. (Artık bu sözün ne Acemce'si ne Arapça'sı yoktu). Zekât gibi 40 evde birinden olursa, soylu çocuklar alındı.

Devşirme alanları, ilkin *Arnavutluk, Mora, Adalar, Bulgaristan* idi. Sonra: *Sırbistan, Bosna-Hersek, Macaristan* da araya katıldı. Fâtih çağında sırf Bosna'nın Müslüman halkından da devşirme alındı. *"Bu imtiyaz kendilerine, Bosna'nın fethi sırasında kendi istekleri üzerine verilmiştir"*{118} Yalnız Bosnalı Müslüman Devşirme köylü Türke verilmezdi. Saray hizmetine, Bostancı Ocağı'na yazılırdı. Devşirme kanunu zaman zaman: *Trabzon, İstanbul, Bursa, Kayseri Karaman*'dan *Erzurum*'a dek ugulandı. Devşirilenler *Pençik Oğlanları* gibi: 1) Türke verme, 2) Acemi Oğlan, 3) Bedergâh olma.. yolundan yetiştirildiler.

Devşirme bir seçimdi, hatta Bosnalılara bakılırsa, bir *"imtiyaz"*dı.

Şu çocuklar devşirilemezdi: evli, ana-baba yetimi, köy Kethudasının oğlu, sığırtmaç, çoban ve oğulları, kel, fodul, köse, doğuştan sünnetli, Türkçe bilen, sanat sahibi, İstanbul'a gelip gitmiş, çok uzun yahut çok kısa boylu...

YENİÇERİLİĞİN RUHU: BEKTAŞİLİK

Tarihçe *Pençik* 1360 yılı, *Yeniçeri* 1360-65 yılı ortaya çıkar. Hacı Bektaş'ı Veli 13'üncü yüzyılın ikinci yarısında ölür. O bakımdan Hacı Bektaş kişi olarak Yeniçeri kuruluşuna katılmış olamaz. Kuruluşta giyilen*Börk* geleneği: Haçı Bektaş Paşa ile Hacı Bektaş'ı Velî oğlu Timur Taş Dede, Mevlâna'nın torunu Şâh Çelebi ile bağlanır.

Yeniçeri *Börk*'ü aslında bir *Ahî* (Kardeş) başlığıdır. 45 santim (1 1/2 ayak) yüksekliği arkaya tiftikten*"yatırtma"*lıdır. Başa geçen 3-4 parmaklık bölümü gümüş, altın klabdanlıdır. Önünüdeki gümüş yahut mâdenden yuvarlak *"Yünlük"* veya *"Tüylük"* (Kaşıklık) taşlarla süslüdür. Yukarıki çembere dek uzar. 4 parmaktan ötesi bir demir çenberle arkaya devrilir, genişleyerek omuza iner. Bu *"Yatırtma"* bölümü, efsanece: Yeniçerinin başını sığazlayan Hacı Bektaş'ın cübbesindeki yenin sembolüdür.

Osmanlılığın kuruluşu, Ahî örgütüyle desteklenir. Osman ve Orhan Gaaziler gibi Murat I de, *"Tarikatin nüfuzundan büyük ölçüde istifade etmiştir"*{119} Ancak, Yeniçerilik doğarken, artık *Batınî*liğin eski biçimleri gibi *Ahî*'lik te görevini bitirmiş, yerini Bektaşiliğe bırakmıştır.

Onun için, *Yeniçeri Kanunnamesi*'nde yazılan *"Yeniçeri fukarâsının durumda ve oturumda"* uydukları kanunlar ve kurallar, tıpkı *Bektaşi* fukarasınınkidir. Ocağa Bektaşilik 15'inci yüzyılda *"girmiş"* sayılır. *"Ocaklu"*ya: *"Zümre'i Bektâşiyân", "Gürûh'ü Bektâşiyân", "Tâife'i Bektâşiyân"* denir. İleri gelenlerine*"Sanâdiyd'i Bektâşiyân", "Rical'i Bektaşiyan"* adı verilir.

Ocak ve Tarikat karşılıklı kişi ilişkileri ile bağlı bulunurlar. 94.cü Cemâat *Orta*'sında, Hacı Bektaş'ı Veli'nin vekili olan BABA oturur. *Pîr* Evinde, Hacı Bektaş Türbesinin BABA'sı ölünce,

İstanbul'da Yeniçeri Ağasından taç giyer.

Osmanlıda 150-200 ve daha fazla kişiye *Sürü* denir. Yeniçeri *Orta*'ları 100'er kişi ile kurulur. Orta sayısı, ilkin 10 iken, Fâtih çağında 64 ve *"Sekbanlar Ortası"* da katılınca 65 olur. Kanunî bunları 101'e çıkarır. Orta Komutanı *"Yayabaşı"*dır. Ve Fâtih çağına dek, Padişah gibi Komutanlar da *"Yayabaşı Börkü giyerlerdi"*{120}

AYRIM VIII

DEVLETLEŞMENİN GECİKİŞİ

KARDEŞİ KARDEŞE KIRDIRAN MEDENİYET – DEVLET

Bu gidişin anlamı: Kutsal *Oğuz* töresinin dört bir yanından aşındırılıp rafa kaldırılması demek olur. Klâsik Tarih, bu diyalektik gidişi metafizik dondurmaya çevirdiği için, *"Ortak Toprak Mülkiyeti"* üzerine kurulmuş *İlkel Komuna* yapılı Kayı Boy'unda, seçimle iktidara gelmiş Osmanoğullarının, gitgide Hükümdarlaşmalarını, sanki bir sinek uçmuş gibi önemsiz, bayağı işler sırasında sayıverir. Ve şöyle der:

"Fakat, Osmanoğulları bu hakkı (Kamu mülkiyetine dayanan seçimle iktidara gelme görevini) *yalnız Hükümdarla onun erkek evlâtlarına hasretmişler ve başa geçenler ilk iş olarak erkek kardeşlerini ortadan kaldırmak suretiyle, Devletin ve Millî vahdetin parçalanmamasını te'mine çalışmışlardı. Zira, Osmanlı Beyliğinde baştan beri muntazam ve müstakar bir veraset sistemi mevcut değildi. Devlet ricâlinden ileri gelenler ve askerî kuvvetler kime tâbi olursa o Devlet Reisi olurdu."*{121}

Ancak 14'üncü yüzyılın ikinci yarımını kaplayan Murat I çağında (Osmanlılığın kuruluşundan 60 yıl sonra) Osman Gaazi'nin açtığı *Amca Katilliği* yolu, *Kardeş Katilliği* biçiminde

tam *"Devletçiliğe"* girdi:

"Murat Bey Hükümdar olunca küçük kardeşleri Ahmet, Mahmut, Yusuf'un gözlerine mil çektirmiş, kendisine isyan eden Mustafa Çelebi'yi (Hamid Sancağı, Teke) ise, ele geçirip idâm ettirmiştir. "{122}

Ve Osmanlılığın 90'ıncı yılından önce, İlkel Sosyalist *Kan* örgütünün *Aile* ortak varlığı ve ortak yetkililiği ortadan kaldırılamamıştır. Üçüncü *"Padişah"* sayılan Murat (1360-1389) zamanı:

"Devlete iştirâk hakkı, bütün âileden alınarak, Hükümdar oğullarına tahsis edilmiştir. Yıldırım Beyazit zamanında da bu usul takip edilmiştir. {123}

YILDIRIM'IN DÜŞÜŞÜ

İlkel Komünizmden Sosyal Sınıflı Medeniyete (Amca ve kardeş Katilliği isteyen *Devletleşmeye*) geçiş, tam 102 yıl (1300-1402) sürdüğü halde, Osmanlılığa uğur getirmemiştir. Tam tersine, en büyük uğursuzluğu: İbn-i Haldûn'un yazdığı 100 yaşında ölümü, yıkılışı getirmiştir. Çünkü, İlkel Komünist Oğuz Töreli Kayı Boy'una boyun eğdirmek kolay olmamıştır. Sınıfsız Sosyal düzen erleri, aradan yüzyıl da geçse, eşitsizlik ve kölelik yaratan Medeniyet Düzeni içinde bir türlü eğilip bükülememişlerdir.

Öyleyse ne yapılacaktı? Eğilmeyen yiğitler kırılıp atılacaklardı. Osmanoğulları, "atı alıp Üsküdar'ı geçtiklerine" inanıyorlardı. Kendisine *"Yıldırım"* etiketi takılan Beyazit, komşu Bizans'ın makyavelizmini kendi silah arkadaşlarına uygulamayı kolay, daha doğrusu tadına doyum olmaz keyifli bir iş saydı.

Bununla birlikte, *kişicil saltanat* sürme keyfi, 500 yıl önce bile *"keyif veren zehir"*di. Hele, üç kuşak önceki Oğuz Töreli İlkel Sosyalizmi bir türlü unutamayan Osmanlı topluluğu, bu keyifli zehiri homurdanmadan yutmuyordu. Beyazit, Bizans artığı Kul Saltanatını, babası Murat Hüdavendigâr'ın Kosova Meydan Savaşı'nda (1339) yendiği Sırp Krallığından öğrenmişti. Ama bu *"İç bâde güzel sev var ise akl'ü şuurun"* felsefeli sarhoş kerametlerini,

Oğuz gelenekli insanlara söktüremedi.

"İlk defa Yıldırım Beyazit, karısı Sırp Prensesinin tesiriyle Saltanata ait bazı usuller koymaya teşebbüs etmiş, kendisini halktan uzak tutmuş... Halk arasında dedikodular alıp yürümüş, alışılmamış âdetler, masraflı sefâhet meclisleri yadırganmıştı."{124}

Yıldırım, topraklardaki Dirlik Düzeni'nin soysuzlaşmasını ve halkın Saltanat baskısı altında direnişini Makyavelizmle bastırmak istedi:

"Osmanlı beyleri içinde ilk defa Yıldırım Beyazit sadece Çandarlı âilesine dayanarak öbürlerini hiçe saymıştır." Ama gene de Çandarlı ile "Diğer Beylerin ve Paşaların sözü hâlâ geçmekte idi."{125}

Sonuç ne oldu?

Aksak Timur'un baskını patlayınca, Beyazit'i candan tutan çıkmadı. "Yıldırım" sanılan Beyazit, terbiyeli maymun gibi, Barbar Timur'un *"Kafes"*i içinde insanlara teşhir edile edile öldü. Ve Birinci Osmanlı Devleti kapandı.

BARBAR TATARLAR - MEDENİLEŞMİŞ TÜRKLER

İlk Osmanlı Devleti'nin 100 yıl içinde batışı, ne Aksak Timur Tatarlarının tesadüfüdür; ne Yıldırım Beyazit'in aşırı kişiliğinden patlak vermiştir; ne de Ankara ovalarındaki tek muharebede dönmüş *"Talih'i Harp"* adlı uydurma baht işidir. *İnsanlık Tarihi*'nin bütünü içinde: çöken *Uzak* ve *Yakındoğu Medeniyet*'lerine karşı akın vardır. Orta Asya'nın Orta Barbarlık konağını henüz aşmış Göçebe Tatar Toplumu akıncı başrolünü oynamıştır. Bu akın, Çin Türkistanından kalkıp, İran-Irak-Suriye'den Mısır'a, ve Anadolu yaylasından (eski Sard yerine geçmiş) İzmir'e dek uzayan Antika Bezirgân *Orta Yol'unu*, ünlü*"İpek Yolu"*nu açmıştır.

Osmanlı Tarihi'nin bütünü içinde: bu Evren olayının daha güç veya daha kolay uygulanmış bulunması söz konusudur. Kolay, bir tek savaşma ile uygulanmıştır. Neden?

Çünkü *"Dünya Bezirgânlarla bayındırlaşır."* (Timur'un Fransa

Kralına Mektubu) prensibinden yola çıktığı halde, Tatar toplumu, henüz hiçbir Medeniyetle, sınıflaşma zehiri ile soysuzlaşmamıştır. Osmanlı Türkleri ise, 150 yıldan beri, İslâm ve Bizans Medeniyetlerinin bütün soysuzlaştırıcı ortamı içinde bunalmıştır, bozulmuştur.

Bu Tarihcil Sosyal oluş şartları yüzünden çarklar nasıl işledi? Ayrıntılarına girmeyeceğiz. Sonuçlar herkesin bildiğince yeterli yargılara elverir.

Barbar akınları, eskimiş Medeniyetleri yıkarken bile iki çelişki içinde gelişim sağladılar:

1- Yıktıkları Medeniyetin ekonomi pusulası olan *BEZİRGÂNLIK*'a yeni yollar ve ufuklar açtılar.

2- Dolayısıyla, o zamana dek ayakta kalabilmiş *"BARBARLIK"* adlı İlkel Sosyalizm'in son kalıntılarını biraz daha temizlediler.

Bu konuda Osmanlılık kadar öğretici örnek bulunamaz.

BOZGUNDA "İHANET" PADİŞAHTAN MI, HALKTAN MI?

Timur adına bağlı *Ulusların Göçü*, Osmanlılık için hem olumsuz, hem olumlu bir sürü gelişmelere yol açtı. Bunların Politikada en önemlileri sayılabilecek olanları başlıca iki yönde görüldü:

1- Osmanlılıkta İlkel *KOMUNA* *insan* ve *gelenek*'lerinin kalıntılarını temizlemek yönünde;

2- Osmanlılığa, çökmüş *MEDENİYET* artığı *insan* ve *kuralları* kesince sokup yerleştirmek yönünde...

Timur'un kolay ve çabuk Zafer kazanması, Yıldırım Beyazit'in *"İhanet"*e uğramasına bağlanır. Doğrusu, Yıldırım Beyazit birçok güvendiklerinden beklediği yardımı görmedi. Tersine, "adamım" zannettikleri, el altından Timur'a yardım ettiler. *Padişah* açısından bu duruma "İhanet görme" denilebilir.

Tarih açısından konuyu ele alalım. Padişaha "İhanet" durumunda kalanlar kimlerdi? Padişahlığa *bağlı* birçok *Beyler* Timur yanına geçmişlerdi. *"Halk"* Beyazit'i gönülden tutmamıştı. Neden?.. Çünkü:

1- *Beyler* açısından: Padişah Çandarlı'yı tutup ötekileri ezmekle, kendi silâh arkadaşlarına daha önce*ihanet* etmişti. Karşılığını görecekti. Hiçbir *Kan* şefi, yahut savaş *İlb*'i (Gaazi'si) eliyle seçtiği ve başa geçirdiği adamın kulu, kölesi durumuna girmek için yaratılmamıştı. O zamanki Toplum Kurallarına göre asıl ve ilk *"ihanet"*, Başa geçirilen Osmanoğlundan gelmişti. İhaneti gören eşit güçlü, eşit şerefli *Kan* ve *Savaş* erleri armut toplayamazlardı.

2- *Halk* yanından: Osmanoğulları, kendi Toplumunun ortak çabaları ve kanları, canları pahasına kazanılmış zaferleri, kendilerine yıkılacak Bizans benzeri *Saltanat*'lar kurmak için dayanak yapmıştılar. Sırf *Başa* getirilmiş bulunmak yüzünden, niçin: Ulusun elbirliğiyle başardığı zafer bir kişinin kılıcı hakkı sayılsın? Böyle davranmakla, daha önce Osmanoğulları *Halka ihanet* etmişlerdi. Bir dış saldırıda, ihanet görmüş, köleleştirilmiş, ezilip soyulmuş halk, zâlim, pahalı, sefahat efendilerini tutmazsa, ayıplanamazdı.

Demek Timur altüstlüğünde, Osmanlı dölünün uğradığı bozgun: kendi ektiğini kendisinin biçmesi idi. Osmanoğulları, önce silâh arkadaşları olan yiğit *İlb*'lere, Türk Gaazileri'ne, sonra kurulan *Dirlik Düzeni* ile orada yaşayan *Halka* ihanet etmeyi, bir Saltanat görevi saydığı için, yarattığı hoşnutsuzlukla sarsılmış ve alaşağı edilmişti.

GERÇEK BİLİNÇSİZ HALK TEPKİSİ

"İhanetin" nereden, niçin geldiğini sezen o zamanın *egemen sınıfları*, gene Osmanoğullarından daha elverişli bir tutamak bulamadılar. Geçirilen Timur sınavından gerekli sonuçları çıkarmakta kusur etmediler. Onlar için yapılacak birinci iş, Osmanlılığı *diriltmek* ise, ikinci iş Osmanlılığı *Kan* düzeninden kesinlikle koparıp ayırmaktı.

Bu nasıl olacaktı? *"Halk":* ne *ekonomi* yapısınca, ne *ideoloji* bilincince, tarihcil bir yöneliş gösterebilecek yığın değildi. En *bilinçli* görünen *teşkilâtlı* halk yığınları: *"Gaaziyân'ı Rûm", "Abdalan'ı Rûm", "Ahiyyân'ı Rûm", "Bağciyân'ı Rûm"* adlarını almış örgütlenmelerden öteye geçememişlerdi.

Bu *Ahi* (Kardeş) ve *"Kalenderî"* (Hoşgörülü) denen *"Batınî"* TARİKAT'lar (YOLDAŞLIK'lar): adlarından ve prensiplerinden de anlaşılan Stoisyenlerdir. Bu Dervişler, Dünya Saltanatını hiçe saymakla dünyada en aşağılık *Saltanatlara* dayanak olmaktan başka bir şey yapamazlardı.

Halk o *"Tarikat"*larda politik *örgüt* ve *bilinç* edinmişti. O örgütlerin en olumlu bilinçleri ise, Barışta:*Çalışmak*, Savaşta: *Gazaa*'lara katılmaktı. Baştakiler namuslu ise, iyi çalışır, iyi savaşırlardı. Baktılar ki baştakiler sömürü ve baskı aracı olmuşturlar; yapacak pek az şeyleri vardı. Dünya malına metelik vermemek *"bilinci"* ile dünyaya küserlerdi. Kuruluşundan *"içeriye dönük"* olan *"örgüt"*leri, büsbütün*"Dünyadan el etek çekip"* meydanı soyguncular boş bırakırlardı.

Politikada böylesine *"örgütlü"* ve böylesine *"bilinçli"* olan Halk yığınlarının, iktidardakilere karşı tepkileri başlıca iki türlü oldu:

A) *Hasan Sabbah* yolundan yarı *mistik*, yarı *"meczup"*, kolayca esrarkeşliğe dökülen *Anarşizm*.

B) *Celâli Ayaklanmaları* yolundan, gene *mistik* ve sonuna dek *dar sınırlı*, Simavnalı Şeyh Bedreddin isyanı kadar mutsuz ve süreksiz Ortaçağ *Köylü Savaşları*.

Her iki tip *örgütlü* davranış ta, *sosyal bilinç*'in yerine *"insanüstü inanç"*ı geçirmiştir. *İnanç:* genel*İnsanlık Tarihi* içinde sosyal *gelişime* uygunsa, İslâmlığın ilk çağlarında olduğu gibi, *verimli* bir Medeniyete kapı açabilirdi. *İnanç:* İnsanlık Tarihinde bir *sosyal çöküş* gidişine kapılmışsa, Hristiyanlığın ilk çağlarında olduğu gibi, rolü tükenmiş bir Medeniyetin cenaze töreninden başka hiçbir işe yaramazdı.

Bu bakımdan *Antika* toplumun *Halk* hareketleri, en keskin *örgütlü* hâttâ *silâhlı* olduğu zaman bile, net duru, açık

bir *Sosyal Bilince* ve evreni gerçekten kavramış bir *Dünya Görüşüne* (Weltanschaung) kavuşamadığı için, daha doğarken ölüme mahkûm kaldı. Timur olayı günlerinde, Osmanlılığı kuran geniş *Halk yığınlarının* durumu bu idi. Ondan *aktif* bir *eylem* beklenemezdi. Ancak küskünlüğü ile, içeriye dönük olan "kabuğu içine kapanmışlığı" ile, *Pasif* direnci ile düşünüp davranabilirdi.

Öyle oldu. *Halk*, Aksak Timur'un vurduğu Osmanoğlunu tutmadı. Birinci Osmanlı Devleti yıkıldı.

KAN ŞEFLERİNİN "ARİSTOKRAT"LAŞMALARI ve TEMİZLENMELERİ

İlk Osmanlı yıkılışı içinde kim *Aktif* olabilirdi? Herbiri *Kişi* ve *Aile* ve *Kan* olarak Osman'gilin tekmesini ve zılgıdını yemiş İlb'ler, eski *Kan Başları* vardı. Timur gelip geçerken, *"İpek Yolu"*nu İzmir'e dek açar açmaz çekilince herkes birbirine düştü. *Fetret: Anarşi* dönemi, Osman'gilin Yıldırım'la başladığı *Kan Şeflerini*" temizleme" prosesini sanki tamamladı.

Beyazit'in *Çendereli*'gilleri tutan *Devletleşme* gidişine karşı dikilmiş Gaaziler arasında 3 tanesi önemli idi. Bunlardan Ali Beyazit oğlu Hacı İvaz Paşa, daha Fetret çağı başlarken saf dışı edilmişti. Klâsik Tarih, onu Çandarlı tarafından *"iftiraya"* uğratılmış göstererek, şöyle bir sonuca varır:

"(Hacı İvaz Paşa) *iftiraya uğrayarak gözlerine mil çekilmiş ve bu suretle, Türk aristokrasisi zaiflamıştı."*{126}

"Aristokrasi" sözcüğü çok ikiyüzlüce anlamlarda kullanılır. Derebeğileşmiş *Kan* şefi, halkı sömürürken *kötü* bir soyguncu *aristokrasi* örneğidir. Merkezcil Şahlığa kafa tutarken nedir? Doğu'da her zaman *olumsuzluğa* ve *geriliğe* yol açmış bir gericidir. Batı'da İngiltere'de, bütün Modern Burjuva Anayasa Hürriyetlerinin kaynağı olan *Magna Karta*'yı yaratmakla *olumlu* ve *ilerici* bir rol oynamıştır.

Bu "ikiyüzlü" *"ambivalân"*, Aristokrasi sözcüğünün iki çelişik

anlamını Birinci Osmanlı Devletinin yıkılış günleri için tartışmayalım. Tarih "eleştiriye" değil, anlaşılmaya değer.

İlk Osmanoğullarının kurdukları (daha doğrusu: Kuruluşunda başa geçirildikleri) Osmanlı Devleti içinde, eski *"Asil"* Kan Şefliği ve Gaazilik gelenekleriyle kazık gibi dik duran İvaz Paşa'dan sonra, iki *"Aristokrasi"* kazığını da, Fetret'in kendisi yıktı.

Emir Ali Beyzâde Timurtaş Paşa ve Oğulları, alınyazılarını alınyazısına kattıkları *mutsuz* Yıldırım Beyazit oğlu *İsâ Çelebi* ile birlikte yıkıldılar.

Amasya'lı *Yahşi Beyzâde* Beyazit Paşa da, Yıldırım Beyazit'in öteki *başarısız* oğlu *Mustafa Çelebi* tarafından öldürüldü. Olaycası, Osman'gilden yana olan da, Osman'gile karşı çıkan da devrilip gitti. Bu işi, bilmeyerek Aksak Timur'un Barbar akını yaptı.

DEVŞİRME KULLARIN BAŞA GEÇİRİLMESİ

*"Aristokrat"*lardan boşalan yerlere kimler dolduruldu?

Önce şunu göz önüne getirelim. "Aristokrat"lar kimdiler? Türk asıllı *"Padişah"*ı seçmeye, onunla eşit olmaya alışmış, eski *yürekli, hür Kan* şefleri idiler. Onları atınca, yerlerine ister istemez: çökmüş Medeniyetin *yenik* ve *köleleştirilmiş* saadık kulları geçirilecekti. Başka türlü, daha dün çarıklı, yabandan gelmiş Osmanoğullarını: gökten inmiş *Tanrıcıl* ve *Kutsal* ezelî mutlak *Efendi, Sultan, "Allahın Gölgesi"* diye kim, nasıl baştacı edebilirdi?

"Fetret" dönemi atlatılır atlatılmaz, Şeyh Bedreddin Simavî'yi çırılçıplak astıran ve öz kardeşlerini kirişle boğdurduğu için *"Kirişçi Mehmet"* ününü kazanan, Yıldırım Beyazit oğullarından son ayakta kalmış Çelebi Mehmet, anası *"Devlet"* Hâtun'un adı gibi, yeni İkinci Osmanlı Devleti'ni kurdu. Melânkoli kâbusları geçire geçire öldü (1421).

Yerine geçen Murat II, Birinci Osmanlı Devleti katastrofundan edinilmiş dersleri uzun Saltanat boyu (31 yıl) uyguladı. Uygulanan şey, bezdirici basitlikte itcil kulluktu. Savaşta esir alınmış Bizans'ın "gâvur" ettiği kişiler, öteden beri *"Devşirme"* diye seçilirdi:

"İkinci Murat, yüksek mevkilere yavaş yavaş Devşirme'den gelen ve Hükümdarların şahsına fevkalâde bağlı bulunan Devlet Ricâlini getirmeye başlamıştı. Türk aristokrasisine mensup olanları ise, ikinci derecede vazifelere tâyin eder olmuştu. Maamafih, Hükümet Riyaseti Çandarlı ailesinin elinde idi."{127}

Böylece Bizans metodlarını ve kullarını kullanmadan, Bizans sarayını taklide kalkışan Yıldırım Beyazit'in "yanlışı" olayların gidişiyle *"düzeltildi"*, Artık *"Saray"* kurulabilirdi. Ama Bizans'ta özenilen o yaldızlı Saray için, Sarayı bin yıldır yaratıp zenginleştirmiş bir *Payitaht* gerekti. Ne *Bursa*, ne *Edirne*, Osmanoğullarının dünkü *Göçebe*'liklerini kolayca örtbas edemiyordu.

FÂTİH'E DEK "OTURMAMIŞ" DEVLET

Yukarıda ana çizgileri özetlenen İlk Osmalı Devleti, görüldüğünce, bütün Ortaçağ Avrupa *Feodal* Devletleri gibi, *"melez"* bir sosyal-politik tipti. *Barbarlıkla Medeniyet:* orada, belirli ölçülerle kırma, karma bir düzen yaratmıştı. Bu düzen, egemen karakterince, sosyal sınıflara parçalanmamış olan Barbarlıktan Sınıflı Medeniyete doğru bir *GEÇİT* düzeni idi.

Böyle Geçit-Melez düzenlerde, ne *"dillere destan"* olmuş *"Asya Tipi Üretim"*, ne de *"Mutlak Müstebit Şark"* Hükümdarı bulunamazdı. Onun için Klâsik Tarih, belki de epey şaşarak, ama doğru olarak o gerçekliği anmaktan kendini alamaz. Neredeyse üzülürce der ki:

"Osmanlı Hükümdarları, Fâtih devrine gelinceye kadar. Devlette mutlak şekilde hâkim değillerdi. Beğliğin başına, diğer Beylerin ve Vezirlerin İTTİFAKI ile geçerler. Devlet idaresinde: başta bulunan Hükümet Reisinin ve onun yardımcılarının tesiri altında bulunurlardı. Zaman zaman aralarındaki rekabetten istifâde ile bâzılarını cezalandırıp bertaraf ettikleri olursa da, yine kendi başlarına hareket edemezlerdi.

"Fâtih bile meşhur Kanunnnesinde veraset usulünü vazzetmemiş, yalnız evlâtlarından her kime, yâni lâyık olana ve bu işe Ordu ve Ümerâ tarafından seçilince. Saltanat nasip olursa, Millî Birliğin bozulması

ihtimaline karşılık, diğer kardeşlerini öldürme hakkında bir madde koymuştur."{128}

Çünkü Fâtih Mehmet'e dek, *"Diğer Beyler ve Paşaların sözü"* ne denli kırılsa, onları kırmakta kullanılan *Çandarlı*'gil ayakta ve *Hükümetin başında* idi. Oğuz töresinin gelenek ve görenekleri dirliğini az çok saklıyordu. İstanbul'un Fethi, Osmanoğlunu o son *"Aristokrasi"* elemanından da *"kurtaracaktı"*.

FÂTİH - ÇANDARLI: KESİN DEVLETLEŞME

Olayı Türkler'den işitsek, Saltanata yaranma kayırması yapıyorlar kuşkusuna düşülebilirdi. Türk düşmanı Tarihçi, *"Kalabasa"*ya (Çandarlı Kara Halil Paşa'nın Rum ağzında kısaltılmışı: *"Kara Paşa"* yerine *"Kala Basa"*ya) Bizans casusluğu suçunu yükler. Osmanlı Tarihçileri suçlamayı atlayıp, Kara Paşa'nın boğdurulmasını, İstanbul'a savaş taraflısı olmadığına bağlarlar.

Olayın tam gerçekliği aydınlanmıyor. Çandarlı, İstanbul ele geçerse, Osmanoğlunun önüne geçilemeyeceğini anlamıştır. Son güçlü "Aristokrat" olarak sırasının kendisine geldiği bellidir. Bizans İmparatoru'na casusluk edecek kerteye dek gitmiş midir? Bizanslı Aristokrat, "Kalabasa"nın İmparator'a mektuplarını göstermiştir. Uydurma olabilir mi?

Muhbirin hemen oracıkta boynunun uçurulması, sağ kalıp ta, sonra ağzından bir şey kaçırmasını önlemek için de olabilir. Böylelerini yaşatmaya Fâtih'in dayanamaması da bir rol oynayabilir. Her iki ihtimâl de olayın özünde değişiklik yapmaz. Çandarlı'gilin Devlet içinde, Padişahlık gibi babadan oğula gelen bir Devlet oluşu, Bezirgân sınıflı Medeniyetin Merkeziyetçi İmparatorluğuna sığamazdı.

"Çandarlı gibi bir Vezirin şânına yakışır mı bu ihanet?" *"İhanet"*in anlamına bakar. "Fâtih gibi bir Ulu Haakan, Saltana bunca hizmeti geçmiş adamına kıyar mı?" Saltanat adamı: Kardeşine, Oğluna kıydırırsa, Vezirine mi acır?... Görevi biten her organ atılır. Atılmazsa, apandisit gibi tehlikeleşir. Fâtih *"Osman*

Oğlu" ise, Kara Paşa da *"Çandarlı Oğulu"* idi. *"Osmanlı"* Halil'in başını yemezse, *"Çandarlı"* Mehmed'in başını yiyebilirdi. *"Baş yemek"* Sosyal Sınıflı *Medeniyet*'ti.

Burada Tarihin *"Büyük"* veya *"Küçük"* kuklalarının *"kişilikleri"* az ilginçtir. Her kişi'nin az çok bir *"Sosyal kukla"* (Marx'ın deyimi ile *"Toplumsal Yaratık"*) olduğu su götürmez. Önemli olan şey, bu kuklaların oyunları bile değil onları oynatan sosyal iplerdir.

Artık, Toplumun *"Askercil Demokrasi"*li o yalınkat *"Kahramanlık"* çağı, sınıfsız *İlkel Komünizm* ile birlikte *"Tarihe karışmıştır"*. Sosyal Sınıflı Medeniyet'in istediği çağ: *Sömürmek* için köleleştirmek'tir; *Köleleştirmek* için köleleri kullanmaktır. Çağ bu idi. Fâtih o "iplerle" kıskıvrak bağlıydı. Başka ülkü taşıyabilir, başka türlü düşünüp davranabilir miydi?

"İstanbul'un Fethi'nden sonra, Sadrâzam bulunan Çandarlı Oğlu Halil Paşa, bu Sefere taraftar olmadığı bahanesiyle, öldürülmek suretiyle Türk aristokrasisine son büyük darbeyi indirdi. Sadâret, Vezirlik, Beylerbeyilik gibi yüksek memuriyetler hemen tamamen DEVŞİRME'lere tahsis olundu."{129}

Osmanlı Padişahlığında iktidar böyle kesin olarak ve bir daha geri dönememecesine *mutlak* DEVLETLEŞTİ.

BARBAR SÖZÜ: PADİŞAH = ŞAH'IN AYAĞI

Fâtih'ten önce Osmanlılığın Devletleştiği su götürmez. Ne var ki, bir Devletin Devlet sayılabilmesi, BAĞIMSIZLIĞI ile ölçülür. Denilebilir ki, Birinci Osmanlı Devleti, kendisine *Süzeren* (metbu) saydığı Saltanat yıkıldıktan sonra da tam bağımsızlaşamadı. Fâtih'e dek, hiç değilse mânen Selçukluların *Vasalı*(tâbi'i) olarak kaldı.

Bu bizim, şimdiki kafa yapımıza aykırı gelebilir. O zamanki Göçebe İlkel Komuna insanı *Yalan* bilmezdi. Ve bir yol *"Söz"* verdi mi, ölümü pahasına da olsa, o sözünden dönmezdi. Korkaklığından değil, Barbar yiğitliğinden ve dürüstlüğünden...

Osmanlı Türkü de, bir yol bağlılık sözü verdiği Selçuklulara, ayrı Osmanlı Devleti kurulduğu zaman da,150 yıl

kendisini *"bağlı"* saymaktan geri kalmadı. Bunu bütün, dil altında bakla gibi saklanan bir sıra olaylardan anlıyoruz.

1- *Osmanlılığın Bağımsızlığı:* ne zaman başladı? Osmanlı bağımsızlığını, hiçbir Osmanlı organı, hiçbir zaman kararlaştırmadı. Osmanlının öyle bir problemi yoktu. Onun için, Birinci Osmanlı Devletinin başlangıç yılı, bir Devlet Eylemi ile değil, sonradan, bu işe bir başlangıç uydurmak isteyen yazarların yakıştırması ile ortaya konulmuştur.

Bu yakıştırma gün: Gaazân Han'ın Konya'yı *"İstilâ"* ettiği gün sayılmıştır. O gün yeryüzünde artık bir Selçuk Saltanatı kalmadığı için, kendiliğinden başlıbaşına kalmış bulunan Osmanlılık başladı denilmiştir. Abdürrahman Şeref, G.699 (D.1300) yılının, Osmanlı Devletine başlangıç tarihi yapılmasını: *"İndel müverrihîyn karargîr"* (Tarih yazarlarınca kararlaştırılmış) bulunduğunu güzelce anlatır.

Ancak Tarih yazarlarının bu *"işgüzarlığı"*nı mert Osmanlı yiğiti aklına sığdırmaktan uzak kalmıştır. Bunu ondan sonraki olaylardan öğreniyoruz.

2- *Osmanlılığın Haraç Ödeyişi:* ne zamana dek sürdü? Bir Devletin öteki Devlete Haraç ödemesi, onun karşısında kendi Bağımlılığını *MADDECE* kabul etmesi demektir. Osmanoğullarında ne görüyoruz? Klâsik Tarih şunu açıklıyor:

"Osman Bey ve Orhan Bey, her sene İlhanlı hazinesine haraç vermekle mükellef bulunuyordu."{130}

Demek Osmanlılık, Selçukluların yıkılmasından 50 yıl önce olduğu gibi, 50 yıl sonra da, Selçuk Saltanatının yerini tutan Tatar'lara haracını ödemekte, *bağımlılığını* tanımakta kusur etmemiştir.

3- *Osmanlılığın Saygı Duruşu:* ne zamana dek sürdü? Bir Devletin öteki Devlet veya anısı önünde*Saygıduruşunda* bulunması, onun önünde kendi Bağımlılığını *ANLAMCA* (Mânen) kabul etmesi demektir. Osmanoğullarında ne görüyoruz?

Klâsik Tarih, *"Nevbet'i Pâdişâhî"* denilen her

sabahki *"Mehterhane'i Hümâyun"* çalışında, Osmanlı Padişahının, Selçuk Hükümdarı Alâeddin'e saygı duruşu yapmak üzere ayakta *"NÖBET"* tuttuğunu yazar. İlkel Sosyalist insan, sözüne böyle vefâlıdır. Kendisine *"Beylik"* veren Selçuklu dünyadan göçeli 150 yıl olduğu halde, Osmanlı ona "sadakatini" çiğnememiştir. Ve bunu bir zor altında kalmaksızın yapmıştır.

Ancak *Bizans* İmparatorluğunun mirasına konulup ta boylu boyunca *"Bizantizm"* başlar başlamaz, Osmanlıya da "Büyüklük Deliliği" bulaşmıştır. Ve ilkin Bizans Fâtihi şunu söyleyebilmiştir:

"İki yüz sene evvel vefat eden Sultan Alâeddin'i Selçûkî'ye tâzımen kaaim olmak (saygı duruşunda bulunmak) *beyhudedir."*{131}

Bu tutum, bize *"PADİŞAH"* sözcüğünün kaynağını sezdirmez mi? Osmanlı 200 yıl, başının üstünde *"Şah"*olarak hep, kendisine *"Beylik"* vermiş olan Selçuk Hükümdarlarını var saymıştır. Bu şartlar altında kendisi ne olabilirdi? *"Şah"* olamazdı. Belki "Şah"ın kolu, ayağı olabilirdi.

Acemce'de *"Şah"*, Türkçe'de *"Baş"* demektir; Acemce'de *"Pâ"*, Türkçe'de *"Ayak"* demektir. Bu anlamda, Acemce *"Pâd'i Şâh"*, Türkçe *"Baş'ın Ayağı", "Şahın Ayağı"* demekten gelmiş olamaz mı?

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEVLETİN YAPISI

Osmanlı Devleti'nin yapısı, Antika KENT medeniyetlerinin yapısından kurulu zincirin son halkasıdır. Bu yapı *Bizans* tezi ile *İslâm* antitezinin rönesansından doğmuş bir sentezdir. İslâm Medeniyeti bile Roma Medeniyeti tezine karşı çıkmış bir antitezden başka bir şey değildir.

Osmanlılık doğarken, ortada ne *ROMA* Kent'inin, ne *MEKKE-MEDİYNE* Kentlerinin egemenliği kalmamıştır. Göçebe Osmanlının ise, yeni baştan KENT kuracak Tarihcil, Ekonomik ve Sosyal yapısı yoktur. İster istemez yıkılmış *Greko-Romen* ve *Arabo-İslâm* Medeniyetlerinin *Kent* kalıntıları ve gelenekleri ile yetinilecektir.

Gerek Bizans, gerek İslâm Medeniyetleri, ilk *Orijinal* Medeniyet kaynağı olan Kent'lerin *açılmasından*doğmuş imparatorluklar aşamasına ulaşmış *Devlet* biçimlerini vermişlerdir. Bu biçim Devletin iki yapı karakteristiği vardır:

1- *Kent* geleneğini ayakta tutan *Başkent* karakteristiği;

2- *Asil* (ilk Toprak sahibi: Roma'da Patrici, Mekke'de Kureyş) geleneğini ayakta tutan *Güdücüler*karakteristiği.

Osmanlıda BAŞKENT'tin adı, doğrudan doğruya Göçebe fâtih *Askercil Demokrasi* şefinin sivrilip*Padişahlaşması* yüzünden *PAYİTAHT* olmuştur. Reâya (güdülenler) adlı Halk yığınlarını *Güdücü* Osmanlı*Kadro*'larına ise, *Devlet Sınıfları* (Sünûfu Devlet) denilmiştir.

Devlet Sınıfları'nın kaymağı *Payitaht*'ta oturur. Oradan *MEMLEKET*'i, Çoban toplumun içgüdüsü, gelenek-görenekleriyle *güder*. Devletin yapısı: ahtapotun kolları gibi uzatma organlarla Memleketi sarmıştır. Ama o yapının özü PAYİTAHT

içinde yaşar. *Padişah* ve *Saray* gibi *DÎVÂN* adı verilen yürütme kurulları, *yâni Hükûmet* te, onun dalı, budağı olan *Bürokrat Kadroları:* Devlet Sınıfları da en çok Payitaht'ta kümelenir.

Onun için Devletin Yapısı Bölümünde iki ayrım olacaktır:

1- Padişah - Saray – DİVÂN

2- Devlet Sınıfları

AYRIM IX

PADİŞAH - SARAY - DİVÂN

Osmanlı Devleti'nin Yapısı, Tarihcil ve Sosyal nedenleri ile *PADİŞAH* çevresinde toplanır. Frenk barbarlığının son Padişahı olan XIV'üncü Louis: *"Devlet demek, ben demekim"* derken, yalan söylememiştir. Son kozunu oynayan Tarihcil krallık kurumunun *"Kuğu çığlığı"*nı atmıştır.

Elbet: *Devlet demek Padişah demektir*. Buna zavallı okuma, yazması bile bulunmayan *Göçebe* İlb'ler, şanlı şöhretli Gaazî'ler ne yapsın? Onlar gidişin parlak ve acıklı baş kuklacıklarından başka bir şey olmamışlardır. Olamazlardı da.

Padişah, Tarih çarklarına etiyle, kemiğiyle kaptırılmış, bütün *insanlık* haklarından (birkaç *hayvanlık*hakkı abartılmak yolu ile) yoksul bırakılmış bir mutsuz kutlu zavallıdır. Çevresinde onu anasına, babasına, oğluna, kızına düşman canavar eden bir süslü zindan: SARAY ile, her sorumluluğu ve her cinayeti şeref diye sırtına yükleyen DİVÂN çöreklenmiştir. Oralarda yetiştirilen *"Devlet Sınıfları"*nı besleyip büyütmek için, yılanları emziren keçiye dönmüştür.

"Ne kendisi eyler rahat, ne halka verir huzûr."

Ama Toplum yaratığı insanoğludur bu. Alışmışı kudurmuştan

betere çeviren Toplum, Padişahlıktan daha yüce ülkücül mutluluk bulunamayacağı yolunda öyle zehirli dolmalar yutturmuştur ki...

Geçtik Tarihöncesi Barbar kalıntılarını. "Kral Seud"lar, "Kral İdris"ler şöyle dursun. En kılkuyruk Hacıağa döküntüsü, hatta "Sosyalist" kesildiği zaman bile, eline yarım buçuk kıl kadar *"Beğlik"* geçse, hemen "Padişah" pozunda afi kesiyor. Babası eline geçse, "İktidar" göstermek için, ipe çekmekten "doğru" "Devrimci eylem" ve "Proletarya demokratlığı" bulamıyor.

Bu bir türlü "Modası geçmez" tutumların Tarihcil köklerini *Padişah* ile *Saray* ve *Divân'larda* izleyebiliriz.
En *"Sol"* örgütlerde bile niçin *"Sünûfü Devlet"* yaratmak isteyen *"Kapıkulu"* içyüzümüzden utanmadığımız, orada gizlidir.

A- PADİŞAH VE SARAY

Hür Göçebe çadırının nasıl esir pazarı Saraya döndüğü ve o yiğit, eşit İlkel Sosyalizm insanlarının neden bunak şatafat tutsaklarına döndüğü *Devletin Doğuşu* Bölümünde az çok belgelendi. *Devletin Yapısı* Bölümünün Padişah-Saray-Divân Ayrımında yalnız Padişah-Saray ilişkileri daha yapı özelliklerine değecektir.

Dünya Mezarı, Sınıflaşma Anıtkabiri Saray, derebeğileşmiş Osmanlılığın kardeş kavgası ile kurulur. Kardeş kanı içme ilkesi ile Bizans yıkıntıları içinde özentiyle geliştirilir. Tabu adam Padişah, tabu ortam Sarayın oyuncağına döner. Bu korkunç ve acıklı oyuncak Has Oda'lar, Enderun'lar, Birûn'lar gibi kat kat bahçeler içinde "Sakal-ı Şerif"e döndürülür.

Bostan korkuluğu Padişah, kendi "Devlet Sınıfları"na karşı bile, ancak ilkin Türk Kapucubaşılar, sonra hadım Haremağası Darusseâde ağaları ile kendisini savunma ve koruma kaygularına düşer.

SARAY: DÜNYA MEZARI

Osmanlı düzeninde *Saray*, ancak iktidar iyice *Devletleştiği* ölçüde saraylaştı. *"Tam bağımsız"* Osmanlı Hükümdarlığı kurulmadan *Saray* Saltanatı da sürülemezdi. İktidar için *"Hükümdar nerede?"* demiştik. Burada, Saltanat için de *"Saray ne gezer?"* demek yerinde olur.

Saltanat düşkünü Medeniyet yazar-bozarları, Osmanlılığı *"Saray"*da doğmuş, *"Saray"*sız olmaz bir Derebeğileşmiş Tefeci-Bezirgân bunağı gibi göstermeyi pek severler. Aslında *"Saray"*: her yerde, her zaman Medeniyet'in dünya *"Mezarı"*dır.

Bütün Antika Medeniyetler, yarattıkları kanlı Sosyal Sınıf Savaşı yüzünden, *"Mezar"*ı dünya Sarayından çok süslemişler, ve *"Saray"*ı, halktan kopuk, tabulaştırılmış ve tanrılaştırılmış zavallı *"Baş"*lara *"Belâ"* bir dünya Mezarı durumuna sokmuşlardır.

Sınıflı Toplum yeryüzünde kaldıkça bunun başka türlü olması ne görülmüş, ne görülecektir. Devlet, toplumun üstüne sivrilen bir silâhlı - cezaevli örgütcül tekel oldukça, üst-sınıflar *zûlme*, alt-sınıflar*soysuzlaşmaya* mahkûmdur. İnsanoğlu Toplumu bir *Hapisane* kılığına sokmuştur. Alt-sınıflar dünya Mezarı Bodrumların *"pis Cezaevinde"* mi kalıyorlar. Üst-sınıflar da gene kendilerine kapalı bir dünya Mezarı yaptıkları Sarayların *"süslü Cezaevinde"* yaşarlar.

Bu bakımdan, silâhlı, eşit, gerçekten hür İlkel komuna insanı Göçebe Türk'ün, Medeniyet sürüleri içine girer girmez *"Saray"* yaşantısına büyük bir özenti duymayacağı kendiliğinden anlaşılır. Ancak özenmiş, özenmemiş ikinci meseledir. Osmanlı için, ilk Gaazilik çağlarında, *"Saray"* diye ne bir olay, ne bir kavram yoktur. İlk Osmanlının *"Saray"*ı bir Hapisane saydığı da bütün davranışlarından bellidir.

SARAY: SOSYAL SINIFLAŞMA ANITKABİRİ

"Saray" nedir? Siyasî iktidar Başını, halkın senli-benliliğinden uzak tutmak bahanesiyle halka düşman etmek için kurulmuş bir şatafatlı tuzaktır. Orada doğan, büyüyen insan, kendisini öteki

insanlardan bambaşka bir yaratık durumunda bulur. Halk ta kendisine o gözle bakar.

Bu durum, Tarihöncesi Toplumun *Tanrı-Tapınak* gelenek ve göreneklerinden kalmadır. İlk Sümer Kent'lerinde, *"Kahramanların Ruhu"* tanrılaştırılıp *Ziggurat* tepesine oturtulmuştur. İlk Ziggurat, dağsız taşsız Irak düz bataklığı ortasında, balçık ve zifttten kat kat yükseltilmiş yapma tepeciktir. O tepeciğin üstü Tapınak olur. İçinde oturan *Tanrı* olur. Bu *Halktan ayrılışın* ilk kutsal senbolleşmesidir.

Saray: o *Tapınak* geleneğinden; Şah, Padişah: o *Tanrı* göreneğinden tıpa tıp taklit edilmiştir. Egemen sınıflar, *Siyasi İktidar*'larını, popüler (halkça benimsenmiş) bir *Kutsallık* perdesi altında *dokunulmaz*kılmak için: o *Tapınak-Tanrı* gelenek-göreneklerini, bir zaman *Tarihöncesinde* doğarlarken, yerden göğe çıkartmışlardı. Şimdi Sınıflı *Medeniyette* bu yol gökten yere indirirler: *Saray-Şah* biçimine sokarlar.

Amaç yahut *Eğilim* apaçıktır: İnsanlığın sınıflara bölünüşünü bir daha geri dönülmez biçimlerde dondurup ebedîleştirmek, meşrûlaştırmak, kutsallaştırmaktır. Antika Toplumla Sosyal Sınıf Bölümü utançsızca *elle tutulur* biçimde objektifleştirilir ve somutlaştırılırdı. Bu *Saray-Şah* olurdu.

Demek bir yerde *Saray* ve *Şah* bulundu mu, orada kesince *Sosyal Sınıflar* bölümlenmiş demektir. O sınıflara parçalanışın, sınıfları birbirine düşürüşün ve toplum içinde insanı insana düşman edişin*Anıtkabiri:* Saray'dır. Bu *"hazır mezarın bayat ölüsü"* insan, yaşıyan Devletin canlı Başkanı olan Kişi:*Şah, Padişah* ve ilh. adlarını bir matahmış gibi takınır.

Bugün bize saçma ve gülünç gelen çalım, poz, Saray heveslileri hâlâ az mıdır?

İLK OSMANLI SARAYI

Osmanlının kendisini *Saray* mezarına gömmesi için, ilk kurduğu Devletin yıkılması gerekmiştir, denilebilir. İlk *"Saray"*ın akla gelmesi Edirne'nin fethinden sonra olmuştur. Akla gelenin memlekette

gerçekleşmesi ise, 50 yıla yakın bir süre uzayıp gitmiştir. *Bursa* Sarayı için:

"Temel 1365 yılında atıldı. İnşaat ise ancak 1417 yılında sona erdi."{132} denir. Besbelli, Osmanlı'nın Saray'a gönlü bir türlü yatmamıştır. Adına *"Edirne Eski Sarayı"* denilen, Selimiye civarındaki Kavak Meydanı'na kurulmuş bir yapıdan söz edilir. Dikdörtgen biçimli, kuzeyde demir kapılı olduğu söylenir. Ancak bu yapının da *"Saray"* olması için, Timur'un "Fetret" (Anarşi) çağını açması, yâni ilk Osmanlı Devletinin yıkılması gerektirmiştir.

"Fetret" çağına dek Osmanlı Padişahları için sürekli bir *"Payitaht"* bile olmamıştır. Kimi Edirne'de, kimi Bursa'da kalmışlardır. "Fetret"te yeniden Bursa'ya dönülmüştür. Onun için, kardeş kavgaları başlamadan, "Edirne Eski Sarayı", saraydan başka herşeydir. Klâsik Tarihe göre "Edirne Eski Sarayı"nı:

"İlk tevsi eden Yıldırım'ın oğlu İsâ Çelebi'dir. Musâ Çelebi, Sarayı teşkil eden müteaddit binaların ve bahçelerin etrafını 15 metre kadar yükseklikte bir surla çevirmiştir."{133}

Sursuz Saray olur mu? Demek İkinci Osmanlı Devletinden önce ortada pek öyle *"Saray"* denecek nesne yok, dağınık bir sıra yapılar ve bahçeler vardır.

Edirne'yi ilk oturaklıca *Başkent* (Payitaht) yapan Padişah Murat II oldu.1450 yılı (Osmanlı kuruluşundan 150 yıl sonra) Tunca ırmağı kıyısında *"Yeni Edirne Sarayı"* denen köşk kuruldu. Mehmet II (Fâtih) İstanbul'u fethettikten sonra da:

"Uzun müddet burada ikamet etmiş, hatta oğulları Mustafa ve Beyazit'in sünnetlerini burada yaptırmıştır."{134}

Bir tesadüf mü? Yoksa ortadan kaldırmak mı? Ne yazık ki, o ilk Osmanlı sarayı kökünden kazındı. Yapıldığından 7 yıl geçmemişti ki, 1457 yılı *"Tamamen yandı"!*.. Sonra *"Kısmen müceddeden inşa"* edildi. Ama bu artık, iyice Bizans taklidi oldu. *"Hünkâr Bahçesi Sarayı"* 6000 İç oğlanı, 400-500 Bostancısı ile Saraylaştı.

Bu Saray: *Enderun*'u, *Birûn*'u, *Harem*'i ile İstanbul'daki Saraylara döndü. *Enderun*'da: Hazine, "Hırka'i Seâdet", Has Oda, Bâbüsseâde

Ağası Dairesi, Baltacı koğuşları türedi. Hünkâr Bahçesi, Bâb'ı Hümâyun'un güneyinde idi. Yanında Adalet Kasrı vardı. Kuzeyde, şimdiki köylü usulü ile, Has Ahırlar kurulu idi. Ayrı, büyük daireleriyle *Harem*'i (Derebeyi Şatolarını saran su hendekleri gibi) Tunca suyu çepeçevriliyordu.

Tek sözle, Fâtih'ten (Bizans etkisinden) önce Saray, tıpkı Payitaht gibi, Devlet gibi Göçebeliği ile övünebilirdi..

DEVLETLEŞME AMACI: TABU KİŞİ - TABU ORTAM

Bir hakkı yemeyelim. En çökkün Bizans çukuruna düşmüş Osmanlı çağının *Saltanat* yani *Devlet* sistemi, Modern Emperyalizm çağındaki kapitalist *Devlet* ve *Devletçilik* sistemi yanında zemzemle yıkanmıştır. Çünkü çok daha *az pahalı*, çok daha *az lüks*, çok daha *az sinsi* ve aldatıcıdır. Çok daha az sosyal eşitsizliğin ve sömürünün senbolüdür.

Ancak SİSTEM olarak bugünkünün tohumu oradan kaldığı için, İlkel Göçebeliğin son kırıntılarını da kökünden silip atan Antika İmparatorluğa ve *"Asyalı"* denilen müstebitliğe geçiş ilginçtir. Bu geçişte, bilinen nedenlerle, *Padişahın Tabulaştırılması*, herşeyin Kan bağlarından çıktığı ve Kişilerle temsil edildiği o çağlar için, *Örgütcil Devletleşme*'nin tek yoludur.

Fâtih, Saltanatının son deminde bu yolun inancına ve kendisince bilincine varmıştır. Bundan en klâsik anlamı ile SARAY ve onun İDARESİ ortaya çıkmıştır.

Saray, tabulaşmış üstinsanı (Padişahı), zamanı için pek imrenilecek bir *Hapisane* içinde, her türlü dış saldırılara karşı koruma ve *savunma* sistemidir. Savunulan iki kutsal şey vardı:

1- *Tabu Kişi* (Padişah);

2-*Tabu Ortam* (Sarayın kendisi)...

Padişah adlı *Tabu kişi*'yi savunan Örgütcil Devletleşme aracına, Fâtih *"HAS ODA"* diyor. Ancak özel ve genel *amaç* o tabu-kişi değildir. Kişiyi insanüstüleştirerek, egemen sosyal sınıfların

çıkarlarına ve eğilimlerine en uygun, en sürekli biçimde üretip kullanmaya yarayacak olan *araç*, asıl amaçtır. Bu araç*Sarayın Kendisi* olan *Tabu Ortam*'dır. Osmanlı ağzında, Tabu Ortamı, Sarayın kendisini temsil eden başlıca yaman araç *"ENDERUN"* adını alır. Demek Sarayda iki kurum vardır:

1- Tabu Kişi kurumu: *Has Oda*;

2- Tabu Ortam kurumu: *Enderun*.

HAS ODASI

"Oda", şimdiki Türkçe'ye geçen bir evin en sürekli oturulur bölümü anlamına gelmez. Şimdiki *"Ticaret Odası"* termindeki *"Oda"* gibi bir sosyal örgüttür. *"Has Oda"*, Örgütcil Devletleşme yönünde yaratılmış en keskin kurumdur. Fâtih Mehmet, o bıçak kullanır gibi konuşmasıyla der ki:

"Bir HAS ODASI yapılmıştır. 32 adet HAS ODA OĞLANI ile içinde biri SİLÂHDAR ve biri RİKÂBDAR ve biri ÇOKADAR ve biri DÜLBEND OĞLANI ola."{135}

Has Odası, böylesine kısa, kestirme bir kurumdur. Haftada beş altı gün lâhana çorbası ile geçinen bir sarayda, 4 başlı tam birer *Manga* (9'ar kişi bölümlü) 32 adam nedir? Bugün en sünepe Hacıağa, bir Emperyalist Evren Savaşında Devlelçiliğimize el vererek başardığı *"Kupon"* kaçakçılığı ve vurgunculuk ile: "lebiderya"da kurduğu köşke 32 uşağı az görür.

Ulu Peygamberin övgüsünü yaptığı koca *"Konstantiniyye"*yi zaptedip, Tarihte (şu veya bu ulusçuk sınırları içinde değil) insanlık ölçüsünde gerçekten ÇIĞIR açmış Fâtih Mehmet, Bizans lüksünün son perdesine büründüm sandığı gün: *"32 tane"*cik *"Has Oda Oğlanı"* ile yetinebiliyor.

Bu 4 manga insanın görevleri nedir? Değme modern kokotun yetinemeyeceği denli az, dört çeşit*"hizmet"*. Bu hizmetleri, Fâtih'ten sonra (150 yıl sonra) anlatanlardan öğreniyoruz.

Silâhdar: (Silah tutan): *"Padişahın kılıcının muhafızı."*{136}

Silâhdar başında zülküflü Üsküf, elinde Kılınç, Padişahın sağında gider. Her gün *"Mabeyn"*de. *"Telhisat teâtisi ve sair hizemât'ı seniyye"* görür. *"Enderûn ricalinin Arz'larına vasıta"* olur. Yalnız bu iki görev Silâhdarı, Has Oda'nın da Enderûn'un da üstüne çıkarır:

1- Padişahın mahrem akıl hocasıdır;

2- Adam seçme ona düşer.

Ulûfe'si (gündeliği) 20 akçadır (32 gram gümüş). Ayrıca yılda 4 tane *"Câme'i Hân'ı Salyane"*si vardır.

Silâhdarlar: *"Sonra Dârüsseâde takımından mâidâki Enderûn'luların zâbiti olarak son derece seçkinleştiler."*{137}

Bu adamlar, yetişe yetişe,Mısır gibi önemli *Eyâlet*'lere *Vâli, Derya Kaptanı, Kubbe Veziri, Sadrâzam*oldular.

Rikâbdar: (Üzengi tutan): *"Padişah tenhaca ata binerek bahçe vesair seyrine çıkarken* (Üzengi ağaları bulunamadığından) *rikâb'ı Hümâyûn'u tutar."*{138}

Sırada, Silâhdardan sonra, Çokadar'dan ön gelirken, sonraları geri kalır.

Ulûfe'si gene 20 akça. "Câme'i Salyane"si 4.

Çokadar: Mevlût ve başka resmî günlerde *"Maiyyet'i Hümâyûn"*da Padişahın yağmurluğunu tutar ve sağ yanında yürür. Başka vakitlerde özel dairesinde oturur. Silâhdar yoksa, ona vekillik eder. (Çokadar da yoksa vekâlet Rikâbdar'a düşer.)

Ulûfe'si 20 akça. "Câme'i Salyane": 4.

Dülbend Oğlanı: buna Acemce *"Dülbend gulâmı"*, Türkçe *"Tülbent Ağası"* da denir. İlkin, o zamanlar giysinin en önemlisi olan *Sarık*'ları ve çamaşırları temizlemek ve idare etmek işine bakar.

"Saltanat" ilerledikçe, yâni Padişahlar lüks batağına ve süse boğuldukça, Tülbent Ağalarının çeşitleri ve sayıları da çoğalacaktır.

Sarıkcıbaşı: "ihdas" edilince, Sarık işi ona düşer.

Dülbend Ağası: "Hırka'i Seâdet" dairesi temizliği vb. işlere bakar. Rikâbdar'ın *"Mâdûn mülâzımı"* (alt subayı) olur.

Sonra: *Miftah Ağası* (Anahtar)

Peşkir Ağası... çıkar

ENDERUN

ENDERUN, Padişahın emrinde görünür. Ama *Kişi* kurumu olmaktan öte bir *Saray* kurumudur. Zamanla Padişahı da kıvırıp bükecek, gerekirse Padişahlığı yürütmek için Padişahları bile yok edecektir.

Enderûn işleri: gene hep Padişahı ve çevresini giydirip kuşatmak ve besleyip korumak görevi biçimindedir. Ancak görevin uygulanışı ve sürekliliği göz önüne serilince, Sarayın *Ekonomik, Politik* ve*Askercil* işleri, Padişahın kişiliği üstüne de ağır basar ve objektifleşir.

*"Has Oda oğlan"*ları gibi, Enderûn Ağaları da *dört* başlı bir sistem örgütüdürler:

1- *Odabaşı*,

2-*Hazinedarbaşı*,

3- *Kilârcıbaşı*,

4- *Sarây'ı amire Ağası*... Bunlara Acemce *"Enderûn Ağalar"*, Türkçe *"İç Ağaları"* denir.

*Odabaşı: "Padişahı giydirip soymaya memur"*dur. *"'Kapıağası PAYE'sinde ise de görünüşte ona tâbi"*dir.*"Ekseriya iç oğlanlarından"*, kimi ise *Hadım Ağaları*'ndan seçilirler.

Ulûfe'leri 60 akçadır. *"Câme'i Hâss'ı Padişahîden* (özel Padişah giysisinden) *yılda 5 parça esvap"*ları olur.

*Hazinedarbaşı: "Hazine'i Hümâyun'un ve Hademelerinin zâbiti"*dir. *"Padişahın Destâr* (sarık) *ve Seccadesi dahi elinde bulunur."*

Böylece Padişah adına, Padişahın bütün *madde varı* Sarayın bir *İç Ağası* elinde tutulur.

Hazinedarbaşı: *Akağalar*'dan seçilir.

Kilârcıbaşı: Mutfağa bakar. Şeker ve tatlı yapar. (Osmanlıda herşey askercil olduğundan): *"Has Kilâr"*hademelerinin *"âmiri", komutanı*'dır.

Saray'ı Âmire (Bayındır Saray) *Ağası: "Enderun'u Hümâyun"*daki *"Has"* ve *"Büyük"* ve *"Küçük"* denilen odaların ve tümüyle *Saray*'ın muhafızıdır. "Muhafız Alay Komutanı" gibi bir şeydir.

Ancak şimdiki *"Muhafız Alayı"* Başkentin en korkunç silâhlı gücü ve tümen kadar kalabalık iken, Saray Muhafızının maiyetinde 40 *Akağa* bulunur.

Toparlanırsa, Saray'da Padişahın giyinmesi ve soyunması kadar *"mahrem"* işlerini *Odabaşı* kollar. Aynı Padişahın boğazından geçecek acı tatlı yeyip içtiği *Kilârcıbaşı*'dan sorulur. *Kilârcıbaşı:* "Saray" isterse, Padişahı her zaman zehirleyebilir. *Odabaşı:* gene "Saray" isterse, Padişahı çırılçıplak ve kıskıvrak yakalatabilir.

Hazinedarbaşı: Saray'ın *ekonomik varını; Sarây'ı Âmire Ağası:* Saray'ın *silâhlı gücünü* elinde tutar.

Sarayın bu dört adamı karar verir, yahut kandırılırsa, Padişah'ın kişiliği olmamışa dönebilir. Ve çok dönmüştür.

Has Oda'nın başında kişi olarak *Padişah* bulunur. Ayrıca bir başa yer kalmaz. *Enderun*, Padişahın ötesinde *objektif* bir kurumdur: Sarayın kendisidir. Sarayın kendisinin başı: KAPUCUBAŞI olur. Ona,*"Bâbüsseâde Ağası", "Bâbüsseâdetül Âliyye Ağası"* da denir.

KAPUCUBAŞI

Kapucubaşı: (Bâbüsseâde Ağası: Mutluluk Kapısı Ağası): *"Sarayda Hadımağalarının zâbiti"*dir. *"Bilcümle ENDERUN memuriyetlerinin âmiri", "Harem ve umum Daire'i Hümâyûn'un zapt ve raptına memur"*kişidir.

Kapucubaşı, *SARAY*'da kişiliği olmayan, anonim *Padişah* gibi bir şeydir. İmparatorluk derebeğileştikçe bu durumun önemi ve etkisi

daha duruca ortaya çıkacakur.

İmparatorluk geliştikçe bir ilginç olay daha suyun yüzüne çıkacaktır. G.990 (D.1582) yılı Murat III bir Saray görevlisi daha *"İhdâs"* edecektir: *"DARÜSSEÂDET ÜŞŞERİFE AĞASI"!* Bu iki görevli, birbirine karıştırılmamalıdır. *"Babüsseâdetül Âliyye"* (Yüce Mutluluk Kapısı) Ağası denilen Kapı ağası başka, *"Darüsseâdetüşşeriyfe"* (Şerefli Mutluluk Evi) Ağası başka şeydir. Bu sonuncu, sonradan (Osmanlı soysuzlaşması, dolayısı ile Türkçe'nin kötülenmesi başladığı zaman) ortaya çıkarıldığı için, adı "Odabaşı"nınki gibi Öz-Türkçe değildir. Kısaca *"Darüsseâde Ağası"* diye anılır.

DÂRÜSSEÂDE AĞASI

Dârüsseâde (Mutluluk Evi) *Ağası:* Vakti ile *Kapu Ağası*'nın baktığı kutsal gelirlere bakmak üzere ayrılır. Baktığı alan:

1) *"Harem'i Hümâyûn Evkafı"*,

2) *"Evkaf Muhasebeciliği"*

3) *"Evkaaf'ı Hümâyûn Müfettişliği"* işleridir.

Ne çıkar bu *"Evkaf"*çılıktan? *"Evkaf"* konusuna gelince göreceğiz. *Evkaf:* Kamu mülkiyetinin, yâni eskiden *Ümmet*, yeni *Millet* malları denilen minârenin egemen sosyal sınıflarca çalınışında kullanılmış kılıftır. İmparatorluk derebeğileştikçe, Kamu mallarının çalınışı artmış, Evkaflar çoğalmıştır. Dolayısı ile de en büyük *gelirleri* temsil eden Evkaf alanı, Türkiye *ekonomisine* ve ister istemez Türkiye *polilikasına* ağır basmıştır.

Ve, Bilimcil Sosyalizmin *Ekonomik Determinizm* adlı prensibi bir yol daha hükmünü yürütmüştür: Evkafa el atanların önemi gittikçe artmıştır. Dolayısı ile, ilkin Kapıağası'nın yamağı gibi duran *Dârüsseâde* (Mutluluk Evi) *Ağası*, yavaş yavaş *Babüsseâde* (Mutluluk Kapısı) *Ağası*'nı aşmıştır. *"Ev", "Kapı"*ya baskın çıkmıştır.

"Dârüsseâdetüşşerife" Ağası:

"Bu suretle Saray'ı Hümâyûn'un birinci zâbiti olmuş ve bâ'de

bâ'din (sonranın sonrası) *Bâbüsseâde Ağalığı dahi anın emri altına girip önemini yitirmiş"*tir.{139}

Sonuçta, cinsiyeti belli *Ak* derili insanların yerine, daha uysal ve kişiliksiz bırakılmış *Hadım*'lar ile *Kara*derililer uygun kul sayılmışlardır. Bu prose, Saray'da sağlam erkeğin ve Ak adamın köküne kibrit suyu dökmüştür:

"İlkin AKAĞLAR mevki'i iyzar'da (azizlenme durumunda) *bulunup, sonra Darüsseâde Ağalarıyle ZENCİ AĞALAR o yüce mevkii hâiz* (ele geçirir) *olmuşlardır. HAZİNEDAR, HAZİNE VEKİLİ, BAŞ MUHASİP, VÂLİDE SULTAN BAŞ AĞASI yüksek mesnetlere sahip çıkmışlardır."*{140}

B- PADİŞAH VE DİVÂN

Padişah'la Divân'ların ilişkisi, Osmanlı Devlet yapısı içinde şimdi *Hükûmet* adı verilen yürütme kurullarının işleyişi demektir. Padişah, bütün Devletin canlı putu, ayaklı senbolu olunca, Yasama yetkisi de Yürütme yetkisi de padişahta toplanır.

Bu yetkiler aşağıdan Padişaha *"Arz"*larla gelişir, yukarıdan Padişahın *"Buyuru"*larıyla Kanun'laşır. İkişerli 4 çift organlarla: (Müşavere-Evlât Ölümü), (Divân-Bayram), (Cemiyet'i Âlî-Sefer), (Divân Taâmı-Bahçe) biçimlenip uygulanır.

Padişaha yaklaşma, ve el öpüş, Divâna giriş ve oturuş, "Nevbet" tutuş, Mütalea veriş, Emir ve Ferman alış.. bunların hepsi ayrı ayrı, zincirleme Tören-Şölenlerle Devlet ve Hükûmet işlerinin yoluna konulması ve yürütülmesi olur.

PADİŞAH - DEVLET – KANUN

İlkel Toplumda *Babahan* nasıl önce *Kahraman*, sonra *Tanrı* olduysa, Hristiyanlıkta kişi olarak *İsâ* nasıl *Allah* demekse, tıpkı öyle, Osmanlılıkta da kişi olan *Padişah* demek *Devlet* demektir. Orada Devlete kapitalizmin giydirdiği insanüstü *Soyut* ve *Esrarlı* hiçbir yan katılmaz. Etiyle,

kemiğiyle bir insan *Padişah* kılığında som Devlettir.

Bu karakter Osmanlılığın bir aşiretten türemiş, *"hüdayinâbit"* olarak çıkmış olmasından ileri gelir. Bizans kanunları, İslâm Şeriâtı Osmanlı yapısına giderek hayli şeyler kattı. Bu katkılar Fâtih'e dek Devletle Padişahın aynı şey oluşunu gideremedi. Devlet mekanizmasının işleyişi, en itçil kişi ilişkileri biçiminde oldu.

"Memleket" (Mülk alanı) denilen Osmanlı varlığının tabanı, Padişahın mülkü gibi konuldu. Padişahla Memleket ilişkileri, Padişaha bir problemi *Arz* etmek ve Padişahtan o problemin çözümü için Buyuru almak ile oldu. Devlet *mekanizmaları* ve *organları*: Padişaha Arz etmek ve Padişahtan Buyrultu almak yoluyla biçimlendi ve işledi.

Nasıl *Padişah* demek *Devlet* demekse, tıpkı öyle *Buyrultu* (Ferman) demek *Kanun* demektir. Devletin bütün kuralları, kurulları Padişah buyruğundan kaynak alır, Cumhuriyet çağına dek, en kıtıpiyoz memurun Kanundan üstün Buyurma eğilimi, ve kanundan çok Üstünün (mâfevk'inin) buyurusuna uyuşu o yapının gelenek, göreneğidir.

Padişahın *Arz* ve *Buyuru* görevleri, diyalektik çelişkinin iki kutbu gibi, çevreden merkeze, merkezden çevreye karşılıklı etki-tepki yaparak işler.

ARZ

Arz: aşağıdan yukarıya işleyen örgütcül ilişkidir. Arz'ın *"Bizzat"* ve *"Nâme ile"* yapılan iki biçimini gördük. Devlet başkanı Padişah, muhitten merkeze gelen *Arz* yolu ile üç alandan bilgi edinir: 1- Hükûmetten, 2- Saraydan, 3- Taşradan.

1) Başta *HÜKÛMET* diyebileceğimiz *Sadrâzam, Kazasker, Defterdarlar* kanalından *"Bizzat"* bilgi toplanır. Sadrâzam en geniş anlamda *POLİTİK* konuları, Kazasker *SOSYAL ve ASKERCİL* konuları, Defterdar *EKONOMİK* konuları Arz eder.

2) Sonra *SARAY* diyebileceğimiz haber alma alanı gelir. Bu

alanda *Has Oda* personeli, Padişahla her gün ve hemen her an temastadır.

O yüzden, hele *Silâhdar* adlı kılıçlılar, bütün Devlet, Toplum, Politika ve Reform işlerinde Padişahın hem *Sır ortağı*, hem *Akıl Hocası* durumundadır.

Türkiye'nin en önemli iki büyük Reform çabasında iki Silâhdar başrolü oynar. Murat IV'ün akıl hocası *Koçi Bey*'dir. Selim III'ün akıl hocası *Koca Silâhtar*'dır.

Has Oda, *Subjektif* Saraydır. Asıl *Objektif* Saray *Enderun* adını alır. Enderun'un başı *Kapıağası*'dır. *Odabaşı*, Kapıağasını yalnız ve bağımsız bırakmamak için tutulmuş bir alttır. *Hazinedarbaşı* ile *Kilârcıbaşı* Sarayın EKONOMİK başlarıdır. *"Sarây'ı Âmire Ağası"* Sarayın ASKERCİL başıdır.

Sonraları çıkıp hepsine baskın olan *Darüsseâde Ağası* ile bütün bu ENDERUN alanı, Hükûmetten tümüyle apayrı, bağımsız ve doğrudan doğruya Padişah emrinde, Padişaha etken bir örgüttür. Ve Sadrâzam kadar Devlet başkanına sözle Arz etme hak ve yetkisini taşır.

3) Üçüncü *Arz* organı, üst *TAŞRA İDARESİ* dünyasıdır. Onlar: *Beylerbeğiler, Ümerâ* (komutanlar) ve*Kudzât* (kadılar)dır. *Beylerbeğiler*, bütünü ile büyük *TOPRAK* EKONOMİ ve POLİTİKA'sını güderler.*Ümerâ*, bütünü ile SİLAHLI KUVVETLERİ güderler. *Kadılar*, hem *İlmiye* (Bilim, Hukuk, Şeriat adamları), hem *Mülkiye* (Eyâlet ve Sancaktan küçük taşra idare cihazları) karışımı olarak SOSYAL POLİTİKA'yı güderler.

Bunlar da, *Hükûmet* ile *Saray* dışından Padişaha doğrudan doğruya *"Arz"* yetkisine sahiptirler. Yalnız bu*Arz*'larını *"bizzat"* sözlü olarak yapamazlar; yazılı *"Nâme"* (Mektup) biçiminde sunarlar.

BUYURU

Buyuru: Osmanlı Devlet örgütünün *yukarıdan aşağıya* işleyen mekanizmasıdır.

Yukarıdan aşağıya etken olan buyuru organları, bütün Devlet sistemi gibi gene hep *Padişah* adlı kişiliğin çevresinde, emrinde toplanır. Onun için, Padişahın *yaşantısı* ve *davranışı* ile bu organların işleyişi içiçe girmiş bulunurlar. Ve *Kişi* de *Devlet* te PADİŞAH demek olduğundan, ARZ organları gibi BUYURU organları da, kuruluşları, işleyişleri bakımından hem *olağanüstü karmaşık*, hem *olağanüstü basit*'tirler.

Padişahın buyrultusu nasıl biçimlenir? Padişahın Düşünce - Davranışları ile. Öyleyse, Osmanlı Devleti'nde "BUYURU"nun ne ve nasıl olduğunu kavramak istedik mi, Padişahın: varsa *Düşüncesine*, yoksa *Davranışına* bakmak yeter. Gereksiz spekülâsyonlara yer yoktur. Daha doğrusu, Padişah ilkin yazıp okuması bile bulunmayan bir Savaşçıdır; sonraları Fâtih gibi zamâne biliminde hayli yetişkin olduğu zaman bile, *düşünce*'yi *Ulemâ*'ya bırakır. O yalnız DAVRANIR.

Pratikçe, Osmanlılıkta kaç türlü *Buyuru* mekanizması bulunduğu öğrenilmek istendi mi, Padişahın kaç türlü *Davranış* içinde bulunduğunu göz önüne getirmek gerekir. Padişahın ve Devletinin, tek sözle SALTANATIN kaç türlü DAVRANIŞI olur? Buna en duru ve basit biçimiyle yetkili karşılığı Fâtih'in kendisi verir.

SEKİZ ULU DEVLET ORGANI

Fâtih Mehmet, söyleyerek yazdırdığı *"Kanunname"*sinde ve ondan sonra *"Evlâd'ı Kiram"*ının bu Kanunname'yi *"İslâha sâ'y"* (düzeltmeye çaba) gösterişlerinde, *Devlet* işi olarak sayılan Padişahın davranışları 8 türde toplanır. Bu 8 türün ilk dördü *ÖZEL* olarak Padişahın *KİŞİLİĞİ* ile ilgili görünür:

1-*Evlât Ölümü*,

2- *Bayram*,

3- *Bahçe*,

4- *Sefer*; sonraki dördü *GENEL* olarak Devletin *ORGANLARI* ile ilgili görünür:

1- *Müşâvere*,

2- *Divân*,

3- *Cemiyet'i Âli*,

4- *Divân Taâmı*.

Bu 8 Osmanlı Padişah-Devlet olayı *Organ* mıdır, *Görev* mi? Hem organ, hem görevdir. Daha doğrusu: *Görev-Organ*'dır. 8 Görev-Organı karşılıklı sıralarıyla alt alta dizersek, aralarında şaşılacak bir Karşıtlık-Paralellik bulunduğunu görmezlikten gelemeyiz:

GENEL: *Müşâvere - Divân - Cemiyet'i Âli - Divân Taâmı*

ÖZEL: *Evlâd Ölümü - Bayram - Sefer - Bahçe*

Bu dörderli iki sıra olaylara bugünkü *(Burjuva)* kafamızla bakarsak, aralarında hiçbir ilişki göremeyiz. Olayları zamanının ortamı içinde karşılaştırırsak, kazın ayağı hiç te öyle değildir. Onun için, iki sıra Görev- Organları alt alta gelen ikişerli ilişkileri içinde ele almak daha ilginç olur.

MÜŞÂVERE ve EVLÂT ÖLÜMÜ

"Müşâvere", Devletin en sivri tepesinde ve önemli konuların en gizli biçimde incelenip karara bağlandığı bir *büyük* Görev-Organdır. Padişahın bir *oğlunun ölümü* ise kişicil, olağan, doğal ve *küçük*olaydır. Bunlar arasında hangi paralellik aranabilir?

Önce bu paralelliği bizim icat etmediğimizi; sonra onu bizzat Fâtih Mehmed'in, sonraları ne denileceğini akıl köşesinden geçirmeksizin olduğu gibi koyduğunu hatırlayalım.

Devlet Başkanı Padişahla, *Hükûmet* denilebilecek en kodaman Politika, Toplum ve Ekonomi başlarının birkaç basamaklı toplantıları vardır. Bunlardan hiçbirisi Fâtih Mehmet'çe Müşâvere ve Evlâd Ölümü kertesinde müthiş SIR ve ÖNEM içinde konulmamıştır.

MÜŞÂVERE

Müşâvere (DANIŞIM) nedir? Devletin en önemli işlerinin, Devletin kişileri arasında en gizli biçimde toplanarak ele alınmasıdır. Edinilmiş *Arz*'lar ışığında, en su götürmez *Buyurultu* (Ferman)lara bağlanmasıdır. Müşâverenin önemi kutsallık kertesine erişir. Çünkü Allah, Kur'ân ı Kerim'inde bütün Müslümanlar her işlerinde: *"Feşâvirû"* buyurmuştur: "Ve birbirinize DANIŞINIZ!"

Kanunâme'de Müşâvere için yalnız kesin bir iki söz geçer.

"Umur'u Saltanatı" (Devlet işlerini) Danışmada Padişah sırf *Politik* başlara: *Vezir'i Âzam* ile *Vezirler*'e ve*Ekonomik* başlara: *Defterdarlar*'a başvurur. Bu danışmanın hiç şakası yoktur: Hemen kılıç vuruşu ile kestirip atar:

"Anlardan (yâni Vezirler ve Defterdarlardan) *gayri kimesne vâkıf olmıya"*{141}

Buna itiraz edecek kimse anasından doğmamıştır. Devlet işleri yalnız Padişahla Politika ve Ekonomi Başları arasında eleştirilip çözüme bağlanan sırlardandır.

EVLÂT ÖLÜMÜ

"Evlât Ölümü" ne demektir? Padişahın dölünden gelmiş kimselerin yaşamaktan kalması demektir. İlk bakışta, bugünkü insan için, bunu Müşâvere kertesinde dramatize edecek ne var? Fâtih Mehmet onu en az Müşâvere kertesinde dramatize edip önemsemiştir. *Kanunnâme*, açık seçik konuyu:

"Evlâdımın ölüsüne hazır olan Vüzera, Kazaskerler ve Defterdarlar" biçiminde koyar.

Kanun koyucu Fâtih Mehmed'in kafasında hiçbir şey örgütler hiyerarşisi kuralı dışına çıkamaz.*Müşâvere*'ye Devletin en büyük *Politik* ve *Ekonomik* başlarını almıştı. *"Evlâdının ölüsüne"* onlardan başka *Ordu- Adâlet* karışımı sosyal ve askercil hukuk başlarını da lütfen kabul eder. Neden?

Çünkü Evlât ölüsünde *Silâh*'ın ve *Adâlet*'in de bir sözü olacaktır.

Hiç değilse *Şeriat*'ça bir ölü *Kılıç* ve *Hak* adamlarından saklanamaz. Ölen kişi ister *"Allahın emrile"*, ister *"Kılıcın demirile"* ölsün, *"İlmiye"*nin elinden geçecektir.

Buradaki yaman Devlet sırrı nereden geliyor? Belli: *"Karındaşların nizâm'ı âlem içün katletmek"*prensibi, yalnız kardeşler arasında değil, babalarla oğullar, hatta dedelerle torunlar arasında bile yürürlüktedir. *"Saltanat"*, Padişahlık Tahtına sivrilmeyi, bir Tarihcil-Sosyal nedene bağlamaz: Sultan'ın *Kan*'ında ve dölünde gizli, anlaşılmaz bir büyüye bağlar. O zaman, Padişahın kendisi gibi dölü de tabulaşır, devletleşir, sırlaşır.

O yüzden Saltanat uğrunda sivrilen insanlar, kıran kırana boğazlaşırlar. Bu uğurda düşenlerin *"ölüsü"*, ister istemez *"Umûr'u Saltanat"* sırasına girer. Ve "işi" yalnız Padişah ile birinci kertede (Politik - Ekonomik - Sosyal) üç kategori Başlardan başkası ele alamaz olur.

"Müşâvere" ile *"Evlât Ölüsü"* gibi öteki: (Divân-Bayram), (Cemiyet'i Âli - Sefer), (Divân Taâmı- Bostan) ikilileri arasındaki paralellikler de, az çok kendiliğinden anlaşılabilir.

"DİVÂN" ve "HÜMÂYÛN" SÖZCÜKLERİ

Herkese *"sır"* olan *Müşâvere*'den sonra, Devletin en *büyük Görev-Organ*'ı *"Divân-ı Hümâyun"*dur.*"Osmanlı Beğliğinde Hükûmeti, yani İcra Kuvvetini Divân temsil eder"*{142}

Divân: bilinen Devlet büyüklerinin, hiç değilse ilk zamanlar, halkla *doğrudan doğruya* ve *toplu olarak*temas edip, memleket ekonomisini, politikasını, hatta adliyesini en yetkili ölçüde günlük somut problemler biçiminde ele alma görev-organıdır. *"Divân herkese vasıtasız açıktı."*{143}

Hümâyun: Osmanlı Türklerince tanımlanması pek yapılmamış ise de, anlamı tartışmasız kabul edilmiş bir*efsane* kuşunun adı sayılır. Bu mitolojik kuşun başı, gagası, kanatları, ayakları pek öyle yeryüzünde görülmüşlere benzetilmez. Onu ne kimse görmüştür, ne kimse anlatabilir. Ancak varlığı su götürmez sayılır.

Toplum gerçeği bakımından *Hümâyun*, bugünkü modern terminolojide tıpatıp *Totem* adı verilen şeyin*tabulaşmış* kendisinden başka bir şey olamaz. Besbelli *Kayıhan*'lıların Osmanoğulları, Orta Asya'dan bu*Hümâyun* totemi ile gelmişlerdir. Bütün başarıları, o *"Hümâyun"* adlı efsane kuşunun temsil ettiği Toplum ruhuna mal edilmiştir. Gaazilerin vura kıra ulaştıkları Saltanat mertebesi de *"Hümâyun"*un yüce katından başka bir şey sayılamamıştır.

Böyle erişilmez ulu, kutsal, esrarlı gücü temsil eden *Divân'ı Hümâyun* görev-organı, yüzyıllar boyu Padişah ve Hükûmeti ile Halkın buluşma katı bulmuştur. Fâtih onu kaldıramazdı. *Kanunnâme* ile çerçevelemek yolunu tuttu. O çerçeve içinde *"Divân-ı Hümâyun"* bir hiyerarşi düzenli *Tören* kılığına girdi.

DİVÂN-I HÜMÂYUN'DA: 3 İŞLEM

Padişahın, ardında Saray, katıldığı çeşitli yürütme (icra) ve danışma (kanun) toplantıları içinde en önemlisi ve en sürekli-düzenli olanı Divân-ı Hümâyun'dur. Devlet, her sabah önce *Allahın* önüne çıkar, sonra *Halkın* önünde işlemeye başlar.

"Divân her gün sabah namazından sonra toplanır. Evelâ Halkın dilek ve şikâyetleri dinlenir. Sonra Devlet işleri görüşülürdü."{144}

İlkin Cumâ dışında her gün toplanılırdı. İstanbul alınıp ta Bizans etkisi başlayınca, *Halkın* önüne çıkmak seyrekleştirildi Haftanın yalnız: Cumartesi, Pazar, Pazartesi, Salı günleri Divân-ı Hümâyun'a gelindi.

Divân'da üç şey kotarılırdı:

1) *Mütalea:* İdare ve gelenek-görenek (örf) işlerinde Vezir; Şeriat, Hukuk işlerinde Kazasker; Maliye, Ekonomi işlerinde Defterdar açıklamasını yapardı. Ondan sonra "Emir" gelirdi.

2) *Emir: Berat, Vazife, Yetki, Hak* gibi *imtiyaz* bağışlamaları üzerine olurdu.

3) *Ferman:* Emir (buyurma) ve nehiy (yasaklama)lar üzerine çıkarılırdı.

DİVÂN-I HÜMÂYUNA GİRİŞ

Fâtih Mehmet töreni şöyle özetler:

"Divân'a her gün Vüzerâm ve Kazaskerlerim ve Defterdarlarım geldikte Çavuşbaşı ve Kapucular Kethudası önlerine düşüp istikbâl etsünler."{145}

Bu özel karşılayış töreni ile gelenler, Divân'da gelişigüzel oturamazlar. Zaten, İmparatorluğun hiçbir yerinde, hiçbir kimse, önceden belli olmayan ne bir davranışta bulunabilir, ne bir yerde oturabilir.

Bir yol yukarıda belirtilen Divân üyeleri kesinlikle sınırlı yetkililerdir. Bu yetkililerin gelip sırayla Padişah önünde Divâna girmeleri gibi, oturmaları da bir problemdir. Divânda oturmaya *"SADR'A OTURMAK"*denir. Ve Sadr'a Oturmak her babayiğitin harcı olmaktan çıkar, sıkı sıkıya Kanun konusudur. Fâtih, yaşlandıkça bu Divân düzeni üzerinde büsbütün Bizanskâri titizliklere alıştırılmış bulunur. Şöyle yazdırır *Kanunnâme*'sini:

"Divân Hümâyunda Sadır'da oturmak Vüzerâ'nın, Kadzaskerlerin ve Defterdarların ve Nişancıların yoludur."

Böylece Divân'ın doğal üyeleri bu dört başlı en büyük Devlet yetkilileridir: *Vezir - Kazasker - Defterdar - Nişancı*. Bunların dışında, Divânın *sürekli* üyesi yoktur. Ancak *arasıra*, gerekince, ikinci kerte kişiler olarak: *"Mâzûl"* (görevinden alınmış) *Beğlerbeğiler* (Eyalet Genel Vâlileri) ile gene mâzûl *"Beğler "*Divan'a *"OTURMAK"* hakkına sahip olarak katılabilirler.

Bu *gelgeç* Divân üyeleri ne zaman ve nasıl Divâna katılırlar? *Kanunnâme*'de açıklama pek aranamaz. İşin gidişi, mâzul Beğlerbeğilerle Beğlerin, çağrılmadıkça Divâna giremeyeceklerini sezdiriyor. Aslında, Divân'ın sürekli ve doğal üyeleri bile, ancak Çavuşbaşı ve Kapucular Kethudası "önlerine düşerek" kayıtla ve zor geldiklerine göre, törene uymayanın içeri alınacağı düşünülemez. Belki İlkel Sosyalizm kalıntısı *"Askercil Demokrasi"* geleneği, Divâna girme hürriyetini yazılı Kanun ile sınırlama kaydına yer bırakmamış olmalıdır.

Nitekim, 18'inci yüzyıl başında sayıları 2344 kişiye çıkacak olan kapıcılar önünde, Divâna *"Halk"*tan sayılabilecek kimselerin nasıl gelebilecekleri de ayrı soru konusudur.

SADRA OTURMAK (TASADDUR)

Divâna girmek kadar, belki ondan çok daha karışık ve güç olan şey, Divânda *"OTURMAK"*tır. Oturmak, lâf değil, *"Sadr'a Oturmak"*tır. *"Sadr"* denilen şey, bugünkü Türkçe'de *"Sedir"* biçiminde İstanbullulaşıp incelmiştir. Şimdi müze olan şanlı Sarayların kendileri gibi, *"Sadr"* veya *"Sedir"*lerinin de ne olduğunu görüp biliyoruz. Saray taştan bir gecekondu, bağlasalar durulmaz izbe hücreleridir. *"Sadr"* da, ne denli süslense, Kapalıçarşı koltukçularının metelik vermeyecekleri *"Sedir"*lerden öteye geçmese gerektir.

Ne var ki, *"Sadr"*ın maddesi değil, mânevi değeri ve Padişah huzurunun tılsımı konudur. *"Şôffa'i Hümâyun"*da oturmak herkesin Devlet içindeki yetkisi ve etkisi ile sıralanır. Ve bütün İmparatorlukta olduğu gibi, *"Sadr"*da oturmanın sırası da, her oturanın *rütbesi'ni* gösterir, önemli kanun maddesi olur.

NEVBET'İ PADİŞÂHÎ

*"Kanunnâme"*nin hemen baş amacı, Bizans'tan öğrenilen, ama besbelli bir türlü uygulanamayan o sıkı ve yaman hiyerarşiyi (mertebeler zincirini) Osmanlıya öğretmektir. Zincir, Divân'dan başlar. Ama orada bile bu zincirin ucunu kaçıranlar sonuna dek bulunur.

Önce *"Mehterhâne'i Hümâyûn"* çalar. Buna *"Nevbet'i Padişâhî"* denir. İlk Osman Gaazi'ye Selçuk Hükümdarının Bayrak ve Davul takımı gönderdiği günden beri Padişah bile Mehteri ayakta dinler. Osman Gaazi'nin Süzereni (üstü) Selçuk *Şâhı* Alâeddin'e karşı saygısı oğullarına dek sürer. Belki kökü bilinmeyen *"Padişah"* sözcüğü de o saygıdan kalmadır. *"Pâ"*, Acemce *"Ayak"* demektir. Osmanlı Devlet Başkanı, saygısından, Selçuk Hükümdarı gibi kendisini bir türlü *"Şah"* sayamamış, olsa

olsa *"Şahın Ayağı"*anlamına geldiği saklanan *"Padişah"* diye andırmıştır. Sonra "Padişah" gücü Selçuk Şahlarınınkini aşınca, artık *"Şâh"* deyimi küçük düşmüş ve bir daha Şâhlığa özenilmemiş olabilir.

Göçebe Gaazîlerin bu alçakgönüllülüğü onları, Selçukluların kökü kazındıktan sonra bile, Mehter'i ayakta dinlemeye itmiştir. Ancak, bu son Barbar saflığını da, ötekiler gibi silen, Fâtih Mehmet olmuştur. *"200 sene evel vefat eden Sultan Alâaddin'i Selçukî'ye tâzimen kaaim olmak* (saygıyla ayakta durmak) *beyhudedir."*{146} diyerek, kendisi kafes ardına geçtiği gibi Sadr'ına da oturmuştur.

BAYRAMDA PADİŞAHIN "KALKMASI"

Bayram: Padişah demek, elli, ayaklı, başlı, gövdeli *som Devlet* demek olduğuna göre, *Bayram:* Devlet kullarının Padişah kişiliğine Tapınç töreni demek olur. *Divân*'da: Memleket Padişahın önünden geçit resmi yapar; *Bayram*'da: Devlet Padişahın önünde geçit resmi yapar. Fâtih, bu özelliği en iyi sezen kişi olarak şöyle buyurur:

"Bayramlarda meydan'ı Divân'a (Divân alanına) *Taht kurulup çıkmak emrim olmuştur."*{147}

Görüyoruz. Bayram kendisine göre bir memleketsiz Divân gibidir. Divân da, Bayram da aynı *"Meydan"*da bir panayır gösterisiyle kurulur. Bu panayırın iki büyük olayı:

1- *"Ayağa kalkmak",*

2- *"El öpmek"*tir.

"El öpüldükte Vüzerâm ve Kadzaskerim ve Defterdarlarım kafadarlarım olup duralar. Hoca ve Müftiyyül Enâm oluna."{148}

Padişah "kafadarlarım" dediği akıl hocalarına, yâni üç veya dört büyüklere ilk defa yılda bir *"ayağa kalkmak"* iltifatında bulunur. Padişahtan başkasının *"oturması"* ne denli yaman bir işse, Padişahın kulları önünde ayağa *"kalkması"* ondan da daha yaman bir olaydır. Bunun için Fâtih bir *"Kanun"* çıkarmak gereğini duyar:

"Bunlara (Vezirlere, Kadzaskarlere, Defterdarlara) *kendim kalkmak kanunumdur."*{149} der.

BAYRAMDA EL ÖPME

*"Elöpme"*ye: Padişahın elini öpmeye gelince, bu elbet her babayiğidin harcı olamaz. *Tabu* kişinin kılına dokunmak ne demek? Ve Fâtih, kılı kırka yararca elöpme imtiyazını bağışlayacağı kişileri seçip ayırır:

a) *Elöpmeleri olağan (câiz) olanlar* şunlardır: *Çavuşlar*, Hurda *Mansıp Ehlinden Alay Beyi, Ulûfeli Müteferrika, Çaşnigir,* 150.000 akça ise *Zaim Müteferrikası,* 60 akçadan yukarı 70 *Kadı*, 20 akçalı *Müderris*... ve *"Mansıp Ehli"* olan şu kimseler:

Muhasebeci: Muhasebe *"Devlet Hazinesinin tüm kanun ve nizam ve kayıtlarının merkezi"* idi. Muhasebeci ilkin bir tekti. Sonra:

Haraç, Evkaf ve ilh. muhasebecileri çoğalınca, *Rumeli Muhasebecisi*'ne *"Başmuhasebeci"* denildi. Ayn Ali der ki, Muhasebenin *"Kiyasdâr'ı ekseriya Defterdarlığa menşe' idi."*

Defterdar, yâni Padişaha *"Kafadar"* olacak kişi el öpebilirdi.

Yeniçeri Kâtibi (yahut *Yeniçeri Efendisi):* Yeniçeri kütük ve esame (adlar) defterini yazar. *"Başkası kalem karıştıramaz."* (Ayn Ali Ef.) 4 taksitli, yılda 3 öğün verilen *Ulûfe* defterini düzenler.

Sepâhiler Kâtibi: Sepâhiler için Yeniçeri Efendisinin görevini yapar.

Ruznameci: (Şöhretli yevmiye): Hazineye her gün *Giren-Çıkan*'ların Defterini tutar. *"Hazineye teslimâtı mübeyyin"* (yatırılanları bildirir) *"tezkere"* verir.

Sonraları o da ikileşir. *Büyük Ruznameci:* yukarıki görevleri yerine getirir: *Küçük Ruznameci:*Müteferrika, Çaşnigir, Çavuş, Kapucubaşı Ulûfelerini Divân'dan alıp dağıtır.

b) Elöpmeleri *yasak edilenler* şunlardır:

1- *Zaim Tımarlu*

2- *"Kâtiplerden NEFER olan Reis Kâtipleri ve Defterhâne Kâtipleri."*

"Gerçek Kâtip oldukta ve gerek İyd'de (Bayramda) elöpmek Kanunum değildir."{150}

Padişah, yalnız *Payitaht*'ın, o da en *Kodamanlarını* yanına yaklaştırabilir. *Memleket* (Zeametli Beyler ve Tımarlı Dirlikçiler) bu bağışa ulaşamazlar.

Müşâvere-Evlât Ölümü, Divân-Bayram ikili *Genel-Devlet*'in ve *Özel-Padişâh*'ın büyük Devlet işlemleridirler. Onlardan sonra, geriye kalan: *Cemiyet-i Âli-Sefer* ve *Divân Taâmı-Bahçe* adlı ikişerden 4 Devlet İşlemi daha kestirme olarak anılabilir.

CEMİYET-İ ÂLİ

Cemiyet-i Âli: (Yüce Toplum) demek olur. Ona Fâtih: *"Mecmâ'i Ehalî"* adını da veriyor. Belli ki, Cemiyet-i Âli, *Divân-ı Hümâyûn* gibi olağan hergünkü iş değildir.

Bu termdeki *"Ehâli"*, sonradan Türkçe'de kulanılan anlamda: bütün ülke veya bir semt insanları değildir.*"Ehil"*, bugün de Türkçe'de bir işi başarı ile beceren kişiye verilen sıfattır. *"Cemiyet-i Âli"* de, öyle "Ehil" kimselerin *"Mecmâ'ı"* (topluluğu) olur. *"Cemiyet"* toplantısına yalnız Padişahın en yüksek Politika sorumlusu *"Kafadarları"* değil, başka en yüksek *"ehil"* başlar da katılır.

Divân-ı Hümâyûn, sırf en yüksek *Politik* ve *Sosyal* problemlerin *günü gününe* konulup yargılandığı, çözümlendirildiği örgüttür. *Cemiyet:* zaman zaman ortaya çıkan ve besbelli *Politik-Askercil* karakteri baskın problemleri inceleme ve çözme organıdır.

Fâtih Cemiyet-i Âli'yi de bir *"Divân"* sayar ve sıkı tenbihler.*"Ehl'i Divân'a âhirden adam koşmasun"*(Divân ehli arasına başkası karışmasın.){151}

Cemiyet-i Âli'ye *oturma* yetkisi ile girenler iki gruptur:

1- *Divân-ı Hümâyûn* üyeleri: Kanun onlardan yalnız üç büyük

başları: *Vezirleri, Kadzaskerleri* ve *Defterdarları* anar. Fâtih: *"Evvelâ Vüzerâ, anlardan sonra Kadzaskerler, andan sonra Defterdarlar"*oturur, der.

2- *Üzengi Ağaları* (Silâhlı Kuvvetler Başları): Fâtih, Divân-ı Hümâyûn'un *"oturucu"* üyelerini saydıktan sonra şöyle der:

"Andan sonra Yeniçeri Ağası ve sâir Üzengi Ağaları, Mîyrialem ve Kapucubaşı ve Miyrahur oturur."{152}

Ayrıntılara girilmez.

Böylece Cemiyet-i Âli denilen örgüt organı bir çeşit Harp Şurası gibidir. *Yeniçeri Ağası:* Merkezi Piyade Kara Kuvvetleri Komutanıdır. *Mîrialem:* Savaşta Muhafız gücün başıdır. *Kapucubaşı:* her zaman Saray Muhafız gücünün başıdır. *Mirahur:* hem Barışta Muhafız gücünün başıdır, hem Ordu ağırlıklarını götüren taşıtlar (Ahır) komutanıdır.

"Üzengi" sözcüğü: *"ata binip kılıç kullanma"* deyiminin kısaca sembolüdür. *Üzengi* Ağaları: *Savaş* Ağaları demektir.

SEFER

Sefer (Savaşa gidiş): Devlette *objektif* savaş problemi Cemiyet-i Âlî'ye paralel olarak, Padişahın*subjektif* davranışı *Sefer* durumudur.

Genellikle Devletin Savaş organı Cemiyet-i Âlî idi. Devletbaşkanı açısından *özellikle* Padişahın Savaş organına *"sefer"* düzeni denir.

Fâtih, Padişahın *"Sefer"*e çıkmasındaki örgütlenmede iki şeyi önerir:

1- *Korunma: "Seferde Rikâb'ı Hümâyûnumda Solakbaşı ve PeyKbaşı yürüsün."*

2- *Para; "Ve bir küçük sandık ile cep harçlığı içün flöri getüreler."*{153}

Solak: Yeniçerilerin *"60'ıncıdan 63'üncüye kadar olan cemaatları Ortalarından"* (4 Oda'da, 100'er neferden) derleşik özel kuvvetler: *"Solakaan'ı Hâssa"* denirdi. Seferde ve İstanbul'da Padişah

yola düştü mü, bunlar çevrede *yaya* yürürlerdi.

Solakbaşı: her köprü geçilişinde Padişahın atının gemini tutar.

Alay günleri bu özel koruyucular *tuğlu külâh*, arkalarına *beyaz biniş*, üzerlerine beyaz 4 *kollu kaftan* (2 kolu kuşaklarına sararak) giyerler. Ellerinde *yay*, arkalarında *Tirkeş* bulunur.

"Peykân'ı Hâssa": Solakların önünde giderler. Görevsiz ama daha süslü olurlar.

DİVÂN-I HÜMÂYÛN'DA TAÂM

Devletleşmemiş barbarlar için *Şölen* (ortak yeme içme) en yaygın, en kaçınılmaz önemli olaylardandır. Anadolu'nun Doğu ve Güney aşiretleri arasında hâlâ: bir arada yemek, aradaki bağları çözülmez kılan tek sembol sayılır. Hristiyanlıkta *Komünyon:* Şölen'in İsa geleneği olur.

Devletleşme, bu geleneği de yok edemez. Yalnız, *Törenleştirme* yolu ile kuşa çevirmekten de geri kalmaz. Barbar Şölenindeki eşit kardeşleşme Komünyonu giderek, binbir biçim, sıra, gösteri oyunlarıyla: basamaklaşır, sınıflaşır. Araya "mesafe sokar", insanları paramparça kul köle ayırtlarıyla hem *dağıtır*, hem *toplar*.

Medeniyet Şöleninde *Kan* bağları dağıtılır. Eşitsizlik gelişir. Boyunduruklanmış insanlar arasında otomatlaştırdıkça soysuzlaştırıcı olan *Hiyerarşi* (dıştan dayatılmış sıralanma ve makinalaşma) bağları kurulur. Sosyal Sınıflaşma eğiliminin en som örneği *"Divân-ı Hümâyûn'da Taâm"* törende objektifleşir. Devlet ululuları arasında rütbe farkları kesince, ve hatta epey iğrenççe belirir. Çünkü orada *Şölen* artık domuzuna bir *Tören* olmuştur.

Fâtih yeme *Şölen-Tören*'inde besbelli Bizans'tan pek özentiyle alıp benimsediği kuralları koyar. *"Taâm"* töreninde kimlerin nasıl ve neyi yiyecekleri ayrılır. Daha gülüncü, kimlerin önünden kalkacak artıkları kimlerin yiyeceği kanunla belirtilir:

Veziriâzam: Hükûmet gibi *"Taâm"*ın da "Başı"dır. Besbelli onun

yediklerinden artanlar herkese kıyışılamaz. *"Önünden kalkan Taâm, Çavuşbaşına. Yoldaşları ile yisün."*{154}

*"Dergâh'ı Âlî"*de (17'inci yüzyıl başları) 324 *"Çavuşân"* sayılır. Bir veziri âzam'ın önüne neler konulmalı ve bunun ne kadarı artmalı ki, yüzlerce çavuş *"yisün"*? Fâtih'in çavuşları azlık olmalıydı.

Veziri âzamdan sonra *Vezirler*'le *Defterdar* geliyor. Fâtih diyor ki: *"Ol Vüzerâ önünden kalkan taâm Reisülküttâba. Neferleriyle yisün."*

Üçüncü ve belki dördüncü Şölen basamağı *Defterdarlar, Nişancı* ve *Kadzaskerler* oluyor. Fâtih buyuruyor:

"Defterdarlar, Nişancı yiyeler ve Kadzaskerler başka yirler... Kadzaskerler önünden kalkan taâm Kapucular Kethudasına virilsün."{155}

BAHÇE – DENİZ

"Divân Taâmı" denilen *objektif Devlet* Şöleninin paraleli, Padişahın *kişi* olarak *subjektif* gezileridir. Bu geziler kayıkla *denizde* de olabilir. Ama, Orta Asya'lı Türk de, Hicaz'lı Arap gibi, Cennet'i karada bir bahçe sayar. Padişahın gezi örgütü *Bostancılık* adını alır.

İlkin, *Saray*'a ayrılan *esir* ve *devşirme* oğlanlarından *Bahçeler* hizmetine girenlere *Bostancı* denildi. Sonra Padişahın *Edirne* ve *Gelibolu*'da bulunan *"Saray ve Bostanları bunlara tefviz edildi."*{156} En sonunda ise Bostancılık ayrı bir *Asker Ocağı* durumuna girdi.

Bostancılar *"Taife"*sinden bir bölümü *Muhafız* idiler. *"Saray'ı Hümâyûn"*a, *"Hadâyik'i Pâdişâhî"*ye (Padişah bahçelerine).. ve bir çeşit Payitaht bahçesi olan *Boğaziçi*'ne bakarlardı.

Bostancıların ikinci bölümü: *"Dâire'i Hümâyûn'da kayıkçılık"* ederdi.

Üçüncü Bostancılar bölümü *"Kürekçilik"* ederlerdi. Kürekçilerin görevi, Sarayın, Câmiin kerestesini, odununu, İzmit'ten *Kadırga*'larla getirmekti.

Fâtih der ki: *"Bahçeye bir Bostancıbaşı konulmuştur. Kayığa girildikte Bostancı kürek çeküp, ol dümen duta."*{157}

Böylece *"Bostancıbaşı"* Padişah kayığının dümencisi olur. "Dümencilik" sözcüğü belki oradan gelmedir. Bostancıbaşı'dan sonra en büyük *"Zâbit"* (Subay) *Bostancılar Kethudası* olur. Ondan başka bir de*"Edirne Bostancıbaşısı"* bulunur.

AYRIM X

DEVLET SINIFLARI

Osmanlılığın Klâsik çağında 4 Devlet Sınıfı bir çeşit açık kastlaşma oldu. Bu oluş, 4 ayrı başlık altında özetlenebilir.

Değmiştik: Medeniyetin *"İlmiye"* sınıfı, İlkel Sosyalizmin Türklerde *"Kam"* adını alan kuruma; *"Seyfiye"*sınıfı *"İlb"* adını alan kuruma paralel düşer. Onun için, İlmiye ile Seyfiye, Osmanlılarca hiç yadırganmadan kurulurlar. Gerçi İlmiye ile *Şamanizm* ve Seyfiye ile *Askercil Demokrasi* arasında, Medeniyetle Barbarlık arasındaki kadar fark vardır. Ama, topluma sindirme bakımından kıyaslama olasıdır.

"Mülkiye" ile *"Kalemiye"* adları üstünde, Kayı Boyu için bilinmeyen görevlerdir. *Mülkiye:* Toprakları üleştirip gütme; *Kalemiye:* Toprak üretim, mülkiyet ve gelir ilişkilerini düzenleme işleridir. Göçebe için ne üzerinden kopuşulamaz ülkeleşmiş *siyasî* toprak ve ne de o toprağın *ekonomik* düzeni yoktur. Bu nedenle Mülkiye ile Kalemiye: sırf sınıfsız toplumun inkârı ile Medeniyete geçişle birlikte icat edilen Devletin yad yaratıklarıdır.

Bununla birlikte, Toprağın memleketleşmesi ve İlb'in Padişah - Paşa - Vezir olması ile birlikte ansızın su yüzüne çıkan *Politika*, ister istemez, İlmiye ve Seyfiye elemanlarından yetişmiş bulunmalarına bakmaksızın, *"Mülkiye"* sınıfını tepeye getirir. Görünüşte, lâfta

gene *"İlmiye"*ye öncelik veriliyormuş gibi yapılır. Ama eylemce ve gerçekte öncelik Mülkiye'ye geçer.

Konumuz Devlet, yâni Sınıflı Medeniyet yapısı olduğu için, Devlet sınıflarını, hayatta nasılsalar o sıraya göre ele almamız gerekir. Biz de önce Mülkiye'yi, sonra ona ilk kaynak olan İlmiye'yi, Seyfiye'yi, en sonunda da Kalemiye'yi gözden geçireceğiz.

A- MÜLKİYE

Sadrâzam'dan başlar. Vezirlere geçer. Merkezin, *Payitaht*'ın Mülkiyesi orada kalır. *Taşranın*Mülkiyesi: Beylerbeyi'den başlar. Sancakbeğliğe, sonra Alaybeyi'ne dek uzanır. Bunlar *"Memleket"*in Mülkiyesidirler.

Biz aşağıda yalnız Payitaht'ın Mülkiyesine değeceğiz. O zaman, Mülkiyenin Klâsik Osmanlı çağında görüldüğü gibi yukarıdan aşağıya değil, aşağıdan yukarıya doğru sivrilip geliştiğini göreceğiz. İlk Osmanlı Kaos'unda ne Mülkiye vardır, ne Vezir, hele ne de Veziri âzam ... Devletleşme, sınıflaşma ilerledikçe, o yokluktan yavaş yavaş bir Mülkiye *"Yol"u* (Tarik'i) açılır. O *"Yol"* da Bey'ler, Beylerbeyi'ler, derken Paşa'lar, Vezirler, Veziri âzam'lar türer.

Bütün bu Mülkiye üreyip türeyişi, hep Padişahın *Divân* adlı oturumlarında biçimlenir. O bakımdan Payitaht için Mülkiye demek, *Divân* üyelikleri demek olur. Divân'da Mülkiye aktörlerinin aldıkları görev, tuttukları yer, oynadıkları rol, Devlette *Politika* adı verilen işleyişe uyar.

Onun için *Mülkiye* aktörlerine değerken, onların rol oynadıkları Divân sahnesi üzerine de birkaç ilişik çizi ile dokunmak gerekir.

BEŞE'DEN PAŞAYA

Göçebe Kayıhan Türkü için *Alb* veya *İlb* (Gaazi, Şövalye)likten başka bir tek kişilik vardır: *Babahanlık* düzeninin kuralına uygun olarak, *İlb*'in en büyük oğluna verilen ad, *"Büyük Oğul"*un karşılığı kısaca:*"BEŞE"*dir.

Zamanla Medeniyetin Sosyal Sınıflı sürüleri içine girilince, Türk Oymağı içinde de *Sosyal Ayırtlanma*(Farklılaşma: Differentiantion) başlar başlamaz, *Beşe*'ye iş düştü. Babası İlb'in kimi Yardımcısı, kimi İcracısı, uygulayıcı vekili olmak rolleri değişti. Devlet biçimlendikçe, *Başbuğ* yavaş yavaş nasıl *Devlet Başkanı* (Padişah) olduysa, tıpkı öyle *Beşe* de *Hükûmet Başkanı* rolünü aldı.

Şark devletlerinde *Devlet Başkanı* (Şâh, Hükümdar, Halife, Sultan, Melik ve ilh...) adlarını alıyordu. İslâm geleneğince *Hükümet Başkanına VEZİR* deniyordu. Osmanlıda ilkin Vezir yoktu, *"Beylerbeyi"*vardı. İlkin Beylerbeyi bir tane idi: Orhan Gaazî'nin oğlu Süleyman *Beşe!*

Osmanlı Başbuğu olan İlb, kendisinin Padişahlaştığını görünce, Hükümet işlerine baktırıverdiği büyük oğlunu da Medenî-Devlet kuralına göre *Vezir* yerine koydu. Gerçekte ilk Vezir, *Beşe* idi. Hükümet işleri çoğaldıkça, *Beşe*'leri (Vezirleri) çoğaltmak gerekti. Türk, yavaş yavaş, inancı ve gönlü gibi, dilini de*İslâm* (ama içinden geçtiği *Acem*) diline doğru kaydırdı. *"VEZİYR"* nasıl uzatmalı deyimi ile bir heybet taslıyorsa, kısacık *"BEŞE"* sözcüğü de Arap-Acem özentili kapıkullarında: *"BÂŞÂ"* yapıldı. Sonra halk ona, kendi lehçesiyle *"PÂŞÂ"* deyiverdi.

BEŞE'NİN PAŞA'DAN AYRILIŞI: ÇELEBİ - EFENDİ – SULTAN

Demek *"Vezir"* sözcüğü, Padişaha büyük oğlu (geleceğin Padişah adayı) kadar yakın olan *Beşe*'lere (o zamanın alafrangası: Arabo-Acemce'ye uyularak) verilmiş bir yakıştırma moda addır.

İlk Osmanlıda bir tek *"Paşa"* ve bir tek *"Vezir"* vardı. O, baş gaazinin *büyük oğlu* idi. Osman Gaazi'nin büyük oğlu Alâaddin, Orhan Gaazi'nin büyük oğlu Süleyman, Padişahın hem biricik Paşa'sı, hem biricik Veziri idi.

Ancak Birinci Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 100 yıl kadar sonra *Murat I Hüdâvendigâr* (1359-1388), Padişah oğlu olmayan kişilere de *Paşa* ve *Vezir* adlarını taktı. O zamana dek Devletin *Kadzaskerlik*'ten büyük memuru yoktu. O zaman ilkin *Kara Halil: "Ordu Kadısı"* olarak bütün öteki *Kadı*'lara baş yapıldı.*"Sicill'i*

Osmânî" bu olayın *Vezir* olmadan 10 yıl önce olduğunu yazar. Bir yol açılan Vezirlik, sayıca artar artmaz da, Kara Halil *Vezir'i Âzam* (En büyük vezir) sayılır.

Paşalık ta aynı yolda: Barbar geleneklerinin gitgide "temizlenmesi" ile doğar. Türkmen göreneğince bir kimsenin büyük oğluna *Paşa* (daha doğrusu *"Beşe"*) denir. Lâla Şahin tüm Rumeli Beyleri üstüne *"Baş"* edilince, *"Bey"*in üstüne *"Paşa"* denilmek gerekti. Ve Şehzâdelere (Padişah oğullarına) önce *"Çelebi"*, sonra *"Efendi"* ve *"Sultan"* denilmeye başlandı.

SINIFLAŞMA – AĞALAŞMA

Ad yakıştırmalarının altında asıl Sosyal kabuk değiştirme yatar. Türk'ün Araplaşması veya Acemleşmesi,*İslâmlaşması* demektir. İslâmlaşmak ise, basit *Şaman* dininden *İslâmlığa* geçmekten çok, Sosyal *Sınıfsız Orta Asya* Türk Toplumu biçiminden, Sosyal *Sınıflı Ortadoğu* Medeniyet Toplumuna geçmiş olmaktır.

Sosyal kabuk değiştirme, ister istemez sözcüklere de bulaştı. Devletleşildikçe, Türkler'den önce *Sosyal Sınıflaşmaya* ve *Devletleşmeye* girmiş toplumların dillerinden sözcükler aktarıldı. Beşe PAŞA oldu; Paşa Vezir'e döndü. Hükümet genişledikçe bir Paşa ve bir Vezir bütün Hükûmet demek olmaktan çıktı. Paşadan ve Vezirden, alt basamaktan Hükûmet başları türedi. Onlara da bir ad arandı: AĞA bulundu.

İlk Türk Toplumunda her İlb ötekisi kadar hür, yiğit, iyi idi. Eşit İlb'ler arasında kimse kimseden üstün veya alt sayılamazdı. Ama içine girilen Bizans Medeniyeti başkaydı. Roma'dan önce sınıflaşmış Grek*Kent*'lerindeki sosyal ayırtlanma insanları: *Hayır-Şer* çelişkisi içinde, *Zengin-İyi* ve *Züğürt-Kötü* diye ikiye bölünmüştü. *İYİ* sayılan *Zengin*'e Grekçe'de *"Ağa"* denilmişti.

Aynı sınıflaşma prosesi Osmanlı Türkleri içinde gelişince, insanların *Zengin-Üst* olanlarını alttakilerden ayırmak için bir ad arandı. Bu ad Türkçe'de yoktu. Osmanlı Türkü onu *"Rum"*cadan aldı. *Ağalık* böyle yerleşti. Paşa'nın, Vezir'in küçüklerine *Ağa* denildi, çıkıldı.

İLMİYE'DEN SEYFİYE'YE - VEZİRLİK'TEN VEZİRİÂZAM'LIĞA

Vezir, İlhanlı usulünde *Asker*'den (Seyfiye'den) değil, *Kâtip* sınıfından (Kalemiye'den) yetişirdi. Osmanlılar ilkin *İlmiye*'ye önem verdiler. Bursa'nın fethi üzerine *Mülkî İdare* ve *Adliye* işleri teşkilatlandırıldı. İlk Vezir, *İlmiye*'den Hacı Kemaleddin oğlu Alâeddin Paşa oldu. Nedeni vardı. Anadolu'da tek evrensel *örgüt:* bilimle politikayı birlikte yürüten köy ve şehir üretmenlerinin kutsal teşkilatlarıydı. Köyde *Bektaşilik*, şehirde *Ahilik:* hem *Sendika, Lonca*, hem *Siyasi Parti* rolünü oynuyordu. Alâeddin Paşa:

"Tanınmış ve ileri Ahi reislerindendir."{158}

Ondan sonra Ahmet Paşa (1340), Hacı Paşa, Yusuf Paşa *Vezir* oldular. Çandarlı Halil Hayreddin (1387-1406) Kadzaskerlikten Vezirliğe çıkınca, Ordu Kumandanından (İlmiye yerine Seyfiye'den) Vezir yetişme yolu açıldı.

Zamanla Kara Timur Paşa da Vezir olunca, bir çeşit Gedikli Vezir olan Çandarlı'ya *"Vezir'i Âzam"* (En ulu Vezir) denildi. Sonra, Bizans *"Baş Logotet"*ine uygun, *"Sadrâzam"* termi çıktı.

"Vezir, Devlet işlerinde bütün yetkilere ve sorumluluklara sahiptir. Bütün azl, tayin işleri de onun oyu ile olur. O devirlerde, Hükümdarlarca hiçbir dileklerinin reddilmemesi âdetti."{159}

VEZİRİÂZAM (EN ULU VEZİR)

Veziriâzam, Padişahın şartsız kayıtsız vekilidir. Fâtih'in deyimi ile: *"Vüzerâ ve Ümerâ'nın* (Bakanların ve Komutanların) *başıdır ve cümle ümurun* (tüm işlerin) *vekil'i mutlakıdır." "Mühr'ü şerifim Veziriâzamda"*dır.{160} Padişahın mührü önce *yüzük* biçiminde, sonra *kese* içinde taşındı. Abbâsîlerden beri *"Vekil'i Mutlak"* sayıları Başvezir, Mühr'ü Hümâyûn'u bastı mı, artık Buyuru'nun itirazı, temyizi yoktur.

Savaş zamanı Veziriâzam sefere çıktı mı *Serdâr'ı*

Ekrem (Başkomutan) olur. Yerine *"Rikâb'ı Hümâyûnda kaaimmekaam"* bir Vezir kalır. Fâtih'e değin Veziriâzamlık bir çeşit gedik gibi Çandarlı dölünün tekelinde kaldı. Sonra her Padişahın ünlü birkaç Veziri âzamı oldu. Fâtih'ten sonra: Mahmut, Gedik Ahmet Paşalar; Beyazit II'de: Hersekzâde Ahmet, Hadım Ali; Selim I'de: Hadım Sinan, Pirî; Kanunî Süleyman'da: İbrahim, Rüstem; Selim II'de: Sokullu; Murat III'te: Koca Sinan, Ferhad Paşalar gibi.

Vezir'i âzamın atanması ilkin sırada olan *"Vezir'i evvel"*den, mertebeler zincirine uyularak yapılırdı. G.1190 (D.1775)ten sonra, artık ham silâh zorbalığı baskın çıktığı için, Yeniçeri Ağalığından, Kapudan, Paşalıktan, Nişancılıktan da Veziriâzamlar yetişti.

Veziriâzamlık, *"Mühür"* elinde oldukça *"Süleyman"*dır, gelgeç Padişahtır. Ama hep esir, köle, hadım gibi, Padişah önünde sıfır kişilerden seçildikleri ölçüde, Padişahın en ufak işareti ile yıkılıveren gölgelerdir. Hâkaan: *"Ver mührümü!"* dedi mi, Veziriâzam, eşiği geri atlamadan, boynunda cellâdın kemendini bulabilir.

VEZİRLER

"Vezir" sözcüğü: Padişah için *"Yardımcı"*, Halk için *"Sığınak"* anlamına gelir. Başvezir Padişahın, öteki Vezirler Başvezirin yardımcılarıdırlar. Vezirlere, Bizans ele geçince *"Kubbe Vüzerâsı"* denir. Çünkü, Kubbealtında Divân'a katılmaktan başka işleri yok gibidir. *"Kubbealtı": "Birbirine kapusu olan kubbeli bir Divân yeri"*dir.{161}

Vezir'in yetişmesi, uzun *Beylerbeğilik* görevlerinde ün yapmış olmakla sağlanır. Saltanat ilerledikçe, Vezirlerden çoğunun 3-4 bin askeri oldu. *"Debdebe ve Dârât":* Bizans geleneklerine taş çıkarttı. Kimi, yabancı Elçilere gösteriş yapmak için, ünlü Beylerbeği'ler *"Kubbe Vezirliği"* verilerek Merkeze çağrılırdı. Vezirlerin Has çiftlikleri İstanbul dışında bulunurdu. Her Vezirin 3 tuğu bulunurdu.

Sefer olunca, Vezir *"Serasker"* (Ordu Komutanı) görevini alırdı. *"Dâire halkından"* bir bölümünü İstanbul*Konak*'larında

bırakırdı. Geri kalanlarla birlikte, Çiftliğinden hayvanlarını, çadırlarını çıkartırdı. Yanına ayrıca 15- 20 *Orta* Yeniçeri, birkaç bölük Sepahi verilirdi. Savaş yerinde ve yolunda bulunan*Beylerbeğleri* ve *"Mirlivâ"*ları (Sancak Beğlerini) toplardı. Kimi Rumeli ve Anadolu Beylerbeğilerinden başka *Kapudan Paşa* (Deniz Kuvvetleri Komutanı) da emrine girerdi.

Vezirler, işten el çektirilince, ya Beylerbeğilikle Taşra'ya gönderilir, yahut bir Sancak Beyliği ile*"Tekâüd"*e (emekliye) çıkarılırdı.

Vezir ilkin yalnız *"Kubbenişin"* (Kubbede oturur) idi. Orada *"Ferman" yazmıya ve Tuğrâ çekmeye mezun"* olmuştu. G.886 (G.1481) yılı Karamanî Mehmet Paşa şehit düşünce, Devlet işlerine: İshak Paşa, Gedik Ahmet Paşa, Hamza Beyzâde Mustafa Paşa bakıyorlardı. Beyazit II Amasya'dan gelince, İshak Paşa'yı *Sadrâzam* yaptı. Mesih Ahmet Paşa ile Hızırbeyzâde Mehmet Paşa sâdece *Vezir* kaldılar. Böyle böyle, Vezir sayısı 3'ten 9'a dek çoğaldı.

G.1050 (D.1640) yılı Vezir çokluğu bahanesiyle, Kemankeş Mustafa Paşa *"Emâvir'i Seniyye"* (Padişah buyurultusu) çıkartarak, Vezirlerin Tuğra çekmekteki *"Ruhsat'ı kâmile"* (bütün yetki)leri usulünü ortadan kaldırdı. Sokollu'dan sonra Vâli'lere de Vezirlik verilmeye başlandı. Köprülü, İstanbul'da Vezir kalmaması için, G.1100 (D.1749) yılından sonra Eyâletlere Vezir (önemli kaleleri birkaç sancakla birleştirip tevcih ederek) atadı. Sancağa, Beylerbeği gönderdi.

Böylece, Vezirlik ilkin *"MESNET"* idi. Sonra *"Kubbe"*den Mısır'a, Budin'e Rumeli'ye, Anadolu'ya, Haleb'e, Şam'a Vezirler gönderilince, Vezirlik *"PÂYE"* oldu. Sınangılı Beylerbeğiler yerine *"Enderun"*dan, tepeden tayinler başladı. *"Kubbenişin"*lik *"MANSIP"* haline döndü.

DİVAN ve OTURUŞ

Payitaht *"Mülkiye"*si, görüldüğü gibi, çok modern demokratik Cumhuriyetlerin Bakanlar Kurulundan sayıca daha az bir *"Yol"*dur. Hemen hemen Veziriâzam ile Kubbe Vezirlerinden ibarettir. Bu bir

avuç adamın, Payitaht'ta bütün görevleri *Divân* adlı sahnede geçer.

Padişah putlaştırılıp bunaklaştırılmadan önce Divân'ın başkanıdır. Putlaşınca, kafes ardına çekilir. Yerine Veziri âzam ile Vezirler kalır. Divân Selçuk Sultanına saygı geleneğinden kalma ayakta dinlenen *"Növbet'i Padişahi"* ile açılır. *"Padişah Nöbeti"* çalındıktan sonra Vezirler otururlar.

Yalnız Divân, sırf Mülkiye Yol'larının oturdukları yer değildir. Divân'ın *Veziriâzam*'dan sonra gelen öteki 3 bölük "aslî" üyeleri vardır. Bunlar: *Vezirler - Kadzaskerler, Defterdarlar, Nişancılar* vb.dirler. Bu üç tip üyeler: giysi, geçim gibi *MADDE* gösterileri bakımından hemen hemen eşittirler. Hiç değilse Fâtih.*"Hil'at ve Kışlık ve Yazlık ve Ekmekte Vüzerâ ve Kadzaskerler ve Defterdarlar beraber giderler"*{162} prensibini koymuştur.

MORAL değerleri bakımından hepsinin yerleri ayrı ayrıdır. Bu ayrılık *"OTURMA"* ölçüsüyle tartılır. Başlıca 3 Divân kategorisinden yalnız *Vezirler* kayıtsız şartsız ötekilere *"Tasaddur ederler"* (önde ve üstte*otururlar*). Geri kalanlar, görevlerine ve durumlarına göre basamaklı olurlar. *"Rütbe"*ler, Divân'daki OTURUM sıralarınca değişir.

Barbarlıktan Uygarlığa geçiş prosesi sonuna dek bütün Devlet örgütleri gibi *"Divân"*da gelişti. Usulen Kadzasker bir basamak yükselip *Vezir* oldukça, Vezir sayıları artıyordu. Klâsik Osmanlı Çağının *Divân*'ında *Veziriâzamdan* sonra 6-7 tane de *"Kubbe Vüzerâsı"* bulundu. Çünkü Fâtih Mehmet'ten sonra*Kubbeler Medeniyeti* olan Bizans ele geçmişti. Vezirler, *"Kubbenişîn"* (Kubbede barınır), Kubbealtında birleşirlerdi.

Klâsik olarak Divân'a girenlerden, ilkin *Vezir* OTURUR. Sonra bir yanına *Kadzasker*'leri, onun altına*Defterdar*'ları OTURTUR. Öbür yanında *Nişancı*'lar yer alır, yâni OTURURLAR. Bu *oturma* prensibi, bugün bizim sandığımız beden hareketi değildir. Osmanlı Devleti içinde, günümüze dek sürmüş, en önemli yer alış yetkisini açıklar.

DİVÂN ve HİYERARŞİSİ

İlk Divân'ın *"Tabiî Âzâ"* (Doğal üye) sayısı görüldüğü denli azlıktır. Gittikçe çoğalmıştır. Üyeler arasında Saltanat *yetkisi* bakımından otorite derecesi *OTURMA* prensibine göre sıralanmıştır. Oturma ayrıcalığını hesaba katmayan birçok Tarihçiler, Divân'a her katılanı onun üyesi saymakta yanılmış görünüyorlar.

Abdurrahman Şeref: "Divân âzây'i tabiîyesi" olarak şunları sayar: Vezir'i Âzam, Kubbe Vüzerâsı, Kadzaskerler, İstanbul Kadısı, Nişancı, Defterdarlar, Bölük Ağaları.{163}

Mehmet Süreyya: "Tabiî Âzâ" olarak şunları sayar: Vüzerâ, Sadreyn, Kapudan, Tevkiî, Yeniçeri Ağası, Defterdarlar, Reis'ülküttâb, İstanbul Kadısı.{164}

Sonraları ortaya çıkan karışıklık ne olursa olsun, Fâtih'in kurduğu düzen o noktada çok açık ve bellidir. Tâ Pers Şâhlarından Bizans İmparatorlarına dek gelmiş *üçüzlü* Devlet İdaresi sistemi, Osmanlılıkta şu üç *Görev* çevresinde Kişileri ve Yetkilerini toplar:

1- En yukarıda POLİTİK görev: *Vezirlik*'tir (MÜLKİYE).

2- Ortada SOSYAL-ASKERCİL görev: *Kadzaskerlik*'tir. (İLMİYE-SEYFİYE).

3- Altta EKONOMİK görev: *Defterdarlık-Nişancılık*'tır (KALEMİYE).

Her gün toplanan Divân bu üç görevin *Organıdır*. Padişahın hemen altında *tepe Organ*'a bunlar girerler.

Klâsik Osmanlı *"Sünuf'u Devlet"* bölümlerinden *Mülkiye:* Vezirlerle başı çeker. Söylenilmemekle birlikte: İLMİYE, SEYFİYE ile katışık olarak, Kadzaskerlerle temsil edilir. Teorik *Bilim*'le Pratik *Kılıç* arasındaki ayrılmazlık, bileşiklik kertesine ulaşır. Hepsinden sonraya Ekonomi *(Toprak* ve *Maliye)* ilişkileri ile *Kalemiye* bırakılır.

B- İLMİYYE

Bütün Antika Tefeci-Bezirgân Medeniyetleri Derebeğileşip

çökerlerken, onların üzerine çullanan Barbar Komunalar, sanki Tarihte oynadıkları büyük devrimci rolü içgüdüleriyle duyarlar. Yaptıkları bütün yıkıcı ve yırtıcı işlemlerle, Tarihe yeni bir çığır açtıklarını sezerler. O sezgi ile olacak, İnsanüstü ve Kutsal bir Savaşın adamı, Türklerde *İlb*, Araplarda *Gaazi* sayılırlar.

Gaazilik, Mekke'nin ilk büyük İhtilâlcisi Hazret'i Muhammed'in Bedr *"Gazve"*sinden beri kutlanmış bir *Din*savaşçılığıdır. Antika çağda bütün kültür yapıları ister istemez insanüstülük izlenimlerinin etkisi altında gelişir. Bu yüzden *Bilim*, hele insancıl alanlarda ve hele *Tarihcil Devrim* ortamlarında *Din-Bilimi*olmaktan başka türlüsünü yapamaz.

Sosyal olayların iç zemberekleri ve kanunları aydınlanmadıkça, tabiat bilimleri bile, en sonunda mistisizm sisleri ortasında yol alırlar. En ayık bilim araştırma aşamasında yetişen *Grek* kültürü bile, kısa gerçekçi *Hilozoizm*'den sonra, Bilim ile Büyü'yü birbirine karıştırmaktan kurtulamadı. En materyalist geçinen Demokrit'ler, insan alınyazısı önünde işi bir çeşit dervişliğe döktüler. Fizagoras'lar matematikle büyücülüğü gizli Tarikatlar kılığına sokmak zorunda kaldılar.

Osmanlı toplumunda başka türlü bir düşünce ve davranış beklenebilir miydi? Osmanlı, üstelik orijinal İslâm Medeniyetini rönesansa uğratmaktan başka bir şey yapmıyordu. Onun için, herşey gibi *Bilim* de bir *Din* görevi idi. *Din Bilimi* herşeyin üstünde olacaktı. Ve Allahtan, Dinden üstün bir şey bulunmayacağına göre, Allah adamları, Din adamları da baş köşeye oturmalıydı. *Teori* bu idi.

Ancak, ortada bir de *Pratik Devlet* vardı. Devlet işinde *Din, Kılıç*tan ayrılamazdı. Ama *Devletleşme* geliştikçe, *Din* adamları (İlmiye) ile *Kılıç* adamları (Seyfiye) içinden sivrilenler fışkırdı. Bunlar Padişah gibi, Vezir gibi, Paşa gibi güçlü, etkili kişilerdi. *İnanç* ta, *Kılınç* ta onların güdümüne kalmıştı. Onlar yabana atılamazlardı.

Onların ayrı *"Yol"*ları *"Mülkiye"* idi. Mülkiye ile *Din-Bilim* adamlarının *"İlmiye"* yolu nasıl ayarlanacaktı? Her işin olduğu gibi, Mülkiye ile İlmiye'nin ilişki ve dengesini de Osmanlı pratik

ölçülerle ele aldı. Ancak bu pratikte, İslâm Teorisinin rolü hiçbir zaman gözden kaçırılamazdı.

İlmiye başlığı altında, bu *"Yol"*un çıkışı, Teorik ve Pratik başları, Payitaht'ta örgütlenişi ve Memleket'te hiyerarşisi belirtilecektir.

FETVÂ – KAZÂ

İslâm *Anayasa*'sına *Şeriât* denir. Şeriâtın dünya işlerinde hem *teorik*, hem *pratik* rolü vardır:

1- *Teorik* Şeriât işlerine, *ÜFTA (Fetvâ* vermek, fetvâlamak) denir.

2- *Pratik* Şeriât işlerine *KAZÂ* (yargılama, *ilâm* verme) denir.

Kazâ işini gören Şeriât bilginine *KADI* denir. *Üftâ* görevini yerine getirene *MÜFTÜ* adı verilir. Kadı:*siyasal* bir kişidir. O siyasi görevi yüzünden, *Din* adamı olmaktan çok, *Dünya* (Hukuk) adamı olarak Devlet işlerinde rol alır. Bilindiği gibi, Kadılar, ilk Osmanlı yapısının gereği ile, önce Ordu kadılığına *(Kadzaskerliğe)*, sonra oradan *Vezirliğe* doğru yükselirler.

Müftü, sırf *Din* adamıdır. Bütün yapılanların Din Anayasası olan *Şeriât*'e uygun olup olmadığını belirtir. Osmanlı deyiminde *Üftâ* (Fetvâlama): *"Tatbıkat'ı mesâil'i Şer'iyye, ilâmâtın Şer'i Şerife tatbikatı"*{165} (Şeriât problemlerini uygulamanın ve ilâmların Şeriâte uygun düşürülmesi)dir. Bugünkü Devlet sisteminde örneği aranırsa, Müftülük: en çok *Anayasa Mahkemesi*'ne benzer. Yetki genişliği bakımından: *Yargıtay, Sayıştay, Devlet Şûrâsı* işleri de bir kerteye dek Şeriâte uygunluk kertesi arandı mı, Fetvâ'ya benzer.

KADILIK – MÜFTÜLÜK

Osmanlı Tarihi'nde ilkin *Kadı*'lar görüldü. Fetvâ'yı da merkez Kadıları verdi (Bursa Kadısı Molla Fenârî, İstanbul Kadısı Celâlzâde Hızır Bey gibi). İlk Kadzaskerden 50 yıl sonra ayrı Fetvâ gerekti. *İznik* Müderrisleri *"Fetvâya me'zun"* sayıldılar. Tursun Fakîyh, Kara Rüstem, Tacüddin gibi kişiler *"Müftî'i İslâm"* idiler. İlk Müftü: Şemsettin Fenârî oldu. G.834 (D.1430) yılı Fahreddin Acemî

müftü seçildi. Müftülerin başına: *"Müftiyy'ül Enâm"* (sonraki *Şeyhülislâm*) adı verildi.

Sonraları *Sultan Beyazit Medresesi*'nde müderris olanlardan *"Müftiyyülenâm"* yetişti. Bir ara Kadzaskerlik ikileşince, Müftiyülenâmın tektenliği değerini artırdı. Müftiyülenâm'lar *"Haylice vak'ı ve haysiyet kazanup, Kadzaskerlerin ve mevâlî'in* (Kadıların) *intihaplarına nezârete kadar ilerulemişler."*{166} Bu çağ 1488-1502 gibi, Fâtih'ten sonraki karşı-Devrimci güçlerin serbest kaldıkları, "Beyazit Veli"nin, Fâtih'çe yapılmış toprak millileştirmelerini geri aldığı günlere rastlar.

OSMANLI LÂİKLİĞİ

Burada çok dikkate değer bir olayla karşı karşıyayız. İliklerine dek Dindar olan Osmanlı Devleti, Devrimci karakterlerini koruyabildiği çağlarında *lâik* davranmıştır. Dini, siyasetten ayrı tutmuştur. Müftiyyül'enâm'ı, Şeyhülislâm'ı çok saygıdeğer bulmuştur. Buluşulursa, Veziri âzamın üstüne oturtmuştur. Fâtih'in itibârı budur. Ama o din adamlarının en büyüğünü *Divân-ı Hümâyûn*'un doğal üyeleri arasına sokmamıştır.

G.1006 (D.1597) yıllarına dek: *"Muallim'i Sultanî"*ler (Padişah Öğretmenleri): Ulemânın mertebeler zincirine (silsile'i ülemâ'ye) karışırlardı. Azledilmiş Müftü'nün *"Rumeli Sadrı"*na *"Nasb"* edilmesini sağlamışlardı. Ama İlmiye'nin idaresi bile, büsbütün onların elinde değildi. Müftiyyülenâm'ların ancak *"Müftüler üzerine hükmü geçerli"*{167} olurdu. Devlet işleyişinde rolü dolaylıydı.

"Hoca'i Pâdişâhî" Sâdettin Efendi, G.1006 (D.1597)de *"Şeyhülislâm"* yapılınca, *"Kâffei Ülemâye Reis* (Başkan) *ve Vezir'i Sâni'ye tekaddüm"* eder (İkinci Vezirden öncelikli) sayıldı. Başvezire üstün tutulmadı.

KADZASKERLİĞİN ve MÜFTİYYÜLENÂMLIĞIN DOĞUŞU

Fâtih'in Bizans etkisi altında İmparatorluğu biçimlendirme ve

Statükolandırma eğilimi, *"İlmiye Sınıfı"*nı da yarattı ve ötekilerinden ayırdı. Ama bu *"Kanunlaştırma"*, Birinci Osmanlı Devleti boyunca, Osmanlı Toplumunda gelişen *Sosyal Farklılaşma*'nın kaçınılmaz sonucu idi.

İlkin ele geçen yerlere bir *Müftü* ile bir *Kadı* konulurdu. Devlet ölçüsünde *Kadı:* ilkin Devlet bir *Savaş*aygıtı olduğu için, *"Ordûy'u Hümâyûn Kadısı"* idi. Eski *büyük Merkez Kentler* ele geçtikçe, oralara da birer *Kadı* gerekti: *Bursa Kadısı, Edirne Kadısı* gibi.

Devlet boyuna yayılıyordu. Fethedilen yerlere *Bilimcil* kadro yetiştirilmeliydi. Onun için Din Bilginleri arasında Bilgin yetiştirecek dersleri veren *"Müderris"*ler (Profesörler) gerekti. *Kadı* ve *Müftü*'lerin yanında onları okutan *"Ders'i âm Efendiler"* görüldü.

Murat I ve Murat II 1389-1481 (14 ve 15. yüzyıl sonları arası), İslâm Biliminin *Teorik* (Üftân) ve *Pratik*(Kadzâ) işbölümüne uygun farklılaşma belirdi:

1- Önce *Kadzaskerlik* doğdu. *"Tevcihat'ı ilmiyye işaretlerine muhavvel"*{168} İlmiye Sınıfı doğmadan, onun*"Tevcih"*leri, politik *"görevlendirme"*leri yapıldı.

2- Sonra (Murat II: 15'inci yüzyıl sonuna doğru) *"Müftiyyülenâm"* katı çıktı. Onun *"Müftüler üzerine hükmü câri"* oldu. Teorik Anayasa (Şeriât) yorumlarını yapanlara bu Müftülerin Müftüsü egemendi.

İLMİYE BAŞI: MÜFTİYÜLENÂM – ŞEYHÜLİSLÂM

Şeylerin oluşu ile, Osmanlılık, *İlmiye* ve *Seyfiye*'yi *Politika*'nın (Vezirliğin, Mülkiyenin) altına *oturtmuştur*. Gerçi Vezir pâyesi hiç değilse ilkin ancak Kadzaskerlik basamağından geçenlere verilmek kuraldır. Vezir olanın İlmiye ve Seyfiye görevlerinde pişmeden, o doruğa çıkması gerekemez. Bununla birlikte, *tümüyle* Devlet görevi ele alınır alınmaz, Padişahtan hemen sonra gelen *Mülkiye* başı: *Vezir*, ister istemez, yalnız Mülkiye'nin değil, İlmiye'nin de, Seyfiye'nin de, Kalemiye'nin de üstüne çıkar.

Bu ise, *İslâm* idealizminde yadırganabilir. Onun için zamanla bir denge aranır. *Veziriâzam*'ın yanında bir de ona benzer heybette *"Şeyh'ül İslâm"* doruğu yaratılır. Fâtih zamanında bu kendiliğinden vardı. Akşemsettin, öğrencisi Fâtih'in bile üstünde kanat germiş bir tanrıcıl otorite idi. O gelenekle: *"Muallim'i Sultan* (Padişahın öğretmeni) *serdâr'ı ülemâdır* (Bilginlerin Başbuğudur)."

O nedenle Veziriâzam'a denk değerde bir *Şeyhülislâm*'lık doğdu. Şeyhülislâm: *"Ülemânın reisidir"*(bilginlerin başıdır) denildi. Ve Devlet basamakları içinde hiç değilse *moral* açıdan Veziri âzam'a üstün gibi gösterildi. Sultanın öğretmenleri ve Şeyhülislâmlar ile karşılaşınca: *"Veziriâzam anları riâyeten üstüne almak münasiptir." "Amma, Müftü ve Hoca ve sâir Vüzerâdan bir nice tabaka yukarıdır ve tasaddur* (Sedire oturmada öncelik) *dahi iderler."*{169}

Başka deyimle, Padişahın altında iki büyük baş gelir:

1- *Veziriâzam:* Hükümetin başıdır. Bütün *madde* gücü ondadır.

2- *Şeyhülislâm:* Bilginlerin (İlmiyenin) başıdır. Bütün *ruh* gücü bundadır.

Veziriâzam, gerçek yetkili olmakla birlikte, *madde* gibi elle *tutulur* olduğu için, her zaman yıpranır. En ufak kuşkuda kellesi uçurulur. İlmiyenin ise değil Baş'ı, çok daha alt üyeleri bile, *ruh* gibi *dokunulmaz*sayılır. İlmiye otonomdur. Ancak kendi kendini yargılayabilir.

KADZASKER

Kadzaskerlik: adından da bellidir. Hem *Kadı:* yâni hukukçu (o zamanki deyimi ile *"Ülemâ":* Bilginler); hem *Asker:* yâni savaşçıl kişidirler. İlk İslâmlığın çıktığı gün, Medeniyete atlayan Arap Barbarlığı nasıl bir*Din Ordusu* idiyse, tıpkı öyle, İslâm Rönesansını yapan bütün Göçebe Türkler gibi, Osmanlılar da, herşeyden önce ülkücü bir *Din Ordusu* idiler. Savaş, bayağı Harp değil, GAZÂ (yâni: Kutsal savaş) idi.

Böyle bir ortamda, Ordu'nun moral bütünlüğü, Komutan Beğler

ve Paşalardan çok *Din* ululârına düştü. Bunun en açık modern eşine Sosyalist Devrimlerde rastlandı.

Devrim Ordularında, Komutanların yanlarına konulan *"Siyasi Komiser"*ler, aynı kaçınılmaz ihtiyaçtan doğdu. Bu bakımdan, Osmanlı Ordusundaki *"Kadzasker"*e, Türk Ordusunun İslâmcıl Devrimler çağındaki *"Siyasî Komiser"*leri demek yanlış olmaz.

Genellikle, Vezir'den hemen sonra *Kadzasker* gelir. Çünkü, normal Vezirlik, çoğu Kadzaskerlikten yetişir. Kadzasker Vezir olunca, yerine yeni bir Kadzasker getirilir. Ancak, şöyle bir kuralla karşılaşıyoruz:

"Beylerbeğiler Vüzera altına otura." Bu kurala göre, Beylerbeği Kadzaskerin üstüne çıkmış olur. Ayrıca: *" Dârüssaltanatım Kadısından gayrisi Defterdarlarımdan aşağı otura"*{170} denir. Kim oldukları pek belli olmayan bu *"gayrısı"*, değil Kadzaskerden, Defterdardan da aşağı kalır.

İLMİYE'NİN MEMLEKETE YAYILIŞI

Karamanî Mehmet Paşa, Fâtih'in son günlerinde kendi yanında bir tek Kadzasker gibi dokunulmaz kişinin bulunmasına dayanamadı. Kadzaskerleri ikileştirdi:

1- *Rumeli Kadzaskeri,*

2- *Anadolu Kadzaskeri.*

Mısır-Şam alınınca, oralara da bir:

3- *Arabistan Kadzaskeri.*. gerekti.

Kadzaskerler Memleket genişledikçe çoğalıyorlardı. Müftülük bir tek Şeriât Teoriciliği gibi tek baş çevresinde kaldı. O zaman *"Müftiyyül En'âmlar"*: yalnız Müftülerin değil, Kadzaskerlerin de seçimlerinde söz sahibi oldular. En yetkili duruma girdiler.

Fâtih, durumu aşağı yukarı bu gelişimi içinde buldu ve biçimlendirdi. Ondan sonra kurulan bu *"İlmiye Sınıfı"*, bir kapalı *"Düzen"* (Ordre) olarak yerinde saymadı. *Arabistan*

Kadılığı devam edemedi. Önce *"Haremeyn'i Muhteremeyn Kadıları"* (Mekke-Medine kadıları) belirdi. Sonra onlar da büyüyerek, *BİLÂD'I HAMSE* (BEŞ MEMLEKET) adına *"MEVLEVİYET"*ler türedi: *Mısır, Edirne, Bursa, Şam, Filibe* Mevleviyetleri (Kadılıkları) gibi.

Mevleviyetlerin sayısı 7-8'e çıkınca, hepsine birden *"MAHREÇ"* (çıkış yeri) adı verildi. Böylece, *"İlmiye Yolu"*nun Payitaht dışına çıkarılmış (*İhraç*'tan *Mahreç* edilmiş) *Memleket* kolları dal budak salmıştı.

MEDRESE (ÜNİVERSİTE) ÖRGÜTÜ

Fâtih, *Bilgin* yetiştirme alanında aşağıdan yukarıya doğru şu hiyerarşiyi kurmuş görünüyor:

1- *Talebe:* bugün de adını değiştirmeyen yüksek öğretim öğrencileri.

2- *Dânişmend: "Güzide ve Müntehi"* (Seçkin ve Sonuna gelmiş) denilen Talebeden, Öğretmenin *"tensibi"* ile seçilen kişilerdir. *Medrese* hiyerarşisinde Dânişmend'in karşılığı, Üniversite veya Yüksek Öğrenim Kurumlarındaki *Asistan*'lardır.

Asistanlar gibi *Dânişmend*'ler de başlıca 3 *"Radde"*yi, 3 basamağı geçerler:

a) *Hariç* (dış) Dânişmend (Dışarıdan devam eden asistanlar);

b) *Dâhil* (iç) Dânişmend (Avrupa'daki *"İntern"*ler)

c) *Sahn* Dânişmendi (Başasistan gibidir).

3- *Mülâzım: "Yolu geçen"* Dânişmendlerin adları *"Ruznâmçe'i Hümâyûn"*a yazıldı mı, onlar artık bilginlik saflarında *"Mülâzım"* (Gereksinmiş) kişiler olurlar. Besbelli Üniversite Doçentlerinin Osmanlıcasıdırlar.

Mülâzım'lar da, Doçentlerde olduğu gibi, sıradan veya seçkin Mülâzım olurlar. Seçkinlerine bayağı korkutucu bir derinlikte sıfat tanınır. Onlar: *"Küdvet'ül Ülemâ'il Muhakkikıyn"*dirler.

Anlaşılan *Orijinal Araştırma* (muhakkikıyn) olmadıkça yükselme ilk normal Medrese'de de yoktur. Doktora yapmak, *"Kudvetülulemâ"* olmak şarttır.

4- *Müderris:* İlk Türkiye Üniversitesine *Dârülfünun* denildiği gibi, öğretmenlerine de *"Müderris"* adı verilmişti. Profesör'ün Arapçası *"Ders verici"* demektir. Ama bu deyim, hiç değilse ilk zamanlar, çoğu Üniversite Profesörlerinin hâlâ yaptıkları gibi, Kürsüden parlak *"ders vermek"* anlamına gelmemiş olsa gerektir. Medrese'nin skolastik *"Kürsü Papağanlığı"* yahut *"Kürsü Bülbüllüğü"*, sonraki sosyal ve polilik soysuzlaşma çağında başlar.

Mülâzım'ın Müderris olması için sınav vererek *"Müderrislik Rüusuna nâil"* olması gerekir. Bu usul, Muhtar Medrese havası içinde baş olma şartıdır.

Yalnız pek orijinal, hâttâ bugünkü Üniversite ve Yüksek Öğretim Profesörleri için bile uygulanması,*"kurtarıcı"* sayılabilecek yol Antika Medresemizde bulunmuştur. Müderrislik, kıyamete dek (Profesörün küçük kıyametine dek: bunamasına veya ölümüne kadar) sürmez. Bir süresi vardır. Müderris en çok 15-20 yıl Müderrislik yapar. Sonra, önüne iki rahmetten biri açılır:

a) *Müderrislikte ilerliyemeyenler* (terakki edemeyenler) artık bilim kürsüsünde tutulamazlar. *"Tarıyk'ı Kadzâ'ye Sülûk"* ederler. Yâni kürsülerine *"sülûk"* gibi yapışacaklarına, her günkü pratik işlere geçerler. Kadılık yoluna *"sülûk"* ederler. Yâni Kadılık mesleğine girerler. Böylece bilim *"yolunu"* tıkamaktan kurtulurlar. Bir Kaza Kadılığı neyine yetmez onların.

b) *Müderrislikte ilerliyenler* için yükseliş kendi *İlmiyye* yolunda başlar. Bu yükselişin basamakları şunlardır:

1) *Vilâyet Mevleviyyeti,*

2) *İstanbul Kadılığı,*

3) *Anadolu Sadâreti,*

4) *Rumeli Sadâreti,*

5)*Meşihat* (G.1150 D.1737'lerde; *"Veliyyül Neam":* Nimetlerin Ulusu): bu *Şeyhülislâm*'dır.

İLMİYE YOLUNUN HİYERARŞİSİ

"Veli" diye kutsallaştıran ham sofu Beyazit II (1481-1512) ile birlikte *İlmiye Yol*'u kastlaşır. *"Seyyıd'i Sahib'ül Neseb"* (Dölü Doğru Efendi) sayılan, yâni atalarından beri *"İlmiyye"*den yetişen bilginler, kendi aralarında bir de *"Nakıyb'ül Eşraf"* seçerler. Bu *"Sâdât'ı Kirâm"*ın (Keremli Efendilerin) *"silsilenâme"*leri (döl zincirleri) *"Nakıyb Efendi Ceridesi"*ne kaydolunur.

İlmiye bir *dokunulmazlık* kazanır. *"Üniversite Muhtariyeti"* ile *"Memurin Muhakamat Kanunu"* arası bir imtiyazdır, o dokunulmazlık.

"Tedib edilen şârefâ (cezalandırılan ilmiyeliler) *Daire'i Nebaabette habs ve tevkif olunarak ahâd'ı nâstan* (öteki insanlardan) *tefrik ve temyiz kılınmıştır."*{171}

Daha sonraları Padişah *Öğretmeni* veya *Hekimi* olmak ta İlmiyye'ye düzen *kayrıntı* (imtiyaz) ve *ayrıntı* (tefrik) lardan bulunduğu için, İmparatorluk Derebeğileştikçe *"İlmiyye Tarıykı"* de Derebeğileşir. *Devlet gündelikçisi* olmaktan çıkan İlmiye'liler, *Toprak beyliği* anlamına gelen *"Mansıp"*lara girerler, *"Pâye"*ler kazanırlar:

"Bir iki yüz sene Mevleviyetler ve Medreseler Memuriyet halkinde kalup, sonraları tertiybât-ı Menâsıb'ı İlmiye zuhura gelmiştir. Pâye ile taltif Muallimler ve İmam'ı Sultâni'ler ve Ser Etibbâ'lardan başlayıp teammüm etmiştir." {172}

Bütün o gelişimler sonunda *"İlmiye"* sınıfının *Payitahttaki* hiyerarşisini şu basamaklara dizmek olağandır:

1. ŞEYHÜLİSLÂM,
2. SÂDÂT NAZIRLIĞI (Beyazit I zamanı),

NAKIYBÜL EŞRAF (Beyazit I zamanı),

3. HÜNKÂR İMAMLIĞI,
4. HEKİMBAŞI,
5. RUMELİ KADZASKERLİĞİ,

6. ANADOLU KADASKERLİĞİ,

7. İSTANBUL KADILIĞI,

8. BİLÂDIHAMSE (MAHREÇ) KADILARI,

9. MÜDERRİS (Dersiâm),

10. KADI,

11. KUDVETÜL ÜLEMÂİL MUHAKKIKIYN,

12. MÜLÂZIM,

13. SAHN DÂNİŞMENDİ,

14. DÂHİL DÂNİŞMEND,

15. HARİÇ DÂNİŞMEND,

16. TALEBE.

C- KALEMİYE

Kalemiye Yol'u (TARİK'I) Osmanlılığın *Ekonomi* düzeninin politika çarkıdır. Osmanlı Ekonomisinin *üretim* temeli *Toprak* ekonomisine dayandığı için, Kalemiye İmparatorluğun bütün ekonomi yaşantısı ile ilgilidir. Modern *Mâliye* Bakanlığından bambaşka bir Devlet örgütüdür. Hâttâ burjuva Ekonomi yahut Ticaret ve ilh. Bakanlıkları da *Kalemiye* anlamını içine almaz.

Modern Burjuva Devletinde bütün *Devlet:* söz yerinde ise *Ekonomi-Dışı* kalır: Ekonomi, egemen Kapitalist sınıfının *doğrudan doğruya* tekelindedir. *Devletçilik* biçiminde türeyen ekonomi girişimleri, en itçil sinsilikle ve kitabına uydurulmuş sorumsuzlukla gene Kapitalist sınıfının *dolaylı* yoldan emrinde işler. Kalemiye, bütün *"Memleket"*i saran tüm ekonomi ilişkilerini hem *örgütler*, hem denetler. Hiç değilse ilk Dirlik Düzenince, Toprak üretimi kayıtsız Kalemiye'nin kontrolu ve teşkilatı içine girer.

Kalemiye, bütün öteki Devlet Sınıfları gibi, Modern Devletçileri

"umutsuzluğa" düşürecek kertede *basit* ve *azlık* bir görevliler kadrosu ile işe başlar. İlk *Dirlik Düzeni*'nin Kalemiye Şefi *Nişancı*'dır. Sonra Toprak ekonomisine *Tefeci-Bezirgân* sermayenin egemen olduğu *Kesim Düzeni*'nde Nişancı'nın bütün görevleri *Defterdar* kanalına aktırılır. Her görevi yitmiş nesne gibi, Nişancılık rafa kaldırılmış bir süs ve güzelsanat geleneği gibi kalır.

Bu başlık altında belli başlı Kalemiye katlarını, gelişimlerine değerek özetleyeceğiz.

NİŞANCI

Durumu hayli değişik olan bir Divân üyesi de *"Nişancı"*dır. Nişancı: Kalemiye Yol'undandır. İlkin en önemli Divân üyesidir. Divân emirlerine bakar; Toprak *"tevcih"*ini kanuna uydurur. Bu, Askercil tevcih demektir. Ve hepsinin üstünde, fethedilen toprakları *"Tahrir"* eder.

Ali Ayn zamanında bile Nişancı'nın görevleri temel işlemlerdir. *"Tuğra çekmek"* onun işidir. *"Defterhâne i Âmire"*de yazılı Topraklar ve Köyler, Tımar, Zeâmet, Hâs, Evkaf özellikleri ondan sorulur. Bu işler*"İntikal ettikçe kadrinin tevkıyî kalemi ile tashih'i umuru"*{173} yapılır. Ondan başka Devletlere *"Nâme'i Hümâyûn"* yazmak Nişancı'ya düşer. Ancak Nişancı yokken, Edebiyat ve yazı usulünü bilen *"Ülemâ"*dan Nişancı *"nasb"* olunur. Sonra Fütuhat tavsayınca, Nişancılığın *"Emirler Bakanlığı"* görevi *"Reisülküttâb"*a geçti. *"Tahrir"* ile*"Tevcih"* işleri *"Defter Emini"*ne geçti. Daha sonra *"Ülemâ"*dan *Nişancı* yetiştirmek te kalktı. En son yüzyılda, *"Tevkıyi'ı Divân'ı Hümâyûn"* adı ile *"Müverrih"*lik, *"Edib"*lik, *"Şair"*lik gibi işsizliğin süsüne dek tekerlendi. A. Şeref: *"Elyevm vazifeleri mahdut"* {174}der.

"Tevkıyî adıyle İstanbulda kalkmak şartiyle Damâd'ı Şehriyârî (Padişah güveysi) *olan Vezir'lere Tevcih edilmek kaaidesi çıktı."*{175}

Nişancıların Divân'da oturma yeri rütbesine göre değişti:

"Nişancı, mertebesi eğer Vezirlik ve Beylerbeğilik ise Defterdarlara tasaddur eder." "Ve Sancak ile Nişancı ise Defterdarlardan aşağı oturur. Elkaabı Defterdarlar Elkaabıdır. Mertebesi onlar mertebesidir."{176}

Nişancı uzun süre üç büyük Devlet ve Memeleket işine baktı. *Kalemiye*'nın başı sayıldı.

1- *Divân* emirleri ondan soruldu. Divan *"Kalem"*lerinin komutanı (âmiri) o idi.

2- *Dirlikler* ve kayıtları ondan sorulurdu. İdare ve Örf, Gelenek, Görenek kurallarının uzmanı o idi. Toprak *"Tevcih"*lerini ve aynı anlama gelen askercil *"Tevcih"*leri kanununa ve kitabına o uydururdu. Fethedilen erlerin *"YAZÛ"*su (*"Tahrir"* denilen İstatistiği) onun elinden çıktı.

3- *Tuğra* çekmek (Padişahın yazı bilmediği zaman imza yerine beş parmağı ile avucunu basmasından kalma işareti düzmek) onun becerisiydi. Gerek *Divân* Hükümlerine gerekse yabancı Devlet Başkanlarına yazılmış *"Nâme"*lere Nişancı *"Tuğra çeker"*di.

Nişancı: daha çok *Göçebe*'nin Toprak ekonomisine bakışı idi. *Defterdar: Sermaye*'nin tutumu idi. Zamanla ilkel sınıfsız toplum silindikçe, Nişancıya görev kalmadı. Medeniyetin Sınıflaşma prosesi geliştikçe, *Sermaye* karakterli *Defterdarlık* Tefeci-Bezirgân ilişkilerin geliştiği ölçüde önem kazandı.

DEFTERDAR

Kalemiye Yolu'nun ilk başı Nişancı idi. Defterdar yalnız *"Hazine'i Â'mire"*nin gelir-giderlerini Deftere geçirmekle yetinirdi. Belirtildiği gibi, Fetihler duraladıkça ve Devlet hazıryeyicileştikçe: işbölümü kayırmayı, kayırma işbölümünü kışkırttı. *"Kalem işleri zâbitliğine memur"* olan *"Hôcagân'ı Divân'ı Hümâyûn"* arttıkça arttı.

Bunların *"Müntehây'i Tariykleri"* (yollarının en sonunda vardığı yerler) *"Menâsib'ı sitte"* (Yedi Mansıp) adını aldı. Sırayla: *Nişancılık-Şıkkı Evvel Defterdarı-Şıkkı Sâni Defterdarı-Şıkkı Sâlis Defterdarı-Reislik-Defter Eminliği.*. Menâsıb'ı Sitte'nin hiyerarşisidir.

Devlet kurulurken, Vezir gibi, Kadzasker gibi Defterdar da bir tektir: *"Sonraları muamelelerde sâdelik geçip kayıtlar incelenmiye ihtiyaç duyurduğundan birçok kalemler ihdas edilmiş ve bu suretle Menâsıb'ı Hocegân* (Hocaların: Divân Kâtiplerinin Mansıpları) *artmıştı."*{177} Defterdarların da sayıları arttı durdu.

Fâtih, nedense Nişancı için pek konuşmadığı halde, *"Mal"* işinde sivrilmiş *"Defterdar"* üzerine keskin ve belirli sözlerini esirgemez. Der ki:

"*Başdefterdar cümle Mal'ımın Nâzırı olup umur'u Âlem* (Dünya işleri) *ona müfavvaz* (tefviz edilmiş)*tir." "Anın emrinsüz olmaz, bir akça ne dâhil ne hâriç olur"*{178}

Defterdarlar günlük işleri vezirî âzam'a danışırlar:

"Ümurünü Veziriâzam ile müsavere ederler."{179}

Gizli işleri İkinci Defterdardan saklar:

"Ümûr'ü mahfiyye (i) Sânî duymıya."{180}

"Mülkiye" sınıfında *Beylerbeği*, hemen *Vezir*'den sonra gelir ve Kadzaskere bile *"Tasaddur"* eder. Beylerbeğilerin en büyüğü *Rumeli Beylerbeği*'dir. Fâtih Mehmed'e göre: Başdefterdar o kerte yüksek mertebelidir:

"Ve anın kadrî Rumeli Beylerbeğilerim ile beraberdir."{181}

Başdefterdar'dan sonraki Defterdarların da görevleri aynıdır.

"Cümle malım Defterdarları malımın Vekilleridir. Kabz ve bast (almak, vermek) *anlara müfavvazdır... Cümle Küttâb'ın* (tüm kâtiplerin) *azl'ü nasbı anlara müfavvazdır."*{182}

Mal Defterdarları iki tiptir:

1- *Merkezde* (Payitahtta) olanlar: *"Kapu Defterdarı"*dırlar.

2- *Taşrada* (Memlekette) olanlar: *"Kenar Defterdarı"* adını alırlar.

Rumeli defterdarı ilkin *Başdefterdar* sayıldı. Sonra (Tanzimat Çağının Maliye Nazırı, Maliye Bakanı) anlamında *"Şıkkı Evvel Defterdarı"* adını aldı. Maliye dâvâlarını o çözümler. *"Zahrını"* (arkasını) imzaladığı *"Tuğrâlu Emir"*leri o

verir. *"Umuru Muazzama"*yı (Ulu işleri): Padişaha *"Arz"* etmek üzere Vezirlerle birlikte *"Huzur"*a o çıkar.

Zamanla: *"Rumeli ve Anadolu Kalem'lerinden bir az muamele ayırd edilip İstanbul Mukaataalarıyla birleştirilerek Şıkkı Sânî namıyla defterdarlık ihdas"* olundu.

Tanzimat çağında *Anadolu Defterdarı* yerine *Şıkkı Sânî Defterdarı* geçirildi; öteki Defterdara *Şıkkı Sâlis Defterdarı* denildi. Bunların:

"Vazifeleri pek hafif kaldığından, bunlar kaydıhayat vechile Uzamây'i Ricâl'i Devlete (Devlet Ulu Kişilerine) *TEVCİH olunmaya başladı."*{183}

Halkın *"İşe adam değil, adama iş aramak"* dedikleri duruma gelinmişti.

DEFTERDAR ALTLARI

Defterdarların altında, *Kalemiye*'nin (Defter tutup, yazı yazan Kâtiplerin) rütbe zincirleri iki kola ayrılır:

1- Payitaht kolu, 2- Memleket kolu.

Payitaht kolu, Defterdarlığa yükseliş yolunda belli olur. Bütün alt kat Kâtipleri: *"Defterdarlığa 3 pâye"*de çıkarlar:

1- *Defter Emîni:* sonra *"Defterhakaanî"* adını alacak olan: *Tımar, Zeamet, Hâs* dirliklerini önce *"Tahrir"*(Fâtih'te: *Yazu)*, sonra *"Tevcih"* (boş yeri birine yönetiş) ve *"Münazaa"* (yer çekişmesi) işlerine bakan kattır.

Defter Emîni emrinde iki tip görevliler ve belgeler bulunur:

a) *Görevliler: "Defter Emînine bağlı Tımar Defterdarları"*. Burada Kâtiplik Payitahttan çıkar, Memleket içine kol salar.

b) *Belgeler: "Ruznamçe"* denilen *"Tevcih'leri, Berâtları kayıt"* Defteridir. *"Tahrir"* sırasında yapılan kayıtlar: *Hâs, Zeâmet, Tımar* köylerinin *"İcmal"*ini yapar. Her köyde sayıca insanlar *(Ehali), Âşar, Rusûm, "Mefasıl"* (ayrıntıları) yazılır.

Defter Emîni: *"Evvelce Nişancılığın maiyyetinde iken sonra ana takaddüm eylemiştir* (öne geçmiştir). *Münavebe* (nöbetleşme) *Mansıplarından idi."*{184}

"Büyük (300 akça alan) *Kadı 500 mertebesindedir."*{185}

2- *Şehir Emîni:* Saray inşaatının malzeme ve benzer şeylerini sağlar. Çalışanların *"istihkak"* hesaplarını tutar. Kimi *"Enderun, Biyrun müstahdemlerinin ulûfelerini tevzi eder."*{186}

3- *Reisülküttâb:* İlkin *"Divân-ı Hümâyûn"* veya *"Reis"* Kâtiplerinin komutanı olarak Nişancının maiyyetindedir.

Sonra Yabancı Elçilerle *"Mükâleme"* (konuşma) işini de üzerine aldı. Devletin hem en yüksek *Divân-ı Hümâyûn*'unda, hem en geniş dışişlerinde aldığı yetkiler *"Oturma"* hakkı bile çok görülen bu *"Ketebe"*yi Dışişleri Bakanı düzeyine dek sivriltti.

Reisülküttab, Defterdarın altında üçüncü basamağa girse bile, görevinin önemi yüzünden, Fâtih:*"Riâyet olunursa Defterdar olmak Kanunumdur."*{187} der. Yâni, hemen Defterdarlığa çıkabilir.

Reisülküttâb altındaki rütbeler zinciri, Bayramda *elöpme* sırasında da kısmen işaret edildiği gibi şöyle uzanır:

a) REİSÜLKÜTTÂB,

b) YENİÇERİ KÂTİBİ,

c) RUZNAMECİ,

d) MUKAABELECİ

MUKAATAACI,

e) TEZKERECİ,

f) *"En altta REİS KÂTİPLERİ oturur."*

"Reis Kâtipleri NEFER'dir... Azl ve Nasb'ı Defterdarlara müfavvazdır, anların huddâmıdır."

"Yukarıda anılan Kâtipler HOCA makamındadır."

"Ve tüm Divân'a varan, uzun yerli Khaftan ile geleler, anlar HOCA

makamındadır. "{188}

KALEMİYENİN MEMLEKET KOLU

Kalemiye'nin bir kolu kendiliğinden Taşra'ya, Memleket'e uzanır. Onlar DEFTER EMÎNİ altında gelirler.

TIMAR DEFTERDARLARI: Payitaht Defterdarları ile hiç karıştırılmaya gelmez. Bunlar, yâni *"Defterdar Emîni'ne merbut Timar Defterdarları", "Arazisi Timar, Zeamet, Hâs suretiyle Tefviz olunan Eyâlette memur"*{189} bulunurlar.

Timar Defterdarlarının kaynağı yukarıki işleri yapmak üzere gönderilen: Ulûfeli Müteferrikalardır.

ULÛFELİ MÜTEFERRİKA: Has Oda'dan *"çıkarılır"*lar. Kanunca 40 kişi iken, sonra 110'u bulurlar. Ulûfeleri*"40 akça"* olur. *"Ulûfe Müteferrikalarının yolu Timar Defterdarlığıdır... Ulûfe miktarları tezyit ve tenkiyh edilmedi."*{190}

"Ulûfe Müteferrikalarının Yol'u Timar Defterdarlığıdır." O *"Çaşnigirlerden mukaddem* (önce) *dir."*

Timar Defterdarları *"Bunun üzerine ve Zeâmet işlerine memur bulunurlar. DEFTER KETHUDASI olur."*

Bunlara TAHSİS edilen Âidat: *"Has değil Zeâmet tevcih olunurlar."*

Ulûfeli Müteferrika da sakın bir çeşit kayrılmış çocukları olan döküntü ayırtlı asîl *Müteferrika* ile karıştırılmamalıdır.

Böylece Payitaht'ın başındaki Saray'ın da *Has Oda*'sı ile *Memleket* arasında kişisel ilişkiler: karşılıklı adam alıp verme, personel yetiştirme biçiminde gelişir.

Bu gelişimin tepesi *Mal Defterdarlığı*'na ulaşır.

"Timar Defterdarlarının YOL'u Defter Kethudalığıdır. Rumeli Defter Kethudası, riâyet olunursa, Mal Defterdarı olmak câizdir."{191}

Bu gelişim basamakları şöyle özetlenebilir:

a) MAL DEFTERDARI,

b) RUMELİ DEFTER KETHUDASI,

c) DEFTER KETHUDASI,

d) TİMAR DEFTERDARI,

e) ULÛFELİ MÜTEFERRİKA,

TİMAR MÜTEFERRİKASI,

f) "Onlardan aşağa ÇAVUŞLAR'dır."

"Çavuşlarla Kâtipler kangısı eski ise, ana itibar olunur." "Ve Çavuş ve Kâtip TİMAR'ı serbesttir."{192}

D- SEYFİYE

"Seyfiye": *Kılınçlılar* demektir. Antika çağın başlıca savaş aracı kılınç olduğu için, bugün *"Silâhlı Kuvvetler"* adını alan Devlet güçleri "Seyfiye" çerçevesi içinde sayılır.

Seyfiye'nin Payitaht'ta (Başkentte) olanlarına komuta edenler, Padişahın üzengisi hizasında olurlar. O yüzden, Osmanlı Üst Komutanlarına *"Üzengi Ağaları"* denir. Topu birden 25 kişiyi geçmez.

Seyfiye başlığı altında Üzengi Ağaları'nın görevleri, yetkileri, katları, gelirleri ile, Başkent Silahlı Güçlerinin sayıları üzerine birkaç özetlemeyle yetinilecektir.

"Memleket" dediğimiz *Taşra* Silahlı Güçleri, Osmanlı Tarihinin Maddesi olan TOPRAK ekonomisi içinde hal ve hamur olmuşlardır. Orada gerekirse ve sırası geldikçe onlara değilecektir.

ÜZENGİ AĞALARI

Üzengi Ağası: *Savaş* güç ve araçlarının başı anlamına gelir.

Saltanatlı ağızla: *"Rikâb'ı Hümâyûn Ağaları"*, Türkçe *"Üzengi Ağaları"* denilenler, Ayn Ali Risalesinde,*"Dördüncü Mertebe"*nin 1'inci Fasıl'ına giren 8 basamaklı 12 tip üzerinden, topu birden (Risalede

32 yazılı, sayınca) 31 kişidir. Padişahın atının yanında yürürler. Adları oradan gelir.

Bunların adları, sayıları ve ulûfeleri (gündelik) şöyle özetlenir:

	SAYI	GUNDELİK	
1. *Yeniçeri Ağası*	1	500 akça	
2. *Mir'i Alem*	1	200 "	
3. *Çakırcıbaşı*	1	160 "	
4. Serbevvâbiyn *(Kapucubaşı'lar)*	10	152 "	
5. *Büyük Mîrahur (Küçük Mîrahur) (Çaşnigir Başı)*	3	150 "	(ortalama)
6. *Altı Bölük Ağası*	6	120 "	
7. *(Çavuşbaşı) Kapucular Kethudası*	2	70 "	
8. *Cebeci Başı*	1	60 "	
9. *Otrak Ağalar*	7	99 "	

Sonuncular için Ayn Ali der ki: *"Üzengi Ağalarından Oturak bâzı ağalar bunlarla maan* (birlik) *mevaciplerini* (3 aylıklarını) *alurlar, 99'ardan."*{193} Demek OTURAK AĞA: bir çeşit emekli-yedek Üzengi Ağası sayılabilir. Belirli görevi olmasa gerektir. Ama, Çavuşbaşından bile fazla gündelik aldıklarına göre, yüksek hizmetlerde bulunmuş, yahut aday olmalılar.

YENİÇERİ AĞASI'nın bütün özelliği, öteki Üzengi Ağalarından 2.5 ile 8 kat arasında gündelik alması, ve bu gündeliği, ötekiler gibi *"Mevâcip"* (yani 3 ayda bir) olarak değil, her ay maaş gibi almasıdır.

ÜZENGİ AĞALARININ BÖLÜMLERİ

Üzengi Ağalarının yetki sıraları, görevlerine ve maaşlarına göre ayrılır. Fâtih, *"Cemiyet-i Âli"*de yalnız Yeniçeri Ağası ile *"sair Üzengi Ağaları"*nı oturtur. Ama, bu "sair Üzengi Ağaları"ndan yalnız üçünü anar:*"Mir'i Alem- Kapucubaşı - Mirahur"*. Geri kalan 31 *(Çakırcıbaşı* ile 32) Üzengi Ağasından kimseyi anmaz.

Bu tesadüf olamaz. *Cemiyet-i Âli* Politik ve Askercil en yüce problemlerin çözüm toplantısıdır. Orada*oturma* yetkisi *Divân-ı Hümâyûn*'dan 4 büyük kat (Veziri âzam - Vezirler - Kadzaskerler - Defterdarlar) ile *Üzengi Ağaları*'ndan 4 büyükler (Yeniçeri Ağası - Mîri Alem - Kapucubaşı - Mirahur) yer alır. Osmanlı mantığı bunu gerektirir.

Hiyerarşi esas tutulduğuna göre, Ayn Ali zamanı 10 Kapucubaşı vardır; bunların hepsi Cemiyet-i Âli'ye girer mi? İçlerinden birine *Başkapucubaşı* deniliyor. *Kanunnâme*'de bir tek *"Kapucubaşı"*yı Cemiyet'e alıyor. Onun gibi *Mirahur:* da biri Büyük, ötekisi Küçük olmak üzere ikidir. Besbelli, Küçük Mirahur da Cemiyetiâli'ye sokulmaz.

O zaman Üzengi Ağaları içinde şöyle bir bölümleme yapılabilir:

I. *Cemiyet-i Alide Oturanlar:* (Siyasal ve Askercil başlar)	1) *Yeniçeri Ağası* 2) *Mirî Alem* 3) *Baş Kapucubaşı* 4) *Büyük Mirahur*
II. *Pâdişah ve Divân Hizmetlileri:*	1)*Çakırcıbaşı:* (Gündeliği 160 a.) *Padişahın Av işlerine bakar.* 2) *Çaşnigir başı:* 3) *Çavuşbaşı:* (Gündeliği 70 a.) *Divân'ın Tören işlerine bakar.* 4) *Kapıcılar Kethudası:* (Gündeliği 70 a.) *Divan ve saray korunmasına bakar.*
III. *Teknik başlar:*	1) *Oteki Kapucubaşılar;* gündeliği 150 akça, 9 kişi. 2) *Küçük Mîrâhûr;* gündeliği 150 akça, 1 kişi. 3) *Altı Bölük Ağaları;* gündeliği 120 akça, 6 kişi. 4) *Cebeci Başı;* gündeliği 60 akça 1 kişi. 5) *Topçu başı;* 1 kişi.

Bu zincirlemeye rağmen, Osmanlı bölünmeyişinde Üzengi Ağalarının alt alta getirilişleri daha başkacadır. Onları şöyle sıralanmış buluruz:

ORDU – KARARGÂH

Üzengi Ağaları'nın görevleri şöyle özetlenir:

Yeniçeri Ağası: Kara Kuvvetleri Piyade Komutanı.

Mîri Alem: (Bayrak Komutanı): Sultanın *Sancağını* taşır. *"Alem Mehterleri"* denilen, Savaşta Muhafız askerlerinin Komutanıdır. *"Pek kadîm"* (en eski) görevlilerdendir.

"Mehter" denilen Savaşta Muhafız askerleri iki bölümdürler:

1) *Çadır Mehterleri: "Sefer'i Hümâyûn'da* (Padişah savaşa çıkınca) *Otâğ'ı Hümâyûn'u* (Padişah çadırını)*kurup kaldıran"* askerlerdir. Komutanlarına *Mehter Başı* denir.

2) *Alem Mehterleri: "Sefer'i Hümâyûn'da Otâğ'ı Hümâyûn önünde*

nöbet çalmıya memur" durlar. Zabitleri (Subayları) *Sâzende Başı*'dır.

"Hâssa denilen bu memurlara Mirahurlarla Kethudasının tekaddüm ettiği (öncelediği) *tevcihat puslalarından anlaşılır." Mîriâlem: "Daima Dergâh'ı Âli Kapucubaşılarının piyşuvâsı* (öncüsü, üstü) *bulunmuştur."*

Mîriâlem'in Mevâcip'ten 200 akça gündeliği *(ulûfe)* var. Ondan başka *Aidât*'ı: bütün Beylerbeğilerden 10.000 ve Sancak Beylerinden 1.000 akça olur.

MUHAFIZ – AHIR

Kapucubaşı ilkin 1 idi. Sonra 4 ten 10 a çıktı. O zaman içlerinden biri *Baş Kapucubaşı* oldu. Onun *âidat*'ı (geliri) *"Münhasır Başlıklara müteallik"* sayılan *Timar*'lardır.

Öteki Kapucubaşı'ların belirli âidat'ları yoktu. Görevleri pek güvenilemeyen gayrımüslim beğlerin yanında (Dominyonların Fevkalâde Vali'leri gibi) bir çeşit siyasal denetçilik yapmaktı.

"Eflâk, Buğdan Beyleri değiştirilip yenileştirildikçe nasb olunan Beği yerine götürüp Beğliğe bunlardan biri memur olur. Pek çok paralar vb. ile dönerdi."{194}

Kapucubaşılık ta *"Pek kadîm"* görevlerdendir.

"Derkâhıâlî ve Bâb'ı Hümâyûn Bevvabları" (Kapıcılar) 2342 kişidir. Gündelikleri 9 akça kadardır.

Miyri Âhûr (Ahır Komutanı): Modern orduda *Motor* ne ise, Antika Orduda *Katır* o idi. Ordunun bütün ağırlıkları *Deve* ve *Katır* denilen ahır hayvanlarının Katarları ile taşınırdı. O bakımdan taşıma gücünü temsil eden *Ahır* idi. Ahır Komutanı *Cemiyet-i Âlî* gibi önemli *Politik-Askercil* toplantılara *"Oturma"*yetkisiyle katılırdı.

Zamanla, iki Ahır Komutanı oldu:

1- *Büyük Mirâhur:* Padişahın (Devletin) hem ahırlarına, hem dış Saray kapılarına bakan Komutanların Başı idi.

a) *Ahur halkının, saraçların, yedekçilerin, "Sarban Başı", "Harbende*

Başı" denilen Deveciler ve Katırcılar subaylarının en yüksek Komutanı idi.

Padişahın kışlasında 1000 kadar deve, 200 kadar katır besleniyordu.

b) Ayrıca Dış Saray kapılarının Komutanı olan *Kapucular Kethudası*'nın da üst komutanı Büyük Mirâhur idi. Son Osmanlılıkta bu göreve *"İstabl'i Â'mire Âmirliği"* (Bayındır Ahır Komutanlığı) adı verildi.

Büyük Mirâhur'un *"Âidatı"* şu idi. *"Çayır zamanı etrafta bulunan mer'âların otlarını satarak 1000 yük akça kadarını Rikâb'ı Hümâyûn'a* (Padişah Üzengisine) *teslim ve kalanını derceyb ederdi* (cebe indirirdi.)*"*{195}

2- *Küçük Mirâhur: "Küçük ahır halkı"* üzerine komutan ve *"Arabacılar zâbiti"* idi. *"Sefer'i Hümâyûn'da İç Oğlanlarına bârgir* (yük taşıyan: beygir) *verir, Padişahın arabasını muhafaza eder."*{196}

Has ahır halkı: 4322 kişidir. Gündelikleri 5-6 akça tutar.

AV - TÖREN – ŞÖLEN

Çakırcı Başı: (Av İşleri Başı) Padişahın *Avcıbaşısı* idi. 160 akça gündelikle Mirahur'dan önce gelmesi bugün yadırganabilir. Göçebelikten gelmiş bir Devlet başkanı için *Av:* her çeşit *Savaş* manevrası demekti.

Bunun o zamanki önemini bir şeyden anlayabiliriz:

Bütçede *Üçüncü Mertebenin 7'nci Fasıl'ı: "Ahû ve Şikâr Halkı"* bölümüdür. *Çakırcıbaşı*'ya, sonraları sayıları ve uzmanlıkları gittikçe artar görünen: *Çakırciyân'ı Hâssa, Şâhinciyân* ve *Atmacacıyân* subayları ile halkları da katılmıştır.

Çakırciyân'lar (3 neferi *Doğancı* olmak üzere) 271 kişi; *Şahinciyân* 276, *Atmacaciyân* 45 kişi olmak üzere*Av Halkı:* 592 kişi tutar. Canlarını ortaya koymuş Yeniçerilerin ortalama gündelikleri 7 akça iken, *Avcılar*5 akça alırlar.

Daha sonraları *Çakırciyân'ı Hâssa* subayı, öteki Av Halkı'nın komutanı olur.

Çaşnigîr Başı: (Yemek İşleri Başı): *Divân-ı Hümâyûn*'un SOFRA hizmetlilerine baştır. *"Pek kadîm"*görevlerdendir. *ŞÖLEN* barbarın pek bayıldığı şeydir. Ayn Ali'nin yaptığı bütçede: *"Cemâat'ı Çaşnigîrân" (Çeşniciler topluluğu)* 117 kişidir.

Önde *Çaşnigîrbaşı*, arkasında *Çaşnigîrler* yürüyerek: *"Padişah Divân günleri Has Oda'da taam ettikte yemek sahanlarını götürmek"* görevini yerine getirirler.

Bu işe Osmanlı'nın ne denli önem verdiği, yapanların gündeliklerinden bellidir. *Çaşnigîr Başı:*Mirahurlarla aynı 150 akçayı alır; öteki *Çaşnigîrler*'in gündelikleri ise, bir *Yeniçeri* gündeliğinin 6-7 katı yüksek olur.

Çavuşbaşı: (Tören İşleri Başı): *Törenler* Komutanıdır. Antika Devletin, modernden hiç aşağı kalmamacasına, ŞÖLEN kadar TÖREN için de kurulduğu besbellidir.

*Çavuşbaşı: "Çâvuşân'ı Dergâh'ı Âlî zâbiti"*dir. Son Osmanlılıkta kendisine *"Mabeyn Müşaviri"* dendi.

"Yevm'i mahsusunda (özel gününde) *elinde gümüş değnekle Divân'da durur. Deâvîde* (yargılamalarda)*İcra memuriyeti görür." "Resmî Sadâret Kethudası yoksa, onun işlerini yapar. Çoğu Devlet Ricâlinin üstüdür."*

Sonraları *Çavuşbaşı*'nın birinci yardımcısına *"Büyük Tezkereci"*, ikinci yardımcısına da *"Küçük Tezkereci"*adları verildi.

Çavuşbaşı'nın gündeliği *Cebecibaşı*'nınkinden yüksek: 70 akçadır. Ayn Ali'ye göre: *"Çavuşân'ı Dergâh'ı Âlî"*nin sayıları 324 tür. Ortalama gündelikleri, bir Yeniçeri ulûfesinin 4 katı, 27 küsur akça tutar.

KAPU

Kapucular Kethudası: Gerçi Kapucubaşı emrindedir. Ama, *Divân* üyelerini karşılayıp *"önlerine düşerek"*içeriye alma

işinde *Çavuşbaşı* ile eşit rol oynar.

*"Divân'a her gün Vüzerâm ve Kadzaskerlerim geldükte, Çavuşbaşı ve Kapucular Kethudası önlerine düşüp istikbâl etsünler."*der Fâtih.{197}

Padişaha *dışarıdan* gelenlere karıştığı gibi, Padişahtan *dışarıya* çıkacak *"Haber"*ler işinde de Sarayın en büyük başı olan *Kapuağası* ile eşit rol oynar:

*"Ve bâzı mesalih içün benden taşra haberi Kapuağası ve Kapucular Kethudasına söylensün ve ol dahi Vüzerâma ve Kadzaskerlerime ve Defterdarlarıma söylesünler"*der Fâtih.{198}

Böylece bütün Devlet büyükleri, gerek Padişaha yaklaşırken, gerek Padişah buyurultusunu alırken, hep Kapıcılar Kethudası'nın gözhapsi altında bulunurlar.

Nedeni ortada: *Kapıları* (Eylemcesi: fiilen) o tutmuştur. *"Bevvabân"* (Kapıcılar) onun emrindedirler. Ve*"Kapı":* Saray için herşeyin üstünde bir sınırdır. Herşey o *"kapu"*larda olur biter. İki türlü Saray Kapısının kapıcıları vardır:

1- *"Bab'ı Hümâyûn Bevvâbları":* bunlar *"Saray'ı Cedid'i Hümâyûn'un Bâbüsseâde"* (Yeni Padişah Sarayının Mutluluk Kapısı)nı beklerler. 417 kişi, 5 bölüktürler (83 er kişilik bölükler.)

Bunlara Kapucular Kethudası bakmaz. Herhalde Kapuağası karışır.

2- *"Dergâh Âlî Bevvâbları";* bunlar yukarıki kapılar dışında kalan bütün kapıların bekçileridirler. Sayıları 45 er kişilik 42 bölükte 1925 kişi olmuştur,17'nci yüzyılın başında.{199}

Her kapıcılar bölüğünün başında bir *"Bölükbaşı"* bulunur. Toptan gündelikleri ortalama 8 akça tutar.

PAYİTAHT SİLÂHLI GÜÇLERİ

Osmanlı Devlet kapısının *gündelikçilerini* Ayn Ali 4 mertebeye ayırır. Bunların I'inci ve II'nci mertebeleri Silâhlı Kuvvetler olur. I'inci Mertebede *Kara Kuvvetleri*, II'nci Mertebede *Deniz*

Kuvvetleri sayılır.

Kara Kuvvetleri üç ayırıma giren en kalabalık birliklerdir:

1- Yeniçeriler *(Piyade askeri),*

2- Cebeci ve Topçular *(Teçhizat ve Topçu askeri),*

3- Sepahiler *(Süvari askeri),*

Deniz Kuvvetleri'ne toptan:

4- *Tersane Halkı* denir.

I.- *YENİÇERİ OCAĞI:* Üç gruptur.	*KİŞİ*
1) *Nefer, Zâbit, Zagarcı, Solak, vs.*	37,627
2) *Nân hâran:* Yetimler	1,655
3) *Cemaat'i Gılmân ve Acemiyân, Bostanciyan*	9,406
	48,688
II.- *CEBECİ TOPCU ve TOP ARABACILAR OCAĞI:* Üç *"Cemaat"* (Topluluk)tur.	
1) *Cebeciyân* Cemâati	5,730
2) *Topçuyân* Cemâati	1,552
3) *Arabacıyân* Cemâati	682
	6,964
III.- *EBYANI SEPAHIYYAN (HASSA ASKERI):*	
Altı *"Bölük"*tür: Sepahi bölükleri 2 şerden 3 grupturlar.	
1) *Kapıkulu Suvari:* a) *Sipahiyân*	7,805
b) *Silâhdâran*	7,683
2) *Orta Bölükler:* c) *Ulûfeciyan'ı Yemîn*	2,055
d) *Ulûfeciyanîi Yesâr*	1,423
3) *Aşağı Bölükler:* e) *Gurebâyi Yemîn*	928
f) Gurebâyi Yesâr	975
	20,869
IV.- *TERSANE HALKI:* (Rüesâ, Gurabân ve Tersanei Amire hizmetinde sefere eşen kullar)	2,364
Silâhlı Kuvetler Genel Toplamı:	78,525 Kişi
Silâhsız Kuvetler Genel Toplamı:	12,945 Kişi
	91,470 Kişi

Ayn Ali (G.970 D.1562) yılı *"Cümle Mevâcib Hârân"* dediği silâhlı, silâhsız Payitaht gündelikçilerini: 41.479 kişi buluyor. Bu rakamın (G.1018 D.1609) yılı: 91.470 e çıkması, 47 yılda 49,991 kişi artması (%120): kapıkulu artış demektir. Bu artış, Modern Cumhuriyetin Devlet Kadrosu artışı ile kıyaslanırsa çok mâsum ve az görülebilir. Hele 78.525 askeri çıkarırsak, Koca Osmanlı İmparatorluğunun,17'nci yüzyıl başında bile, Payitaht Sivil Kadrosu 13 bin kişiyi bulmamak erdemini gösterir.

Bir 1609 İstanbul'una, bir de 1969 Ankara'sına bakılsın. Yeter.

BİRİNCİ CİLDİN SONU

OSMANLI TARİHİNİN MADDESİ

Cilt: 1 - OSMANLI TARİHİNİN RUHU

BİBLİYOGRAFYA

Abdurrahman Şeref, *"Tarihi Devlet'i Osmaniye"* Cilt I-II, 1315. Kv. Matb.

"Arazi Kânunname'i Hümayunu", 1857

"Arazi Tahriri ve İstatistik Defterlerindeki Kayıtlar"

"Assedio e Bresa di Constantinopoli di Zorgo Dolfin."

Beng, "Not.", C. I.

Boissonad ve Zaharise,..

Ch: Diehl, *"Byzance, Grandeur et Decadance"*,

Crusius

Dr. Aurel Decei, *"Kurtuluşun Tek Yolu"* (Patrik II. Gennadios Skolarius'un Fatih Sultan Mehmet için yazdığı Ortodoks itikatnamesi)

Etienne Chastel, *"Histoire de la Destruction du Paganisme dans L'Empire d'Orient"* Paris,1850.

H. Massé. "L'İslame".

Hikâyeti der zamân'ı Hazret'i Sultan Süleyman,1168 (1757), Beyazıt umumi kütüphanesi no: 5004.

Hammer, "Osmanlı Tarihi."

Hâzâ Menâkıb'ı Şeyh Bedreddin bin Kadı İsrâil, M. Cevdet kütüphanesi "yazma", no: 154, inkılâp müzesi.

İsmail Gaalip (Şürâyı Devlet'ten), *"Takvim'i meskükât'ı Osmaniye"* Mihran Matbaası, 1309.

İstatistik Yıllığı, 1959.

Kâtip Celebi. *"Cihannüma"*, yazma.

Koçi Bey Risalesi

Mehmet Zilli İbn'i Derviş, *"Evliya Çelebi Seyahatnamesi"* C. I.... İkdam Matbaası.1314.

Mehmet Tevkiî (Lis Zâde Tevkiî (Mustafaoğlu) Mehmet), *"Kanunname'i Âl'i Osman"* yahut *"Kanun'u Pâdişâhi'î Sultan Mehmed bin Murat Hân"*, söyleyen: Fatih Mehmet I, Mehmet Arif Önsöz'lü, A. ihsan Matbaası,1330.

Mehmet Zeki Pakalın, *"Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü"*, 1946, İstanbul.

M. Belin, 1865 (çeviri), Devlet Matbaası, 1931.

"Mufassal Osmanlı Tarihi" İskit yayını, 1957.

"Nizam'ı Devlet Hakkında mütaleât", Selim III'e verilmiş, Tarih'i Osmanî Encümeni Mecmuasının 41, 42, 43. sayılı nüshalarında Ahmet Tevfik Beyin hediyesi olarak neşredilen rapor.

Pr. A. Metz, *"Die Renaissance des İslâm."*

St. Runciman; *"La Civilisation Byzantine."*

S., *"Nakdüt Tevârih"* yazma.

Silâhdar Ali Ayn Efendi, *"Risâle'i Al'i Osmân Hülâsâ'i Mezâmiyn'i Defter'i Divân"* Elyazması, 1117 (1705), Ali Emiri kütüphanesi, Kavanin no: 77.

Süreyya bin Mehmet Husni, *"Sicilli Osmani"*, C. 1- IV.

Şeyh Bedreddin, *"Cami ül Fusûleyn"*, Talik Yazma, Arapça, Köprülü kütüphanesi, no: 547.

Ömer Lütfü Barkan. *"Osmanlı İmparatorluğunda Kuruluş Devrinin Toprak Meseleleri"*

Ülkü, Sayı 61, Mart 1938.

Ülkü, Sayı 79, Temmuz 1939

V. Duruy, *"Histoire Genârale"*

Zinkeisen.

{1} Koçi Bey Risalesi, s.18
{2} A.g.e.
{3} A.g.e., s.73
{4} A.g.e., s.52
{5} A.g.e., s.52
{6} A.g.e., s.48
{7} A.g.e., s.74
{8} A.g.e., s.50
{9} A.g.e., s.75
{10} A.g.e., s.54
{11} A.g.e., s.67
{12} A.g.e., s.51
{13} A.g.e.,
{14} Assedio e Bresa di Constontinopoli di Zorgo Dolfin, s.105
{15} A.g.e., s.105
{16} V. Duruy: Histoire Generale, s.193
{17} A.g.e., s.194
{18} A.g.e., s.195
{19} A.g.e., s.196
{20} Beng: not, c.I, s.352
{21} Etienne Chastel: Histoire de la Destructlon du Paganisme dans ! Empire d'Orient, Paris, 1850.
{22} A.g.e., s.368
{23} A.g.e., s369
{24} A.g.e., s.371
{25} Ch. Diehl: Byzance, Grandeur et Decadence; St.Runciman: La Civilisation Byzantine, özetleyen: Ş.B., Ülkü, 79, Temmuz 1939, s. 410
{26} Dr. Aurel Decei: Patrik II. Gennadios Skolarios'un Fâtih Sultan Mehmet için Yazdığı Ortodokr Itikatnamesi, s. 101
{27} A,. g. e., s. 102
{28} A. g. e., s. 108
{29} Asseido e Bresa di Constantinopoli di Zorgo Dolfin., s. 92
{30} A. g. e., s. 93
{31} A. g. e., s. 97
{32} A. g. e., s. 97
{33} Boissonad ve Zaharie'den aktaran: Ö. B., Ülkü, 61, Mart 1938
{34} Asseido e Bresa di Constantinopoli di Zoıgo Dolfin, s. 58
{35} Arazi Tahriri ve Istatistik Defterlerindeki Kayıtlar. Ömer L. Barkan: Osmanlı İmporatorluğunda Kuruluş Devrinin Toprak Meseleleri, s.3
{36} Assedio..., s.15-16.
{37} Ö.L. Barkan: A.g.e., s.4
{38} Ö.L. Barkan: A.g.e., s.5-6.
{39} Assetdo ..., s. 122
{40} A.g e., s. 113

{41} Asseido..., s. 114-118
{42} A. g. e., s. 117
{43} Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Mehmet Zılfi İbn-i Detviş, c. I, s. 71, İkdam Matbaası, 1314
{44} Asseido..., s. 19
{45} Asseido..., s. 13
{46} Patrik II. G. Skolarios'un /tikatnamesi, s.105
{47} Asseido..., s. 17
{48} A.g.e., s. 18
{49} A.g.e., s. 19
{50} Zinkeesen, s. 469
{51} Crusius, s.16
{52} Sicil'i Osmani, c.IV, s.725.
{53} Sicilli Osmani, c.IV, s.376.
{54} H. Masse: Gislame.
{55} Pr. A. Metz: Die Renaissance des Islam.
{56} Kanunname'i Al'i Osman, Mehmet Arif Önsözü, s.4, A.İhsan Matbaası, 1330.
{57} Kanunnâme.
{58} Kanunnâme.
{59} Kanunnâme
{60} A.Şeref: Tarih'i Devlet'i Osmaniye, c.I, s.296,1315, K.U.M.
{61} Süreyya bin Metunet Husni: Sicil'i Osmani, c.N, s.736
{62} A. Şeref: A.g.e.
{63} Kanunname.
{64} Kanunu Padişahı Sultan Mehmed bin Murat Han, Önsöz.
{65} Koçi Bey Risalesi.
{66} Atıf, Mülkiye-Mecelle ve Arazi Kanunu Profesörü: Arazi Kanunnâme'i Hümayûn'u Şerhi, 1330, İstanbul.
{67} A.g.e.
{68} A.g.e.
{69} A.g.e. s.25
{70} Arazî Kanunn&me'i Hümâyun'u, Madde 6,1857
{71} Kanunname.
{72} Fâtih.
{73} Fâtih.
{74} Ayn Ali Risalesi
{75} Kanunname
{76} A. Şeref: Tarih'i Devlet'i Osmaniye.
{77} M. Osmanlı Tarihi, s.354.
{78} A.g.e.
{79} A.g.e.
{80} A.g.e.
{81} S.: Nakdüt Tevarih, yazma
{82} A.g.e., s.361 A. Şeref: Tarih'i Devlet'i Osmaniye.
{83} Mufassal Osmanlı Tarihi, s.362, İskit Yay., 1957
{84} A.g.e.
{85} A.g.e.

{86} A.g.e., s.359.
{87} A.g.e.
{88} A.g.e.
{89} A.g.e.
{90} A.g.e.
{91} A.g.e.
{92} A.g.e., s.355.
{93} A.g.e., s.354.
{94} Hammer, s.113.
{95} A.g.e., s.114.
{96} A.g.e.
{97} A.g.e.
{98} A.g.e.
{99} A.g.c., c.I, s.87
{100} Ismail Gaafip (Şurayı devletten): Takvim i Meskülat'ı Osmaniye, Mihran Matbaası, 1309 Mukaddeme.
{101} Mufassal Osmanlı Tarihi, s363.
{102} A.g.e.
{103} Talik Yazma, Arapça, Köprülü Kütüphanesi, No.547
{104} Haza Menahıb'ı Bedrettin bin Kadı İsrail, M. Cevdet Kütüphanesi, yazma,157, ınkılab Müzesi.
{105} M. Osmanlı Tarihi.
{106} A.g.e
{107} A.g.e. s.6
{108} Mehmet Zeki Pakalın: Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü, 1946, İstanbal, M.E.M.
{109} Cihânnümâ, yazma, s.680-681.
{110} Belin 1865, Devlet Matbaası, 1931.
{111} Cihannümâ.
{112} M. Belin, s.98.
{113} Cihannüma.
{114} M.Osmanlı Tarihi, s.364.
{115} A.g.e.
{116} A.g.e.
{117} A.g.e. s.365
{118} A.g.e. s.365
{119} A.g.e., s366
{120} Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü.
{121} Mufassal Osmanlı Tarihi, s365
{122} A.g.e., s396
{123} A.g.e.
{124} A.g.e., s.358
{125} A.g.e., s.357
{126} M. Osmanlı Tarihi
{127} M.Os. Tarihi, s. 358
{128} A.g.e., s.357
{129} A.g.e., s.358.
{130} A.g.e., s356

{131} A. Şeref: Tarih'i Devlet'i Osmaniye, c.I. s.297.
{132} Mufassal Osmanlı Tarihi, s. 355
{133} A.g.e.
{134} A.g.e.
{135} Kanunnâme.
{136} Ali Ayn Efendi: Risale'i Al'i Osmân Hülâsa'i Mezâmiyn'i Defter'i Divan, Elyaunası; Safer 1705, Ali Emiri Kütüphanesi, Kavanin No:77, s.10.
{137} A.g.e., s.23
{138} A.g.e.
{139} Ayn Ali Efendi: a.g.e., s.3
{140} Sicil'i Osmani, c.I s.7
{141} Kanunname.
{142} Mufassal Osmanlı Tarihi: İdare Teşkilatı.
{143} A.g.e.
{144} A.g.c., s360.
{145} Kanunnâme.
{146} A. Şeref: A.g.e., c.I, a.297.
{147} Kanunname.
{148} A.g.e.
{149} A.g.e.
{150} Kanunname
{151} A.g.e.
{152} A.g.e.
{153} A.g.e.
{154} A.g.e.
{155} A.g.e.
{156} Ayn Ali Efendi, A.g.e., s.26
{157} Kanuname.
{158} Mufassal Osmanlı Tarihi c.I., s-360
{159} A.g.e., c.I, s.360
{160} Kanunnâme.
{161} Sicil'i Osmani, c.IV, s.736.
{162} Kanunnâme
{163} A. Şeref: A.g.e.
{164} Sicil'i Osman.
{165} Sicil'i Osmani.
{166} A.g.e., s.763.
{167} A.g.e.
{168} A.g.e.
{169} Kanunname.
{170} A.g.e.
{171} A. Şeref: A.g.e., c.I, s.305.
{172} Sicil'i Osmani, c.I, s.6-7.
{173} Ali Ayn., s.15.
{174} A.g.e. c.I, s.306
{175} A.g.e. c.I, s.25
{176} A.g.e. s.13.

{177} A.g.e. s.13.
{178} Kanunname.
{179} A.g.e.
{180} A.g.e.
{181} A.g.e.
{182} A.g.e.
{183} Ali Ayn.
{184} Ali Ayn, s.17.
{185} A.g.e., s.17.
{186} A.g.e., s.18.
{187} Kanunnâme.
{188} A.g.e
{189} Ali Ayn.
{190} Ali Ayn, s.18
{191} A.g.e.
{192} A.g.e.
{193} Ali Ayn.
{194} Ayn. Ali.
{195} A.g.e.
{196} A.g.e.
{197} Kanunnâme.
{198} A.g.e.
{199} Ayn Ali Risalesiz